

A'

SZABADSÁG

ÉS

TÁRSADALMI REND

ELMÉLETEI.

ÍRTA

BENCZÚR JÁNOS.

A'

SZABADSÁG

ÉS

TÁRSADALMI REND

ELMÉLETEI.

ÍRTA

BENCZÚR JÁNOS.

PESTEN, 1848.

EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.

521.147.

A

22 ABAD 2 AG

RS

TÁRSADALMI RÉND

ELMÉLETI.

RTA

BENCZÜR JÁNOS.

Nyomatott Pesten Beimel József bettlivel.

EMILIO GUSTAV TULAJDONA

ELŐSZÓ.

Tudományosan kifejtteni a' megye theoriáját öszhangzásban a' felelős kormányval: volt évek óta tárgya gondolkodásomnak 's célja olvasmányaimnak. Eszméim közzétételére a' magyar tudós társaságnak 1843-ban kitűzött ezen pályakérdése által nyújtott alkalmat kísértém meg:

„Fejtsessenek ki a' szabadság és társadalmi rend „elméletei, állíttassanak fel elvek, mik szerint azokat „öszhangzatba hozhatni, és adassanak elő e' tárgyról „a' nevezeteseb bölcselek nézetei.“

Pályamunkám a' száz arany jutalmat 1845-ben megnyeré. A' tudós társaság általi kiadatását bevárni nem győzvén, magam igyekeztem ezt eszközölni. És e' végből fejtegetéseimet, főleg a' negyedik részben, közelebből 's bővebben alkalmazám saját alkotmányos átalakulásunk kérdéseihez. Azonban kéziratomat az istenben boldogult kormánytól következő sorokkal megtoldva kaptam vissza: „Felsőbb rendelet következtében ezen kéziratnak jelen alakjában kinyomtatása meg nem engedtetik. Költ Budán a' királyi könyvbíró főhivatal 1847. évi Szent Jakab hó 30-án tartott üléséből.“ Martius 15-ke után si-

ettem munkámat a' legújabb politikai eseményekhez képest újra átdolgozni 's kiadni; mert ezen váratlan örvendetes események legkisebb részben sem változtatták alkotmányos szabadságróli eszményemet, hanem helyességét 's életrevalóságát a' legnagyobb fénybe állították.

Ennyit szükségesnek véltem megjegyezni, miszerint kitűnjék: hogy a' munkának, mellyet az olvasó ezennel vesz, a' magyar academia fenírt pályakérdése szolgál alapjaul, 's kiadásra azt a' „num prematur in annum“ lehetőségig felhasznált követése mellett érlelém meg.

Irtam junius 10-én 1848.

A' szerző.

TARTALOM.

Előszó

Lap.
III.

ELSŐ RÉSZ.

A' szabadság föelvei.

I. Belső szabadság	3.
II. Külső szabadság	12.
III. A' paradicsomi szabadság	14.
IV. Polgári szabadság	18.

MÁSODIK RÉSZ.

A' társadalmi rend föelvei.

I. A' társadalmi rend fogalma	33.
II. Az állodalmi hatalom	43.
III. Igazságszolgáltatás	49.
IV. A' rendőrség	63.
V. Társadalmi költség	66.
VI. Hadi erő	77.

HARMADIK RÉSZ.

Néhány bölcselelő nézete a' szabadság és rend iránt.

Vagy: az alaki állodalomtan fejlődésének történeti vázlat.

Platon	82.
Aristoteles	87.
Krisztus	90.
De la Beotie István	95.
Bodin János	96.
Groot Hugo	97.

VI.

Hobbes Tamás	98.
Sidney Algernon	—
Locke János	100.
Montesquieu	103.
Rousseau János Jakab	109.
Filangieri	118.
Sieyès	121.
Kant és Fries	130.
Rotteck	133.
Kossuth Lajos	135.

NEGYEDIK RÉSZ.

A' szabadság és rend őszhangzatának elvei.

Bevezetés	147.
---------------------	------

ELSŐ FEJEZET.

Az állodalmi hatalom elrendezésének vezérelvei.

I. Az állodalmi hatalom köre, viszonyulása 's létegei	150.
II. Hatalomosztály szabálya	154.
III. A' legjobb alkotmány	157.
IV. Kijelélése a' természetes léteg fekvésének	165.

MASODIK FEJEZET.

Törvényhozás rendszere.

I. A' törvényhozás korunkbeli természetellenes rendszeréről	170.
a) A' képviselet értelmezése	171.
b) A' képviselet eszméje elméleti szempontból tekintve	173.
c) Mint mutatja magát a' képviselet eszméje az életben	179.
d) Ministeri befolyás a' képviselői törvényhozásra	185.
e) Némelly ellenvetések	189.
f) Néhány nyilatkozat a' képviselet ellen	192.
II. A' törvényhozás természetes rendszere	197.
a) A' törvényhozási jog alapeszméje	—
b) A' népi törvényhozás valóstításának módja	199.

VII.

c) Öszpontosítása a' törvényhozásnak	210.
d) Az utasítások hasznai	213.
e) Nélkülözhetők e az utasítások ?	217.
f) Az utasítások elleni vádak	221.
III. A' kétkamarai rendszer	229.

HARMADIK FEJEZET.

Közigazgatás rendszere.

I. Közigazgatási dualismus	235.
II. A' közigazgatás természetes rendszere	245.
III. A' birói hatóság elrendezéséről	272.
IV. Végeligazodás a' megye iránt	275.

NEGYEDIK FEJEZET.

Záradék.

I. Az alkotmány biztosítékairól	283.
II. A' nőnem társadalmi állása	286.
III. Vég szó	297.

210	1) Szaporodásuk a földnyílásokban
213	2) Az állatoknak hasznai
217	3) Nélkülözhetők-e az állatok?
221	4) Az állatok által okozott kár
229	III. A költészet története

HARMADIK FEJEZET

233	I. Költészetek általános jellemzői
240	II. A költészet története
245	III. A költészet jellegzetességei
255	IV. A költészet értéke

NEGYEDIK FEJEZET

260	I. A költészet jellegzetességei
265	II. A költészet története
270	III. A költészet értéke

A' SZABADSÁG

ÉS

TÁRSADALMI REND ELMÉLETEI.

„A' gondviselés az emberi nemet sem egészen függetlenné,
sem épen rabszolgává nem teremtette.“

Tocqueville.

ELSŐ RÉSZ.

A' SZABADSÁG FŐELVEL.

Tündérek tündére szent Szabadság! Minden ember és minden nemzet, mihelyt föleszmél, érted lelkesül, feléd iramlik, küzd és tör; 's midőn már már ölelni vél, ellebbensz karjai közt, 's látja, hogy felhőt fogott Juno helyett. — Főtényezője a' világtörténetnek, 's emeltyűje minden jónak, sok színű, enyelgő égi lény! én is érzem keblemben szent ihletet', szerellek és áhítlak, mint a' kor, mint a' nemzet maga, mellynek gyermeke vagyok. Engedj közelítnem színed elé, engedd megpillantanom tekinteted bü sugarait, 's megtapintanom arcod szende vonalmaid, hadd lássam és láttassam: ha vajjon ismerlek e, kit olly hön szerellek, ki után olly buzgó kegyelettel epedek?! —

I.

Belső szabadság.

Kényszerítéssel 's gátlással homlokegyenest szemközt állva általános értelemben szabadságnak nevezzük részint az önhatározás tehetségét, azaz: tehetséget, minden idegen akarattól vagy erőttől függetlenül akarhatni; részint tehetséget, ezen tulajdon saját akaratot végre hajtani, azaz: az önakaratot valósítani. Az első tehetség jellemzi a' belső, második a' külső szabadságot.

A' belső szabadság fogalmát koránsem olly könnyű megfejtteni, mint a' külsőét. És ezért íranta a' nézetek nagyon különbözők. Mivel azonban feladatunk: tüzetesen a' polgári szabadság elveit vizsgálni 's fejtegetni; e' helyütt a' belső szabadságról csak annyit szolandunk, mennyi a' polgári szabadság elveinek megalapítására szükséges.

Akarat a' szó legtágasb értelmében annyi, mint a' lélek maga, mennyiben ez a' kedv, tetszés, nemtetszés, kívánságok, utálás és határozások széke. Ezt már Feder mondá. Hanem ebből még nem sokat tudunk; pedig tudnunk kellene: ha vajjon lalkünk önállólag minden okozati lánczolatától függetlenül akarhat e; vagy pedig csak a' szerint cselekszik, a' mint bennünk az értelem parancsszava vagy az érzékiség ösztöne hatalmasabb, tehát ezen hatalom következtében, nem szabadon?

Az emberi értelem főkritikusa Kant azt tanítja, miszerint az emberben csak a' kény szabad; az akarat pedig, melly csupán törvényeket szab, sem szabad, sem szabadtalan nem lehet. De a' kény szabadságát sem lehet a' törvény melletti vagy elleni választás tehetségének, miként azt sokan megkísérték, értelmezni, habár a' kény mint tünemény erre gyakori példákat mutat. Nem lehet pedig azért, mert a' szabadságot magunkban csak nemleges tulajdonságnak ismerjük, miszerint t. i. semmi érzéki határozók által cselekvésre nem kényszeríthetünk. De mint noumenont, azaz igenleges minősége szerint, azt elő sem adhatjuk. Csupán azt láthatjuk át, hogy ámbár az ember, mint érzéki lény, tehetséget mutat, nemcsak a' törvény értelmében, hanem ellenére is választani; ez által az ő szabadságát, mint egy értelmes lényét, még sem értelmezhetni, mivel a' tünemények semmi érzékfölötti tárgyat (millyen a' szabad kény is) megfoghatóvá nem tehetnek; 's hogy tehát a' szabadság a' törvény melletti vagy elleni választásba nem helyezhető. — Kant e' szerint a' belső szabadságot az értelem autonómiájába helyezi, ellentétben az érzékiség heteronómiájával. Mi tudásvágyunkat nem elégti ki, nem magyarázván meg az erkölcsi beszámítás alapját. A' végső törvény, hozassék bár minmagunktól vagy másoktól, itt még nem elég;

a' beszámítás még szabadságot föltételez, ezen törvényt követni vagy nem követni.

Az emberi lélek elemeinek vizsgálása közben megaggott Zschokke *) nem gondolva Schelling, Hegel, Kant finom felsejegetéseivel, ide vonatkozó nézetét akként fejezi ki, „miszerint az ember nemcsak lélek 's nemcsak test, hanem mindkettő egyben, 's testénél fogva a' természeti törvényeknek alávetve lévén, magában hordja azon kettős törvényt, melyről már Pál apostol szól vala (Róm. VII. 23). Az emberi szellem e' két törvény közé állítva választásra képes, azaz szabad, magát az egyik vagy a' másikra határozhatja. Hol pedig a' választás lehető, ott az akarás vagy akaratnak is helye van.“ — Ezt értjük, és ha a' lelki elemekkel 's egymáshozí viszonyaikkal nem törődünk, vele be is érhetjük.

A' belső szabadság lélektani teljes felfogását illetőleg legérdekesb Rotteck előadása**). Bebizonyíthatlan sőt megfoghatatlannak állítja ő a' belső, abszolút szabadságot, mely inkább a' hit, mint az ismeret 's tudás tárgya. Nemcsak azért, mivel a' tünemények világában minden történőnek a' már meglevőben vagy megtörténtben van alapja, következőleg szükségkép 's tehát nem szabadon történik az; hanem azért is megfoghatatlan a' szabad önelhatározás, mivel akár érzéki ösztönökből akár az értelemből származzék az akarat nyilvánulása, épen azon tehetség, miszerint az egyik vagy a' másik által határozathatunk, benső ugyan, hanem egyszersmind ollyas, a' mi nekünk adatott 's engedtetett, következésképp nem ollyasmi, mit mi önkéntesen fölvevének 's magunknak megszerzünk. És így azon okoskodás, mely által az itteni nehézséget ki akarák kerülni, mondván: az ember, mennyiben érzéki ösztöneinek engedelmeskedik, oktalan állatokként nem szabad; hanem igenis szabad, ha vagy a' mennyiben ő magasb lelki tehetsége, azaz értelme által érzékiségén uralkodik, — ezen okoskodás, ugymond, a' talányt koránsem fejti

*) Heinrich Zschokke's Aehrenlese. Aarau 1844. I. Pandora. 9 és 10. l.

**) Staats-Lexicon. Art. Freiheit.

meg. Mert ha az emberben akár általában mindig, akár csak bizonyos esetben az érzékiség vagy az értelem győz, ez csak két módon magyarázható meg: t. i. vagy az olyan emberben egyik vagy másik tehetsége részén tetteleg megtevő tulsúly által — melly esetben ő egyaránt nem szabadon cselekszik, akár ez vagy ama' tehetség részén legyen a' tulsúly — vagy pedig még egy magasb tehetséget kell benne föltennünk, melly neki az érzékiség 's értelem közti önálló önkéntes választást lehetőségessé teszi; és ezen esetben ő egyaránt szabad, akár az érzékiség akár az értelem részére határozza magát. De épen az ilyen tehetség létezése, mellyben egyedül állhat a' metaphysikai vagy abszolút belső szabadság, nekünk megfoghatatlan, hanem egyszersmind okvetlenül fel kell azt az erkölcsi beszámítás végett tennünk. És az önkénti akarás és cselekvés fölött ítélő lelkiismeret szava nem kevésbbé, mint a' nagyra becsülés 's utálás érzeménye, mellyet mások akarásának 's cselekvéseinek minősége támaszt kebleinkben, annak hívására kész és kénytet bennünket.

Rotteck ezen magyarázatában a' gondolkodó teljesen megnyughatnék, ha nem kellene sajnálnia, hogy itt az olly szükséges és tüneményekben is szüntelen nyilatkozó szabad akaratunk alapjául csak a' hívés országában egy képzelt és megfoghatatlan tehetség állíttatik fel, mellynek az értelem is alárendeltetnék. És hol az ember, ki a' hívés országából bennünket itt a' tudás birodalmába vezethetne? Hiába! a' metaphysika csak azzal vigasztal, hogy hiszünk az emberi akarat abszolút szabadságában, miszerint az ember, cselekvényeinek önálló szerzője lehet.

Szabadjon még egy igen érdekes nézetet kiemelnünk, mellyet a' jeles Szontagh Gusztáv ekképfejezett ki*): „Erkölcsi lények erkölcsi törvényekhez 's czélokhoz vannak kötve. Eszünk 's lelkiismeretünk abszolút lekötéléssel kötelességeink teljesítésére szorít, 's mivel ezen kötelezés alól ki nem búhatunk, mivel egyáltalában igazság 's jog szerint

---

*) Pesti Hírlap, 1845. jul. 11-kei 501. sz. V. ö. Propylaeumok a' magyar philosophiához. Pest, 1839. 215. l.

kell cselekednünk, elmulaszthatlanul fel is kell tennünk, hogy így cselekednünk lehet is, 's ennél fogva szabadok vagyunk, és pedig nemcsak bensőleg, hanem külsőre nézve is, azaz nemcsak tehetségünknek, hanem jogunknak is kell lenni, mind azt cselekedni, mi nélkül kötelességeinknek eleget nem tehetnénk, 's rendeltetésünket nem valósíthatnók. Ezen jog pedig kényszerítéssel van összekötve, t. i. szabadsággal mind azokat visszautasíthatni, kik minket ezen jog gyakorlásában akadályoznának.“ Első szavaiból is látni, miként ezen értelmezés csupán erkölcsi szabadságunk fogalmára szorítkozik. De vajjon ez is minden tekintetben kielégítőleg van e így kifejezve? Vajjon belső szabadságunk merőn abban áll e, hogy azt cselekednünk lehet, mire eszünk és lelkiismeretünk abszolút lekötelezéssel szorít, mi alól ki nem búhatunk, mit egyáltalában cselekednünk kell? Min alapszanak 's hol maradnak így az erény és gonoszság, az érdem és vétek, a' méltó és méltatlannak fogalmai? Hogy valamelly cselekedet az embernek érdemül vagy vétkül tudathassék be, okvetlenül szükséges, hogy annak bekövetkezése vagy elmaradása tőle, az ő szabad kénye-kedvétől függött legyen. Olly törvény teljesítése, melly alól ki nem búhatunk, nem szabadság 's nem érdemünk, mert hiszen alóla ki nem búhatunk: valamint hogy a' földtekének sem tulajdonítandjuk érdemeül, sem azt azért szabadnak nem mondanadjuk, hogy az olly törvények szerint forog a' nap körül, mellyek alól ki nem búhatik. De kár is az embernek csupán egyik részét venni figyelemre 's feledni, hogy ő nemcsak erkölcsi törvényekhez 's célokhoz, hanem természetiekhez is van kötve, miket teljesítnie szinte lehet. És az által a' kérdés koránsincs megfejtve, ha az észnek való engedelmeskedés szabadságnak, az indulatok 's szenvedelmek követése pedig állati szabadságnak vagy szabadosság és önkénynek neveztetik. —

Részünkről úgy látjuk, legjobb lesz megkülönböztetnünk a' szabadságot, mint jogot és mint tehetséget véve. A' jog értelmében veszem azt, ha tekintem: mit szabad tennünk; a' tehetségében, ha nézem: mit lehet tennünk. Amannak

fogalma összeesik az erkölcsi szabadságával, melyet nekünk legjobban értelmezni látszik Vandrák András *) ekképen : „A' tiszta erkölcsi szabadság nem egyéb, mint cselekvényi függetlenségünk mind az érzéki kecsegtetésektől, mind a' külső természet folyásának, mind végre a' megszokásnak rideg törvényeitől, épen az, mi Kantnál az észszerű öntörvényadás 's követés.“ Tetszik ezen értelmezés, mert erkölcsi szabadságunkat, mint önálló munkás eszünk függetlenségét, 's nem mint lekötöttségünket tünteti elő.

Hogy azonban belső szabadságunk, mint tehetség véve, az imént adott erkölcsi fogalomnál tágabb körű, azt mutatja a' tapasztalás és kívánja a' birói beszámítás lehetsége. Ha az emberi élet folyamát úgy vesszük, mikép azt szemeink előtt rendszerint folyni látjuk : előttünk áll azon vágyak serege, mellyek az emberi kebelben, majd gyengébben majd erősebben, de mind kielégíttetni törekszenek. Hanem a' vágyak 's ösztönök követeléseinek rendbentartására hatalom adatott az embernek, melly azokat mind ítélőszéke elibe állítván, megvizsgálja 's kiszámítja : ha vajjon követeléseik jók e, megfelelnek e 's mennyiben felelnek meg a' czélnek ; ezt aztán összevetvén, a' teendőket magának önállólólag felteszi, megválasztja, 's magát egyre vagy másra elhatározza. És ez az emberi kény, vagy is a' gondolkodó értelem a' cselekvés mezején 's belső szabadság. Cselekvő értelmünk több cél és mód, sőt cselekvés és jól vagy rosszul cselekvés közt is választhat : 's ez az akaratunk szabadsága, ez az önkormányzás tehetsége. Ez föltétele 's alapja úgy a' külső mint a' belső birói beszámításnak ; ez közvetíti a' cselekvényt, teszi meggondolttá 's kizárólag szerzője sajátjává. Hogy ilyen szabad akaratral vagy kénnyel birunk, azt megvallja kinekkinék saját lelkiismerete is, mi-helyt magába száll 's öntetteiről számot vet.

Ezen fogalom szerint az erkölcsi szükségesség akaratunk szabadságával könnyen megegyeztethető, minthogy az erkölcsi törvényhozás az ember feladata, 's ezen öntörvényho-

---

*) Lelkileges embertan. Eperjesen 1841. 150. l.

zás módszerileg különbözik minden természeti törvényhozás tényleges szükségességétől. Az olyan törvényeknek engedelmeskedő akarat nincs a' természeti tüneményekként vak sorsnak kitéve; hanem a' mint önként hajlik azon szükségesség alá, úgy a' cselekvény bekövetkezését is kényétől függeszti fel. — Tehát a' gondolkodó értelem a' nekünk beszámítható cselekvényeink vezérlője, kormányzója. *Dux et dominator vitae mortalium animus est*; — monda már Sallustius. És ezt jól megjegyeztetni kérjük.

Ezen elvhez képest az emberi kény mintegy középponton áll a' szent és baromi kény közt. A' szent kény ugyanis minden érzéki ingerlés nélkül is cselekedhetik, a' törvény eszméje egymaga is elegendő levén neki arra, hogy magát cselekvésre elhatározza; ellenben a' baromi kény közvetlenül az érzéki erőttől hajtatik a' cselekvésre; míg az emberi kény érzékileg ingereltetik ugyan, ámde a' cselekvésre nem érzékileg, hanem a' tulajdon akarat szentesítése által közvetve határoztatik. És így az ember egymaga az, ki a' jó és rossz közti csatának ki van téve.

Az oktalan állatok tehát bensőleg nem szabadok? Ezen kérdésre, ha a' belső szabadságot a' cselekvés mezején működő értelemnek vesszük, a' nélkül hogy vizsgálónk, vannak e az állatoknak némi értelmi tehetségeik, csak azt kell felelnünk, miszerint a' belső szabadság minden élő lényben a' benne levő gondolkodó értelem mekkoraságának arányában létezik.

Az emberi értelemnek is megvan saját mértéke, különböző alkalmasint majd minden egyénben és az egyénnek majd minden korában, ámbár némellyek, mint Zschokke, azt állítják, miszerint az értelem minden embernél egyenlő, 's csupán az elmetehetség különböző, melly azt az élet viszonyaira alkalmazza. Minden esetre véges az emberben minden tehetség; és véges tehetségeinek gyöngye, a' belső szabadság is. Véges: először mennyiben értelme véges; másodszor mennyiben a' megválaszthatott czélok elérésére szolgálható eszközök nincsenek mindenható hatalmában. Helyesen fejezé ki Krug, miszerint az embernek az erkölcsileg lehető

és szükségesnek megítélése mellett a' természetileg lehető és szükségest is kell tekintenie. És szépen jegyzé meg Tocqueville: „A' gondviselés az emberi nemet sem egészen függetlenné; sem épen rabszolgává nem teremtette. Von ugyan minden ember körül egy változatlan kört, melyből kilépnie nem lehet; hanem annak roppant határai közt az ember hatalmas és szabad; így van a' dolog a' népekkel is*).“ És jól mondá Destutt de Tracy**): „A' mindenhatóság anynyi mint mindenszabadság, és csak ebben van a' tökéletes boldogság.“ Tehát csak isten szabadsága határtalan, és az emberé, valamint ingereltetésére nézve középen áll a' szent és baromi kény közt, itt ismét az isteni mindenszabadság 's az állati szabadság vagy szabadtalanság közti téren, ha nem is közepén, de minden esetre rajta honol valahol. És ez az emberi akarat viszonya az isteni akarathoz. Az állati szabadtalanság egy pont, ebből mint középpontból roppant sugárral vonatik az emberi szabad akarat nagy köre, és ezentul végtelenül terjed el az isteni akarat határtalansága, amaszt, miként végtelen tenger a' gyöngyöt, magában záró, hordozó 's örök folyásu ihlete szentségével serkentő, hogy az időben és térben hozzá mindinkább hasonlónvá váljék, 's benne felolvadván, vele egyesüljön.

És lehet e hatalom, melly az emberi belső szabadság körét az állati szabadtalanság pontjáig összezúzhatná? A' kérdés magában foglalja a' feleletet, t. i. a' kin és mi által ez megtörténnék, az ez által erkölcsileg állattá törpíttetnék; mert a' belső szabadság, lényege az emberi személy fogalmának. A' személy ugyanis nem egyéb, mint alanya a' szabadságnak, érzékileg értelmes lény, ki munkássága célját önmagában rejti (ens autoteles); míg minden értelem nélküli csak dolog, a' szabadságnak csak tárgya, 's léte' célja is csak az, hogy rajta kívül levő célokhoz eszközül szolgáljon (ens heteroteles). Mindnyájunk tehát saját méltó-

*) A' Democratia Amerikában. Ford. Fábián Gábor. Budán 1843. IV. köt. 238. l.

**) Commentaire sur l'esprit des loix de Montesquieu. á Philadelphie. 1811. L. XI, ch. 1.

ságot rejt magában, melyet személynek nevezünk, mitől a' szabad akarat elválhatatlan. „A' hatalom átruházható, de az akarat nem;” — mond helyesen Rousseau; és mitétova nélkül hozzá tehetjük, miszerint az mástól át sem vehető, ha mindjárt valaki átnyújtani birná is, minthogy ki át akarná venni, annak is van saját akarata, melly többet magával nem férhet meg egy koponyában. — Ezen eszme lengendi át munkánk szellemét. —

A' szabadságot kívülről ne várja senki. Isten kegyelmes, c' porhon kebelében minden ember velejébe önnön szent akaratának, a' szabadságnak magvát vetni, és rendelni, hogy az benne felcsirázzék, 's felcsirázta után mindig nagyobbra növeltethessék. Azért ember! ki a' szabadságot szomjazod, nyúlj kebledbe; nem fogod azt találni másutt, mint tenmagadban; ámde ott dúsan 's tennen kertészséged következtében folyvást terepélyesebben virúlni szemlélended azt, 's gyümölcsei, égi gyümölcsei számodra, és körüléd messze tenyésző teremtmények számára, 's a' mennyiben ezek számára, még azon részben is tennen számodra is érendnek koronként. Kis világ vagy te a' nagy világban. Benned a' vágyak, ösztönök, indulatok és szenvedélyeknek egész tengere küzd egymás ellenében; benned az önzés sűrű fellegei súlyosodnak lelked szépségére, 's a' szokás fátyolhálója nyugözi akaratod vidorságát; ámde mind ezek fölött hatalmat hordasz magadban, gondolkodó értelmed roppantná fejlődhető független hatalmát. Ezt emeld trónra magadban, életed minden elemét szabad tetszésének rendeld alá, és képezd, fejtsd ki a' magán uralkodni tudó szilárdságnak tiszta, világos, higadt, rendíthetlen erejére; fejtsd ki magadban az erénylelkületet, melly szív, akarat, szándék tisztaságától vezéreltetve, akarata szabadságát a' becsület, jogosság 's vallásos kegyelet tiszta eszményei ösvényén szeresse élvezni. A' tökéletes szeretet tökéletes szabadság. Az illy emberileg egészen szabad lelkület magában hordja a' legjobb rend zálogát is. Tudja, mit csinál, és azért senkit sem kisebbít meg szabadságában.

II.

Külső szabadság.

Az értelmes akarat nemcsak szabadon megválaszthatja teendőit, hanem a' testtel szabadon rendelkezhetik is. Legelőbb az idegekre hat az akarat, 's ezek az izmokra, melyek aztán annak tetszése 's parancsa szerint mozgatják a' tagokat. Így nyilvánul az akarat, és végzéseit ekkép hajtja végre; és ha végrehajtását semmi nem akadályozza: külsőleg is szabad az. Azonban a' külső szabadság nem föltételeztetik a' belsőtől: annak fogalma tágabb, 's valója nem mondható csupán hit tárgyának, mivel azt mindenki szemeivel láthatja a' külső természetben.

Külsőleg szabad, vagyis élvezi a' külső szabadságot minden lény, mellynek benső erőből vagy ösztönből származó, akár önkéntes akár kénytelen, bensőleg szabad vagy nem szabad cselekvényei, vagy csupán természeti törvények által megszabott életnyilvánulásai mentőkben semmi külső erőtől nem akadályoztatnak, természetileg vagy önként vett irányuktól el nem üttetnek sem másként nem határoztatnak.

Az így értelmezett szabadsághoz csak két dolog kívántatik: egy igenleges, miszerint némi mozgás vagy életnyilvánulás mutatkozzék; másik nemleges, miszerint ezen mozgást semmi idegen erő ne háborgassa. E' szerint a' repdeső madárka bensőleg ugyan nem szabad, hanem külsőleg nagyon is szabad; de külsőleg sem szabad, mihelyt vércsétől üzőbe vétetik vagy kalitkába záratik. Így azon emberek külsőleg nem szabadok, kik akaratuk 's természeti jogaik használatában más emberek akarata által gátoltatnak, kiknek cselekvényei nem saját, hanem idegen akaratból származnak, kik idegen czélok elérésére kénytelen eszközül használtatnak. Illyenek a' rabok, rabszolgák, 's despotismus alatti népek.

Külső szabadságától tehát megfosztható az ember. Ámde ő maga lemondhat e ezen szabadságáról? Hogy azt el nem adhatja, abból is látni való, miszerint szabadságával minde-
nét, tehát azt is, mit érte kapna, vevőjének adná át. Ennél

fogva adásvevésről itt szó sem lehet, hanem legfőlebb önelajándékozásról, mi akkor is megesnék, ha önárát egy harmadiknak ajándékozna oda. És ezt sokan, mint például Grotius, lehetőnek állíták, 's belőle szörnyű statustanokat következtetének, miszerint nemcsak egyes ember, hanem egész nemzet is valamely ember vagy család tulajdonaúl vethetné magát oda. Ezen tan ellen hatályosan kelt ki Rousseau, fejtegetvén, miszerint az ilyen cselekvény jogellenes és semmis már csak azért is, mert a' ki teszi, nincsen eszén; ezt egész népről állítani, annyi, mint olyan népet tenni fel, melly csupa örültekből állna; ámde az örültség semmi jogot nem alapít. — Annyi bizonyos, hogy a' ki magát idegen kénynek minden föltét nélküli konczúl vetné oda, az tettét csakhamar megbánná, 's vágyódnék szabadságába visszalépni, és ezen visszalépésben csak erőszak fogná őt akadályoztathatni. Következésképp külső szabadságától csak erőszak foszthatja meg az embert; az erőszak pedig mindig jogtalan.

És nemcsak az emberek, hanem a' természet mostohaságai is fenyegetik az ember külső szabadságát. Ámde a' természet — Volney szerint — mintegy ekkép szóla hozzá: „Gyenge műve kezeimnek, én neked semmivel sem tartozom, 's mégis életet adok neked. A' világ, mellybe helyezlek, nem számodra készült, 's mégis használatodúl engedem át; jóval és rosszal vegyítve találandod azt; tőled függ, mindkettőt megkülönböztetni, 's lépteidet virágos vagy tövises ösvényen vezetni. Légy mestere sorsodnak, én kezeidbe adom.“ És az ember mestere lehet sorsának; mert a' természetben működő erők nem vaksors szüleményei, sem szeszélyes lények változékony ábrándjai; hanem örök szabásu változhatatlan törvények. A' természetben uralkodó örökrend, örök záloga szabadságunknak.

Tehát a' külső szabadságnak is megvannak saját, kiterjeszthető ugyan, de elvégre is áthághatlan korlátai. Korlátozza azt a' természeti törvény, az általa szükségképp meghatározott ható és ellenható erőkkel; és szabályozza az oktalan állatokra nézve az ösztön, az értelmesekeket illetőleg pedig, egymás közti viszonyaikban, a' jogtörvény. Ezek a' külső szabadság törvényei.

III.

A' paradicsomi szabadság.

Himalaya eget érő ormai legkiesb tövének ölében meny-
 nyei-bájosan ömleng Kasmir völgye, melyet isten teremte
 jó kedvében, hogy méltó képét mutassa földön azon ország-
 nak, melybe a' halandóknak hit, szeretet és erény ösvényén
 túl a' síron nyílnak meg ajtaji. A' természet örök tavasza ül
 az átkaroló hegyek szelíd halantékain; a' fennem mosolygó
 ég azurján ragyogó nap sugarai édes bájjal hullnak alá, eny-
 hülvén a' szüntelen vitor zephírek szárnyain; örök pompájú
 fák, a' természet büszkeségei, dús tenyészettü koronáikkal
 enyhe árnyakat terítgetnek a' föld zsenge bársonyára 's éde-
 sebbnél édesebb gyümölcsöket kínálgatnak mindenfelől; a'
 köröskörül uralkodó csendet csak a' fák lombjain mindunta-
 lan megújuló madárszó 's csattogányok zengése háborítja
 meg szép kellemesen, 's kristályvizü csermelyek csörgede-
 zése mérsékli eleven bájosan; öldöklő vadaknak 's mérges
 csúszóknak híre sincs, mert a' természetnek itt összegyűlt
 bájai megszelidítik a' legmarczonább vadat is, 's erejét ve-
 szik a' méregnek is.

A' völgy ezen gyönyörű virányölén a' természet király-
 pálczájaként ég felé nyúlik egy délczeg férfit, kit isten, mi-
 ként e' völgyet dús kellemekkel, jó kedvében a' legtökélyesb
 egészséggel, józan észszel 's tiszta szívvel bőven álda meg.
 Ezen végetlen pompájú édenben ő elzárva, magányosan áll,
 körüle szolgálatára minden kész, csak akaratának hunyorí-
 tására vár, határtalan messzeségig minden övé, és mégis ő
 nem ismer semmi tulajdont, törvénynek neve is hallatlan előtte,
 és maga körül nem lát senkit, ki őt szabad reptü kényének
 száguldozásiban akadályozhatná, ki hozzá kiálthatna: jogod
 és szabadságod csak az én jogom és szabadságom határaig
 terjedhet! Illyen a' paradicsomi első szabadság.
 — Ámde ő nem emel rontó kart a' természet ezen szép
 műveire, sem gyilkot a' körüle hemzsegő életre; sőt inkább
 lelkében mélyen meghatottan magába száll, 's önakaratlanul

is körülpillantgatva tünődik, hogy vajjon honnan és mikép támadtanak e' magasztos pompájú hegyek, melyek annyi életet hordanak hátaikon, 's olly bő forrásokat csörgedeztetnek a' messze rétség virányira; honnan ez örökké dús növényzet, melly soha addig enyészetre sem hajlik, míg magából utódjának alapot nem készít; honnan a' roppant állatsereg, kit dicsőít a' szívemelő madárének; honnan hozza örök tűzét a' mindenre világot árasztó nap, hogy lásson, ki látni, és csudáljon, ki csudálni képes? Végre önmagához ér, 's gondolkodik, hogy hát őt ki helyzé e' gazdag lét malasztiba; ki ruházta fel szemmel, hogy a' természet ezen roppant templomát csudálja; füllel, hogy az abban zengő hálaének lelke húrjain viszhangozzék; orral, hogy az illatos virágok mindenütt az ő számára nyiladozhassanak; és ki karral, mellyet e' mindenség fölött hatalmasan kiterjeszsen? Szemeit földre függeszti, és lelke tükrében megpillantja az örökké jó és hatalmas alkotót; és leborúl szent színe előtt, kegyelmeért esdvén, 's töle való kedves függését mélyen, kiolthatatlanul érezvén. És az ember, ki olly hatalmas és szabad, mint kívül e' földön semmi más, önkeblében hordja a' teremtmény 's gondviselő tiszta képét, 's minden léptén érzi, hogy isten keze van rajta. A' függés ezen örökös érzetében az ember meggondolva 's fontolva élvezi roppant szabadságát, és hajlandó, a' többi teremtményeket inkább magához emelni, mint minden czél nélkül szilajul összetiprani. „Ha az ember — mond Herder*) — szabadságra teremtett, 's a' földön semmi törvénye nincs azon kívül, mellyet maga szab magának: úgy a' legvadabb teremtménynek kell lennie, ha az isten törvényére a' természetben mindjárt rá nem ismer, 's az atya tökéletességére gyermekként nem törekszik.“ A' vallásos érzemény, az okoskodó értelemnek ezen legdicsőbb szülöttje, nem retteggetve, nem kényszerítve, hanem jósággal 's szeretettel öleli 's akkép kalauzolja az ember szabadságát, miszerint ő épen akkor érzene magát legszabadabbnak, ha ezen kalauza édes intéseit követheti.

---

*) Ideen zur Geschichte der Menschheit. Viertes Buch. VI.

A' kies völgy ölében ide 's tova andalg a' jámbor férfit, 's merre megy és merre néz, bár körül minden vigad, minden örül, 's kívánsága elérésében egymással enyelgve minden vetekedni látszik; rá nézve mind ez mégis olly közönyös, olly idegen és hideg, hogy minden függetlensége 's uralma mellett is szinte sziklaként földhöz sujtva érzi magát. De a' mint megy és a' mint néz, ott a' rózsabokrok közt mintha angyal szállott volna égből alá, szép enyelgő önhasonmását pillantja meg — a' másik nemből. És a' kebel, melly eddig olly nyugodt, olly hideg vala, magasan feldobogva lángra gyúl, és a' kedv, akarat és hajlam, melly eddig ide 's tova habozék, nem kérdve az észet, elragadó vágygyal feléje iramlik. Egész életében mégmitsem tön olly hő kedvvel, mégmitsem akart olly erősen, mint most hozzá 's csak hozzá közeledni. És csakugyan neki senki sem parancsolá, senki sem kényszeríti, hogy menjen oda: 's vajjon tehát ezen cselekvényében szabad 's egészen független e ő? Akaratod nélkül jövől, ember, e' világra és e' völgybe, 's nem kérdezék azt tőled: akarsz e férfi lenni vagy nem, azzá levél, 's azt hiszed, ugy kívántad, ugy szereted; most sem kérdik azt tőled: akarsz e hozzá menni vagy nem, még is mégy, mert ugy akard, ugy ohajtod, nemde? Csak menj, menj hozzá; kétségkívül ő is ugy akarja, ugy ohajtja, vágyai tieidtől aligha különbözök. „Édesen csalódott teremtmények, éltetek időtöket; ámde tudjátok, hogy azzal nem apróságos álmaitokat, hanem édesen kényszerítve, a' természet legnagyobb célját mozdítjátok elő. Ő a' nemnek első párjában minden maradékokat nemzedékről nemzedékre akart fogantatni; ehhezképest folytonosan fakadozó rügyeket választott az élet, a' kölcsönös tetszés legfrisebb pillanatiból; 's midőn így az élő lénytől némit az ő létéből elcsíp, legalább a' legszendébb módon kívánta azt tőle elcsenni;“ — mond ide vágólag Herder *). És valóban igaz e' nagy bölcselőnek azon sejtelve, miszerint az ember azon édes ösztöneivel, miket ő szerelemnek nevez, 's melyekbe annyi önkényt helyez, szinte olly vakon, mint a' nő-

---

*) Ideen. Zweites Buch. II.

vény, szolgál a' természet törvényeinek. De a' természet olly finomul tudá az embert a' szerelemnek legédesb kötelékivel körülhálózni, hogy ő inkább akkor fogná magát szabadtalán 's zaklatottnak érezni, ha ezen hálóból kizáratnék 's magányos ridegségére hagyatnék. Tapasztalni kell, leírni nem lehet, mikép van az, hogy a' szerelemben a' rabság és szabadság egymással olly rokon, egymást olly forrón öleli?! — Mindenfelé tág a' világ, de az ember szíve imádottságához annyira kötve áll, hogy világát egyedül benne leli, 's tőle, miként testétől, megválni nem képes; ámde a' lélek a' kettőben egy 's a' test kettő levén, egymást kölcsönösen segítve, kettő hajtja végre az egy akaratot.

A' két szívet legbensőbb kölcsönös vonzódás tiszta, ernyedetlen köteléke füzvén össze, mindkettő csak egymásoni hő csüggésben leli világát; 's azért most közeledhetik bármelyikhez más önhasonmása a' másik nemből: mindig késő jő, nem gyújthatja meg azt, minek lángja már nélküle is magasan fellobog. És ez a' szerelem erkölcsi oldala, melly az embert emberré teszi, 's melly nélkül emberek számára nem nyílik e' földön szabadság virága. —

Megérkezik az idő, midőn az éden ölen rideg magányosan bolyongott férfiú már mint férj 's atya családjához lekötötten él. Ámde ezen lekötöttség neki olly kedves, olly jó, miszerint rá nézve úgy, a' mint alkotva van, teljes lehetetlen, hogy azt szabad akaratánál fogva önként ne szeresse; és malasztiban 's eredményében olly dús, hogy a' megszaporodott egyének kölcsönös szabadsága szilárd alapot csak rajta talál.

Ugy van. Higye bár Rousseau vagy akárki, hogy az emberi kebel eleinte a' természeti vad állapotban üres vala minden erény 's erkölcsös érzelmektől: a' mint az ember a' teremtető kezéből kijöve, már is fogantatva volt benne lelkének ama két legnagyobb kincse: a' vallásos kegyelet, 's a' szív nemi gerjedelme. Egyik az ész virága, másik az érzékiségé; sőt mindkettő ez meg amaz kölcsönös ápolítja. Mert bár okoskodó eszből fakad a' vallásos érzelem, mégis

a' szív sem teheti, hogy húrjai az iránt hálára ne pendüljenek, kinek olly végetlen jóságát 's kegyelmét tolmácsolja az ész; 's viszont bár szívből szakad a' szerelem sugára, természetesen az ész is annak tiszta lángját helyeselve ápolni kénytelen. És ezen két leghőbb gerjedelme lelkünknek leg-hatalmasb szerepet játszik az emberiség életében 's szabadsága megalakításában: amaz egy házba, emez polgári társaságba kerítvén az embereket.

IV.

Polgári szabadság.

Társaságban élvén az emberek, vizsgálunk kell azon külső szabadságot, melyet kiki a' társaság kebelében felte-lálhat. És itt mindenek előtt látnunk kell: vajjon minden tagjának egyenlő vagy különböző szabadságot ígér 's bizto-sít e a' társaság?

Ha a' természetet tekintjük: látjuk, hogy ő az egyen-lőséget nem szereti. Különbözik benne egymástól minden, alig találunk egy követ, levelkét vagy állatot, melly vala-melly mással tökéletesen egyenlő volna. Különbözik az em-ber is ugy anyagi mint szellemi erejire 's alkatára nézve; különbözik a' föld és éghajlat, mellyen 's melly alatt él; különböznek a' körülmények, mellyek közt életét elkezdé, folytatja 's végzendí. Ugy hogy valóban nem csudálkozha-tunk rajta, hogy évezredekig uralkodott azon nézet, misze-rint az emberek egyenetleneknek születnek, miszerint a' gondviselés némellyeket szabadságra, másokat szolgaságra teremtett. Az őskor legnagyobb bölcsei sarkigazságul ta-nítják ezt, Aristoteles 's az isteninek nevezett Platon vilá-gosan és ismételve jelentik ki ezen meggyőződésöket. — Ámde az ujabbkori elmék mélyebben vizsgálák a' termé-szet titkait 's különösen az embert 's rendeltetését. Kétséget nem szenved többé, miszerint a' természet törvényei mind időben mind hatásaikban örökké egyenlők. És bízvást kér-

dezhetjük: hol van inkább egyenlőség, ott e, hol egyenlő öröknek egyenlő körülmények közt egyenlő szüleményeik vannak, vagy ott e, hol különböző öröknek különböző körülmények közt egyenlő szüleményeik volnának? Hogy a' mennyiben különböznek egymástól az emberek, annyiban állapotaik is különbözök külsőleg: azért az emberi egyenlőség még nagyon is lehetséges. És csakugyan minden emberben megvan az, mi őt az ember fogalmába öleli, mi őt emberré teszi. Testre nézve a' természet ember és ember közt nem tőn egyéb lényeges különbséget, mint az egy nem és nem köztit. A' lélek pedig emberi lélek lakik minden emberi testben, emberi lélek, melly gondolkodni, tökéleysülni, magában függetlenül működni és saját teste szolgálataival élni képes, melly önmagában foglalja léte czélját 's rendeltetése eszközeit. Mindnyájan erkölcsi lények vagyunk, egyenlő célokhoz köttetvék; mindnyájunknak egyenlő kötelességeket kell teljesítnünk: lehetetlen hát, hogy egyenlő jogaink 's szabadság-igényeink is ne legyenek. Tehát mindnyájunk egyenlő személyes méltóságot rejt magában, melyet — mikép felebb az akarat szabadságáról állítók — sem másra átruházni, sem mástól elfogadni nem lehet, hanem kiki önmagáéra van szorítva. Ezen elválhatlan egyenlő személyes méltóságánál fogva minden ember e g y s é g n é l sem többnek sem kevesebbnek nem tekintendő az egymás közti szabadság-viszonyok meghatározásában.

A' gondolkodó értelem előtt ezen meghatározáskor csupán egynemű, érzékileg értelmes, külsőleg egymásra kölcsönösen ható lények lebeghetnek: neki tehát lehetetlen ezen kölcsönös hatásukra nézve más, mint általános azaz mindnyájokra egyenlőn alkalmazható szabályt állítania fel, még pedig olly szabályt, melly nekik először csupán azért, hogy ők léteznek 's együtt léteznek, más o d s z o r további, de egyenlő tények vagy körülmények föltétele alatt egyáltalában ugyanazt engedi vagy tiltja meg. Ezen értelemben Kant „a' v e l ű n k s z ű l e t e t t e g y e n l ő s é g e t f ü g g e t l e n s é g n e k e r t e l m e z i , m i s z e r i n t n e m t ö b b r e k ö t e l e z t e t h e t ű n k m á s o k á l t a l , m i n t m e n n y i r e ő k e t v i s z o n t a g s z i n t e k ö t e l e z h e t j ű k .“

Ezen értelemben vesszük az egyenlőséget mi is, 's e' szerint azon megkülönböztetésre sem leend szükségünk, melyet némelyek az anyagi és alaki egyenlőség közt tesznek, habár a' kettő egymástól lényegileg különbözik is. Az anyagi egyenlőség kézzel fogható, 's a' szerint ítélendő, a' mint a' tárgyak egymáshoz tétleg állnak; az alaki ellenben csak viszonzyszerűségben létezik. Így például az alaki egyenlőség azt hozza magával, hogy a' ki kettős terhet visel, az a' jótéteményekben is kétszeresen részesüljön. —

Mind azon szenvedélyek közt, melyek a' korunkbeli nemzeteket izgatják, első 's legélénkebb az egyenlőség szeretete. Mind azon forradalmi tüneményekben, miket az emberiség az amerikai szabadság megalapítása óta felmutatott, ezen szeretetnek műveit csudáljuk. És az egyenlőségnek ezen imádása minduntalan nagyobb helyet foglal el az emberi szívben. Sőt naponként tovább terjeszkedik azon tan, mit communismusnak neveznek, melly tulságig csigázza az abszolút egyenlőség eszméjét, onnan kiindulót, miszerint a' világ mindnyájok számára egyenlő mértékben létezik. A' communismus az egyenlőséget legnagyobb tökélyében akarja előállítani, 's pedig nem csupán a' tisztán politikait, hanem és főleg a' birtok egyenlőségét, minden személyes tulajdont megszüntetvén. Egyenlőség kell neki minden viszonyra nézve minden áron, miszerint a' társadalomban semmi különbség, semmi fölemelkedett, semmi alárendelt ne legyen. — Mi ezen kényszerített egyenlőségnek nem lehetünk barátai; ha a' szabadságot szeretjük, a' Kant által kifejezett egyenlőséghez kell ragaszkodnunk. 'S lássuk már: mi a' szerint a' polgári szabadság?

Midőn már nem egyedül Ádám van a' paradicsomban, sem Robinson maga a' szigetén, hanem a' tért többen foglalják el, mellyen eddig csak egy ember uralkodék: szabadságának természetesen változnia, társadalmivá alakulni kell. És mivel az emberek mindnyájan egyenlők, fürkésznünk kell azon szabályt, melly mindegyiknek szabadságát egyenlő erőben és körben állapítja meg.

Ezen szabály nem más, mint a' jogtörvény, mely az egyenlőség fogalmából önként foly, 's Kant által ekkép értelmeztetik: „A' jogtörvény azon törvény, mely mind-egyiknek szabadságát mindnyájok szabadságávali összhangzásra egy általános törvény szerint korlátozza.“ Ezen értelmezés egészen kielégítő volna, ha kérdésünk nem kellene, hogy hát melyik azon általános törvény, mely szerint mindegyiknek szabadsága mindnyájokévali összhangzásra igazságosan korlátozandó? Mire a' fentebbiek szerint azt fogjuk felelni, hogy a' személyes egyenlőség törvénye az. A' külső szabadságot ezen egyenlőségi törvény szerint korlátozó jogtörvény azután tisztét 's rendeltetését tökéletesen teljesíteni képes, mi is nem egyéb, mint: egy akármely ember külső szabadságát mindnyájok külső szabadságának ellenmondásától megóni. Ez azt hozza magával, hogy minden polgárnak társadalmi szabadsága lehető legnagyobb legyen, azaz: egyiké se kisebb, mint a' többieké. Ehhez képest hol az én szabadságköröm végződik, ott nyomban a' másoké kezdődik, 's az enyim ott kezdődik, hol a' másoké végződik. Ezen szabadságkörök j o g g a l vannak összekötve, mind azokat visszautasítani, kik saját szabadságköreiket áthágva, másokéba léptek. Következőleg a' külső szabadság 's lehető legnagyobb kiterjesztése utáni vágy érzetének legszorosabban összeforrva kell lenni ezen vágy másokbani megismerésével, kik mindnyájan hasonló törekvéstől ösztönöztetnek. Ki szabadság után kapkod, ha értelmes 's ismeri önmagát, kénytelen átlátni, hogy nem boldogul, hacsak külső szabadságának használatában az egyenlőség szabályától nem vezéreltetik, ezen gondolatját: „én szabad vagyok“ a' tétellel: „mások is mindnyájan szabadok“ mindenkor tökéletes összhangzásban tartván. — Ha ellenkező rendeltetnék, miszerint t. i. az egymással kölcsönös hatásban álló jogtársak kisebb szabadság-köröket kapnának, mint millyeket ellenmondás vagy összeütközés nélkül kaphatnak: az ilyen rendezet nem csak minden alap nélkül szűkölködnék, minthogy a' törvényhozás tárgya csak az egymást érdeklő szabadság-igények közti ellenmondás megszüntetése lehet; hanem azonfelül a'

társakat közös rendeltetésök teljesítésében akadályoztatná is, 's céljától megfosztaná a' társadalmat.

Meghatározván ezek szerint a' polgári szabadság körét, lássuk most már annak tiszta fogalmát.

Jellemzetesen bélyegzé azt üdvezítőnk szava: szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. Melly mondat a' polgári szabadság fogalmán tulterjed ugyan, hanem épen azért magában foglalja az embernek egész társadalmi erényét, 's ha azt eké-kép magyarázzuk: t i s z t e l d felebarátodat, mint tenmagadat, ugy azt jó polgárnak követni nemcsak lehet, hanem mindig kell is. Benne az egyenlőség, szabadság és jog gyönyörűn van kifejezve 's a' szeretet ihletével egybeölelve. Önként foly ebből 's közelebb szól a' dologhoz üdvezítőnk másik intése: „Valamint akarjátok, hogy cselekedjenek az emberek ti veletek, azonképen cselekedjete ti is azokkal.“ Máté VII. 12.

Ezen intés olly tökélyesen fejezi ki a' polgári szabadság eszméjét, hogy ennek valamennyi jó értelmezése mind csak annak szóbeli változtatása. Szépen változtatá azt újabb szabadságunk nagy hőse Kossuth Lajos *) mondván: „A' szabadság fogalma polgári társaságban (tehát a' jog mezején) nem más: mint tehetség akkint cselekedhetni, mikint ha mindenki cselekszik, egyiknek cselekvési joga másiknak cselekvési jogát lehetetlenné nem teszi. Tehát a' jogoknak olly rendezete, hogy mindenki által, együtt egymás mellett, háborítlanul gyakoroltathassanak.“ Rousseau azt nevezi polgári szabadságnak, melly a' közakarat által korlátoztatik.

Sokan különbséget tesznek a' polgári 's politikai szabadság közt. Polgári alá foglalják a' személy és birtok szabadságát; politikain pedig a' kormányzásbani részvétet, mint a' polgári szabadság garantiáját, értik. — Hanem Pagés bebizonyítá, hogy ezen megkülönböztetés álokoskodás, mutogatván, miszerint politikai szabadság nélkül polgári szabadság nem létezhetik, hanem csak önkény uralkodhatik. Ezen talpra esett állítást Mézard még bővebben fejte ki. Mi

*) Pesti Hirlap 1844 évi 322. számában.

„polgári vagy társadalmi szabadság“ nevezet alá foglalók a' társadalomban élvezhető minden jogokat, 's ezenül rövidség okáért pusztán „szabadságnak“ nevezendjük azt, egyedül a' társadalmi szabadságról leendvén már a' szó. —

Élesebb meghatározás végett állítsuk immár egymás mellé az eddig taglalt három fogalmat: az egyenlőség, szabadság és jog fogalmait. — Rotteck azt tanítja, miszerint „a' jog egy az észszerűleg megismerendő 's megtartandó külső szabadság 's egyenlőséggel, vagy legalább a' szabadság 's egyenlőség a' jog pusztá fogalmával már adva van.“ — Miben egy 's miben nem egy ugy elméletileg mint a' gyakorlati életben a' három fogalom: kivehető már eddigi előadásunkból is. Tudniillik:

Az egyenlőség azon személyes méltóság, mellynél fogvást a' velünk született külső szabadság polgárosításakor senki sem vétethetik sem kisebbnek sem nagyobbak bárki másnál.

A' polgári szabadság tehetség, az egyenlőség mértéke szerint a' társaságban kinekkinek kijutott körben függetlenül cselekedni 's belső szabadságát tetszése szerint használni. Vagy: a' polgári szabadság a' külső szabadságnak azon része, melyet a' társaság kinekkinek az egyenlőség mértéke szerint biztosít.

Végre a' jog legerősb igény, miszerint mindenkinek szabadsága mindenkinek szabadságávali öszhangzásra korlátozassék. Vagy: a' jog hatalommal is gyámolítható igény, miszerint kinekkinek szabadságköre mindnyájoktól illetlenül tiszteletben tartassék.

Egybe véve a' három fogalmat, mondhatjuk, miszerint az egyenlőség azon arány, melly szerint — ; polgári szabadság azon cél, melly végett — ; a' jog pedig azon erő, mellynek ótalma alatt — az emberek társadalomba szövetkeztek. —

Meg kell jegyeznünk, hogy vannak bölcselők, kik mindenek fölött kerülik a' gondolatot, mintha az emberek eredeti szabadságukból a' társaságban valamit feláldoznának, 's azért a' szabadság fogalmát mindjárt kezdetben, a' belső

szabadság meghatározásakor, szeretik akként megfaragni, hogy az aztán akárhova beférjen, hogy azt többé sehol szűkebbre szorítani se ne kelljen se ne lehessen. Mi azonban nem akarunk magunknak valóságtól eltávzó elméletek egyszerűsítésében tetszeni; hanem szabadságunk isten adta természetét minden tekintetben 's minden oldalról úgy igyekszünk kifürkészni, miként az józan eszünk előtt okok 's okozatokban jelentkeznek.

Hisszük, hogy mi emberek társas állapotra teremtetünk, 's azért, ha úgy tetszik, megengedjük, hogy társas állapotunk nekünk természetes állapotunk, következésképp az ebben élvezhető szabadságunk is természetes szabadságunk; hanem azt tartjuk, hogy ezen szabadságunkat igaz valójában láthassuk, nem annyira feltennünk, mint csak megismernünk kell azt, a' mi megvolt 's néhol néha megvan még jelenleg is, hogy t. i. egy magányos ember külső szabadsága egy nagy földterületen vagy szigeten minden társadalmon kívül csakugyan tágabb körű, mint azon polgáré, ki egy ország népes városában, sok hasonló igényű társa miatt, alig mozoghat. És ezt, miután szabadságunkat nemcsak időben hanem térben is gyakoroljuk, komolyan senki sem tagadhatja. Hogy ez így van, minduntalan tapasztaljuk; 's látni fogjuk, miként az egész képviseleti rendszer egyedül azért állítatik fel, mivel „sok milliókra megszorodott nemzet személyesen akaratát ki nem jelentheti.“ Hogy kormányzási tekintetben a' szabadságkörök a' jogtársak számának arányában szűkülnek, azt legvilágosabban láthatni a' szavazásoknál, más tekintetben pedig a' tulszorodott nép közti élet nehézségeiben.

Egyébiránt nem kell feledni, miként itt a' szabadságnak csupán köréről, 's nem egyszersmind becse 's erejéről szólánk. Ezekre nézve a' dolog megfordítva áll, úgy hogy egészen Deák Ferencz ezen szavaihoz kell ragaszkodnunk: „A' szabadság megosztva, becsében nem veszt, sőt erejében nyer 's biztosságában nevedik *).“ E' szerint ha szabadságunkat másokkal megosztjuk, terjedelmében, tárgyai-

*) Követjelentés. Pesten 1842. 46. l.

ban másokat észszerűleg részesítünk: ez által eddigi szabadságkörünk némi részét elvesztjük ugyan, hanem a' mink megmaradt, annak becsét 's biztosságát a' másokra ruháztuk rész nagyban gyarapítja; mert azt ennek másokra ruházásával mások közös ótalma alá helyezők, 's velök olly viszonyba lépénk, mellyben szabadságunk élvezete nemcsak észszerűvé, igazságossá, hanem a' kölcsönös közremunkálás által alkalmasbbá, kellemesbbé 's minden tekintetben kielégítővé válik. Az ember olyan, hogy valamit másokkal közösen bírván, sajátját hiszi megbecsülni, ha azt másoknál tiszteli. És neki, társas állapotra teremtettnék, nincs is ropant terjedelmű magányra szüksége. Szűkebb, de mások társaságában szilárdabb 's kedvesebb kör inkább elégítheti ki vágyait.

Hogy az elszaporodott embereknek társadalmon kívüli zavaros és erőszakos állapotát itt említetlenül kelle hagynunk, az igen természetes; mert az ilyen állapotban nincs semmi szabadság, 's ezen felül mi azt mindig csak átmeneti állapotnak tartjuk. —

A' fentebbi értelmezésekből kitetszik: miszerint az egyenlőség, polgári szabadság és jog mind belső eredetű 's egyenlő körű. Ebben tehát egyek, 's ennél fogva rokonok, egymást kiegészítők 's egymástól elválhatlanok. 'S most lássuk: miben különböznek, miben különbözik először az egyenlőség, aztán a' jog a' szabadságtól.

I. Az egyenlőség 's szabadság közti különbséget itt legczélszerűbben véljük Tocqueville azon czikkének nyomán kiemelhetni, mellyben fejtegeti: miért mutatnak a' democrata népek tüzesb és tartósb szeretetet az egyenlőség mintsem a' szabadság iránt *).

„Ámbár az emberek általában egyenlők nem lehetnek, a' nélkül, hogy egészen szabadok legyenek; 's ámbár e' szerint az egyenlőség a' maga végső fokozatán a' szabadsággal összevegyül: azért mégis szükség egyiket a' másiktól megkülönböztetni.“

*) A' Democratia Amerikában. III. köt. 130—136 l.

„Felteszem, hogy minden polgár hozzájárul a' kormányzáshoz és kinekkinek egyenlő joga van a' hozzájárulásra. Ekkor senki a' hozzá hasonlókától nem különbözvén, senki zsarnoki hatalmat nem gyakorolhat; az emberek tökéletesen szabadok lesznek, minthogy egészen egyenlők fognak lenni; 's tökéletesen egyenlők lesznek, minthogy egészen szabadok fognak lenni.“

Ez ama' legtokéletesb forma, melyet az egyenlőség e' földön magára ölthet; de van ezer másféle is. Az egyenlőség megalapíthatja magát a' polgári társaságban, a' nélkül, hogy a' politikai világban uralkodhassék. Lehet az embereknek joguk ugyanazon módon élni, a' nélkül, hogy mindnyájan egyenlő részt vegyenek a' kormányban. Sőt némi egyenlőség kaphat lábra a' politikai világban is, a' nélkül, hogy benne a' politikai szabadság feltaláltassék. Az emberek mind egyenlők, egyen kívül, a' ki különbség nélkül ura mindnyájoknak. Gondolhatni több más feltételt is, melyek mellett igen nagy egyenlőség megférhetne többé kevesebb szabad vagy teljességgel nem szabad intézetekkel is.

A' szabadság különböző időkben 's alakokban jelent meg az embereknek; magát kizárólag bizonyos társas állapothoz nem kötötte. Az tehát a' demokrata századok megkülönböztető bélyegeül nem szolgálhat. Az illy századokat kijelelő különös és uralkodó körülmény: az állapotok egyenlősége.

„Ha valamelly nép rámehetne valaha, hogy maga lerontsa, vagy csak megszorítsa is kebelében az ott uralkodó egyenlőséget, ezt csupán hosszas és fáradalmas erőködészek által érhetné el. Szükség volna módosítnia társas állapotát, eltörölnie törvényeit, megújítnia eszméit, elcserélnie szokásait 's megváltoztatnia erkölceit. Hanem a' politikai szabadság elvesztésére elég, nem őrizni azt, 's azonnal elillan.“

A' tulságos politikai szabadság által néha okozott bajok közvetlenek, kinekkinek láthatók 's érzi őket kisebb nagyobb mértékben minden ember. Azon veszélyek, melyeket a' tulságos egyenlőség szülhet, csak lassankint mutatják ki magokat; csak néha néha láthatók, és midőn legerősza-

kosbakká váltak, már a' megszokás miatt nem is éreztetnek.

„A' szabadság által szerzett jótétemények csak sokára tűnnek ki, 's mindig könnyű félreismerni az okot, melly azokat szülte. Az egyenlőség hasznai nyomban éreztetik magokat, 's naponkint látni, mint szivárognak forrásukból.“

„A' politikai szabadság koronkint nyújt bizonyos számú polgároknak némi fenséges örömeket. Az egyenlőség naponkint sok apró élvezettel szolgál minden embernek. Az egyenlőség bájai minden pillanatban érezhetők 's kiki által elérhetők; irántuk a' legnemesb szívek sem érzéketlenek, és a' legközössegesb lelkeknek is gyönyörűségükre szolgálnak.“

„Az emberek nem élvezhetnék a' politikai szabadságot a' nélkül, hogy azt némi áldozatokkal kelljen megszerezniök, 's arra mindig csak nagy erőködéseket által tehetnek szert. De az egyenlőségből eredő örömeik önként kínálkoznak. Ezek a' magányos élet minden apró eseményeivel együttjárni látnak, 's kóstelhatásukra nem kell más, mint élni.“

„A' demokrata népeknek természeti hajlamuk van a' szabadságra; magokra hagyatva, keresik és szeretik azt, 's csak fájdalommal nézik, midőn tőle eltávolíttatnak. Hanem az egyenlőség iránt tüzes, telhetetlen, örökkétartó, legyőzhetetlen szenvedélylyel viseltetnek; akarják az egyenlőséget szabadságban, és ha erre rá nem mehetnek, akarják azt még szolgaságban is. Eltűrik a' szegénységet, szolgaságot, vadságot, de az arisztokrátiát soha tűrni nem fogják.“ —

II. A' szabadság és jog közti különbség. Hobbes Tamás állítja fel azon tant, miszerint a' jog szabadság, saját természeti erőit maga fentartására használni. És utána a' természetjog folytonosan azt tanítja, miszerint a' jog nem egyéb, mint egyéni önhatározás, az emberek cselekvéseiben függetlensége minden más ember akaratától, mit csak az egyenlőség törvénye korlátozhat. Ezen mondatnál maradt még Kant is, ki hön ragaszkodván ezen eszméhez, mondá: „A' szabadság (függetlenség más valaki kényszerítő kényétől) mennyiben az minden másnak szabadságával egy általános törvény szerint együtt megállhat, az egyetlen, eredeti, min-

den embert emberiségénél fogva illető jog.“ Az egyenlőséget, polgári önállóságot 's igazságchozi igényt ő aztán csak következményeiül magyarázza ezen szabadságnak. De a' jognak ezen értelmezését Fries *) igen éles bonczkés alá vevén, fejtegetését így végzi: „Az én jogom tulajdonképen nem szabadságom, hanem az én jogom i g é n y e m, miszerint minden másnak szabadsága az én szabadságommal összhangzásra korlátoztassék.“

A' fogalomnak illy értelmezése egészen kielégítő. Az eredeti, velünk született ősjogot ez tisztán 's határozottan állítja elő. Az egyenlőség eszméje pedig ezen jogfogalomba zárja a' köteleesség eszméjét is. —

Ki levén így röviden emelve, miben egyeznek, miben különböznek az egyenlőség, polgári szabadság és jog fogalmai: lássuk már, mi kö vet ke z i k önként az így felállított elvekből? Következik mindenenk fölött, hogy értelmes lények koránsem azért állnak társaságba, miszerint ott magoknak szabadságot szerezzenek, hanem inkább 's csupán azért, hogy a' velők született, tehát önmagokkal odavitt szabadságukat egymásnak lehető legnagyobb mértékben kölcsönösen biztosítsák. Tehát távol attól, hogy nekik az alldalomtól valami szabadságot koldulniok kellene, ők elidegeníthetlen saját joguk megszorításának czímét teljes hatalommal követelhetik. Mert vannak címek, mellyeknél fogva bárkinek is szabadság-megszorítása 's jogegyenetlensége igazságosnak, azaz: az észjog ítélőszéke előtt érvényesnek találtathatik. Ezen címek pedig a' következők: jogképtelenség, jogsértés, közvetlen 's közvetett egyesség. Minden más czímnél fogva történő jogegyenetlenség jogtalan. Lásuk egyenként.

1. J o g k é p t e l e n s é g: Belső szabadságunknak semmi köze nem levén a' külvilággal, az fogyhat 's terjedhet, a' nélkül, hogy más valaki belső szabadságának körére tágitólag vagy megszorítólag hatna. Ámde a' polgári szabadság csupán azon viszonyban létezhet, miszerint senki saját

*) Die Geschichte der Philosophie, von Jakob Friedrich Fries. Halle 1840. II. Bd. S. 618.

körében a' vele kölcsönös állapotban levőktől nem háborgattatik, 's viszont ő sem háborgat senkit, sőt képes és hajlandó mindenkinek megadni azt, mit ő saját szabadsága részére mindenkitől igényel. És csak is ezen képessége 's hajlama által lesz az ember jogalanynya, 's azon arányban megszűnik az lenni, mellyben a' képességet, másokat jogalanyokul tetteleg tisztelni, elveszti. Következőleg mindenki csak annyiban áll a' jogtörvény őtalma alatt, mennyiben másokat kellőleg személyekül tisztelni tetteleg képes. Tehát a' gyermekek, éretlenek, bolondok 's örültek szabadsága azon arányban helyesen korlátoztatik, melly arányban ők képtelenek a' jogtörvényt tetteleg tisztelni, 's ennél fogvást mások szabadságát vésszszel fenyegetik. Ezen arányban szabadságuk korlátozása rájuk nézve jótétemény. Mert lehetetlen, hogy valaki tiszta öntudatában magának ártani kívánna, 's mindenkiről fel kell tenni, hogy magának csak jót akar; következésképp ha az őrzőngő bezáratik, úgy kell tekinteni, mintha azt ő maga akarná, 's valóban lehetlen is, hogy józan perceiben maga ne rendelné, miszerint bekövetkezendő bódultságának idejére őrizet alá vétessék.

2) Jogsértés. Imént fejtegetett okoknál fogva szintén aránylag megszoríttathatik azok szabadsága is, kik jogmegvető akaratukat tetteleg nyilváníták, mások szabadságigényét 's a' köz jogrendet megsérteni nem áttallák, 's ez által saját jogigényükről, az egyenlőség törvényénél fogva, ugyanazon arányban tetteleg lemondának. Ezen eszmén alapszik, ha nem is kizárólag, de végül csakugyan ezen alapszik a' tiszta büntetőjog vagy társadalmi fenyíték, 's a' büntetés tulajdonképp nem egyéb, mint a' jog 's szabadságnak jogsértés miatti megszorítása, vagy néha teljes, 's olykor olyan elvétele, hogy az soha többé vissza nem szereztethetik.

3) Közvetlen egyesség. Minthogy a' szabadság saját akaratnak foganatosíthatásában áll, 's a' nyilvánuló akaratot valódi akarat gyanánt kell venni: ennél fogva az igazi szabadságnak legkevesebbé sem árt, ha az, ki szabad tetszéséből valaki iránt némi kötelességet vállalt, ezen kötelességének teljesítésére azon valaki által kényszeríttetik.

A' szerződésileg önként elvállalt kötelezettségek a' szabadsággal épen a' szabadságnál magánál fogva nem ellenkezhetnek; mert a' ki magát saját szabadságkörében tetszése szerint nem kötelezhetné, épen az még saját körében sem volna szabad. És az sem áll, mintha ekkép azért nem volna szabad, mivel kötelezettségére nézve szándokát később meg nem változtathatja; mert hiszen így a' kötelezés lehetetlen volna, szabad sem ő sem senki nem lehetne, sőt az egész állodalom valósíthatlan ábránd lenne, mivel ez 's így a' szabadság is kölcsönös kötelezettségen alapszik. Tehát annak szabadsága legkevesebbé sem sértetik, ki önként vállalt kötelezettségének teljesítésére, később akarata ellen ugyan, de mégis előbbi akarata szerint, kényszerítetik. Illyen kötelezettség pedig nagyon sokféle lehet: már csak kötőmódjára nézve majd kijelentett, majd hallgatag, majd egy- vagy kétoldalu. Illyennek foganatosítása hatalommal is eszközöltetik a' nélkül, hogy a' velünk született egyenlőség 's szabadság legkevesebbé is illetetnék. De illetetik ám minden olly magányjogi intézkedés által, mellynél fogva ember mint kényúr és rabszolga, meg földhöz bilíncselt jobbágy, mint teherviselés nélküli jótéteményélvező, jótéteményélvezés nélküli teherviselő áll egymással szemközt, — miként nálunk az örök emlékü 1848 évi mart. 15-ke előtt volt.

4) Közvetített egyesség. Kitérsadalomba lép, vagy abban megnyugszik, az természetesen mindenben meg egyez, mi attól elválhatatlan, mi vele együttjár, belőle szükségkép következik. Illyen feltétele a' társadalomnak az, hogy a' közügyekre nézve az egyes akaratok a' közakaratnak alárendeltessenek. A' hány fej, annyi gondolat 's akarat lévén, természetesen merő képtelenség, hogy a' közügyek mindeniknek külön akarata szerint folyjanak; közakarat szerint kell azoknak folyniok, melly egyéb nem lehet, mint az állodalom céljának követése. E' tekintetben tehát minden jogtárs szabadság-igényének arra kell szorítkoznia, hogy a' közakarat a' társadalom kijelelte körből soha parancsolólag ne lépjen ki. Az illyen közakaratnak, mellyet alább bővebben fejtegetendünk, engedelmeskedni, koránsem ellenkezik

a' szabadsággal, sőt az a' társadalmi szabadságnak épen lényege. Hasonlón következik a' társadalom eszméjéből, miszerint azt a' szerződők nem csak magok számára, hanem utódaik 's általában a' benne születendők számára is alkoták, legalább, mennyiben a' földterületet elfoglalák, úgy hogy minden új polgár kénytelen vagy megelégedni az alkotmánynyal vagy hazáját elhagyni. Kedveért 's minden új polgár kedveért az újra alakíttatni nem fog. Ő már nem az egyesekkel, mikép az alapítók tevék, hanem a' már meglevő hatalmas közakarrattal köthet csak szerződést. Igaz ugyan, a' közakarat alakításához aránylag ő is járul, 's a' közakarat koronként vizsgálat alá veszi, legalább veheti 's javíthatja az alkotmányt, 's kifolyásait, a' törvényeket; és ebben nagy megnyugvást találhat minden új polgár. Azonban az egyszer meglevő, kivált hosszú idő alatt megszilárdult nem lehet annyi, mint nem létező, mint semmi. Minden létezőben van a' millyen olyan vis inertiae, 's a' politikában a' történet hullámai még egyéb nehézségeket is hordanak fel. —

A' szabadságnak fenn fejtegetett fogalmából következik továbbá, hogy minden kiváltság, szabadíték, mik a' jogokat némelly helyekre felseprik, feltorlasztják, ellensége, legalább zavarója a' polgári szabadságnak, 's vele össze nem férhet.

Következik végre a' fentebbi fejtegetésből, hogy a' szabadságnak többese nincs, 's azért szabadságokról tulajdonképen nem is szólhatunk. Szeressük a' szabadságot, kerüljük a' szabadságokat. Mindazáltal ha az egy szabadságot különbféle tárgyakra 's viszonyokra alkalmazva részletesben fejtegetjük: az ezekre vonatkozó részeit, bővebb megkülönböztetés végett külön, a' tárgyaktól vett nevekkal szoktuk kijelelni. Így megkülönböztetjük a' vallás, lelkiismeret, szólás, sajtó, tanulás 's tanítás, ipar és kereskedés, társulás, költözködés, személy 's birtok szabadságát. Főtekinetet érdemel azonban a' már érintett polgári 's politikai szabadság megkülönböztetése. A' politikai, mint a' kormánybani részvét, természetesen a' legnemesebb, 's ugyszólván színe a' szabadság nemeinek. És sokan úgy vélekszenek,

hogy ehhez a' polgároknak sem olly általános, sem olly feltétlen igényök nem lehet, mint a' tisztán emberi 's polgárhoz. Igaz, nem minden ember, sőt jelleménél 's műveltségi fokánál fogva nem is minden nép alkalmas az igazi politikai szabadság élvezésére. Ezenfelül az embernek ösztönszerű hajlama van, ragaszkodni régi szokásaihoz, 's elvégre a' rabszolga is megszereti lánczait, miként Ulysses utitársai is megszerették marhaállapotukat. De ebből korán sen az következik, hogy a' status megfelelkezzék magáról 's tisztéről, és nevelés helyett békókban tartsa öntagjait. Megkívánván a' társadalmi jog, hogy a' valódi közakarat lehető legnagyobb mértékben fejtessék ki, az alkotmányyszerkesztés főfeladata, miszerint a' társadalom minden tagját, ki elég tehetséggel bír, önálló, értelmes akaratával a' közügyek vezetéséhez járulni, aránylag részesítse a' közakarat alakításában, 's a' jogokra nézve semmi más egyenlenséget ne állítson fel, mint mellyek a' dolgok természete szerint világos szükség vagy hasznosság által igazoltatnak, 's következőkép az igazi közakarral megegyeznek. —

A' szabadság legnemesb gyöngye létünknek, 's mégis olly rideg száraz fejtegetéssel járunk körül? Valóban magunknak is fel kell Göthével sohajtanunk:

„Grau, theurer Freund, ist alle Theorie,

Doch grün des Lebens goldner Baum.“

Elmélete száraz bár, ő maga ugy is, miként azt előadni törekvénk, égi lény, és az életben csak volna volna volna!!!

MÁSODIK RÉSZ.

A' TÁRSADALMI REND FŐELVEI.

I.

A' társadalmi rend fogalma.

A' társadalmi rend fogalmát nyomozóknak előbb a' társadalomét magáét kell látniok.

Természetesen föl kell tennünk, hogy, mihelyt az emberek elszaporodtak, köztök az erők egyesültek, hogy elnyomjanak, 's a' gyengék, hogy ellenálljanak; hanem csakhamar tapasztalák, hogy mivel mindegyik mindent el akar nyelni, senkinek semmije sincs, mert mit ő ma eloroz, azt holnap tőle rabolják el, sőt élete is, minden biztos védelem nélkül, szüntelen veszélyben van; és tapasztalák, miszerint nincs természetellenesb állapot, mint ha kiki maga bírása. Ennél fogva jónak 's elkerülhetlennek látták, egyességre lépni, kinekinek jogkörét észszerűleg kiszabni, 's az így kiszabott jogköröket egyenkint 's egyetemben mindnyájok kölcsönös ótalma alá helyezni.

Sok bölcsele, de főleg Rousseau ilyen szerződésre alapítja a' társadalomról írt egész elméletét; azonban Godwin *) kérdi tőle: ki kötötte azon szerződést, mikor és hol, mennyi időre, micsoda tárgyra nézve, nyilván kimondott szavakkal e, nem lehetett e rossz szerződést is kötni, kimerítetett e vele már minden, 's a' hallgatag szerződésnek, melyre minden zsarnok támaszkodhatnék, van e jogereje? — El-

---

*) William Godwin: Enquiry concerning political justice. London, 1792.

vonatkozva attól, hogy némelly nemzetek, 's kiváltképen mi magyarok efféle szerződést — a' hét vezér vérével megpecsételtet 's a' pusztaszerit — a' történet évlapjain is kimutathatnánk; itt ezen kérdéseket ne vitassuk, legyen elég megérintenünk, miszerint rájuk nézve Godwin maga is az értelmes közakaratban nyugszik meg, azaz ő a' feltett társadalmi szerződésből folyó következtetéseket az értelmes közakaratból magyarázza. És mi is mindnyájoknak öszhangzó 's folyvást tartó akaratában 's koránsem a' valahai történetben helyezzük ezen szerződés lényegét. Jól érinté Kant is, hogy a' szerződési történet feszegetése célra nem vezet; ez — ugymond — a' népre nézve, melly már polgári törvény alatt áll, egészen céltalan, 's az állodalmat mégis veszélylyel fenyegető okoskodás; mert ha valamelly alattvaló, a' végső kútforrást kikutatván, a' jelenleg uralkodó hatalomnak ellenállana: ő annak törvényei szerint, azaz igazságosan megbüntettetni, elvesztetni vagy számkivettetni fogna. Ne bánt-suk hát a' multat, hanem tekintsük az emberi nemet úgy, a' mint az szemeink előtt él. Látjuk azt társadalmakban élni, és látjuk egyszersmind, mikép azt, természetéből folyó saját akaratán kívül, efféle életre semmi nem kényszeríti. És az új nemzedékek ezen életben folyvást megegyeznek, mert, mint látjuk, szét nem oszlanak, ugyde miben az ember szabadon megegyez, az neki természetesen tetszik; tehát hogy a' társadalomban mindenki megegyezzen, akkép kell annak elrendezve lennie, hogy az mindenkinek tessenék. Azaz lehet, hogy némelly gyengék olly társaságban is megnyugodnának, mellynek javaiból részökre kevesebb jutna mint másoknak; azonban lehetetlen, hogy megegyezésöket azonnal vissza ne húznák, mihelytiránta 's emberi jogaik felől felvilágosíttatnának. Következésképp úgy fog a' társadalom mindnyájoknak i g a z a n tetszeni, ha abban nem annyira kinekkinek akarata, mint inkább az értelmes közakarat nyugvandik meg; azaz, ha az alapjául szolgáló elvek a' fölvilágosúlt 's elfogulatlan értelem kritikáját kiállják. Nekünk tehát a' társadalomnak az emberi természetből föllengő tiszta eszméjét kell keresnünk, 's ezt vennünk a' vitatott társadalmi szerződésnek.

Ezen eszményt keresék a' népek minden időben, 's azt mindig annyiban valósíták, mennyiben felöle ök vagy legalább többségeik vagy hatalmasbjaik felvilágosúlva 's meggyőződve valának. Ezen eszmény érvényességét napjainkban az európai legújabb események nagyszerűen hirdetik 's megismeri minden tisztán gondolkodó 's elfogulatlan ember. Sőt már a' mult században magok a' legnagyobb fejedelmek is, mint II. Fridrik, II. József, II. Katalin, I. Sándor, az által, hogy nyilván kijelenték, miszerint a' fejedelmek a' népek, 's nem ezek a' fejedelmek végett léteznek, magokévá tették az elvet, miszerint minden kormánynak népiesnek 's az értelmes közakaratallal öszhangzónak kell lenni. Sőt II. Fridrik világosan elfogadá a' társadalmi szerződésrőlí tant, állítván: „A' polgárok egy velök egyenlőnek semmi más okból nem adtak elsőséget, mint hogy őt azon fontos szolgálatra határozzák, miszerint a' törvényeket föntartsa 's az igazságot kezelje *).“ De még régibb idők sem üresek illy fejedelmi szép vallomásoktól. Példásk e' tekintetben XIV. Lajos 1667-ben kiadott rendeletének következő szavai: „Nem kell tehát mondani, hogy az uralkodó nincs az ország törvényeinek alávetve, mert az ellenkező a' népek jogából folyó igazság, melyet a' hízeltés néha kétségbe hozott ugyan, hanem jó fejedelmek állandón országaik isteni védasszonyaként ótalmaztak. Mennyivel helyesebb a' bölcs Platóval állítani, miszerint a' királyság tökéletes üdve abban áll, hogy az alattvaló a' királynak, hogy a' fejedelem a' törvénynek engedelmeskedjék, és a' törvény jó legyen 's állandón a' közjót tartsa szem előtt.“ És igaz Hume 's Montveran történetírók azon állítása, miszerint a' Stuartok tulajdonképen azért vesztették el trónjokat, hogy a' társadalmi szerződés tanával megbarátkozni nem bírtak.

Midőn tehát ezek szerint a' társadalmi szövetkezés tanát föltétlenül el kell fogadnunk: itt állunk azon kútforrásnál, melly egyetlen közvetlen eredete minden jognak. Igaz ugyan, a' jogtörvény közvetett főkútfeje az, mi az erkölcsi törvény közvetlen 's legközelebb forrása, a' jogtársak

*) Aretin: Anleitung zur Regierungskunst von Maximilian I. Kurfürsten von Baiern. Bamberg, 1822. S. 56.

erkölcsi meggyőződése 's a' társadalmi közbéke szükségének belátása; hanem közvetlen 's legközelebb forrása a' béke- vagy jogszerződés, az egyenlő szabadságnak, vagy egyenlőn szent és szabad személyes méltóságnak általános külső megismerése 's tiszteletben tartása. E' szerint az ugynevezett természeti foglalatás vagy birtokba vétel semmi jogot nem alapít; mit a' régi iskola tanított, 's mitől még Kant sem tért el, sőt megragadás általi eredeti szerzősmódot tett fel. Ezt Fries éliesen czáfola meg, mondván: ha én egy gazdátlan dolgot ragadok meg, azzal, igaz, senki jogát nem sértem; ámde ha most más valaki nyúl azon dolog után, azonnal az egész természeti szabadságnak vége van; mert e' szerint azon más valaki jogtalanságot követ el rajtam, minthogy szabadságomat korlátozni akarja, hanem én szintugy jogtalanságot követek el ő rajta, ha egyedüli ura akarok lenni azon dolognak. Tehát a' tényleges szövetkezés 's az ebből fejtendő logikai következmények, egyetlen forrásai minden jognak. —

Az előrebocsátottak szerint a' társadalom általában véve nem egyéb, mint több személynek valamelly közös cél elérése végett egymással jogilag vagy szerződésileg fenálló összeköttetése. E' szerint a' társadalomnak nemcsak alanyi, hanem tárgyilagos célja is van.

Ehhez képest különbözik a' társadalom olly társaságtól, mellynek tagjai egy cél végett ugyan, hanem minden kölcsönös kötelezettség és segély nélkül gyűltek össze; p. o. a' színházba kiki mulatás, hanem csak maga mulatása végett megy. Továbbá különbözik olly társaságtól, mellynek tagjai egy tárgyilagos és közös célnak együttthadás általi elérése végett, de mégis vagy egészen minden, vagy legalább jogi kötelezettség nélkül sereglének össze; p. o. kik templomba isteni tiszteletre gyülekeztek. Végre különbözik a' társadalom mind azon viszonyoktól, mellyekben több személy igazán jogi kötelezettséggel egy közös célra munkál ugyan, de nem egymással, hanem a' kívülök levő tulajdonossal egyenkint kötött szerződések szerint; p. o. a' gyármunkások.

A' társadalom különösen megkívánja, hogy tagjai ne csak összeköttetésben legyenek egymással, hanem tetteleg

egygyé, egy őket mindnyájokat közösen hevítő lélek által élő egészszé váljanak. A' valódi társadalom tagjai legkisebb viszony által sem választatnak el egymástól, hanem mindnyájan tetteleg 's igazán egy életcélra termett, részleteiben egynemű erkölcsi személyt képeznek. Minden cselekvény, tartozás és követelés itt közös; egy tag jogai 's kötelességei valamennyi mást egyaránt illetnek; mi egyet mint tagot sújt, azt a' többiek is mindnyájan érzik; az egész közönségben lakozó közös lélekélteti, ösztönzi 's buzdítja valamennyiöket.

Tagadni nem lehet, hogy a' társadalom ezen tiszta fogalmát fölülte riúkn láthatjuk teljesen így valósítva lenni. A' tisztán társadalmi viszonyok közé rendszerint idegenszerű viszonyok is szövődnek, 's idők haladtával amazok positiv rendelkezések által sokfélekép módosíttatnak. Mindazáltal nekünk a' társadalom fogalmát eszményi tisztaságában kell előadnunk, mivel különben lehetetlen számára általános, észszerű, természeti jogelveket felállítani, 's lehetetlen az életben előforduló elferdítéseit 's a' körülményektől tanácsolt vagy rosztalt módosításait megítélni.

Magára a' szerződés módjára nézve kétféle társadalma k a t lehet megkülönböztetni. Némellyek ugyanis egyszer mindenkorra elérendő, vagy legalább bizonyos időre vagy bizonyos személyszámra vagy épen bizonyos személyekre szorított cél végett alakúlnak; mások ismét célukat sem időhöz sem bizonyos személyekhez nem kötik, sőt miként a' legfőbb társadalom, a' státus alapítói, épen arra törekszenek, hogy kitűzött céluk elérése végetlen időben mennél több személynek legyen feladata. Az első osztálybeli társadalmak több tagot vagy teljesen nem vesznek fel, mint a' házasság, vagy csupán a' már meglevő tagok kijelentett megegyezésével vesznek fel; a' másik osztálybeliek ellenben természetöknél fogva megkívánják, hogy vagy minden elhaló 's kilépő tag más által pótolassék, vagy a' tagok száma végetlen lehetvén, kilépés szüksége nélkül is új tagok fogadtassanak be, ezen új tagok beléptökkor nem az egyesekkel, hanem a' régi társ: k közakaratóval kötven szerződést.

És itt helyén leend röviden a' társadalmi köz-

akarata fogalmát látnunk. Minthogy a' társadalom tagjai bizonyos közös cél végett olly összeköttetésben vannak, hogy őket egy átölelő szellem ugyszólván, egy személylyé, minden esetre egy erkölcsi személyességgé olvasztja össze: ezen személynek okvetlenül saját akarata is, azaz a' társadalom tagjainak közakarata van. És koránsem áll, mit némmelylek állítanak, hogy ezen közakarata csak költemény; tudjuk 's tapasztaljuk, hogy az elméletileg 's gyakorlatilag ropant valóság.

Meg kell azonban azt a' mindnyájok akaratától, azaz a' jogtársak egyenkint öszhangzó egyakatától különböztetni, mint a' millyen legtöbbféle társadalmakban el sem igen érhető, 's csak is a' szerződés megkötésére kívántatik meg mulhatlanúl. Mert a' társadalom természetesen olly szándékkal köttetik, miszerint az fenállhasson 's célja felé küzdjön; ugyde mikép állna az fen 's küzdene célja felé, ha minden ügyeire nézve mindnyájoknak egyenkint öszhangzó, de emberi természetünknel fogva el nem érhető akarata kívántatnék? — A' közakarata hát talán a' többség akaratát jelenti? E' kettő is lényegileg különbözik egymástól: részint mivel a' többség akaratát, mint szinte a' mindnyájokét is, még kérdeni kell, ha vajjon az tárgya 's tartalmánál fogva érvényes e, jelesen vajjon a' társadalmi szerződéssel öszhangzik e; részint mivel a' többség akarata a' közakarata kifejezésére természetesen elegendő ugyan, de mégis a' közakarata inkább csak nyilvánulási módja vagy jogi jelentkezése, semmint lényege az.

Rotteck szerint a' közakarata (Gesamtwille) a' tagok társadalmi ügyekben nyilvánuló akaratainak puhatolás, számolás, összehasonlítás sőt ollykor méregetés által is meg tudható egyedüli vagy tetemesb főirányzata; vagy más szóval: az a' társadalmi szerződés által körülírt téren, 's a' társadalmi kötelesség megszabta irányban tetemesbnek nyilvánuló akarata az egyesülteknek.

Ehhez képest az egyéni akaratoknak egymáshoz kell simólniok, és a' társaság természeténél fogva követeli, miszerint minden tagja a' szükséghez képest engedjen egyé-

niségéből, 's külön akaratát értelme világánál közakaratba olvaszsza. Sőt a' közügyek mezején az egyesültek tulajdonkép nem is bírhatnak érvényes egyéni külön akaratral, hanem csak a' közakaratnak egyegy elemeként szerezhethnek magoknak súlyt, azaz nekik a' közügyek tárgyalásában nem lehet, nem szabad magány hajlamaikat, érdekeiket vagy szenvedélyeiket követniök, hanem mindig a' társadalom czélját 's tagtársaik jelentkező akaratát tekintve, saját akaratuknak e' kettővel lehető legöszhangzóbb irányt adni tartoznak. És ez a' társadalmi erény a' közügyek vezetésében.

Mínhogy a' közakarat a' tagok akaratirányaiából kipuhatólandó: minden társadalomban szükséges olly szerkezet, mellynek segedelmével ezen puhatolás megeshetik. És mindenkinek érdekében áll, hogy ezen szerkezet az ő kívánsága szerint legyen alkotva, miszerint benne teljesen megnyughassék; mivel minden szabadságának gyakorlata ettől fog függni. Az illyen szerkezet lehet természetes, például olly gyűlésrendszer, mellyben a' tagok mindnyájan személyesen jelenthetik ki akarataikat; 's lehet mesterséges, például a' felállított kormány. —

Ekkép magyaráztatván a' társadalom fogalma, kitetszik: hogy a' legfőnségesb társadalom az, mellyet az emberek szabadságuk 's jogaik biztosítása végett alkotnak, azaz a' státus vagy állodalom; 's kitetszik, hogy annak elvei az előbb fejtegetett szabadságéival öszhangzanak 's teljesen megegyeznek. Sőt mihelyt valamelly egyesületben egyenlőség 's szabadság nincs, az a' tiszta társadalmak sorából azonnal kiesik.

Illy előzményekből immár önként következik a' társadalmi rend fogalma. És midőn az eddig fejtegetett elvek egymással öszhangzanak, lehet e, hogy épen a' rend a' szabadsággal ellentétben legyen?

Gyakran halljuk, hogy ez magát a' rend, amaz meg a' szabadság emberének vallja; hogy a' rend elnyomja a' szabadságot 'stb. Ellenben Kossuth egykor *) „Szabadság és rend“ cím alatt azt állítá, hogy a' „rend és szabadság, em-

*) Pesti Hírlap 1844. évi 322. sz.

berekről szólva, nemcsak nem ellentétes, de még csak nem is külön fogalom, hanem tökéletesen egy, tökéletesen synonymim.“ Politikai gyűlésekben 's hírlapi cikkekben könnyen törhetni pálczát a' fogalmak fölött; ámde nekünk itt a' tudomány terén pontosan kell azokat kijelelnünk.

A' r e n d mindig czélt tesz fel, úgy hogy az tulajdonkép nem egyéb, mint a' dolgoknak rendeltetésök szerinti mi-benléte. Ehhez képest a' társadalmi r e n d nem egyéb, mint a' társadalmi célra vezető létel 's működés: vagy a' társadalmi cél kívánta törvények ép megtartatása.

Ezen fogalmat a' fő társadalomra, mely a' szabadság biztosítása végett alkottaték, alkalmazva — miután az emberek a' kinekkinek egyenlőn kiszabott szabadságköröket mindnyájok védelme alá helyezvén, 's ezen védelmet kiki személyesen nem gyakorolhatván, azt a' mindentől szükséghez képest támogatandó állodalmi hatalomnak adták át, — ezen állodalmi hatalomnak kellő eredménye a' polgári társadalmi r e n d. Ezen rend tehát a' polgári szabadsággal nem ugyanaz, nem synonym, de nem is ellentétes, sőt egymást feltételező 's kiegészítő a' két fogalom.

Különbözik egymástól a' szabadság és rend:

1) Eredetére nézve. A' szabadság tudniillik belülről, minden ember belsejéből 's tehát a' társadalom aljáról veszi eredetét; a' rend pedig kívülről 's felülről egyenesen az állodalmi hatalomtól származik.

2) Körére nézve. A' szabadság köre épen ott végződik, hol a' rend tere kezdődik. Amaz a' jogtörvény által megengedett, emez az által tilalmazott tér. A' rend tehát a' szabadság körét hozzá simulólag de sértetlenül fogván körül, vele természetesen megegyez; ámde ellensége 's visszautasítója az a' jogkörön tulcsapott szabadságvágynak vagyis korlátlanlanságnak, melynek épen fékezésére állítaték fel, származzék bár ezen korlátlanlanság, szülője mindig jogsértésnek, akár önkényből, akár tudatlanság vagy tévedésből. — Azt mondják, minden hasonlítás sántikál, de a' kis méhek mégis olly gyönyörű köztársaságot alkotnak, hogy szinte nehéz szép tapintatukat nem irigyleni, mellyel ők olly

gyönyörűn tudják a' szabadságot a' rendben megtestesíteni, az egyes szabadságköröket olly szép egyenlőn felépíteni! Pompás művekben szép társadalmi rend a' sejt, 's benne a' fürge kis méhek, mindenik saját czellájában, az eleven szabadság maga. A' sejt nem bántja a' méhet, de mégis saját czellájában megférésre kényszeríti; a' sejt hát nem ellensége a' méheknek — hiszen ő maga készíti —, ámde ellensége ellene támadó vágyának. — A' szabadság köre 's a' rend tere közti határvonal eltalálása fő 's legnehezebb feladata a' státusbölcséségnek; arra vergődni, végcélja a' szabadság igaz bajnokainak; 's rajta megállapodni 's maradni képes lelkület kizárólag az önmagán uralkodni tudó, szabadságra megért nemzetnek sajátja. Mert a' szabadság könnyen illető körén tulterjesztetik, 's ekkor az a' rend terére csapván, jogsértéssé, rendbontássá fajul; 's viszont a' rendet kezelő hatalom is szeretvén a' szabadság körére berontani, könnyen jogokat tipor 's elnyomja a' szabadságot.

3) Lényegére nézve a' fönnebbiekhez képest a' szabadság a' cél, a' rend az eszköz, minthogy az emberek a' végelt szövetkeztek, hogy a' szabadságot a' rend által biztosítsák. Aztán a' szabadság függetlenségben 's minden gátló hatalom hiányában áll, ellenben a' rend a' hatalom szülöttje 's ápolója, vele együttjár, habár nem mindig egészen tőle származik is. Mert a' rend eredménye lehet, sőt kell, hogy mennél inkább legyen, a' polgárok kebleiben honoló tiszta erkölcsi méltánylásnak 's jogtiszteletnek, és csupán akkor, ha az ennek nem eredménye, áll elő a' szükség, miszerint azt a' jogtársak nyavalyáinak eleve elkészített gyógyszerül felállított külső hatalom hozza létre.

És főleg ezekben különbözik egymástól a' szabadság 's rend fogalma a' társaságban; de abban megegyeznek tökéletesen, miszerint mind a' kettő egyaránt nélkülözhetlen 's egymástól elválhatatlan kelléke a' társadalomnak, úgy hogy ki az egyiket akarja, a' másikat is ohajtania kell. Mondani szoktuk ugyan, miként szabadság rend nélkül anarchia, 's rend szabadság nélkül zsarnokság; mindazáltal tudni való, hogy valaminth anarchiában szabadság nincs, a' jog eszméje

nem uralkodik; úgy a' zsarnokság alatt is rendet, igazi rendet hasztalan keresnénk; mert szabadság és rend emberek közt csak együtt, egymással észszerűen összeforrvá létezhetnek.

Mi magyarok első felelős kormányunktól illy értelmű zálogát bírjuk a' rendnek 's szabadságnak, mert annak egyik tagja, Szemere Bertalan, első üdvözlötésekor (Pesten 1848 mart. 25.) a' szabad ég előtt az éjnek ünnepi csendében illy fogadást tőn: „Mi — más biztosítékot a' jövődöre nézve nem adhatunk, mint, hogy mi a' szabadságot nem tartjuk eszköznek, hanem célnak, mi a' rendet is a' szabadságért ohajtjuk, és azt a' szabadság szempontjából a' szabadság eszközeivel ohajtjuk fentartani.“

Lamartine azon röpiratában, melyben a' communismus elveit magától visszautasítja, azt mondja, hogy híven ragaszkodik a' társadalmi rendnek három fő oszlophoz: az állodalom, család és tulajdonhoz. És valóban ezen oszlopon nyugszik az emberi társaság rende; hanem még hozzájuk kell tennünk a' negyediket, az erkölcsiséget. Ha a' társadalmi jogok szentül megtartására szilárd és tartós akarat vagyis benső erkölcsi jogméltánylás hiányzanék a' polgárookban: úgy a' jó rendet is nélkülözniök kellene, 's minden esetre egészen máskép 's más eszközökkel kellene köztök a' béke föntartását kísértgetni. Mi azonban az embereket egyenlőn szabadoknak, magok és mások jogait egyenlőn méltánylóknak tesszük fel; és csak azon esetekre, ha barki az őt illető jogkörön túl más bárkiét rohanná és sértené meg, mindenütt 's mindenkor kész kiegyenlítő szerül állítjuk fel az állodalom védhatalmát.

A' társadalmi rendnek ezen érintett négy oszlopa közül bennünket itt csak az első, az állodalom, érdekel, 's csak is erről szólandunk ezentúl, már csak azért is, mivel a' többi mind ennek ótalma alatt van 's többé kevesbbé ennek szerkezetétől függ. Minthogy tehát külsőre nézve az állodalmai hatalomból ered az egész társadalmi rend: immár ezen állodalmai hatalmat kell közelebbről vizsgálnunk.

II.

Az állodalmi hatalom.

Az állodalmi hatalom a' közakaratnak azon ereje, melly mindazt, minek az állodalom czélja végett meg kell történni, vagy nem szabad megtörténni, jogszerűleg 's az állodalom tagjait kötelezőleg folytonosan megszabja 's elrendeli. Eszmében ezen hatalom csak egy, 's akár egy akár többek által gyakoroltassék, még jogi értelemben is egységet jelent. Azonban úgy az országlás mint a' tudomány érdekében nagy haszonnal szokták annak több ágát, irányzatát 's körét megkülönböztetni. És hogy alaposan vizsgálhassuk: kit illet ezen hatalom, elkerülhetlen szükséges is azt részleteiben tárgyalnunk. Es e' végett legczélyszerűbb leendő, némelly nevezeteseb bölcseleknek ezen hatalom lényege 's felosztása iránti nézeteit átpillantnunk. Első volt Locke, ki a' törvényhozó hatalmat a' végrehajtótól elválasztá, hanem olly hozzáadással tévé ezt, miszerint a' földön nincs többé bíró, ha a' két hatalom közül valamellyik függetlenné válik. Ezen előzmények után Montesquieu volt az első közt, kik a' hatalmak elválasztása 's egyensúlya felőli tant felállíták. Azután a' tudós világ sokáig meg vala eléggülve az ugynevezett politikai háromsággal (trias politica), melly nagyon megtetszett a' theologoknak a' szent háromsággal, a' philosophoknak lelkünk három (ismerés, érzés, akarás) fő tehetségéveli hasonlatossága miatt. Azonban a' francia forradalom ezt is fel kezdé forgatni. Nem tetszvéen elegendőnek a' három hatalom, az 1791-ki francia alkotmányban e' háromhoz még egy igazgató hatalom (pouvoir administratif) csatoltatott. Hanem ezen felosztás is a' gyakorlatban nem vélt nehézségekre bukkant ott, hol legkevésbbé hitték volna, a' végrehajtó hatalomnál, melly elméletileg a' törvényhozótól nagyon is elválasztatott, sőt ugyszólván elszigeteltetett. Hanem a' gyakorlat megmutatá nemcsak azt, hogy a' végrehajtás más hatalmakkal elválhatlan összeköttetésben van; sőt még inkább azt is, hogy a' királyi felség, mind eszmeileg mind az

életben, bizonyos eléggé ki nem fejezhető hatalmat rejt magában; és végre azt, hogy a' fejedelem feleletmentessége 's a' ministerek felelőssége felőli tanban már is el van a' fejedelem hatalma a' ministerek végrehajtó hatalmától különítve. Ennél fogvást a' négy hatalom az ugynevezett királyi hatalommal (pouvoir royal) csakhamar ötre szaporították, hanem csak elméletileg, a' kevés számú mérsékelt publicisták által, úgy hogy midőn Clermont-Tonnère nyíltan fel mert szólalni ezen ötödik hatalom elismerése mellett: sok eretnekségről vádolá, sok nem érté, legtöbb pedig megveté őt. A' restauratio után XVIII. Lajos, chartáját az 1791 évi alkotmány elveire alapítván, a' királyi hatalom ismét fölélesztetett. Constant Benjamin szabályzó 's mérséklő hatalmat (p. régulateur et modérateur) csinált belőle, 's a' már meglevő öt hatalomhoz még egy hatodikat (p. municipal) csatolván, azt hivé, a' művet már tökéletesen befejezte. Voltak, kik jónak látták, a' hathoz még hetediket (p. électif) felvenni *). E' szerint a' hatalmak elvégre is önkényesen szaporítottak, de bármint szaporítottak is, az országlásra megkívántató hatalom illy szoros elszigetelések által mégsem merítettet ki. Azonban lássunk még néhányat.

Sieyès három főhatalmat különböztet meg: törvényhozót, cselekvőt vagy végrehajtót, a' kormányzó 's birói befoglaltával, és kényszerítőt. Bentham megkísérté a' státushatalmak felosztását egészen új alapra állítani **). A' felosztási alapot — ugymond — kétféleképen lehet feltalálni, u. m. 1) Ha a' cél vétetik tekintetbe, p. o. a' belső bátorság, a' szerencsétlenségek 's erőszak elleni biztoslét 'stb. 2) Ha azon különféle módokat nézzük, mik által azon célok elérhetők. E' szerint Bentham következőkép osztályozza a' hatalmakat:

1) Közvetlen hatalom a' személyek fölött.

---

*) Staatsrecht der constitutionellen Monarchie. Angef. von J. Ch. Freih. v. Aretin, fortgesetzt von Carl v. Rotteck, 2. Aufl. I. Bd. 102 's köv. I.

**) Traité de législation. T. III.

2) és 3) Közvetlen hatalom a' nyilvános és magányos dolgok fölött.

4) Parancshatalom a' személyek fölött egyenkint.

5) Parancshatalom a' személyek fölött egyetemben.

6) Osztályzási hatalom úgy a' személyek, mint a' dolgok fölött. Ide számítja Bentham a' többiek közt a' háboru 's béke jogát is; mivel, ugymond, itt az idegenek ellenségekké vagy barátokká osztályoztatnak.

7) Vonzó (attractiv) hatalom, melly a' jutalmazás 's büntetésben áll.

Bentham maga megvallja, mikép ezen osztályozásnak gyenge oldalai vannak; ő egyébiránt úgy van meggyőződve, miszerint a' hatalmak elkülönítése a' millyen szükséges, épen olly nehéz is, 's erre nézve még majd mindent újra kell teremteni.

Rousseau ezen tárgyra nézve nem következetes önmagához, Először ugyanis ekkép kel ki a' hatalmak felosztása ellen *): „Státuszjog-tanítóink nem tudják a' souverainetét elvében felosztani, 's felosztják azt tárgyra nézve. Felosztják erőre és akaratra, törvényhozó 's végrehajtó hatalomra, adókiivetés, igazságszolgáltatás 's hadviselés jogára, bel- és külügyi kormányra. Majd összezavarják mind ezen tárgyakat, majd ismét elkülönítik, a' felséget képzelet tárgyává teszik, 's itt ott összeszedett darabokból rakják össze. Épen mint ha egy embert olly egyes testekből tákolnának össze, mellyek egyikén csupán a' szemek, másikán a' kezek, harmadikán pedig csak a' lábak volnának meg, 's ezzel vége. A' japáni bűvészckről beszélük, hogy ők a' nézők szeme látára egy gyermeket szétdarabolnak, aztán tagjait egyenkint 's egymásután a' levegőbe dobálják fel, és onnan ismét egész, ép, eleven gyermek esik le. Körülbelül illy formán cselekszenek a' mi politikai bűvészeink is. Miután a' politikai tettet jeles személynyvesztő mű által szétdarabolák, a' darabokat összerakják, nem is tudni, hogyan.“ Ezen csakugyan érthető szavak daczára később (l. 3. ch. 1.) hol a' kormányról

*) Contrat social. l. 2. ch. 2.

értekezék, ő maga mégis derekasan hozzálát a' politikai test bonczolásához, állítván, miszerint a' politikai test mozgása, valamint minden szabad mozgás, két okfőtől feltételeztetik: az akarat és erőtől; akarat a' törvényhozó, erő a' végrehajtó hatalom.

A' németek közt Schlözer ezen hatalmakat állítja fel: legislativa, executiva, punitiva, coërcitiva, 's ezeknek ágait: judiciaria, inspectiva, repraesentativa, cameralis. — Fichte az igenleges vagy cselekvő hatalom mellé egy nemleges vagy ellenző hatalmat (ephorat) állított. 'S minket magyarokat ezen megkülönböztetés annyiból kiváltképen érdekel, mivel ezen nemleges hatalom alkotmányunkban csakugyan meg van testesítve, miként sehol másutt Európában 's tán kivüle is, úgy hogy Keresztúry József nyíltan ki merné „mondani, mikép: minden alkotmány, ha biztos akar lenni, e' három hatalmat föltételezi szükségesképen: a' törvényhozó, végrehajtó, és (végrehajtást) ellenőrző hatalmakat*).“ Ezen ellenőrző hatalom fontosságát még lesz alkalmunk kiemelni.

Az országgló hatalom felosztása magában ugyyszólván semmi jelentőséggel nem birna, ha azt az életben aztán ekép elválasztva nem kísértgetnék alkalmaztatni. Hanem ez így levén, 's naponkint különbféle státushatalmakról levén szó, a' felosztási kérdés iránt minden esetre tisztába kell jönnünk. A' kérdés az: felosztjuk e, 's ha igen, mikép osztjuk fel az állodalmi hatalmat? A' derék Sieyès is gondolkodék erről, 's jelesen jegyzé meg: „A' hatalom egysége zsarnokság, szétdaraboltsága anarchia. Mit kell hát tenni? Különíteni kell a' zsarnokság, egyesíteni az anarchia ellen. Ne adjunk egy testnek több főt, hanem az egy testben különböztessük meg a' külön tehetségeket, 's egy irányban működtessük azokat.“

Egy jogi egész levén a' társadalom, természetesen az ezt kormányzó hatalom szertehúzó 's több irányu nem lehet; az egy hatalomnak azonban lehet több részét 's kifo-

*) Jelenkor 1845. 98. sz.

lyását megkülönböztetni. Sőt már csak a' működésére megkivántató eszközök 's gépezet felállítása 's czélszerű elvek szerinti elrendezése végett is okvetlenül kell a' tárgyak 's formák szerint különbséget tenni például a' kül- és belügyeket intéző, 's ebben ismét a' rendőri, igazságszolgáltatási, pénzügyi 's katonai hatalmak közt. A' tárgyakra nézve tehát sokfélekép felosztható a' hatalom; ámde ezen felosztás csak alárendelt jelentőségű. Lényegesebb a' következő.

Ha meggondoljuk, hogy bárminemű rendelvényeket bocsásson is ki az állodalmi hatalom, azok middig csak e' kettő közül valók, tudniillik vagy általánosak, elvontak, fogalmak szerint kifejezvék; vagy különösek, concret esetekre szólók, lehetnek: meggyőződünk róla, miként azon hatalomnak csak két ágazatát lehet alaposan megkülönböztetni, tudniillik a' törvényhozó 's igazgató hatalmat. A' törvény ugyanis nem egyéb, mint az állodalmi hatalomnak fogalmakra vonatkozva általán szóló rendelvénye. Ennek ellentéte minden, bizonyos concret esetre vonatkozó rendelvény, ha szinte a' közjót érdekli 's az egész nemzetet kötelezi is. Ilyen rendelvényt közigazgatás cselekvényének nevezhetni. A' törvény tehát szabályt állít fel, melly szerint az alatta levő esetekben cselekedni, 's pedig az állodalmi hatalomnak is cselekedni, tudniillik igazgatnia 's ügyeket intéznie kell, úgy hogy a' közigazgatás működése többnyire nem egyéb, 's kell hogy lehetségig ne legyen egyéb a' törvény alkalmazása vagy végrehajtásánál. Mindazáltal mégis számtalan azon eset, mellyre nézve vagy épen semmi törvény nincs, sőt alig hozathatik is, vagy melyet a' törvény legalább nem a' legközelebbi fogalom szerint, hanem csak tágabb körülírásban tartalmaz; és vannak ismét esetek, mellyekről, épen mivel tettleges, és hatalomtól kihirdetett törvény nincs, csak természetileg észszerű törvény, vagy épen a' kormányzók jóakarata 's lelkiismerete határoz.

Ennél fogva Rotteck *) helytelennek állítja a' szokást,

*) Lehrbuch des Vernunftrechts und der Staatswissenschaften. II. Bd. Stuttgart, 1830. S. 292—204.

miszerint a' törvényhozó melletti hatalom végrehajtónak nevezetik; mivel az nemcsak positiv törvényeket végrehajt, hanem, valahányszor alkalom és szükség kívánja, concret esetekben saját rendelvényei által is intézkedik. És a' törvényhozás, ámbár rendeltetése, afféle rendelvények önkényűségét lehetőségig korlátozni, ezen tekintetben inkább merő formák mint anyagi határozatok által fogja a' kormányzó hatalom visszaéléseit megghusítani, sőt olykor olykor tanácsosbna nézendő, a' kormánylatnak szabadabb mozgohatást engedni, semmint azt nagyon specialis határozatok által merő géppé 's arra képtelenné tenni, hogy a' körülmények, az idő 's hely szerinti viszonyok közt mutatkozó legjobbat cselekedné. Tehát az alkalmazott esetekben intézkedő 's hatorozó hatalmat ne nevezzük végrehajtónak, hanem igazgatónak vagy kormánynak a' szó szorosb és tárgyilagos értelmében, úgy hogy a' szorosban vett végrehajtó annak csak egyik részét teszi. Azt említni is fölösleges, miszerint mind a' két hatalomnak, a' törvényhozó 's igazgatónak, abban örökké egyezniök kell, hogy mindig az igaz vagy értelmes közakaratnak megfelelőleg működjenek.

Két fő ágra szakadván ezek szerint az állodalmi hatalom, a' többi bármiként nevezendő hatalom ezek közt oszlik fel. Így például a' szoros értelemben vett igazgató 's igazságszolgáltató hatalom benn rejlik a' végrehajtóban, a' felügyelési pedig a' törvényhozó 's végrehajtó közt oszlik fel. — Ámde a' hatalomnak ezen felosztása csak elméletileg történhetik illy tisztán meg; a' szabadság és rendnek azonnal vége lenne, mihelyt az gyakorlatilag is így valószínű. Mert ha a' törvényhozó hatalom kizárólag egy személy vagy személyzetre ruháztatnék: ez azonnal urává lenne az igazgatónak is, melly lényegileg csak a' törvények rendletei szerint működhetik. Így hát az egész állodalmi hatalom egyetlenegy személy, vagy személyzet birtokában volna; mi kész zsarnokság vagy legalább önkény lenne. És ez megfordítva is áll. Ha az igazgató hatalom kizárólag egy kezében volna: a' törvényhozók hasztalan halmozna fel a'

törvényeket, ha azokat a' végrehajtó függetlenül, önkénye szerint foganatosíthatná.

Mikép és mi közt kell hát a' hatalom eszményi két ágazatát a' szabadság és rend érdekében gyakorlatilag felosztani? Ez épen azon kérdés: hogy mik a' szabadság és rend öszhangzatának elvei? Minek tárgyalása munkánk későbbi részére tartozik. De néhány a' rendet közelebbről érdeklő ágazat elveit itt leend helyén előterjesztenünk.

III.

Igazságszolgáltatás.

Az állodalmi hatalom főleg a' végett állíttatott fel a' társadalmi szövetkezés által, hogy a' jogot védje. És annak azon munkálkodását, melylyel a' jogot védi, a' jog uralkodását fentartja, a' polgári szerződés főczélját foganatosítja, igazságszolgáltatásnak nevezzük. Az igazságszolgáltatás tehát csak a' jogot nézi 's pedig végczéljaúl 's nem valami más czélnek eszközeül nézi. Hatáskörét tehát a' jogtörvény korlátozza és szabja meg. Következésképp a' jogot ő maga nem teremti, hanem csak mint adottat őtalmába veszi 's érvényesíti; tényleges esetekben meg kell azt ugyan ismernie, de nem, hogy azt megalakítsa, hanem csak hogy kezelje, kiszolgáltatassa. Innen kitetszik, miként az igazságszolgáltatás főfő tényezője a' társadalmi rendnek, úgy hogy ha a' jól rendezett igazságszolgáltatás alapelveit fejtjük ki, ez által a' társadalmi rend főelveit emeljük ki. Hogy pedig ezen elveket kifejtthessük: szólanunk kell a' jogtörvényhozás, bírói hatóság és törvénykezésről.

I. A' jogtörvényhozás. Örökké egy a' valódi jog, miként egy az örök igazság. Nemcsak e' vagy ama' nép, hanem az összes emberiség többsége főtörvényül ismeri azt. Sőt szükségét érzi, megtestesülését keresi és áhítja minden ember, mihelyt neki belőle kevesebb jutott mint a' többinek. Ámde ezen, kebleinkben önként fogamzó jogér-

zelem nem a' valódi jog maga, miként kinekinek ismerete sem az örök igazság maga. Mert a' jogérzelem mindenkinek jelleme 's gondolkozásmódja szerint, miként az ismeret is mindenkinek belátása 's okulásához képest változik. Ha tehát a' társaságban minden ember el volna istökélve mindig csak jogszerűt cselekedni 's jogot soha sem sérteni: ezzel még a' társadalmi rend és béke koránsem lenne biztosítva. Mert ha annyi szava lehetne a' jognak, a' hány szavok van az embereknek; ha mindenki azt cselekedhetné, mit ő jognak vél: mindnyájoknak harca mindnyájok ellen állna be. Sőt akkor is megszűnnék a' jogállapot, ha a' hatalommal felruházott személyek csak az általok belátott 's nekik tetsző jogot védenék. Tehát a' társadalmi rendnek első feltétele az, miszerint a' honpolgárok számára a' jog lehető legtökéletesebben meghatározottassék 's kinyilatkoztattassék. De ki által?

Minthogy a' jog voltaképen csak az ész és egyesség által határoztatik: ennél fogva csak az értelmes közakarat természetes tolmácsolata határozhatja észszerűleg érvényesen a' jogot. Következésképp kell, hogy a' jogtársak közül senki se legyen a' pozitív jogok meghatározásához járulhatástól erőszakosan kizárva, 's mindeniknek igénye észszerűleg méltányoltassék. Sőt világos, mikép országos törvényhozás nélkül sem lehetetlen pozitív jogoknak alakulniok, miről a' szokások 's a' nemzet egyes részeinek és magánosoknak szerződése mindenütt tanúságot tesznek. Kétséget hát nem szenved, miszerint ha az országos törvényhozásra bízatik is a' jog meghatározása, az ezen megbízatásban sajátlag nem mint állodalmi hatalom, hanem csakaz egyesek helyetteseül járhat el; ez tehát mint ilyen, nem parancsol, hanem csak kinyilatkoztatja, mit határozott el a' nemzet jognak 's mit fog az állodalmi hatalom jogul védeni. Nem a' státuscél és közkezeinek, hanem a' státuscélának magának kiemeléséről van itt a' szó; azon státuscéléről, melyet az állodalmi hatalom magának nemcsak hogy nem választhat, hanem a' mellynek elérése végett az épen felállítatott. Világos tehát, mikép a' pozitív jog is az észjogként csak tudományos tételket foglal magában, 's a' mennyiben hatalomból folyt pa-

rancsokat is tartalmaz, annyiban politika zavarja tisztaságát. A' jogtörvénykönyv szerkesztése épen úgy, miként egy számtan kidolgozása, az értelem 's nem az akarat, a' tudomány 's nem a' hatalom feladata. Forrása a' jogtudomány 's nem a' politika. Ezen lehozásból következik, hogy miként a' számtan, úgy a' jogtudomány igazságai is minden nemzetre nézve egyaránt érvényesek.

Ámde az embernek nem adatott olly értelem, melly a' jogtudományt elvont igazságokból kiokoskodhatná. Az emberi ész csak a' mindennapi élet surlódásai 's szövevényeiből szemecskélheti ki a' jogigazságokat. Innen van az, hogy ha valaha jóra való népjog alakult, az mindig az egyes polgárok viszonyaira való alkalmazás által fejlődött ki. A' nép cselekvényeinek törvénykezés általi kiegyenlítése kiűntették azon szabályokat, mellyek a' polgárok sérelmes érintkezéseinek elkerülésére legalkalmasbak valának. A' törvényszékek keze kölcsönze nekik életet és alakot, minduntalan alkalmaztatván azokat az elibe került egyes kérdésekre. A' jog fénykorában a' törvényhozás csak közbenjáró 's gyámolító elemeű szolgált a' jog alakításának; a' fő munka a' törvényszékeket illeté. Így volt ez Rómában, így képződött ott azon polgári törvény, melly egymás után törvényévé lön a' miveltebb nemzeteknek. Így tökélyesült a' büntetőtörvény; így fejtett ki a' váltójog. Az 1840: 15. törvényczikkünk tartalma idegen nemzetek kereskedelmi forgalmainak szüleménye; az 1844: 6. t. cikk által tett javítások szükségét saját váltótörvényszékeinek fejtették napfényre. —

Mind azon meghatározott 's kijelentett jog, minek kezelésére az igazságszolgáltatás hívatva van: kétféle: t. i. vagy ollyan, mit a' polgári törvény magánosnak ismer, 's minek törvénybe foglalása csak az illető magánosoktól függ; vagy pedig ollyan, mit a' fen y í t ő t ö r v é n y nyilvánosnak bélyegez. A' jog ezen két osztályának megkülönböztető bélyegeit Rotteck ezekben pontosítja össze:

1) A' polgári jog eszményileg legalább, ha teltleg nem is mindig, áll: 1) a' természeti magánjogból; 2) az ezt közelebből meghatározó 's módosító szerződési vagy

historiai jogból; 3) a' két előbbeninek kiegészítéséül a' státushatalomtól szabott jogokból, minthogy a' közakaratnak igénye 's hatalma van a' státus célja 's a' közhaszon kedveért a' természeti 's eredeti szerződési jogokat módosítani, kiegészíteni; 4) végül még politikai alapokon is épülhetnek némi jogok, melyek csupán a' státushatalom akaratából igaz magánjogok természetével bírnak. Főszajátsága ezen törvényeknek, hogy azok nemcsak tiltanak vagy parancsolnak, hanem szabályoznak is; tárgyaikat nem cselekedetek, hanem jogok képezik.

2) A' fenyítő törvényt két külön elem képezi: 1) parancs és tilalom; 2) büntetések megszabása. Tárgya tehát csupán cselekvés 's nem-cselekvés lehet, 's benne a' törvényhozónak nemcsak jogértelme, hanem ámbár főleg a' jogra irányzott 's töle korlátolt, de mégis a' politikától is vezérlett akarat is nyilatkozik. E' szerint büntetés alatt eltilthatni némelly jogilag szabad, de mégis veszélylyel fenyegető cselekvényeket; valamint megfordítva a' büntető törvényben érintetlenül hagyhatni némelly igazán jogellenes cselekvényeket, ha vagy büntetésök ártalmasnak, vagy meggátlásuk másképp is lehetőnek mutatkozik. Az egész büntetőtörvénykönyv célja: bátorság vagy tartóztatás, az hát e s z k ö z e a' jogállapotnak; míg a' polgári törvény a' jogállapotot, azaz az ótalmazandó jogok összegét csak leírja, mihez képest ez a' célznak nem annyira eszköze, mint inkább magyarázója, megismertetője. Hasonlóképp a' büntetés megszabására nézve is a' jog csak korlátozó szerepet játszik, miszerint súlyosb büntetés ne szabassék, mint millyet a' jog megenged; hanem a' politika a' jog megengedte büntetések közül azt választja meg, melly neki jogszerű céljaihoz legalkalmasbnak látszik. Itten tehát célszerűség a' határozó elv.

Rousseau a' büntetőtörvényeket a' polgári törvények szentitvényének, sanctiójának nevezi. Főlebb kiemelők már, miszerint az állodalom büntető hatalma eredetileg a' jogsértés eszméjéből az egyenlőség elve szerint foly. És most ezen eszmét az imént elemezett büntető törvényhozással összefoglalva elmondhatjuk, miszerint az ember közakarat

vezérlete alatt követendő czél végett társaságba állván, egyenlőség mértéke szerint alávetette magát a' közakarat által a' czél végett mindenkire egyaránt szabandó eszköznek, azaz a' fenyítőtörvény felebbi elemezése szerint, a' jogállapot eszközének.

És itt kérdezhetni: hogy vajjon ezen eszköz lehet e a' halálbüntetés? Ezen kérdésre felelni akarónak meg kellene előbb mutatni, hogy a' jog megengedi e ezen büntetést; ha igen, azután kifejtetni, hogy a' politika az adott körülményekben a' jog adta büntetések közül mindenek fölött ezt javasolja e?

Sokan vitatják, miszerint az ember nem mondhat le szabadságáról; mert hiszen, ugymond Rousseau, ki ezt tenné, örülség jeleit adná, örülség pedig semmi jogot nem alapít. Mennyivel kevesebbé hát életéről mondhat le szerződésileg az ember? Hiában, Rousseau maga az egész társadalmi szerződést azon egy feltétlől függeszti fel, miszerint az egyesültek mindegyike minden jogát tökéletesen az összes közönségre ruházza; mert, ugymond, ezen föltét mindegyikre nézve egyenlő, 's tehát senkinek sem lehet érdekében, azt másokra nézve súlyosítani. Ebből tehát azt következtethetjük, miszerint ha az összes közönség a' közczél végett szükségesnek látja, némelly cselekvényeket halálbüntetés súlyával eltiltani, az ellen senki sem tehet kifogást, mert mindenki minden jogát a' közönségre ruházta. Ugyde neki volt e joga, magát életétől megfosztania? És itt vagyunk a' dolog velejénél. Kinek nincs joga önéletével rendelkezni, hogy mer az hát máséval? És más, vagy mások, a' társadalom lehet e feljogosítva, ezen merésért ismét az ő élete fölött intézkedni? A' halálbüntetés pártolói, nézetünk szerint, csak itt vethetik meg lábaikat. Életet életért, más rendbontó tettért nem. A' kérdésre nézve Rousseau tétova nélkül oda nyilatkozik, miszerint: „Nincs egy gazember sem, kit valamire használni ne lehetne. Senkinek sincs joga valakit megölni, nincs még példa végett sem, kivevén azt, kit veszély nélkül nem lehet életben megtartani“. Azonban illy veszélyes legfőlebb dögvészes vagy gyilokkal ellenszegülő 's meg

nem fogható üldözött lehelne; ámde kézre került bűnös a' státus ellenében veszélyes nem lehet. Egyébiránt ha itt a' szoros jognál akarnánk maradni, nagy szörszálhasogatásokra kellene kiereszkednünk; melly téren már nem egy éles elme fáradt ki.

Bennünket itt inkább a' második kérdés érdekel, hogy tudniillik feltéve a' státusnak élet 's halál fölötti jogát, vajjon a' politika az adott körülményekben a' jog engedte büntetések közül mindenek fölött a' halálost javasolja e? A' körülmények természetesen különbélék lehetnek. Lucas tagadja, hogy akár az anyagi akár az erkölcsi rend fentartása végett az állodalom életről tényleg rendelkezhetnék. Minden esetre bármelly körülmények közt kell, hogy a' törvényhozó akaratát, miként minden büntetés szabásakor, úgy különösen a' halálbüntetés fölötti pálczatöréskor sokkal inkább a' jogérzelem, mint a' politika mutatója vezérelje; tehát ne feledje, mikép nem egészen bizonyos, hogy van e joga, élet fölött rendelkeznie; válaszszon inkább más, ha szinleg nem is épen olly czélszerű eszközt, és csak akkor rendeljen halált, ha a' nemzet erkölcsiségének állapota ezt nyilván elkerülhetlennnek jelenti.

Sue Jenő, a' szép lelkű regényíró, nemrég a' szükségesnek mutakozó halálbüntetés helyett szemkivárást javasolt. Ebben meglehetősen kegyetlenség 's olly elszomorító látvány van, melly a' népre alkalmasint nagyobb hatást fogna gyakorolni, mint maga a' halálbüntetés; mert mindig szeme előtt látná a' példát, 's látna szenvedést, nem undorító csüngést, de nem is szép házbani gondtalan életbiztosítást. Ez által szépen mellőztetnék azon kérdés: vajjon a' státusnak van e joga polgárai életéről rendelkezni?

Minden esetre nagy kérdés: hogy a' társadalmi rend fentartása végett multhatlan szükséges e a' halálbüntetés? Nem ártott hát íranta is nyilatkozni.

II. A' birói hatóság. A' törvényhozás tiszte: általános szabályokat állítani fel az egyesek és közönség számára; ezen szabályokat pedig előforduló egyes esetekre alkalmazni, a' birói hatóság köréhez tartozik. E' szerint a'

biró az, ki arra van hivatva, hogy a' törvényhozó munkájának gyümölcseivel az embereket folyvást kínálgassa. Látunk kell e' helyütt: minő helyet foglal el az illy hivatásu birói hatóság az egyetlen állodalmi hatalom ágazatában?

Érdekes és tanulságos e' részben Rotteck tanítása. Nem szereti ő, ha birói hatalomról van szó. Szerinte a' bíráskodás, azaz ítézés csupán logikai functio, távolról sem cselekvénye a' hatalomnak, tehát az állodalmi hatalomnak sem. A' biró nem parancsol, hanem megismer, ő egy műértő, kinek kijelentésére az állodalmi hatalom compromittál, ki hát nem bír akarattal, hanem csak ítélőtehetséggel. Ítéletét aztán az állodalmi hatalom akarata hajtja végre, melly azt szabályszerűleg akarni tartozik. Ámde ezen, az ítéletet végrehajtó hatalom nem valami külön hatalom, hanem csak a' közönséges végrehajtó hatalom. A' jónak elhatározására vagy kiismerésére senki sem kevesbbé alkalmas, mint egy hatalom birtokosa, és a' jog elveszti minden jelentőségét, mihelyt az hatalomtól dictáltatik. Épen ezért az állodalmi hatalom, melly a' jogot védeni 's kezelni van hivatva, kénytelen közönséges emberi észről, vagy nehezebb esetekben műértőktől megkérdezni: mi a' jog mindenik előforduló esetben, miszerint azt aztán kezelhesse vagy végrehajthassa. Ha ő maga határozná azt meg: úgy saját akaratát fogná a' jog helyére tehetni, 's e' szerint ez utóbbit megsemmisíteni. Ennél fogva ő törvényszékeket állít fel, miszerint általok a' jog mibenlétéről értesíttessék, 's a' műértők véleményét aztán végrehajthassa. Mert a' jognak a' státushatalom csak szolgálni tartozik; ettől amaz természeténél fogva egészen független, 's egyedül a' józan ész vagy a' hasonlóan szabad tudomány által határozathat meg. Innét egy kis státus bizvást alávetetheti ügyeit külföldi törvényszékek ítéleteinek a' nélkül, hogy souverainetóját veszélyeztetné; míg a' törvényhozás vagy igazgatás körében, mi egészen az akarat köre, afféle compromissum homlokegyenest ellenkeznek az önállóság fogalmával. Sőt bíróra sincs szükség, mihelyt a' jog egyesség útján vagy máskép feltaláltatott. Ennél fogva merő képtelenség a' birói hatalom: 's

ha az mégis felállítatik: legkalandosb merény, a' szabadság és jog utolsó menhelyének megsemmisítése, a' polgárok minden személyességének halála az. Csak igazság szolgálató hatalom (Justiz-Gewalt) van, melly a' jogot kezeli, de meg nem határozza, 's melly, habár rendszerint szintén a' bírakra ruháztatik, az ítéleéstől lényegileg különbözik, és csak, miként a' rendőrség vagy belügyek, a' politika vagy külügyek, a' had- és pénzügy, egyik ágát teszi a' közigazgatásnak.

Ezen lehozásból következik, hogy a' törvényszékeknek a' bíraskodásban, azaz a' jognak magának függetlennek kell lenni mind a' törvényhozó hatalomtól, mennyiben ez visszafelé akarna hatni, mind a' közigazgatástól. Ámde nem az állodalmi hatalom felosztása által, hanem csupán annak, mi természeténél fogva hozzá nem tartozik, kirekesztése által hozatik létre ezen függetlenség. Így elmélkedik több helyütt Rotteck.

Igaz ugyan, hogy az egyes peres esetekben a' jog felkeresése csak logikai működése a' józan észnek vagy tudománynak; mindazáltal mégsem tagadhatni, miként épen az által, hogy annak, mit az ész feltalált 's jognak ismert meg, végre kell hajtatnia, erő eszméje járul a' jog eszméjéhez, melly ezt gyámolítja. Ha igaz is, hogy mindig csak a' végrehajtás sujt; mégis tudja minden, mikép ezen sujtás forrása mindenkor az ítélet maga. Azért az előrelátó elmarasztalt be sem várja a' végrehajtást, hanem fizet, mihelyt az ítélet ki van mondva. És az alattvalók szemeiben alkalmasint nincs olly nagy és félelmes hatalom, mint a' törvényszékeké; mivel ezek az egész nemzet képében mindig egyes személyekkel látszanak harczolni, és a' tapasztalás azt mutatja, miszerint azon ember, ki minden alattvalónak tettei, vagyona és élete fölött ítél, igazán ura a' társaságnak. Aztán a' törvény előre mindent nem láthat 's meg nem szabhat, és az okosság 's erkölcsök helyét az intézeteknek nem kell elfoglalniok: ehhez képest a' bíró nemcsak magyarázza 's alkalmazza, hanem ollykor saját lelkiismerete 's tudományával

az észjogból pótolja is a' törvényt vagyis a' törvényhozó hatalmat.

Mindazáltal Rotteck fönnbbi elméletének mégis ropant gyakorlati haszna van a' törvényszékek elrendezése körül. Igen érthetően fejtí az meg okát azon feltétlen szükségnek, miért hogy az igazság-kiszolgáltatást a' közigazgatástól egészen el kell különíteni, 's egyszersmind kimutatja amannak emezét felülmuló jelentőségét. Szerinte az igazságszolgáltatás kezeli a' státushatalomtól független, 's nemcsak ezen hatalom által, sőt még ellene is védendő, 's általában nálánál felsőbb erőnek látszó jogot, úgy hogy az állodalmi hatalom itt szolgáló, az igazgatás irányában ellenben parancsoló állásban van, 's minden oda megy ki, hogy ezen különbség tényleg megóvassék 's napfényen tartassék. Következésképp habár egy személy többféle minőségben léphet is fel, szükség, hogy a' bíró mint egyszersmind másoktól függő tisztviselő soha se jöjjon elő. Mert mint kormányzó tiszt önkénytelenül is azt fogná képzelni, hogy a' jog is az ő vagy felsőbbbsége akarátának van alárendelve, 's mint bíró egyrészt elvesztené személyes függetlenségét, másrészt pedig hatalomról álmodoznék. Végre kitetszik ezen elméletből: miért hogy a' bíró az ítélet lényegeért, a' jog meghatározásaért, mit mint műértő visz véghez, nem felelős; ellenben a' törvénykezés formáinak megtartásaért, mi az igazságszolgáltató hatalom köréhez tartozik, a' szó legszorosb értelmében felelős; és hogy miért kell hát az ítélet lényegére nézve nélkülözhetlen orvoslátul a' fölebbvitelt megállapítani.

Illy természettel bírván, 's illy helyet foglalván el a' birói hatóság az állodalmi hatalom ágazatában, önként követhetik, miszerint azt következő három bélyeg jellemzi:

1) Hogy az csak akkor munkálkodhatik, ha felszólítatik, vagyis megtámadtatik. A' bíróság, természeténél fogva munkátlan, 's mozgásba kell hozni, hogy munkálkodjék. Lényegében áll, nem menni önként segítségére azoknak, kiknek jogai sértetnek, hanem készen állni mindig szolgálatára a' legalábbvalónak úgy, mint a' legelőbbkelőnek. Rendeltetése

egyenesen abból áll, miszerint mindenki által kényszeríthetik arra, hogy panaszát kihallgassa 's reá feleljen, az elébe terjesztett igazságtalanságot a z o n n a l orvosolja, a' sorompója elé állított vétkest a z o n n a l megbüntesse; de soha magától a' jogtalanságokat ne fürkészsze, a' bűnösöket ne üldözze. A' bíróság tehát megtagadandná e' szenvedőleges bélyegét, ha a' pert ő kezdené.

2) Hogy a' bíró nem hozhat ítéletet, hacsak per nincs. A' törvény megvan, de a' bíró nem látja azt, hacsak vádló 's védő nem fejtik ki szeme elébe. Hogy tehát a' törvényszékek munkálkodhassanak, szükség ügynek és pernek lenni, és szükségesek olly személyek, kik a' pert a' bíróság előtt vigyék.

3) Hogy a' bíróság magános érdekekkel foglalkozik, 's nem hozhat ítéletet általános elvek, hanem csak különös esetek fölött. És így a' bíró az, ki az állodalom főczélját, a' joguralkodást az egyes honpolgárookra nézve közvetíti.

III. A' törvénykezés. A' bírói hatóság leírt természetéből önként folynak azon elvek, mik szerint a' jó törvénykezésnek elrendezve kell lennie. És ezen elvek két-félék: az ítélőszékek elrendezésére 's a' bírói eljárásra vonatkozóak.

1) Az ítélőszékek, az igazságszolgáltató hatalom által, akként rendeztessenek, miszerint kerületök az ügyek számához arányoztatván, a' bíró várja a' pert 's ne per a' bírót; függetlenek legyenek mind felülről, mind alulról, úgy hogy a' bírák csak rendes perúton fosztathassanak meg hivatalaiktól; önállók legyenek, elkülönítve a' közigazgatás minden ágától; törvénytudó 's szilárd jellemű férfiakkal töltesse be. Aztán minden polgár rendes bírása által ítéltesse, 's kivételes törvényszékek és bizottságok soha se alkalmaztassanak; ezektől már csak Caraffa 's a' francia forradalmi törvényszékek kegyetlenkedései, meg Marillac, Lavalette, Enghien herczeg gyászos emlékei eléggé riasztanak. Hogy a' fejdelem nem lehet a' főbíró, azt a' mai világban már említeni sem kell, holott hajdanában a' fejedelmek bíráskodásai a' legnagyobb igazságtalanságokat hozták

létre, sőt még 1356-ban IV. Károly római császár 's cseh király saját kezével akasztott. Magunknak elég emlékeznünk az aradi gyűlésre, Husz János, Laczkovics erdélyi vajda, 's Hunyady László kedélyháborító halálaira. A' fejedelmi országokban, mond Montesquieu, az uralkodó azon fél, ki a' vádlottat perbe idézi; ha itt a' fejedelem ítélne: ő bíró és fél is lenne. Így ő elvesztené fejedelmi méltóságának legszebb tulajdonát is, a' kegyelem jogát. Abból, hogy ő nevezi a' bírót, nem következik, hogy ő a' főbíró, valamint azért, hogy ő nevezi ki a' püspököt és tanítót, ő még nem fő püspök és tanító. Az ítéletek az ő nevében hirdettethetnek, hanem csak a' törvényből 's igazságból merítettethetnek.

Mint hogy a' bíró az ítézés lényegét, a' jog meghatározását illetőleg, mit mint műértő teljesít, felelős nem lehet: az ítéletével meg nem elégtű felet a' felebbvitel joga természetesen illeti. Nehogy azonban a' sokszoros felebbvitel által a' pereket nagyon húzni 's a' bíróságoknak bizalmatlanságot gerjesztő sokféle ítéletekre alkalmat nyújtani lehessen: szükséges, miszerint egy személyzettől ne függjön ugyan a' jogkereset, de sok fokozaton se hurczoltathassék. Általában szabályul vétetik, miszerint három bíróság 's két öszhangzó ítélet mindig elég az igazság eltalálására.

Azt mondtuk, miszerint nem csak a' tudomány, hanem az egyszerű emberi józan ész által is kell a' jognak meghatározatnia. Kell pedig leginkább azon esetekre nézve, melyekben nyilvános létüknél fogva az állodalom a' vádló, 's melyeknek jó vagy rossz, büntelen vagy bűnös voltát az egyszerű emberi józan ész legjobban, legfüggetlenebbül és úgy ítélheti meg, miszerint az illy eljárásból a' pontos igazságnyerés mellett a' legjótékonyabb politikai eredmények is folyjanak. Fontos és elvitathatlan Bérenger azon állítása, miszerint „a' bölcsen rendezett alkotmányos országban az eskütszéki intézet kiegészítője az alaptörvényeknek 's biztosítéka minden szabadságnak.“ Az eskütszék alatt egyszerű, de becsületes polgárokból vaktában előfogott 's egyszerre ítélőjoggal felruházott bizonyos számú egyéneket értünk. Ezen intézet hát a' népet általános ellenörködési joggal ruházza fel a' polgárok tettei fölött a' nélkül, hogy az

kezei közt zsarnokság eszközévé fajulhatna. Nem állíthatja komolyan senki, hogy azon intézet, mely a' földteke egyik legmíveltebb 's rajta mindenütt elterjedt népének, az angoloknak, pártatlan magasztalását századok hosszú során át megnyerte, 's melyet a' polgárisodás minden korában, minden éghajlat 's minden kormányforma alatt újult buzgalommal felállíttatni látunk, bárhol is ellenkezhetnék az igazságszolgáltatás kellékeivel. Olly intézet ez, mely egyiránt nemeshíti a' törvényes tekintélyek tiszteletét, előmozdítja az erkölcsiséget, emeli a' honszeretetet, biztosítja a' szabadságot, fentartja a' rendet.

2) A' birói eljárás meghatározása által azon mód állapíttatik meg, mely szerint jogsérelmeit az ítélőszékek által kiki orvosoltathatja, tehát a' joghoz jutás határozott formája, a' p e r. A' pernek két nélkülözhetlen kelléke van: b e b i - z o n y í t á s a az igénybe vett jognak, és v é d e l m e a' törvénybe állítottnak. Olly két kellék, melyek mellőztével a' polgári társaság első 's legszükségesebb intézete czélját végkép eltévesztené; mert ha a' perben akár a' felperes bizonyítása, akár az alperes védelme nélkülözethetnék: a' törvényszékek rablás és gyilkolás színhelyeivé válnának. A' kereseti jog bebizonyításának szüksége ment meg attól, hogy a' törvényszékeket kiki mások vagyon- 's személybátorságának megtámadására használhassa, és a' törvénybe idézettnek védelme palladiuma a' polgári szabadságnak.

Hogy azonban a' védelem való legyen, hogy a' gyenge megtámadott a' bíróság előtt ne legyen martalékává erős megtámadójának, hogy a' törvényszékek ököljog eszközévé ne használtathassanak: okvetlenül szükségesek olly egyének, kiket a' gyengék 's a' törvénykezésben járatlanok teljes bizodalommal magok mellé szólíthassanak, miszerint jogaikat a' bíró előtt félelem nélkül 's tudományosan védjék, 's töle igazságos ítéletet eszközöljenek ki. Hogy tehát a' felek a' bíró előtt egyenlő fegyverrel láttassanak el, 's bármi tekintetben a' bírónál se alábbvalók legyenek: szükséges az ügyvédi hivatás és olly feltétele az emberi társaságnak 's benső nyugalmának, mint a' birói hivatal, mellynek épen egyenlő

's czélszerű gyakorlatát eszközölni van az hivatva. Innen van az, hogy ügyvédek mindig mindenütt voltak, hol igazságszolgáltatás létezett. Innen van, hogy az igazságszolgáltatás az ügyvédi állapottal mindig lépést tart: ha amaz virágzó, ez is köztisztélet tárgya; ha az céljának nem felel meg, mellette az ügyvédség is nyomorú léttel küzd 's folytonos sülyedésben van. És innen foly a' történetnek azon tanúbizonysága, miszerint minél szabadabb valamelly nemzet, annál nagyobb tiszteletben tartja az ügyvédekét. Amde ha annyian tódulnak az ügyvédi pólczra, mennyit ez meg nem bírhat, természetesen össze kell roskadnia. A' társadalmi rend érdekében nagyon kívánatos sőt szükséges, miszerint az ügyvédség jól kiképzett, czélszerűen rendezett, díszes jellemű 's a' törvénykezés szükségeihez arányzott számu legyen.

A' jó törvénykezésnek mindig főbélyege volt a' nyilvánosság 's ennek ikertestvére a' szóbeliség; hanem a' korunkbeli szabad nemzetek a' törvénykezés ezen két bélyegét úgy tekintik, mint a' jól rendezett szabadságnak nélkülözhetlen kellékét. A' teljes nyilvánosságban van azon varázs hatalom, mellynek ostorát és villámain sem a' hatalmasok befolyása, sem a' gazság és álnokság, sem a' hanyagság sőt középszerűség ki nem állhatják. Mi a' nyilvánosság? azt mi magyarok nagyon jól tudjuk; hanem hogy mi legyen a' szóbeliség, az iránt eddig, ugylátszik, törvényhozóink sem voltak tisztában.

Ugyanis az 1836-ki törvényhozásunk meg akará nálunk honosítani a' szóbeli pert; de azt nem birta közénkbe hozni; és az 1840-ki elrendelés, hogy a' rendes váltóper mindig szóbeli legyen, de nem szabta meg a' módot, miszerint annak másféleképpen mint szóbelinek nem lehetne lennie. És az ugynevezett szóbeli 's váltópereink írásbeliekké váltak. Miért? Mert az rendeltetett, hogy a' bíró vegye jegyzőkönyvbe a' felek szóváltásait, 's ezek aztán a' bíró jegyzéseire észrevételeket tehessenek; miből az következett, hogy a' felek hosszabb észrevételeket írtak, mint írni fogtak volna, ha a' bíró semmit nem jegyez vala fel. Jónak találta

hát a' bíró a' szóbeliség mellőztével írásbelivé tenni a' pert.

Hogy a' perlekedés mindig szóbeli lehessen, úgy kell annak rendezve lenni, miként azt a' szóbeliség áldásait réggen élvező nemzeteknél elrendezve látjuk. A' franczia 's rajnamelléki bírói eljárás úgy van szabályozva, miszerint a' per nagy része a' bíró hozzájárulása nélkül készül el; a' pernek gyors vagy lassu menetele jobbadán a' felek szorgalmától függ, még pedig olyanképen, miszerint azt egyik fél a' másiknak hanyagsága mellett vagy hozzájárulása nélkül is gyorsan lehajthatja. Mert a' kérdéspontokat az ügyvédek előlegesen írásban dolgozzák ki: írott vázlatokban készítik el a' keresetet, védelmet és választ, röviden jegyezvén fel a' tényeket, jogkérdést 's ajánlataikat, és ezeket a' bizonyítványokkal együtt, a' bíróság tudta nélkül, a' törvény által igen rövidre szabott határidők alatt, a' törvényszéki szolga által, egymásnak megküldik. Ezen, csak a' jogkérdés pontjait kiemelő rövid írások a' törvényszék elébe terjesztelvén, azok nyomán az ügyvédek a' bíróságnak valamelyik, szabott időben rendesen tartatni szokott ülésében aztán hosszasan szóval és nyilvánosan vitatkoznak 's előterjesztik ajánlataikat. Erre a' törvényszék előleges tanácskozás után, melly közben a' felektől netalán létező kételyek iránt felvilágosításokat szokott kérni, az ítéletet azonnal kimondja 's írásba foglalja, vagy pedig megnevezi az ülést, mellyben az ki fog hirdettetni. Az ítéletet a' törvényszéki szolga hajtja végre. Felelbbvitel esetében a' vázlatos szóváltások, bizonyítványok 's az ítélet, mik mind írásba foglalvák, terjesztetnek fel. Világos, miszerint hogy ezen eljárás céljának teljesen megfelelhessen, a' törvényszék mellett oly derék ügyvédi karnak kell a' felek gyámolaúl lenni, mellynek nem csak akarata, hanem elegendő lángesze 's műveltsége is van, miszerint az oly bőkezűleg engedett téren az igazságszolgáltatás igényeinek kellőleg megfeleljen. Világos továbbá, hogy ezen eljárás mellett az igazság kiszolgáltatásának nem lehet nem gyorsnak lennie; miért is az annyira kedveltetik, hogy ámbár az írásbeliség némely esetekben meg van engedve, ez

mégis csak nagyon ritkán használtatik. Lassu igazságszolgáltatás nem igazságszolgáltatás. Pedig írásbeliség mellett lehetetlen lassunak nem lennie.

Mindazáltal szabályoztassék bármiként a' törvény kiszolgáltatása, azt az emberek soha sem fogják elérni, hogy annak némi áldozatokkal ne kelljen összekölte lennie. Ámde erre nézve meg kell nyugodnunk Montesquieu kijelentésében: miszerint az igazságszolgáltatással járó fáradoalmak, költségek, huza-vonák és veszélyek azon ár, mellyet minden polgár saját szabadságaért fizet.

IV.

A' rendőrség.

A' törvényhozásnak azon munkálkodását, midőn az az ország belső bátorságának fentartására szabályokat alkot, rendőri törvényhozásnak nevezik. Vannak, kik a' rendőrség körébe mindent befoglalnak, miről a' státuscél eléérése végett az országhatárain belül gondoskodni kell, menyiben ez az igazságszolgáltatásra nem ruháztatott. Ez nagyon tulterjesztett fogalom. Legjobb a' rendőrség hatáskörét a' belső bátorlét ollyas fentartására szorítani, miszerint az a' rendbontást előzőleg akadályozza (honnan azt Mohl „Präventivjustiz“-nak nevezi) az elkövetett jogsértéseket felföldözze, 's az elfogott vétkeseket a' bírói hatóságnak adja át, maga őket csak akkor 's csak ugy büntetvén, ha és menyiben ez törvény által rá van bízva.

Főszabály rá nézve, hogy ébersége mindig a' nép sürségéhez 's miveltségi és jóléti fokához mért legyen. Figyelmének tárgyai főleg a' belső bátorság ezen három ellensége: erőszakos emberek, ragályos nyavalyák 's veszélyes iratok lehetnek, mikhez még a' tűz és víz általi 's egyéb történetes szerencsétlenségek csatolhatók. Egyébiránt a' rendőrség az igazgatásnak ollyan segédeszköze, melly az alkotmányok minősége szerint sokféleképen rendszeresíthet-

tik. Azon hatalom ez, melly a' zsarnokságnak a' szabadság elnyomására legkészebb eszközeül kínálkozik. Azért is azt azon országokban látjuk legterjedelmesben kifejtve, mellyből a' szabadság számkiüzetett. Napoleon Fouché, Metternich Sedlnitzky által füzte lánczokra a' nép millióit. Illyen országokban a' rendőri személyzet önállón van rendszerítve. A' rendőri tisztikar nagy sereg rendőri szolgálkkal parancsol. Ezen szolgálk foglalatosságaikhoz képest külön neveket 's szembeötlő egyenruhát viselnek: van uti, éji, nappali, bolti, vásári, parti sőt pénzügyi őr is. A' tiszti kar tetszés szerint állíttatik össze. Sok helyütt minden tartománynak külön rendőri főnöke van, ki egyszersmind a' tartományi főváros rendőrségének felügyelője. De a' nagyobb városok mind külön rendőri igazgatóval láttatnak el, ki alatt ismét minden városrész, sőt majd minden nagyobb utca külön külön felügyelővel bír. Német-, Orosz- és Franciaország a' rendőrség dolgában annyira mentek, hogy magyar ember egészen belehül, ha tapasztalja, millyen czibálásokat visznek vele véghez. Száműzve van innen, legalább Lajos Fülöp bukása előtt száműzve volt még a' gyűlésezési jog, utlevél nélkül sehova sem lehet mozdúlni, minden szabadabb nyilatkozat ollybá vétetik, mintha miatta minden fenállónak össze kellene roskadni. John Bullnak ez mind nincs ínyére, nála a' társulás, utlevelek, szabadszólás, népgyűlésezés és sajtó iránti törvények még mindig olyanok, mellyek a' szabadságot legkevesebbé sem szorítják, 's a' rendet mégis fentartják. A' szabad Amerikában is az útlevelek ismeretlenek.

Főkérdés a' rendőrség szerkezetére nézve az, hogy a' hatalomnak mellyik ágától függjön a' rendőri személyzet? Erre nézve jó lesz megemlíteni, miként Franciaországban 1795-ben az öregeg tanácsában Portalis kérdést tön: vajjon állíttassék e külön rendőri minister? Megkülönböztette az általános státusrendőrséget a' helybelitől: amazt egynek vitatá lenni a' felügyelési hatalommal; emezt pedig a' helybeli előjárók köréhez tartozónak állítá. A' rendőrséget, ugymond, nem lehet önállón kormányozni, hanem arra minden ministernek saját körében ügyelnie kell; ha az függetlenné

tétetik, úgy könnyen a' kormányt is vésszszel fenyegetheti. Mindazáltal az 1796 jan. 2kai törvény megteremtette a' rendőri, hetedik ministert. Napoleon még a' szellemet is rendőri hatalom alá tudta keríteni, igazgatására külön rendőri bizottmányt (*direction de l' esprit public*) állítván fel. Muszkaországban a' rendőri ministerium mellett még külön, felvilágosító ministerium is van. Szabad nemzetnek ezen rendőri ministerium nem való, mert ez ígylekülönítve könnyen ölyvként körmölí meg a' szabadságot.

Minthogy a' rendőrség szerkezete az alkotmányokhoz képest sokféle lehet: irántai igénytelen nézetünket csak akkor adhatandjuk elő, midőn már az alkotmány irántinkat előterjesztők. Jelenleg legyen elég azon főelvünket kijelentnünk, miszerint a' rendőrségnek azon elv szerint kell elrendezve lennie, mihez képest az állodalom minden embert becsületesnek tegyen fel, ki az ellenkezőre gyanút nem szolgáltat. És ennél fogva egészen osztjuk az angol „Morning Post” azon tanácsát, mellyet az eseménydús 1848-ki martiusban a' szabadságra vergődő népekhez intézett ekképen: „A' mi francia szomszédaink, minden lelkesülések mellett a' szabadságért, mennyire előttünk tudva van, egyetlenegy szót sem emeltek az utlevél-motozás eltörléseért. Pedig az egyike a' legkínosb gyötréseknek, miket a' szabad embereken el lehet követni. A' szabad ember nem szabad, ha a' rendőrség különös engedelem-levele nélkül egy városból a' másikba nem utazhatik, hanem itt ott fentartóztatik, megkérdeztetik 's kénytelen szenvedni, hogy képe az utlevelében levő jegyzetekkel egy kapuárnok vagy poroszló által összehasonlíttassék. Ezt egy angol legalább a' legutálatosb korlátoltságnak nézi, és mi a' szabadság minden fiainak tanácsoljuk: izgasatok az utlevelekkeli visszaélés ellen.” Mindazáltal távolról sem szándékunk ezzel ollyasmit nyilatkoztatni, mintha magyar hazánkat bármi jöttment nép menedék-hazájává ohajtónók tétetni. A' külföldiek mind egyenkénti mind csoportos bevándorlásának magunknál alig lehet határozottabb ellenzője; ámde azt nem a' mindenkire kiterjesztendő utlevél-motozás, hanem szigorú honosítási törvény 's felügyelés által véljük legczélszerűbben megakadályoztathatni.

Van az imént kiemelt nyilvános rendőrségen kívül még ugynevezett titkos vagy magas politia is, melly a' mindent tudni vágyó kormánynak füle akarna lenni. Alattomban, titkos utakon, ravaszúl becsúszik az a' magán élet rejtekibe is. És ha mindig csak igazat fődöz fel, akkor csak hagyján, a' közbéke fentartását gyakran előmozdíthatja. Ámde ha álbujtogatók (agens provocateurs) által becsületes polgárokból embertelenül szedi előleg kiszemelt áldozatait: akkor még gonosz ember szíve is utálattal fordul el tőle, a' rendnek ezen legfeketébb zavarójától. Ha tehát valamelly kormány szükségeseeknek látja a' titkos kémeket: fizesse őket jól, akár vádolnak akár nem, hogy ne kényszerüljenek becsületes polgárok hazug följelentésével keresni könnyű, de czudar élelmöket; és vesse szívébe az egykori rómainak tanácsát: „Jövendőben, Caesar! ha becsületes emberek fölött titkos nyomozásokat tetetsz, bízd azokat csak becsületes emberekre.“

V.

Társadalmi költség.

Minthogy a' társaságba lépett polgárok kinekkinek szabadságát mindnyájok védelme alá vették, hanem ezen védelmet mindnyájoknak személyesen gyakorolni sem nem kellvén, sem nem lehetvén, azt a' felállított állodalmi hatalomra akként bízták, hogy ezt szükséghez képest mindenki gyámo-lítani tartozzék. A' szövetkezésnek egyik nagy czélja különben is a' munkafelosztás levén, természetesen kell, hogy az állodalom tényleges szolgálatában csak annyian legyenek, hányat a' szükség megkíván; ezek azonban az összeségtől tartassanak. A' legapróbb intézet fenállása is költséggel jár: mennyivel inkább hát a' legnagyobb! A' társadalmi költség tehát a' szövetkezés természetéből folyván, arra magát mindenki kötelezte. És itt vizsgálnunk kell: mikép 's melly arányban lehet és kell kitkit ezen költség viselésére szorítani.

Legtöbb ország a' közköltség fedezésének első forrásaul kebelében bizonyos jószágokat jelelt ki, mint köz-

vetlen tulajdonát az állodalomnak 's nem az uralkodó háznak. Nálunk ezek koronai birtokoknak nevezetnek. Rendeltetésöknél fogva, 's mivel az állodalom is, mint egy személyiség, lehet birtoknak alanya, azok jogi tekintetben helyeselhetők, olly hozzáadással azonban, miszerint ezen közbirtokok természetesen soha a' közakarat helybenhagyása nélkül el nem idegeníthetők, 's jövedelmeztesők eredménye azért is koronként a' közönség elibe terjesztendő, mivel különben a' közköltségnek általok nem fedezhető részét kimutatni nem lehet.

Egészen máskép áll a' dolog az ugynevezett királyi haszonvételekkel (regalia fisci), mint külön keresetágakkal. Ezekről Rotteck azt mondja, hogy azok fogalmát egyrészt a' hatalom pöffeszkedése 's az észjogot még nem is gyanított kor vadorsága, másrészt a' fenálló bitorlásokat bármilly fictio vagy csak értelmezés által is valóságos jogokká varázsolni kész szolgai jogászok hajlongása teremtetle. Legtöbb királyi haszonvétel nem egyéb, mint az egész országon bitorlott földesúri jog. Az állodalomban csak az igazságos, mit az értelmes közakarat helyeselhet; 's csak a' göröngy rabjainak lehet igazságos az, mit az úr és tulajdonos parancsol. Míg az adójogot jól nem ismerték vagy használni nem tudták, addig a' regálék jó, de elvileg egészen elvetendő segédeszközt nyujtának, 's azok az absolutismusnak mindig kedvesebbek valának, mint a' nem úri, hanem társadalmi viszonyokon alapuló adó.

Sorozatukat tekintve, első a' hegyvám és sójog, mellyek némileg menthetők. Mert fel lehet tenni, hogy az állodalom csak a' föld területét engedte magánosok tulajdonául át, belsejét pedig koronai javadalom gyanánt tekinti; de ennél erősebb ok rendőri és státusgazdasági szempontból az, miszerint a' státusnak ugy saját mint a' polgárok számára szükséges ásványok és sóról gondoskodnia kell: ennél fogva nem fog az ezekkel nyereszkeskedni, hanem csak közbenjárólag a' magánosok természetének elégtelenségét pótolandja, másrészt pedig a' természetesi köteleességeken tuli nyereséget a' magánosoknak engedendi át, vagy legalább tőlök az

ilyen földbirtokot becsárán veendi meg, melly vétel által a' bánya valódi koronai jószággá leend. A' sóra nézve még különösen meg kell jegyezni, miszerint azt a' közakarat egyedárusságul nem engedhette át, hanem csak közönséges használat végett; mihez képest a' só ára mindig ugy szabas-
sék meg, hogy az csupán a' termesztés költségeit fedezze; mi ezeket felülmulná, az sóadó fogna lenni, miről mint indi-
rect adóról majd alantabb.

A' pénzverési jog azon rendőri tekintetből illeti kizárólag a' kormányt, miszerint a' pénzeknek egyenlőknek 's teljes értékűeknek kell lenniök. Nyereséget azonban ebből sem húzhat, mert különben a' pénzérték csalni fog. — A' posta jogot illetőleg minden állodalomtani 's népgazdászati őszinte író megegyez abban, hogy az mint kizáró egyedárusság merő visszaélés egy igazságtalan adó behajtására 's még azon czélok elferdítésére is, mellyek végett a' postaintézet felállítatik; de ha magánosok nem tiltatnak el a' versenyzéstől, ugy azon csak örvendeni lehet és kell, hogy a' legnagyobb 's országszerte kiterjedő postaintézet a' kormány kezelése 's felügyelése alatt áll.

Országutak, hidak 's kimeríthetlen vizek a' haza minden polgárát illetik, azok mindenkinek 's nem az összeségnek tulajdona, koronai javadalmakká nem lehetők. Mihez képest rájuk nézve a' státushatalomnak csak azon joga vagy inkább tiszte van, miszerint azokat építtetnie 's használható karban föntartania kell, 's ennél fogva a' költségeket az azokat használókkal fődöztetheti. Ha a' költségek összegénél többet követelne: az utak 's vizek használataért olly adót húzna, melly minden joggal és státusgazdasági eszélylyel homlokegyenest ellenkeznék.

A' vadászati jog, minthogy a' vadak csak annak lehetnek tulajdona, kinek földén élődnek, természetesen kit-
kit csak saját földén illethet, apróbb birtokokon pedig a' közönséget. — Hogy a' tized valóságos harcz a' földműve-
sek jogai 's az egész mezőgazdaság ellen, az eléggé be van bizonyítva; nem különben hogy a' dohányegyedárusság a' polgárok minden ipar- 's keresetjogának elvét felforgatja,

mindenki előtt világos. A' nyers idők sok helyütt még az igazságszolgáltatást 's rendőrséget is regálévá alacsonyították; 's ennek, miután ferdesége a' tudomány által kellő napfényre állíttatott, még ma is azon sanyarú következménye van, hogy a' törvényszéki díjak aránytalanul túlszigázzák. — És ezek után mit mondjunk azon elvről, melly szerint az ország egész földje a' fejedelemé, 's csak ennek adományából birhatják azt egyes családok?!

E' szerint a' kir. haszonvételek a' tiszta jog szabályainál fogva a' kormánynak ugyszólván mitsem jövedelmezhetnek; mindazáltal azok tényleg sok országban a' jövedelemnek mégis kisebb nagyobb forrásai. Sőt ezeken kívül léteznek még más források is, mint: az örökös és hagyományos nélküli örökösödés, gazda nélküli kincsek, némelly kinevezési 's megkülönböztetési díjak, 's főleg a' bündíjul fizetendő pénzbírság: mikből nagy országokban tetemes összeg foly a' státus pénztárába.

Mind ezen jövedelmek, kivált korunkban, távolról sem képesek az állodalom egész szükségét fődözni: azért a' köz-költség legnagyobb részét a' polgárok magok kénytelenek viselni, az mindegyikre a d ó név alatt vettetvén ki. Ezen kivetés legfőbb, hanem egyszersmind legnehezebb tárgya a' financztudománynak. És itt ezen kivetésnek főbb elveit kell kifejtenuk.

Első kérdés az: vajjon a' státuskiadás, 's e' szerint a' behajtandó adó is a' nemzet gazdagságához 's tehát fizetési tehetségéhez, vagy pedig általában a' szükséghez méreessék e? Ezen kérdés sokat vitattatott, 's úgy látszik, mind a' két nézetet lehet úgy népies mint ellenkező szempontból védeni. Esmében ugyanis mindkettő bizonyos határt vet a' kormány követelésének; gyakorlatilag azonban egyik sem lehet megnyugtató, részint mivel bizonytalan, ki által 's mikép becsülteessék a' zsinórmértékül veendő nemzetgazdagság, részint pedig mivel a' fizetési lehetőség kényszerített munka 's nélkülözés által mértéken túl csigázható, és a' státusszükség a' hatalomtól önkényesen határozthatatik meg. Ez 's további feszegetése a' két kérdésnek elvégre is oda vezet, miszerint

sem a' bevételt vagy adókövetelést a' szükség, sem pedig a' kiadást a' lehető bevétel mértéke nem határozhatja jogszerűleg; hanem a' kiadásoknak 's ezek fődözésére szükséges adómennyiségnek mindig 's egyedül az igaz 's világos közakarat által kell meghatározatnia. Az adózók magok érzik a' fizetett adó terhét, egyedül ők képesek a' tervezett kiadások jótékonyosságát 's czélszerűségét megbecsülni, 's a' megbecsülésben netalántán ejtett hibát egyedül ők orvosolhatják helybenhagyásukkal (minthogy: volenti non fit iniuria); és mint szabad embereket egyedül őket illetheti a' saját vagyonukrólí rendelkezés még azon értelemben is, ha az egyesekre eső adórész már akkor is, midőn az még az egyeseknél van, nem az egyesek hanem az állodalom tulajdonának tekintetik, mivel az állodalmat ők képezik, 's annak akaratát is összesen ők fejezik ki. Ennél fogva az adó-megajánlási jog a' nép törvényhozói organumának egyik leglényegesb joga, még pedig olly hozzáadással, miszerint annak egyszeri gyakorlása csak rövid időközre terjedhetvén, koronként ismételtetnie kell. — És hogy a' megajánlandó adóösszeg könnyen vagy legalább nyomasztás nélkül elviselhetőre szabassék: meghatározásánál mindenek fölött azt kellend tekinteni, hogy az egyesek, főleg az alsóbb osztályból valók tiszta jövedelmének hanyad részét nyelendi el a' tőlök követelendő adó; és hogy az adó felhasználtatván, az adózókhoz fog e az visszafolyni vagy pedig csak némelly városokban vagy tartományokban gyűlend e össze?

Nem illy könnyű a' megajánlott összeget az egyesek közt felosztani. E' felosztás terve természetesen más nem lehet, mint a' társadalmi egyenlőség, azaz ollyan, millyen az állodalomban uralkodik, az alaki egyenlőség vagy a' körülmények szerinti viszonyosság. Ezen viszonyosság pedig nem a' fizetési tehetségben, melly a' méltányos követelésnek véghatára lehet csak, hanem a' társadalom jótéteményeibőlí részvétben áll. A' fizetési tehetségben nem, mert az, hogy én valakinek 100 forintot lefizethetek, még nem annyit tesz, hogy én neki 100 forinttal tartozom. Azt kell tehát itt nézni,

hogy ki mivel tartozik a' státus védelmeért ennek költségeihez járulni? Ámde bár a' tétel: „minden honpolgár, a' társadalom jótéteiben részvétének mértéke szerint, adózni tartozik,“ nagyon egyszerű és világos; alkalmaztatása mégis roppant nehézségekkel jár el annyira, hogy az soha tökéletesen nem foganatosítható, hanem hozzá mint egy eszményi czélhoz csak közelíteni lehet. Az igazság eltalálása sehol sem ütközik olly szövevényes akadályokba, mint itt.

Némellyek a' birtokot akarják a' viselendő adó mértékeül venni; hanem ezen elv nem igen igazságosnak 's nagyon gazdaságtalannak mutatkozik, úgy hogy annak foganatosítását azon vadak eljárásához hasonlíthatni, kik a' fát körülvagdalják, mellynek gyümölcseit élvezni akarnák. Az a' polgári társaság természetű erejét támadja meg.

Mások, 's helyesebben, a' jövedelmi adót javasolják, miszerint a' munkabér, földjövedelem, tökepenz kamatai, szóval: a' személyi 's birtokjövedelmek vétessenek az adó forrásaiul. Azonban ne az egyes jövedelem ágakra, hanem kinek-kinek összes jövedelmére méressék az adó, mert az összes jövedelem fejezi ki azon előnyt, mellyet kiki a' polgári társaságban élvez. Mivel pedig ezen előny vagy haszon nem csupán egyszerű arányban, hanem geometriai fokozatban nagyobbodik kinek-kinek jövedelmével, úgy hogy jövedelmének első száz forintjában az állodalom csupán az élet fentartására elkerülhetlen élelmét biztosítja, a' második százban már az illedelmest 's hasznost, a' harmadikban a' szépet, végül a' negyedikben a' fölösleget 's fényűzést: ennél fogva a' második száz forintot nem lehet egyszerűn, hanem kétszeresen, a' negyediket pedig négyszeresen kell azon adómennyiséggel megróni, melly az első százra vetetett. Ez az ugynevezett progressiva adó, az egyetlen, mellyet az észjog helyeselhet. Gyakorlatilag legjobb azt osztályadóvá emelni, miszerint az ország tagjai legczélszerűbben négy osztályra osztatnának fel, 's a' megajánlott adóhoz képest e' szerint geometriai négy fokozatban rovatnának meg*).

*) Dr. Hugo Eisenhart: Positives System der Volkswirthschaft. Leipzig. 1844. Viertes Buch, 2. und 3. Cap.

Rottecket maga a' jövedelmi adó nem elégíti ki. Ő úgy vélekedik, miszerint a' státus védelme a' személyre, a' tehetségek használatára 's a' vagyonra terjed ki. Személy a' fő dolog, föltéte a' többinek, és olyan, mi mindenkinek megvan: tehát a' státus követelése egyenesen a' személyre irányul, 's a' társadalomnak minden tagja adózni tartozik. A' birtok nem adózik, hanem a' tulajdonosa adózik, bár külföldi legyen is, mert birtokánál fogva ő tagja a' társadalomnak. A' birtok tehát nem alapja az adónak, mert lehetséges sőt gyakran meg is esik, hogy egészen birtoktalan adóztatik. Mint-hogy azonban a' birtok, 's különösen a' tulajdonosnak hozzá való viszonya is részesül a' közvédelemben, azért mind jogilag, mind a' politikai eszély szabályainál fogva erre is tekintettel kell lenni. E' szerint a' birtok az adónak mértéke, de nem egyetlenegy mértéke. Mert azon egy birtok különféle kezekben különféleképen terhelhetetik. Az adót ugyanis mindig a' személyre kell vetni, hanem természetesen vagyonának is mértéke szerint. Ennél fogvást az ilyen birtokot az adó hypothecájának is tekinthetni, de nem olly jószágnak, mellynek bizonyos része bármelly viszonyai közt a' státust illetné, mert akkor ez annyiban koronai jószág, 's a' jog nem adójog fogna lenni. — Azonban az adót nemcsak a' birtokra, hanem a' jövedelem 's szerzéstehetségre is kell vetni, mivel ezek is csak úgy részesülnek a' státus védelmében, mint a' birtok. De hogy ez igazságosan megtörténhesék, bizonyos mértéket kell feltalálni, melly szerint ezen tárgyak egynemű mennyiségekké becsültetnének, hogy aztán összeadatván, az összeget az egész kivetendő adómenyiséghez lehessen mérni. — Egyébiránt még itt is méltanyosságnak van helye, részint emberiség, részint rendőri cél tekintetiből, miszerint az elszegényedés, már az erkölcsiség fentartása végett is, akadályoztassék. Ezen szabály szerint a' tételt, hogy kiki a' jótéteményekbeni részvét aránya szerint adóztatandó, minthogy ezen arányt a' birtok 's jövedelem mértéke legalább közelítőleg legjobban határozza meg, akkép is lehet kifejezni, hogy mindenki birtoka 's jövedelme mértéke szerint adóztatandó. Még pedig nem csak

tényleges, hanem a' lehető, rendszerinti iparkodásra szükségkép bekövetkezendő jövedelmének mértéke szerint; mert az adó honpolgári adósság, melly alól hanyagság által kibúni nem lehet. Ezen elv foganatosíthatása azonban felteszi, hogy mindenik megrovandónak birtoka 's jövedelme tudassék.

E' végett a' jog elve 's politikai eszély is megkívánja, hogy mindenkinek birtoki 's jövedelmi állapota évenként összeírassék, mi kellemetlenségekkel jár ugyan, hanem az igazság által parancsoltatván, elkerülhetlen. A' birtok 's jövedelem minden nemét, valamint minden terhet 's adósságot is fell kell itt venni, 's csak az egész összegtől, nem pedig az egyes részekről lehet adót követelni. Ezen összeírást legjobb a' helybeli hatóságokra vagy épen e' végre szabadon választott becsületes 's dologhoz értő községi tagokra vagy esküdtekre bízni, egy minden tekintetben megnyugtató ellenőrség mellett 's minden szükségtelen faggatás nélkül. Legnagyobb baj, miként épen hazánkban tapasztaljuk, ezen összeírásnál az, hogy ha egy helység vagy vidék fillent, a' többinek mind igazságos érdekében fekszik, vagyonát hasonlón kevesítve vallani be: mihez képest a' főhatalomnak mindenek fölött arra kell ügyelnie, hogy az összeírás az egész országban egyenlő szigorúsággal hajtassék végre, mit a' mondott ellenőrség nélkül elérni nem lehet. Sőt ennél is, alkalmasint jobban biztosítná a' pontos összeírást olyan törvény, mellynél fogva az összeírás nemcsak nyilvánosan történvén, hanem eredménye azután is bárki által megtekinthető lehetvén, megjutalmaztatnék minden, ki feljelené, hogy valaki hamisan iratta fel vagyonát 's jövedelmét, az álnok bevalló pedig méltán bűnhödnék. — Az adó tökéjének 's kivetésének ilyen lehetőségig pontos összeírása nélkül közelítőleg sem határozhatni meg: mennyi adót bírhat el az ország, valamint azt sem: mennyit kell valamely rendkívüli, de mégis szükséges költségből az utódokra hárítani; végre a' nélkül igazságos adótörvényről álmodni sem lehet.

Eddig föltettük, hogy az adót mindig azok viselik, kikre az vettetik, azonban nem kell felejtetni, miszerint az adó igazságos felosztását kétségkívül leginkább az zavarja, hogy

a' kivetett adó gyakran könnyen elhárítható. És ezen elháríthatás rendszerint a' legszövevényesb viszonyoktól függ, úgy hogy ezeket előre látni 's kellő figyelembe venni koránsem mindig lehet, sőt még elméletben is különbözők irántok a' vélemények. Példaul Smith Ádám egész financiaelméletének alapjaul azon hiedelmét vette, miszerint a' természetes munkabér minden körülményben a' dolgozó osztálynál marad, 's arra semmi adót sem lehet vetni, sőt hogy általában a' munkást semmi adó, még a' reá mért sem érheti, hogy ő azt mindig a' birtokosokra hárítja, 's hogy e' szerint legokosabb, őt és bérét teljességgel nem is adóztatni. Mélyebben kell annak a' politikába avatva lenni, ki át akarná látni, mikép lehetett az, hogy az angol státusgazdasági írók szüntelen olly elveket ajánlgattak más nemzeteknek, melyeket az angol politika épen nem követett. Meglehet, Smith csupán rendszerének következetességénél fogva álmolta a' dolgozó osztályt áthághatlan sánczok közt 's a' jólétnek csökkenthetlen állapotában lenni; de mégis különös, hogy ezen hiedelmét az egész angol iskola magáévá tette. „A' munkabér terhelhetése felszökkenti azt, 's következképp a' tökenyereményt csökkenti. A' munkabér terhelhetése hát nem egyéb, mint a' nyereseményadóztatása;“ így ír Ricardo. És ez nagyon is igaz lehet; ámde csak azon esetben, ha a' dolgozók száma a' folyamatban levő munkához képest aránylag csekély. Ekkor megeshetik, hogy a' munkások többszörösen is megveszik az őket felfogadókon a' rájuk vetett adót: valaminta' házbirtokosok is épen nem tartván attól, hogy szobáik üresen maradandnak, újabb vagy nagyobb adóval megrovalásukat szeretik alkalmul használni, hogy a' lakbért tizannyival is felebb szöktessék. Hanem midőn a' dolgozó osztály meghaladja a' reá való szükségét, sőt ha kellő arányban van is a' birtokos vagy dolgoztató osztályokkal: akkor bizony a' nap-számos a' reá vagy bérére vetett adót maga viselendi. —

Az országos jövedelem eddig elszámolt igazságos forrásai kevés országban képesek az állodalom minden szükségét fődözni. Azért a' financia-mesterség utmutatása szerint, mellynek törekvése rendszerint, lehetségig észrevehetlenül

lehetségig sokat csikarni ki a' fizetni nem szerető néptől, a' törvényhozók magok is használni szokták az adónak elhárítható sajátságát, midőn olyan adót is szabnak, melyet közvetlenül nem attól szednek fel, kire azt mérték. Ez az indirect adó. Megadóztatják a' szükségét, az élelmi czikkeket a' természetknél vagy eladóknál; ezek a' rájuk vetett adót a' czikkek árához adják 's a' vevőkkel, fogyasztókkal fizettetik meg. Ezen indirect adót hát minden birói kényszerítés nélkül fizeti mindenki, kinek életére szüksége van; mert épen a' mindenkinek legszükségesebb élelmi szerek rovatnak meg vele. Azonban mivel épen az alsóbb szegény osztálynak legtöbb szája van, 's az ilyen adóval nem terhelt drágább, többnyire fényűzési czikkeket csak a' gazdagabbak fogyaszthatják: azért az életszerek adóztatása valóban nem egyéb, mint megfordított progressiva-dó, melly kinekinek jövedelmét geometriai arányban annál erősebben sujtja, minél csekélyebb az. Ennél fogva az indirect adó, miként neve is mutatja, egyenes ellensége az igazságos direct adónak; felforgatja az a' jótéteményélvezés 's teherviselés közti mind azon egyenlőséget, melyet a' direct adó által tán eszközölnék. A' fogyasztási indirect adó tehát mind meg annyi szégyenfolt minden felvilágosult nemzet adórendszerében. És nagyon természetes, hogy a' szabadságra pattant bécsiek mindenek előtt az ellenkeltek ki. Igazságtalan voltát tovább bizonyíttatni fölösleges; de mégis legalább figyelmeztetésül jó lesz érinteni, miszerint az indirect adó: 1) Ellenkezik az alkotmányos lét szellemével, mivel közelítőleg sem lehet kivetni, mennyire fog az minden egyesre súlyosulni, azt hát igazságosan megajánlani képtelenség. 2) Behajtatása szerfölött költséges, miatta egész sereg tisztviselő levén szükséges, úgy hogy a' tisztviselők törvényes és törvénytelen bevételét Angliában maga Smith a' jövedelem 20 — 30 száztulára számította. Ehhez járul azon nyomasztó, alacsonyító 's kedélyháborító motozgatás, melly azt az országra nézve kettős átokká teszi. 3) Sőt többszörös átok az, mert a' nép jellemét, az állodalom ezen legnemesb idegét, megrongálja, a' népet álnokságra, er-

kölcsstelenségre 's a' kormány iránti gyűlöletre ragadván. 4) Fogalmánál fogva is minden jogalap híjával levén, egy világos elv által sem korlátozható 's egészen önkénytől függvén, sokszor inkább orzás mint adó az. Annyi bizonyos, hogy az indirect és bélyeg-adó nemeivel az egészséges magyar jellem nehezen barátkoznék meg. És nem képzelhetni a' szabadságnak keservesb hazáját azon országnál, mely az emberrel minden léptén a' nem egészen igazságos társasléti súlyát érezteti. A' mit fizetni kell, azt fizessük mindnyájan egyenesen és igazságosan. Az indirect adókat pedig lehetőségig kerüljük. —

Láttuk fölebb, mikép csupán azon adómennyiséget lehet a' honpolgároktól behajtani, melyet az értelmes közakarat vagyis annak törvényes organuma helybenhagyott. Hogy ezen helybenhagyás igazságosan 's czélszerűn történhessék meg: legelőbb is a' koronai jószágok, kir. haszonvételek 's történetes források jövedelmeit, 's ezekkel nem lehetvén beérni, az indítványozott kiadások részletes tervezetét kell a' törvényhozás elébe terjesztetni, mely azoknak hasznos és szükséges voltát rovatonként megvizsgálja, a' kívánt összegeket lehetőségig csökkenti, 's a' fenn előadott elvek szerint megajánlja. Tehát az országgyűlés elibe terjesztendő számvetés részletessége mulhatlan kelléke a' jogszerűn szerkesztendő költségvetésnek (budget), mellynek rovatai rendszerintezetek szoktak lenni: a' civilliste, az országgyűlés költségei, a' különféle ministeriumokéi, a' kül- és belügyi: rendőri, törvénykezési, pénzügyi és hadi költségek; a' státusadósságoktól kamatok; titkos és rendkívüli költségek.

Hogy a' megajánlott 's behajtott pénzek szorosan a' rendelt czélokra fordítottake, 's milly eredménynyel? arról a' kormány a' legközelebbi országgyűlésnek számolni tartozik. Felelősség, főleg a' pénzügyben, főfő kelléke a' társadalmi rendnek. —

Ezek a' jogszerű országos adóztatás alapelvei. Vannak azonban az életben az adónak még más fajtái is. Szokott még

községi, papi és a' mi ős megyei rendszerünkben az ugynevezett házi adó lenni. Ezeknek kivetési elvei azon viszonytól függnék, mellyben a' község, egyház és megye a' státushoz van. Hogy azonban azon állapot, miszerint egy adómentes kaszt önkényesen adóztatta a' közügyekbe való befolyástól egészen megfosztott népet, a' lehető legjogtalanabb volt: azt kiki átlátja. És az is nyilvánvaló, miszerint ha ezentul mindenki adózandik 's mindenki tagjává lehetend a' megyei közönségnek, a' házi adó kivetése 's kezelése legigazságosabban ezen közönségre bízathatnék, mert a' közönségnek legnagyobb garantiája önmaga.

VI.

H a d i e r ő.

Az adóul fizetett pénz maga nem tényezője a' rendnek, hanem a' rend némelly tényezőinek szerző eszköze csak. Mivel pedig az állodalomnak mindig 's minden áron fen kell állani: szükségkép joga van mindenre, mit önmaga fentartása 's célja elérése végett a' honpolgároktól követelhet. A' kormány-mesterség 's jogtudomány előhaladtával a' terményekbeni adózás helyére a' készpénzfizetés lépett ugyan; de mégis vannak körülmények, leginkább zavaros idők, mellyek épen a' természetmények 's erők kiszolgáltatását igénylik; és vannak szolgálatok, mellyeket a' honpolgároknak pénzül megváltani szintugy nem lehet, valamint idegenektől vásárolni veszélyes. Illyen különösen a' honvédelmi kötelesség, egyenesen a' társadalmi szerződésből folyó, mellynél fogva hazája bátorságaért az ember minden erejével sőt életével is adózni tartozik.

Miután azonban a' munkafelosztás mindenütt lelke a' társadalmi életnek, és valamint az állodalom keblében az egyesek jogai szerződésileg meghatározvák, ugy azon kívül is az idegen állodalomokkal békeszerződésre kellvén lépni,

a' fegyveres népre gyéren szokott szükség lenni: azért a' honvédelem legczélszerűbben bizonyos számú válogatott vagy vállalkozott alkalmas férfiakra bízatik, kikből egy különös osztály alakíttatván, ez fegyverben járattva 's gyakoroltatva a' megzavart közbéke helyreállítására mindig készen legyen. Az ilyen fegyveres seregnek pusztá fenállása is valamint a' polgárokat rendbontásokra bátortalanokká teszi, ugy az ellenséges külhatalmakat is békekötések megtörésétől vagy épen megtámadásoktól visszatartóztathatja. Hogy ezenkívül a' katonaságnak némelly rendőri, igazságszolgáltatási 's más erősb esetekben gyakran jó hasznát vehetni, azt említeni sem kell. És a' fenn előadottakból az is önként foly, hogy a' katonáskodásra kényszerítendő férfiakkal, mint önvérőkkel, igazságos és eszélyes szabály szerint minden rendű 's rangu családok egyaránt tartoznak a' hazának adózni; sőt a' legnagyobb veszély esetén, kik csak fegyvert ragadhatnak, önfeláldozásra mindnyájoknak is készen kell lenniök.

Egyébíránt ránk nézve legérdekesb azon kérdés: hogy mellyik hatalomtól függjön a' hadi erő? Kétséget nem szenved, hogy az a' végrehajtásnak 's a' rend közvetítésének legerősb eszköze levén, egyenesen az igazgató hatalom szolgálatában áll; minthogy azonban ezen hatalom minden működését a' törvényhozás szabja meg; lehetetlen, hogy a' hadi törvényhozás is ne a' törvényhozó hatalom tiszte legyen. Az igazgató hatalom csak a' törvényhozás alkotta szabályok szerint tarthatja 's használhatja a' hadi erőt. Azon főkérdésre nézve: hogy a' háboru 's béke fölött ki határozzon, még a' royalistai gondolkozásu gróf Clermont-Tonnère Szaniszló is oda nyilatkozott, miszerint a' had- és békejog a' végrehajtó hatalom által gyakoroltassék, de gyakoroltatásának szabályai a' törvényhozó hatalom által hozassanak napfényre. Minden esetre olly rendszer kell itt, miszerint a' polgárok vagyona 's élete önkénytől ne függjön, de a' mellett a' rend követelései is teljesüljenek.

Alkotmányos nemzeteknél egyedül a' védháborunak van helye, mert egyedül ez, mint a' fenyegetett vagy sértett jogokat védő, jogszerű. Azért a' megtámadó hadvise-

lésre nézve az igazgató hatalomnak rendszerint szűkebb korlátai tétetvék. Így Norvégiában a' storthing helybenhagyása nélkül a' hadsereget nem lehet megtámadó háborúra használni, Svécziában hasonló; más alkotmányos országokban pedig a' kormány ilyen hadviselésre költséget levén kénytelen kérni, természetesen a' képviselők helybenhagyására szorúl. —

Mi a' fegyverben levő katonaság életmódját illeti, a' rend tekintetéből mulhatlanul kell, hogy a' katonai rendnek a' polgári fölött semmi előny ne tulajdoníttassék; mert a' katona ha a' polgároknál többnek csak képzeli is magát, alkalmasint azért, mivel ő felsőbbbségének szigorún alá van rendelve, hajlandó hinni, hogy alatta is hasonló alárendeltség van, és a' helyett, hogy a' polgárok nyugalmát ótal-mazná, még inkább maga lesz annak szívtelen háborítója. És nemcsak a' rend, de a' jogosság is megkívánja, hogy a' katonaság családi béke, boldogság 's erkölcsiség megfertőztetőjeül ne adassék a' nép magános rejtekeibe, hanem szá-lásaul külön tanyák rendeltessenek. A' tespedés reá nézve is sok kicsapongásnak 's romlásnak lehetvén kútfeje, kívá-natos: hogy tisztjei czélszerű művelődéssel töltsék idejüket, a' közlegénység pedig alkalmas időben nyilvános munkáknál vagy magánosoknál is dolgozzon 's hasznot hajtszon, miszerint a' státusnak mennél kevesebbe kerüljön. És épen ezért béke idején szükségtelen nagy álló seregek ne tartassanak.

A' nagy álló seregek annál kevesebbé szükségeseek ezen-tul, mivel az első franczia forradalom által teremtett nemzeti őrsereg eszméje immár Európaszerte karöltve jár a' szabadság eszméjével. Ugylátszik, mintha korunk visszafelé gravitálna a' középkori katonai hierarchia korszaka felé, mellyben a' katonáskodás szinte együtt járt a' szabadsággal. Ámde mégis korunkat, az előhaladt civilisatió kivül, három bélyeg különbözteti meg azon korszaktól. Akkoron minden katona egyszersmind szabad volt: most minden szabad egy-szersmind nemzeti ör. Akkoron a' szabad katonák közvetle-nül személyesen vettek részt — : most a' szabad nemzeti örök

csak képviselő által közvetve részesültek — az országgyűlésében. Akkoron a katonáskodás jogával fel nem ruházott nép önkény alatt nyögött: most az egyenlőség eszméje polgártársakul fűzi össze a politikai jogok gyakorlatán kívül esőket is.

HARMADIK RÉSZ.

NÉHÁNY BÖLCSELŐ NÉZETE A' SZABADSÁG ÉS REND IRÁNT.

*Vagy: az alaki állodalomtan fejlődésének történeti
vázlata.*

A' szabadság és rend elméleti alapvonásainak rajza után, most már azon elveket kellene fejtegetnünk, mellyek szerint a' társaság elrendezendő, miszerint benne ezen elméleti alapvonások megtestesüljenek, a' szabadság és rend párosulva gyakorlatilag valósúljon. Azonban a' mint ezen elvek iránt fölötte különbözök a' nézetek, úgy meg is érdemlik, hogy azokat röviden átpillantsuk, miszerint előttünk álljanak az emberi észnek azon küzdelmei, miket véghez kelle vinnie, míg a' politikai eszmélet mostani fokára fölemelkedhetett; és miszerint mi aztán annál könnyebben 's biztosabban tájékozhatjuk magunkat. —

Egy gondolkodónak sincs önálló világnézete, mert mindenkinek gondolatai többé kevesbbé azon kor és népszellemétől vezéreltetnek, mellyek kebelében él. Tehát minden nézetnek 's bölcselelőnek története valamely nép történetébe esik, 's jelentősége csak a' nép míveltségéhez való viszonyában van. És kivált az állodalomtan iránti eszméket kiki ugyyszólván csak hazájának vagy a' külföldnek fővenyéből kaparja fel inkább mint teremti. Látni fogjuk, miként a' politikai eszmélet fejlődése mindig lépést tart a' nemzetek történetével. Itt azonban a' történet tudását föltevén, egyszerűen az egyes bölcselelők nézeteit adandjuk elő.

A' népek legősibb lakhelyén, Ázsiában, kezdettől mind maig a' státustan csak vagy a' papság vagy a' zultánság szolgája. Legelőbb azon dicső nép élete, mellynél minden, még az aristokratiai állodalomnak is demokratiai alapja volt, 's pedig olly értelemben demokratiai, miszerint nem létezhetett egy szabad polgár sem, ki csupán kormányoztatott, 's ő maga a' közügyek igazgatásába közvetlenül be nem folyt volna, — a' dicső görög nép élete fordítá a' státustanra a' kebelében megszületett 's nagyra serdült bölcselet figyelmét. Itt kell hát a' görögöknél kezdenünk.

PLATON.

Midőn a' politikai irodalom elejére lépünk, egy nagy-szerű templom tündökletes homlokzataként áll előttünk Platon eszménye; mögötte az épület hirtelen lecsökken, 's két hatalmas oszlopsorban, a' természetjog 's politikai gazdaságában, elnyúlik, miglen távol szentséges belsejében a' rend oltárán a' kereszt körül pislognak a' szabadság mécsei. —

Platonnak a' bölcséleti státustan iránti eszménye, melyet főleg két nagy munkájában, a' köztársaság 's törvényekről irtakban, ad elő, természetesen nagyon különbözik a' mai nézetektől. Neki az állodalomban legfőbb dolog az erény; szerinte a' társadalom feladata az erény eszméjének valószínűsítése. Ezen erény tényleg csak egy lehet, 's az a' bölcsességben alapszik. A' bölcsesség tehát az erény fölött áll (De republ. I. 7.) Hogy ezt megértsük, tudnunk kell Platon tanát az erény tanulhatóságáról. Az emberi lélekben három rész van egyesülve: értelmes önhatározás, bátorság és kívánság. Az értelmes önhatározás az isteni az emberben, melyet uralkodás illet. És az erény a' léleknek ezen uralkodás alatti kimívelésében áll; a' bátorságból, ha az értelem alá rendeltetik, vitézség lesz; a' kívánság pedig mérsékeltetik az értelem által. E' három így az eszély (sophrosyne) erénye által hozatik összhangzásba. Legfelső erény azonban az értelem erénye, a' bölcsesség, melyet a' bennünk levő istenire való bölcséleti emlékezés által kell

megszerezni, melly emlékezésben a' lélek a' jónak azon mindent átölelő eszméjére eszmél, melly által az egész erény a' bölcsességbe foglaltatik. Ha így a' lélek bölcsesség, vitézség és mérsék birtokába jő, az által az erény egyszersmind az igazságban egészítettetik ki. Mert az igazság nem egyéb, mint az egész életnek olly öszhangzata, miszerint minden rész az egymás mellé- 's alárendelésben a' magáét megkapja. A' kívánságoknak az eszély által rendbe szedett összesége a' vitézség ereje által a' bölcsesség alá vettetik, 's így a' lélekben a' jó eszméjének uralma az igazság eszméjéhez képest állítatik fel.

Ezen erényt azonban csak a' bölcselő, philosoph, érheti el. Mert hogy az istenire emlékezés, 's tehát a' bölcsesség erénye elérthessék, megkívántatnak a' bölcselő tulajdonai, mellyek az emlékező tehetség 's megfontolás kitűnő jelességeiből higgadt kedély 's egészséges lelkierő társaságában állanak, 's ezen felül még különös szerencsével műveltetnek ki, úgy hogy csak istennek különös kegyelme juttathat a' bölcselőhez, mit a' sokaság sohasem érhet el. Pedig minden más erény is csak a' bölcsesség által lehető. Csupán a' bölcsesség enyésztheti el a' haláltóli félelmet, tehát csak a' bölcs vitézsége lehet erényes, a' többi mind csupán a' haláltóli félelem miatt vitézkedik, úgy szinte ki az igazságban minden vágyainak bölcs alárendelése nélkül mérsékletesnek látszik, az csak egy vágyában való mérséketlensége által mérsékes a' többiben, 's tehát az igaztalan-ságban is némileg igazságos *). És ezen erény fogatosítását tűzi ki Platon a' társadalom céljául. Az egész oda megy ki, hogy magunkban értelmes önhatározást vagy minmagunkoni uralkodást fejtsünk ki, 's magunkat bölcsesség által a' jó eszméjének vessük alá. Minden a' jellem eszmé nyére céloz itt. És ezen eszmét látjuk aztán az egész görög erkölcs tan fölött lebegni. — Azonban mi itt a' jónak eszméje? Az igazság! De hát mi itt az igazság? Hogy min-

*) Fries: Die Geschichte der Philosophie. I. Bd. S. 314—318.

denki azt tegye, mire hívatott. De ez által az igazság és eszély nem a' szükségkép változatlan valóban alapíttatik, hanem egyenesen az alárendelt érzéki szükségek 's kielégítésök felé vezet, mi a' stoikusoknál *prima naturae* volt; és így lön, hogy a' magas eszményi felfogás az állodalomra való alkalmazásban csaknem merő materialismussá változik. Hanem ez másképp azon korban nem is történhetett, midőn a' személyes méltóság eszméje még nem ismertetvén, az az erkölcsstan alapelveiül nem vétetett. Sőt ehhez járult még az, miszerint azon tan által, hogy csupán a' philosoph vergődhetik az igazi erényre, az emberi kebelben az isteninek képzése a' nézetek tudományos kimivelésével cseréltetett föl. E' tévedésen csak később főleg Pál apostolnak a' szeretetben élő hitről tanítása által lön segítve.

Az állodalom eszményét azon elvből fejti ki, miszerint az emberek munkafelosztás végett léptek társaságba vagy városba. A' közjó megkívánja, hogy a' társaságban mindennek külön foglalkodása 's hivatása legyen, miszerint az emberek egymáson kölcsönösen segítsenek. Ezen kölcsönös segély által azonban a' kényelmek megszaporodnak; és ez által élvezetvágy, fényűzés, önzés gerjesztetik, 's elvégre háboru idéztetik elő. Szükség van hát egy különös, hadi osztályra. És e' szerint a' társadalomban három külön osztály van: a' dolgozó osztály a' parasztoké 's kézműveské; aztán a' hadászok 's végül a' kormányzók osztálya, melly két utóbbi osztály a' státusnak védői 's törvényeinek őrei. Ezen három osztály tökéletesen megfelel a' lélek három főtehetségének: a' dolgozó vagy tápláló osztály a' kivánság vagy vágytehetségnek; a' hadi osztály a' bátorság vagy erélynek; a' kormányzó vagy tanító osztály pedig az értelem vagy ismeretetheetségnek. És így az egész idomzat oda megy ki, miszerint valamint egyes emberben kell, hogy az értelem a' bátorság által a' kivánságokon uralkodjék, úgy a' státusban a' tanítói rend a' hadi rend erejével uralkodjék a' dolgozó renden. Platon ekként az egyéni ember elemzéséből állítá össze a' státus tényezőit.

Platon tehát a' fenneírt három elemből következteti a'

társadalmi rend és igazság erényét, 's azt mondatja Sokratesse, miszerint ő a' nyomornak a' földön semmi végét nem láthatja, hacsak nem a' bölcsek lesznek királyokká vagy a' királyok bölcsekké. E' szerint a' tökélyes állodalom rendezete nem a' magánjog, rendőrség 's az igazgatásnak egyes intézeteiből áll, mert ezen intézkedéseket mindig az uralkodó bölcseségére 's erényére kell bízni; hanem minden csak oda megy ki, miszerint az uralkodandók bölcseségre neveltessenek, az uralkodók bölcsek legyenek. Mivel azonban az uralkodókat mégis az állodalom védőiből kell kiemelni, szükségeseek olly intézkedések, mellyek a' hadászok nevelését az erény kimivelésére vezessék. Főfeladat tehát az, miszerint a' hadászok erényre neveltessenek. Szigorú testgyakorlás és zene által vitézségre 's mérsékletre szoktattassanak. E' végre a' költeményekben csak a' szép 's fenséges, 's az istenekről csak a' jó ábrázoltassék; a' színjáték is csak nagyszerűt 's szépet mutasson, nehogy a' léleknek gyalázatos és aljas vigadásokra alkalom szolgáltatassék; ezért a' zenében is semmi lydi vagy joni lágy hangok ne legyenek, se sokhúru hangszerek se fuvolák ne alkalmaztassanak, hanem csupán lant, citara és síp a' dóri 's phrygi hangokkal. Érettebb korban aztán a' bölcseségre nézve ehhez a' valódi tudományokbani, a' matematikai 's dialektikábani oktatás járuljon, 's végül ötvenedik évétől fogva a' dialektika mindegyiknek önvizsgálódási czélja legyen.

Ez azonban még mind nem elég. Nem elég, hogy az egyesek erényre vezettetnek, kell még hogy az egész társaságnak lehetetlen legyen az igazságtól eltávoznia; mi úgy éretik el, ha a' hadászoknak az önzés 's magánérdekek lehetetlenekké tételnek. Ehhez képest a' hadászok egyszerű erkölcsökhöz 's mérsékletes életre szoktattassanak, semmi magán vagyont ne birhassanak, hanem mindenök közös legyen, hogy egyenkint se szegényekké se gazdagokká ne lehessenek, 's pedig úgy az ifjak, mint a' leányok is ekkép neveltessenek, magán házasságok ne történjenek, hanem a' nők 's gyermekek közösek legyenek, és senki se tudja, mellyik az ő gyermeke, hanem kiki érezze, hogy mind

az öv é. A' kormányzók a' törvényes koru férfiakat 's leányokat egymás közt évenként újra osztják el. Egészséges csecsemők 's anyák egy külön lakba rendeltessenek, a' nélkül azonban, hogy valamelyik anya tudhatná, melyik az ő gyermeke; a' gyenge gyermekek pedig egy rejtkehelyre vitessenek. Kik a' törvényes kort már túlhaladták, azok tetzésők szerint egyesülhetnek egymással, ha azonban ezen öregeknek még gyermekeik találnának lenni, ezek tétessenek ki.

Egyébiránt Platon nem akará az osztályokat egymástól végkép elkülöníteni, hanem kívánata szerint a' kormányzók a' hadászok gyenge gyermekeit a' dolgozó osztályba tennék át, 's viszont a' munkások jeles gyermekeit a' hadászok 's kormányzók sorába emelnék fel. És a' munkások szolgálknak ne tartassanak, szolgálk csak a' vagyonbukottak legyenek. Azonban mikép rendeztessék ez mind? részletekbe bölcsünk nem bocsátkozik.

Platon valósíthatónak tartja ezen eszményét, de a' köztársaságról irt munkájának 7 és 8-dik könyvében mégis terjedelmesen előadja, miszerint az illy tökéletes társaság is elromolhatik. Mert meglehet, a' sors akarata szerint az uralkodók utódai gyengébbek lesznek: a' nevelés szigora alól kibújnak, philosophokká nem válnak, a' testgyakorlat 's zenében lágyságnak engedendnek, 's ez által az önzésnek minden bűnei borítandják el a' társaságot és az uralkodók a' munkásokat szolgaságra kényszerítendik. Ekkor még sok jó maradand fen, hanem az egyszer beállott romlás folyvást tovább harapózik: az ifjakat dicsvágy 's harczias kedv hevítendi, meglelt korukban pedig vagyont 's pénzt fognak áhítani, 's csakhamar fölkerekedik az oligarchia, melyben a' vagyon határoz 's a' rendek érték szerint rendeltetnek egymás alá. Már pedig, hol a' birtok határoz, ott a' hivatalok fel egész a' kormányig nem az arra való miveltség, hanem a' vagyon, a' holttest foka szerint fognak osztatni; a' nemzet ketté szakad, a' szegények 's gazdagok homlokegyenest állandnak egymással szemközt. Ezen rendszer a' fősvénység rendszere, melyben a' dolgozó osztály a' két első meghó-

ditotta, az értelmet 's bátorságot eltiporta. Ezentul a' fös-vénység folyvást növekedvén, sokan a' jobbak közül is a' szegények közé hullnak, úgy hogy végre ezek az oligarchák ellen fellázadnak 's demokratiát állítanak fel. Hanem ebben állhatatlan kívánságok folyvást változékonyan uralkodnak 's szabadság gyanánt féktelenség honol; az uralkodásnak vagy engedelmességnek semmi rende nem fejlődhetik ki, míg végre a' népnek egy kedvencze a' hadi erőt kezére keríti, mindent önkénye alá vet 's így a' tyrannisban a' legrosszabb 's fajtalanabb állodalmi formát hozza be.

„Mind e' mellett — ugymond Fries — Platon a' bölcsesség az emberi társaságoni uralkodásának eszméjében egy magas, de emberileg elérhető eszményt állít fel, mellynek jelentését azon később idők meg fogják érteni, mellyek az európai népek nyomorúságos közéletét nyervágyuk, szatócskodásuk, gyáraik 's gyarmatáru-kereskedésök egész aljasságában megismerendik.“ — Magasztalván Stahl is Platon köztársaságát, azt mondá, hogy az olyan mint a' Bölcsesség (Athene) maga, melly az örök hatalom fejéből egy ütésre bevégzetten pattant ki. Rotteck ábrándos költeménynek nevezi azt.

ARISTOTELES.

Különös eszményt a' társadalomról nem képezett, többnyire csak Platoné körül, gyakran czáfolólag, forgolódik, 's e' miatt sokaknak úgy látszik, miszerint csak azért írt politikát, hogy Platon ellen írhasson. Politikája mindazáltal a' tapasztalat 's történetből sokkal többet tartalmaz Platonénál, 's az alapelveket határozottabban fejtegeti. Leginkább az alkotmányformákat 's főleg történeti viszonyaikat taglalja, miért is kevés szorosan philosophiai tan van benne. A' személyes és polgári szabadság eszméi még nincsenek kifejtve. Egyéb-iránt munkája a' tudomány haladására nagy befolyással volt.

Státuszpolgárnak azt nevezi, ki a' törvénykezésnek 's kormányzásnak részese, státusnak pedig a' polgárok társadalmát. Kalaúz gondolatúl igen helyesen tűzi ki, miszerint

a' közjó legyen a' kormány célja. Az uralkodó akkor jó, ha azt feladataul ismeri meg, ellenben rossz, ha magán hasznai után indul. Ennél fogva az uralkodás inkább a' törvényt 's az értelmet illesse, mint az uralkodó akaratát. Egyébiránt nem igen feszegeti, hogy miben áll a' közjó; de hogy jó kormány alakíttassék, arra mégis kívánja, miszerint a' jobb 's erényesebb uralkodjék. Természetesnek találja, hogy valamint a' jobb 's nemesb, úr legyen, a' neveletlen pedig szolga: hasonlólag a' jobb uralkodjék 's legfőbb hatalma megismertessék. És ezen csalékony gondolat okozá, hogy alkotmánytanában sok állítás kimenetele visszás vagy határozatlan. Az alkotmányt illetőleg azt állítja jónak, melyben az uralkodó a' közjót tűzi ki céljául, vagy melyben az értelem a' közjó céljai szerint határoz. Ha csak egy az uralkodó: akkor az alkotmány királyság, ha kevesek: aristokratia, ha pedig sokan uralkodnak: köztársaság. Ezek közt legjobb a' királyság, a' politeia vagy köztársaság legrosszabb, mert nemes és jó férfi soha csak száz sincs, már pedig a' köztársaság csak erényen alapulhat, nélküle csakhamar forradalmakba zavarodik. — Ellenben rossz az alkotmány, ha az uralkodó csupán magán hasznait keresi: ekkor a' királyság zsarnoksággá, az aristokratia oligarchiává, a' politeia demokrátiává fajul. Ezen alkotmányokat bölcsünk nemcsak elvontan, hanem történeti összehasonlításokkal is bőven magyarázza. És így a' tapasztalatból indulva ki, legjobbnak állítja 's ohajtja azon alkotmányt, melly oligarchia 's demokrátiából olvasztatnék össze, hasonlólag a' spartaihoz. Az aristokratia elve az erény, az oligarchiaé a' gazdagság, a' demokrátiáé a' szabadság. Ezen érdekeket hát jól ki kell egyenlítani, 's az lesz a' legjobb alkotmány, melyben a' közjőrend uralkodik, melyben kevés gazdag, kevés szegény van, hanem legtöbben közép, mérséklett állapotban élnek.

A' népeletre 's különösen a' házasságra nézve a' macedoniai Aristoteles más véleményben van ugyan, mint az athenaei Platon volt, mindazáltal bármint kel is ki ez utóbbi által a' hadászok számára ajánlott vagyon- 's családközösség ellen, a' görög szellem mégis közel tartja őt Platon néze-

teihez. A' családot illetőleg szigorú házasságot kíván ugyan, hanem hogy a' tulnépesedés nagy veszélye elháríttassék, még Platon javaslatainál is gonoszabb ellenszereket véleményez. Ugyanis megszabotni kívánja azok számát, kiknek a' nemzés megengedtessek. Ha pedig némelylek ezen törvény ellen nősülnének 's nemzenének, mielőtt élet támadna, abortitio eszközöltessék (De republica, l. 7. c. 16).

A' rendek munkásságára nézve azt tartja, miszerint a' státusnak hatféle kell: földmivelés, mesterségek, hadászok, némi vagyon, lelkészek és birák. Ezekből csak a' had, vallás és törvénykezés legyenek a' szabad polgárok foglalkodásai, mihez képest az ifjuság fegyvert viseljen, a' korosak pedig kormányozzanak, bíraskodjanak 's az isteni tiszteletet lássák el. A' kereskedésről nagyon megvetőleg szól, úgy hiszi, a' földmivelők is, legjobb, ha rabszolgák lesznek. Csak a' tanulak 's hadászok kormányozzanak, hanem igyekezzenek a' spartaiakként az erkölcsöknek némi egyenlősége által magokat a' sokasággal egyenlőknek mutatni.

E' szerint Aristoteles rendszere megfelel Platon főszméjének, sőt mondhatni, hogy az többé kevesebbé módosítva tényleg most is a' mívelt népek életrendszerét teszi. A' szabadok 's rabszolgák tökéletes elválasztása a' görög előítéletből önként folyt; ámde másutt is tapasztaljuk, hogy a' nemesség sőt a' míveltebbek az egészséges dolgos életet szabad úri emberhez illetlennek tartják. Egyébiránt Aristoteles politikája, kivált a' közjó, az alkotmányformák megkülönböztetése 's taglalása, főleg azon elvnek felállítása, miszerint a' polgárok minden közössége a' státusban egy törvényes szerződésen (synallagma) alapszik, sőt a' három hatalomnak: a' törvényhozó, birói 's végrehajtónak érintése által, annyiival is inkább roppant hasznu 's hatásu volt, mivel utána e' tudománynak alig felszállt napja hosszú időre leáldozott. —

Rómában a' jogtudomány szépen fejlett ki, de a' státustan lépést sem haladt. Cicero még Platon 's Aristoteles mellett maradt. Hogy a' jeles költő Horatius már classicus absolutista volt, bizonyítja ezen két verse:

„Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Jovis.“

KRISZTUS.

Augustus meghalt és Tiberius tizenhat évig uralkodott már; Capri szigetéről országszerte szórta halálos ítéleteit, 's a' zsarnokság egész bűncsordája kelettől nyugatig 's nyugattól keletig sanyarta az emberiséget. Ezen időben, harminczéves korában az emberiség tanítójaul lépett fel Krisztus. Láta a' végtelen nyomorgatást, melyet némellyek szenvedtek, mások okoztak; széttékintett világszerte, 's mindenütt ugyanazon szomorú kép rítt szemébe. Láta a' szabadságot még a' gondolatét is lenyűgözve itt félelem, ott fönák tanok által; láta a' szeretet 's hő érzelmek szent helyén a' mindinkább elharapózó önzést, és láta a' zsarnokság széket a' lesülyedt emberiség fölött hosszú századokra megszilárdítva. Mélyen meghatottan gondolkodék 's törődék magában, míglen ingatlanul állott meg előtte a' gondolat: „Én megváltlak benneteket, szerencsétlenek! az igazság tegyen titeket szabadokká.“ Az akarat szent volt; ámde benne mind annak, mi e' földön hatalmas, megtámadása lappangván, vajjon egy ember tüzhette e azt ki rövid élte céljául? Kétségkívül felsőbb ihlet nyilvánult itt. És a' legtisztább önmegtagadással 's az emberi gyarlóság legkisebb árnyéka nélkül folytatott élet, mint eleven példája az előbb még nem hallott tannak, üdvhozólag hirdette a' várva várt szabadítót. És ugylátszik, a' gondviselés előre elkészíté a' világot a' le szállított igazságok elfogadására, az emberi nemnek nagy része egy roppant nyájként a' Caesarok pálczája alatt egyesülvén. Így az emberek bármennyire különböztek is egymástól, mégis mindnyájan ugyanazon törvényeknek engedelmeskedvén 's a' fejedelem nagyságához képest mindegyik olly parányinak tetszván, hogy annak ellenében valamennyien egyenlőknek látszának, szükségkép hajlandókká lettek az új igazságok elfogadására. Mert azon emberek, kik magokat egyenlőknek érzik, az emberi nem egységének eszméje által szüntelen az isten egységének eszméjére vitetnek.

Tehát az isten könyörült teremtményein, 's meglőn a szabadság és szeretet országa alapítva, olly intézet, melly semmi eddigi tüneményhez nem hasonlíta, 's képes vala új irányt adni az egész állodalmi életnek. Pedig Krisztus, ellenkezőleg mint Confucius, Zoroaster vagy Mohammed, illetlenül hagyta a' külső formákat. Megismerte a' császár minden hatalmát, sőt önkényét is; és tanítá: hogy „minden ember a' melly hivatalban hivatott, abban maradjon,“ de ha lehet, mégis szabadúljon. Nem bántotta hát a' zsarnokokat, hanem inkább gondolá, hogy a' zsarnok, rabszolgák nélkül nem létezhet. Tehát a' rabszolgákat kívánta felszabadítani, hogy a' zsarnokok székei összeroskadjanak. De a' szabadság számára nem kívül keresett téreket, benn kellett annak fogantatni 's belülről kifelé sarjadzania, nehogy gyökértelen növényként hamar hervadásnak induljon. A' szeretet tiszta lángja által kell annak felvilágosíttatnia. A' kebel rejteke volt hát azon helyül kiszemelve, mellyen a' szabadság és szeretet megteremjen. Ezen belső országban, az emberi kebel mennyében keresé Krisztus a' maga országát, mondván: az én országom nem e' világból való. Kiirthatlan magvat vetett a' belső rétegbe, 's megöntözté önvérével; a' külsőn a' világ erőszaka tombolt. A' vetés csirázni, majd szemlátomást hajtani kezdett. A' hatalom mindenütt engedelmességet tapasztalt; hanem a' belső szabadság munkássága a' nép magaviselete, beszéde, közönyössége, sőt annak megvetése által, mivel a' hatalom ijeszteni 's hódítani szokott vala, eddig nem tapasztalt idegenszerű elemként jelentkezék a' közéletben 's főleg a' legalsó osztályokban. A' legutolsó szolga is bizonyos belső becset kezdett magában érezni, 's tiszteletet igénylő jellemet mutatni. A' hatalom a' lealázás végett mindent elkövetett, de mind hasztalan: útéseivel csak a' testet érte, a' lelket nem, 's ha azt megölte, ez annál dicsőbb fényben repült felfelé. Így az elérhetlen belsőben építette fel Krisztus az emberiség számára egyházát, mint közönséget az úrban. Ámde ezen egyházat is olly utólérhetlen bölcsen alkotá, miszerint az minden időben 's minden körülmények közt fenállhat. Nem kötötte azt semmi idomhoz, a' külsősé-

get az emberekre bízta, jól tudván, hogy annak módosulnia kellend 's módosulhat is, mivel az idom nem lényege a' dolognak. Tehát még csak idomba sem akará a' lelket foglalni, hanem a' lehető legnagyobb szabadságban hagyta azt. És így jogokat sem osztogatott benne, sőt azt tanítá, hogy abban jogai csak istennek vannak, az embereknek csupán csak kötelességeik. Legfőbb kötelesség azonban a' szeretet, melly épen ott kezdődik, hol a' jogok végződnek. A' szeretetnek 's annak tanítása, hogy isten előtt mindnyájan egyenlők vagyunk, földeríté az emberi egyenlőség 's általa a' szabadság eszméjét. A' római jog azt tartá: „liber homo in commercio non est“; a' keresztény vallás hozzátevén: „és minden ember szabad ember.“

A' római birodalom elpusztulta után majd minden nemzet visszakapta eredeti egyéniségét, sőt nemcsak hogy a' nemzetek különváltak, még kebleikben is különszakadoznak az emberek 's egész fokozatát állíták fel a' polgári rangoknak. És ezen szerfölötti szétdaraboltság szemlátomást hatott az emberiség jellemére, még csak a' vallásos fogalmakat sem hagyván érintetlenül. 'S itt mutatá meg legelőször is a' keresztény vallás, hogy az mindenféle körülmények közt fenállni 's magát fentartani képes leend. Simult azon új irányhoz, mellyet a' polgári társaság szétdaraboltsága előidézett; melly jelenetet Tocqueville ekkép ábrázolja: „Az emberek továbbá is csak egy istent imádtak, mint teremthetőjét 's megtartóját minden dologoknak; hanem minden nép, minden város 's ugyszólván minden ember azt hitte, külön szabadéket nyerhet, 's maga magának külön védő nemzőket teremthet a' fő való mellé. Nem oszthatván fel az istenséget, legalább ügyvivőit szaporították 's nagyították mértéken túl; az angyaloknak 's szenteknek tartozott hódolás a' keresztények nagyobb részénél majdnem bálványimádássá leve, 's egy kis ideig félni lehetett, nehogy a' keresztény vallás visszalépjen az általa legyőzött vallások felé.“

Bárhány töredékre szakadoztak legyen is Európában a'

nemzetek a' római birodalom széthomlása után 's az egész középkorban; az állapotok 's főleg a' polgári viszonyok fejlődését mégis egész századokon át sajátyszerű jellem bélyegzi. A' népvándorlások alatt, 's különösen a' csatákban győzedelmeskedő nemzetekhez tartozók mind egyenlőn szabadok 's jogosítottak. Az ország közügyei mindig a' szabadok gyűléseiben tárgyaltnak 's a' törvények csak azok megegyezésével hozatnak. Sőt ezen népgyűlésekben döntik el a' háboru 's béke ügye is, mi nagyon természetes, minthogy a' szabadok mind katonák, ámde nem korunkbeli-féle rendes katonák, hanem hazájok védelmére katonák 's ügyeinek vezetésére jogosított polgárok. Ezen gyűlésekben osztják el magok között a' hadi zsákmányokat is, mikből a' király bármelly közlegénynél többet nem igényelhet. És végre ezen gyűlésekben választatnak 's tételnek le a' királyok is, mert a' királyság még nem örökös. Így Pharamund, Siegbert, Pipin és nagy Károly ezen szabad nép által választattak; letételtek pedig: 461-ben Hilderich; 580-ban Chilperich; 679-ben ismét egy Hilderich; 833-ban kegyes Lajos; 887-ben vastag Károly. A' királyok tehát ezen ős népgyűléseknek felelősek, sőt ezek ítélik a' királyi családok tagjait is 's annyira korlátozzák, hogy ők magok ingó birtokaikról sem rendelkezhetnek függetlenül. E' kormányforma majd egy évezredig uralkodott 's egymaga volt közép 's nyugati Európában *).

Ezen katonai hierarchiából a' hűbérrendszer fejlett ki 's hirtelen elterjedt. Európa minden tartományába 's az élet minden viszonyába mélyen véste magát ezen népsatnyító erőszakosság rendszere, az előbbi szabadokból folyvást ezreket meg ezreket szolgaságba döntött, végre elnyelte az egész népet, 's szabadságát és polgári jogait néhány kiváltságosnak adta bitorlásul át. Az ős népgyűlések helyét hűbér-karok foglalák el, magokra rántván mind azon jogot, mit azelőtt a' nép gyakorolt vala. A' középkor végeig, sőt az újabb

*) Konstitutionelle Jahrbücher. Herausgegeben von C. Weil. 1844. I. Bd. S. 6—12.

korig nyult ezen emberalacsonyító rendszer élete. A' kiváltságosak magok gyakorlák a' királyválasztási, törvényhozási 's fegyverviselési jogokat, 's a' fegyvert a' király ellen is fordíthatták, ha ő a' törvényeket 's főleg megválasztásának föltételeit nem tartá meg. Hódolatukban nyilván kijelentették a' fejedelemnek, miszerint esküjüket meg fogják tartani, hahogy ő kiváltságaikat fentartandja, de ha nem, nem. Itt hát természetes szabadsága helyett egyesek és többek önkényére volt az emberiség kárhozható. Mit szabadságnak neveztek, az rendszerint csak a' nemességnek a' fejedelem elleni harca volt, melly ha sikerült, anarchiát 's ököljogot, ellenkező esetben puszta zsarnokságot idézett elő. Ehhez járulván, hogy a' keresztény vallás szelleme Róma új uralkodásának engedett 's a' tudományok kolostorokba húzódtak: a' politikai szemlélődés utolsó szikrája is elaludt.

Tehát a' jogtapodás mind magasbra hágott. A' kiváltságos hűbérurak is elveszték jogaikat a' király ellenében, de megtarták a' népre nézve. A' középkor oligarchiai 's hűbéri épületének romjain korlátlan királyság ültette fel sátorfáját, mellynek elve az, hogy a' születés által meghatározott uralkodó közvetlenül az istentől a' nép irányában semmi által nem korlátozott hatalommal van felruházva, minél fogva ő hatalmának gyakorlataért csak istennek lehet felelős. Így volt ez Európában majd mindenütt. Mert még Angliában is VIII. Henrik felülemelkedett az alkotmányon, 's I. Jakab a' reformatiót alkalmul vette, miszerint magát isten helytartójának nyilvánítsa, 's ha utódai különösen a' katholika valláshoz szítás gyanújával a' nép vallásos szenvedelmeit nem ingerlik vala, már az angol szabadság napja is leáldozott 's az 1688 év gyümölcse (bill of rights) meg nem termett volna. Egyedül Lengyelország ellenkező irányban haladt, el annyira, hogy minden nemesnek szabad vetője, 's a' király üres bábbá, lett. És midőn olly szép tanítások 's olly sok tapasztalás után Európa mégis annyira sülyedt, hogy annak kebelében soha a' szabadság fogalmától a' népek lelke üresebb nem volt mint most: Magyarország ekkor is, ámbár a' súlyos körülmények 's a' nemesség és nép közti iszonyú távol-

ság következtében több ízben közel jutott az enyészet sír-széléhez, kiváltképen a' közügyek iránt szüntelen részvétet gerjesztő 's erőszaknak is diadalmasan ellenálló helyhatósági rendszere által fel bírta keblében tartani azon szabadságot, melly a' nemességnek királyhozi viszonyában kerestetett.

Az absolutismus ezen korszakában az igazságszolgáltatást illetőleg legtöbb ország a' római joggal élt, a' szóbeliség 's nyilvánosság száműzetett a' törvényszékek küszöbeiről, csak Angol- és Svédország tarták meg régi törvénykezési formáikat. Sőt már a' birói hatalmat is a' fejdelemtől származtatták. Végre az állandó katonaság behozatala új irányt adott az egész státusszerkezetnek. Megtetszván az, hogy egész seregek egy tábornok szava járása szerint mozognak, megkísértették a' nemzeteket cabinetekből commandirozni, 's a' centralisatiónak felszállott hajnalcsillaga.

És ezen korszak az, melly politikai szemlélődésre zaklatván az emberiséget, a' szabadság elméletét lassanként meglehetősen megérlelé. Olaszhon volt az, hol a' politikai eszmélet hajnalhasadását várni lehetett; Olaszhon tekintete a' XV. században a' hajdani Görögországra emlékeztetett: és mégis abban semmi politikai elmélet nem terme meg. Valóban csudálatos, hogy a' philosophi szemlélődésnek az olasz ég sohasem kedvezett! De így volt ez másutt is, míg a' reformatio az emberiség lelkét új életre nem rázta fel. Franciaországban a' III. Henrik alatti zavarok, a' vallási viszálykodások 's hugenotta-harczok rezzenték fel a' politika szunynyadó tudományát.

DE LA BEOTIE ISTVÁN.

Élt 1530—1563. „Discours de la servitude volontaire ou le Contr' Un“ czímű munkájában bátor szót emelt az uralkodói önkény ellen. Lehetetlennek mutogatta, hogy a' nép magát egy zsarnok alá vetné, kinek semmi más hatalma nem lehet, mint mellyet az rá ruház. Mindegy, akár népválasztás, hódítás vagy örökülés által jutott a' trónra, az eredmény egyre megy: több hatalma nem lehet, mint mennyit a' nép

enged neki. És ha a' dolog nem így van, csak a' nép az oka, a' szolgálélek önként meghódol 's maga veri lánczokra magát. De nem is egyedül a' zsarnok uralkodik: ennek hat kegyencze van, ezeknek hatszáz védenczök, kik kegyelmük-ből élnek, 's tehát a' zsarnok úgy fűzheti magához a' népet, miként Jupiter az isteneket egy lánczon tartja.

BODIN JÁNOS.

Élt 1529—1596. Munkáját: „De Republica libri VI.“ francziául 1576, aztán latinul, javítva 1584-ben adta ki. A' politika némelly fő eszméit ő fogta fel, magyarázta 's határozta meg első. Az állodalomnak azon eszméjéből indul ki, miszerint az olly családok összesége, mellyeknek közügyei egy főhatalom által, de jogszerűleg, intéztetnek. A' főhatalom a' törvényhozás jogában 's a' törvények végrehajtásaében áll. Itt találjuk hát csiráját a' hatalmak különbféleségéről tannak. Bodin volt első, ki a' főhatalom vagy felség feloszthatlanságát tanítá, 's ebből következteté, miszerint a' vegyes alkotmányokról tan egészen alaptalan, mivel azok a' felség felosztása nélkül képtelenek. Ő a' korlátlan monarchiát (regia potestas) és zsarnokságot élesebben különböztette meg, mint utódai. Állítá, hogy az uralkodók az isteni 's természetjog által erősebben köteleztetnek, mint az alattvalók; azok a' nép felajánlása nélkül semmi adót nem szedhetnek; de viszont az alattvalók a' zsarnokot el nem mozgathatják, mert minden felsőség istentől van; idegen fejedelmek azonban elmozdíthatják őt. Végre egy nagy politikai igazságot hozott napfényre, melly egyike kedvencz mondatainak, miszerint t. i. „az alkotmányformából az igazság szellemére következőt húzni teljességgel nem lehet; 's hogy ezen szellem monarchiában is nagyon népies, valamint köztársaságban is nagyon zsarnoki lehet.“ És ő volt első, ki távol attól, hogy mindnyájoknak egyaránt jó, tökéletes alkotmány eszményét akarta volna felállítani, részletesben fejtegeté, hogy az éghajlat különféleségét 's a' nemzetek különféle testi 's lelki hajlamait a' törvényhozónak tekintetbe kell vennie, —

GROOT HUGO.

A' reformatio megteremtven az egyesült Németalföld köztársaságát, a' szabadság zászlaja feltűzetett. Minden esetre oly viszonyok idéztettek fel, melyek az állodalmak kölcsönös jogai iránti kérdéseket érintetlenül nem hagyhaták. A' köztársaság egy nagy polgárral ékeskedett, ki ezen tárgyat hatalmasan felfogá. Groot vagy Grotius Hugo 1625-ben adá ki „De jure belli et pacis“ című híres munkáját, mellyet azonban kár hogy szentirási 's irodalmi idézetekkel akkori szokás szerint nagyon megnyomorított. Az alkotmánytan ezen munka által, minthogy az más tárgynak volt szentelve, mitsem nyert ugyan; azonban mégis nyereség volt, hogy szerző benne a' természetjog 's ennek alapja iránt némi vizsgálatokra vitetett, mik nélkül nem hivé feladatát czélszerűn tárgyalhatni. Habár a' hatalomnak hízeleg is; a' természetjognak, mint Bacon törvények törvényének (lex legum) hódolván, hasznos befolyással volt tudományunkra csak az-
 zal is, hogy figyelmet ébresztett, miszerint népjog van, vagy legalább kell hogy legyen.

Anglia trónjára (1603) a' Stuartok emelkedvén, magokkal hozák rá az absolutismus elveit, melyekhez az egész ház konokul ragaszkodott, 's mellyeket I. Jakab minden alkalommal sőt nyílván a' parlamentben is felelmegetni nem átallá. Ezen elvek azonban ellentétben állván a' reformatióval, I. Károlyt vérpadra vitték, 's felforgatták a' trónt. Az angol nemzetnél e' forradalom nem maradhatott a' nélkül, hogy a' szabadság tudományát újabb életre serkentené. Első ingert adott Miltonnak a' szabadszellemtű költőnek bizonyos Saumaise királypártivali vitája. A' vitatkozás lassankint komolyabb szint öltött, 's az alkotmánytan philosophiai tudományyá kezdett alakíttatni, főleg Hobbes, Sidney és Locke által, kik ámbár a' napi kérdések körül forognak, névszerint Hobbes II. Károly részére a' korlátlan hatalom érdekében szól, Locke pedig III. Vilmos parlamentteli egyezkedéseit vé-

delmezi: mindazáltal mégis ők vetették meg az újabbkori alkotmánytan alapját. Fő tévedése ezen angol forradalom szülte vitatkozásoknak az vala, hogy minden föltét nélkül általánosan igazságos elméletet a priori akartak feltalálni 's felállítani. Lássuk egyenként.

HOBBS TAMÁS.

Két munkája nevezetes: „De Cive, Paris 1642; és: Leviathan, seu de materia, forma et potestate civitatis, London 1651.“ Ő, ki, mint Schlözer állítja, nem mindig volt józan, azon eszméből indul ki, miszerint a' természeti állapotban mindennek mindenhez joga van; miből következik, hogy mindnyájan egymás ellen támadnak: a' józan ész tehát békekötést követel. Ezen békekötés pedig más nem lehet, mint egy uralkodó hatalma alá feltétlenül lekötő szerződés, melly egyedül vezet a' természeti állapotból állodalomba. És így ő a' legkorlátlanabb monarchiát kívánja minden felelősség nélkül. Látni való hát, hogy Hobbes feledé, miszerint az emberek kénytelenek előbb önmagokkal szerződni, mielőtt a' másikkal, az uralkodóval szerződhetnének. Egyébiránt ő csakhamar maga vágja le alatta a' fát, midőn a' gyáva uralkodótól, ki népét tényleg nem védheti, megtagadja a' kormányrai jogot, meg nem gondolván, hogy az által az alávetési szerződésnek azonnal vége van; mert vagy bíró szükséges, ki megítélje, gyáva e az uralkodó vagy nem, vagy pedig erőszaknak nyitlatik út, holott minden lázadás csupán szerencsés sikere által igazoltatik, szóval, mindig az erősebbé az igazság. Hobbes e' szerint nem irt a' szabadságról sem a' rendről, hanem egyenesen ezek ellen. Azonban nyereség volt az a' tudománynak, hogy ő a' társadalmi szerződés eszméjéből indult ki, 's ez oknál fogva még visszatérnünk fejtegetéseire.

SIDNEY ALGERNON.

A' szabadságnak ezen lelkes bajnoka 's áldozata született 1622, hűtlenségről bevádoltatván, 1683 elvérzett a'

nélkül, hogy valamint rá süthettek volna. III. Vilmos alatt az ítélet megsemmítettett, 's ő ünnepélyesen ártatlannak nyilvánított. Ifjukorától fogva a' szabadság e' magasztos lelkessedésű imádójának gyakran ismételt jelszava volt:

— — „Manus haec inimica tyrannis

Ense petit placidam sub libertate quietem.“

És ezen jelszó hűbben 's elevenebben fejezi ki Sidney alapelveit és jellemét, mint azt egy hosszú leírás tehetné. Bátran küzdvén 's ártatlanul halván meg hazája szabadságaért, ércszobroknál dicsőbb 's maradandóbb hajlékot szerze magának nemzete hálájában; sőt némellyek azt vélik, hogy munkájának is inkább ő, mint neki munkája adott nevet. De Rotteck őt elsőnek teszi azon kevés nevezetesebb bölcsező közé, kiket a' józanabb állodalomtan legbefolyásosb alapítói gyanánt tisztelünk *). És méltán; mert jeles munkáját: „Discourses concerning government,“ mely csak III. Vilmos alatt 1698-ban **) láthatott világot, a' népfelség védelmére írta. Csak kár, hogy a' tétlen engedelmesség védőit saját fegyvereikkel akarván megverni, munkáját Grotiusként szentírási idézetekkel tulterhelé. Főleg Filmer Róbertet czáfolja, ki, ámbár Angliában ő kelt vala ki első a' bosszorkány-perek ellen, „Patriarcha“ című munkájában azon különös állítást vitatta, miszerint hogy a' két független párt közti tusa megszüntetessék, arra egy rajtok kívül levőnek független uralkodása szükséges. Így Ádám az első korlátlan fejedelem volt, hatalmát legidősb fia öröklé, 's így jutott az valamennyi fejedelem birtokába. Tehát Filmer azon állítása ellenében, hogy a' királyi hatalom istentől származik, erőteljesen vitatja, miszerint isten épen az emberekre bizta állodalmi szerkezetök megválasztását. Igen természetes hát, hogy a' nemzetek magok kormányozzák magokat vagy kormányzóikat magok választzák meg. Következésképp minden előjárói hatalom (magistratical power) igazság

*) Lehrbuch des Vernunftrechts. Stuttgart 1830. II. Bd. S. 36.

**) Németül: Betrachtungen über die Regierungsformen. Uibers. von C. D. Erhard. 2. Bde. Leipzig 1793.

szerint egyenesen a' néptől jő; és a' kormány nem a' kormányzó, hanem a' kormányzottak javára állítatik fel. Milly nagy legyen egyébiránt a' felsőség hatalma, az minde-
 nik nemzetnek saját törvényeitől függ, miket az maga szab magának. Valamint pedig minden nemzetnek joga van valamelly kormányformát felvenni, ugy joga van azt megváltoztatni vagy épen elvetni is. És így világos, hogy Sidney ezen alapelvek szerint a' monarchiát jogszerű alkotmánynak ismeri ugyan, de azt a' köztársaságinak mégis jóval utána teszi, melly utóbbinak előnyeit terjedelmesen kiűntetni iparkodik. Egyébiránt politikája néhány kedvencz mondat körül forog, miket majd észokokkal, majd történetirásból igyekszik megbizonyítani.

LOCKE JÁNOS.

Élt 1632—1704. Azok közé tartozik, kiknek az angol nemzet mivelődésére legnagyobb tétleges befolyásuk volt sőt folyvást van. Az angol philosophiai műveltség, irányát tőle kölcsönzé. Munkája: „Two treatises of government“ 1690-ben jelent meg, 's két részből áll: az első, Filmer czáfolatát tartalmazza, a' második rész adja szerző jobb ízlésű 's finomabb tapintatu elméletét. Ő is, mint Hobbes, a' természeti állapotból indul ki; hanem ezen állapotnak egészen más fogalmat ad. Míg Hobbes előtt a' természeti állapot nem egyéb, mint szüntelen harcza mindnyájoknak mindnyájok ellen; Locke ezen állapotban az embereket a' természeti törvény alá veti, mihez képest az értelem törvényei alatt vannak természeti jogok mindenkit egyaránt illetők. Itt hát nemcsak mindenkinek kötelessége: magát fentartani 's mások jogait 's főleg élteket sértetlenül hagyni; hanem egyszersmind joga van: megmaradása véget magát védelmezni 's a' sértőt annyira megbüntetni, hogy amaz, teljes kártalanítása mellett, ennek további sértése ellen biztosítva legyen. Ámbár tehát az emberek a' természeti állapotban szabadok 's mindnyájan egyenlők; mégis mindenkinek annyi eredeti hatalma van a' másik fölött, a'

mennyi szükséges, miszerint a' természeti törvény megsértői annak megtartására szoríttassanak, 's ezen törvény uralkodása fentartassék. Az ekkép értelmezett természeti törvény megsértői annak megtartására szoríttassanak, 's ezen törvény uralkodása fentartassék. Az ekkép értelmezett természeti állapot képzelhető minden esetre; hanem, míg az emberek nemcsak értelmök sugalatát, de szenvedélyeiket is szintugy követhetik, az az életben nem létezhet, és ha létezhetne, mi szükségünk volna az állodalomra? Szükségünk erre Locke szerint csupán azért van, mivel természeti állapotban kiki saját birája, 's e' miatt itt azon részrehajlatlanság lehetetlen, melyet a' nyugott értelem kíván.

Heeren Locke legnagyobb érdemeül azt magasztalja, hogy ő volt az első, ki az emberek eredeti szabadságát 's egyenlőségét bebizonyítja és az ezekből folyó következményeket kifejti, úgy hogy az emberjogok tana, első kifejtését neki köszöni, mennyiben azok a' személyes szabadságban 's vagyonbátorságban állanak.

Az akkép értelmezett természeti állapotot polgári szövetkezés követvén, 's az egyesek a' természeti törvény fentartása iránti jogait egy külső nyilvános hatalomra ruházván: az állodalom okvetlenül nem lehetett egyéb, szabad emberek egyesülésénél, 's a' személyes szabadság fő kelléke lön a' társadalmi tagságnak. — Azonban Locke munkájának célja még tovább ment. Általános iránya volt: az angol alkotmányt, a' köz státuszjog alapelveinek kifejtése által, mint ezeknek megfelelő, következésképp jogszerű alkotmányt tüntetni fel. Szükséges vala tehát nemcsak a' személyes, hanem a' politikai szabadság vagy a' kormánybani részvétjog is. Az egyesek önkéntes szövetkezésök által olly politikai egyletet képeznek, mellyben a' szavak többsége határoz, mivel az egylet működése különben lehetetlen: az egyesek tehát egyéni akaratukat a' többségnek alárendelni kénytelenek. És így a' többség akarata a' törvényhozó hatalom, a' legfőbb a' státuszban, melyet vagy a' nép maga gyakorol, vagy az gyakorlatát egyre vagy többekre ruhazza: honnan a' különféle alkotmányformák támadnak.

Ettől meg kell a' végrehajtó hatalmat különböztetni, melyet az előbbinek alárendelni szükség, 's mellynek feladata a' törvények végrehajtása.

E' szerint Locke közelebbről vizsgálta 's határozta meg a' törvényhozó 's végrehajtó hatalom lényegét, mint elődei. És mivel a' törvényhozást mint főhatalmat egészen vagy részben a' népnek vagy képviselőinek tulajdonítá; ez által azon tételhez ösvényt tört magának, miszerint csak azon alkotmány jogszerű, mellyben a' törvényhozó 's végrehajtó hatalmak elkülönítvők; mivel pedig a' korlátlan monarchiában ez nem így van, sőt az uralkodó alattvalói iránt merő természeti állapotí viszonyban áll: a' korlátlan fejedelemség nem jogszerű sőt nem is polgári társadalom. — A' két hatalmat az elméletben kétségkívül el kell választani; de mennyiben legyenek azok az életben is elkülönítve, az más kérdés. Locke a' kormányzókat is részesíté a' törvényhozásban, 's ez által utat tört magának a' vegyes alkotmányokhoz; mi második főpont, mellyben Hobbes tanától eltér, ki a' főhatalom minden osztályát elvetvén, csak tiszta alkotmányokat jogszerűsített. De ha a' hatalmak elméleti elkülönítéséből azon elv vonatik le, hogy azok az életben lehetőségig elkülönítendők: azonnal a' legveszélyesb tévedéseknek út van egyengetve. Ámde Angliára Locke elméletéből nem csak hogy semmi vész nem származhatott, sőt az igen természetesen csakhamar a' nemzet evangéliomává lön. A' Locke által kívánt hatalmak elkülönítése az angol alkotmányban már létesítve volt, és a' legszentebbnek tartott elveket, millyen a' törvény előtti egyenlőség, a' nemzet képviselőinek adó-megajánlási joga, ő világosan tanítá, úgy hogy elmélete minden lényeges pontban a' valósággal tökéletesen egyezett. És ugy ezen összehangzás, mint azon körülmény, hogy Locke a' nemzet első bölcsének 's classicus írónak közönségesen tiszteltetett, olly tekintélyt szerze neki, miszerint a' nagy és felvilágosult nemzet első státusférffiai, kik közül elég az egy Chatam-et említni, elismerték elveit 's a' parlament falai közt hivatkoztak tekintélyére. Csak a' dublini egyetem maradt el, melly a' könyvet azon

állításért, miszerint ha a' két hatalom közül valamelyik függetlenné válik, nincs bíró az ég alatt, eltiltotta.

Távol attól, mintha Locke halhatatlan érdemeit kibővíteni akarná, Heeren mégis azt véli, miszerint az iránta táplált ugyszólván vak hódolás sokat tőn Angliában a' politikai elmélkedésnek bizonyos tekintetbeni megakasztására. Locke ellen szólni majd annyi volt, mint az alkotmányt támadni meg. Azután is sok mélyen gondolkodó fővel 's politikai íróval diszlett Albion; hanem a' politikai vizsgálódás más irányt vőn, az ezentul inkább a' státusgazdasággal mint a' státusjog és alkotmánynyal foglalkodván. —

MONTESQUIEU.

Franciaországban XIV. Lajos időkora nagyon ellene volt a' politikai szemlélődésnek, hanem utóda alatt felemelkedék egy férfiú, felrázá nemzete eszméletét 's azzá lőn nemzetének, mije Locke volt az angolnak. Alig jelent meg 1749-ben az „Esprit des Loix;“ azonnal olly tekintélylyé lőn, hogy a' czáfolására tett kísérletek is csak emelék dicsőségét. Nézzük tehát, miben áll az újabbkori szabadelvű stálustan ezen alapítójának érdeme.

A' „Törvények szelleme“ a' történetírás aknáiból szálla fel. Szerzőnk legmélyebb búvárlásokat tőn a' római történetben, kevesbet a' görögökében; a' közép 's újabb korból leginkább foglalkodtaták őt a' francia, aztán az angol és német események évlapjai. És ő ezen, bár korlátolt, történeti ismereteit olly szellemmel gyűjtögette, millyennel előtte senki sem, még Macchiavellit sem véve ki. Munkájának czélja volt: a' történetből ismerni ki az állodalmak 's alkotmányok lényegét, sajátásaikat meghatározni, 's innen vonni le a' különféle alkotmányok számára a' különféle törvényhozások elveit. A' tér tehát roppant, szép és gazdag olly tárgyakban, mellyek magok legnagyobb gyakorlati érdekekkel birtak, 's középszerű fejtegetés mellett is figyelmet ébresztteni fogtak. Mindemellett helyesen adja elő Heeren, mikép koránsem a' tárgyak fontossága, hanem sok-

kal inkább az előadás módja volt az, mi a' nagy és maradandó szenzatiót gerjeszté. Semmit összefüggő előadásban nem fejteni ki, hanem mindent csak töredékesen kijelelni; a' tárgyakat nem meríteni ki, 's mégis kevés szóval sokat mondani rólok; nemcsak az észet bölcséleti következtetések 's értelmezésekkel, hanem e' helyett gyakran a' képzeletet képekkel foglalkodtatni; általában a' lángésznek azon szüntelen villámlása, melly tán épen olly gyakran kápráztat, mint világosít: mind ez arra való, hogy épen olly nemzetnek, millyen a' francia, tetszését 's csudálását nyerje meg. A' munka a' gondolkodás töméntelen anyagát foglalja magában annak számára, a' ki gondolkodni akar; és a' ki ezt restelné, elhiheti, hogy abban gondolatokat még pedig tündöklő gondolatokat nagy mennyiségben összegyűjtve talál. — És ámbár így ítél szerzőnkrol, mégis ezt teszi jellemzéséhez Heeren: „A' lángész ezen gazdagsága nála a' tulajdonkép philosophi szellem hijával volt összekötve. Ő arra volt teremtvé, hogy a' tapasztalásból éles észrevételeket vonjon el; hanem a' szemlélődésre, mennyiben ez, függetlenül a' tapasztalástól, a' fogalmak meghatározásában 's taglalásában áll, ugyszólván egészen tehetetlen. Sőt ugy látszik, ő ennek szükségét sem érzé. Munkájának mindjárt első sorai mutatják, hogy a' törvények szellemének szerzője nem vala képes, a' törvények értelmezését adni. De a' munka folytatása is tanúsítja, mikép Montesquieu a' politika első alapelveivel nem volt tisztában. Kinek ezen nyilatkozat szigorúnak látszanék, az kísértse meg a' munkából a' státusszerkezetek, a' zsarnokság, aristokratia, demokratia 'stb lényeges jellemeinek fogalmait kivenni! Pedig ez teszi az egész munka alapját, 's eléggé megmagyarázza az ingadozást és határozatlanságot, mire majd minden lépten bukkanunk.“

És habár ezen bírálatot igaztalan szigorúnak nem találhatjuk, mégis bámulásra ragad el a' munka nagyszerűsége 's roppant hatása. Ámbár Montesquieu egyes tételei 's állításai bizvást kétségbe vonhatók, ő mégis a' történetet nagyszerűleg kötö össze a' politikai vizsgálódással, 's hat-

hatósan mutató meg, mekkora tényleges hasznót ölelhetni fel a' történeti ismeretekből. És a' nemzet szellemére 's gondolkodásmódjára annál nagyobb befolyással volt, mivel ő korának szellemét mélyében ragadta meg. A' gondolkodó fők figyelmét főleg a' törvényhozásra 's ennek czélszerű rendezetére fordítá, 's azt leginkább ő philosophia tárgyává tévé.

Munkája, mellyen saját vallomása szerint húsz esztendeig dolgozott, a' státusformák megkülönböztetéséből indul ki. Ezen megkülönböztetésre nézve Aristoteles osztályzását tartja meg; csak hogy a' három fő formához, mellyek a' monarchia, aristokratia és demokratia, még a' negyediket a' zsarnokságot teszi. Melly toldás hogy hibás, kiki átláthatja, tudván, miszerint a' zsarnokság nem egyéb, mint a' monarchia elfajulása, vagy pedig minden státusformában lehető uralkodása a' kormányzók magán akarátának. Ezen formákat azonban ő nem régi értelmezéseik, hanem életelveik vagy ösztöneik szerint különbözteti meg, úgy hogy a' köztársaságok ösztöne az erény, fejedelemségeké a' kitűnésvágy, aristokratiáké a' mérséklés, zsarnokságoké a' félelem. És ehhez képest fejtegeti, mikép kell minden alkotmányban a' törvényhozás szellemének ezen ösztönök szerint változnia, 's aztán részletekbe bocsátkozva, a' szabályokat a' nevelés, védelem, polgári szabadság, kereskedés, éghajlat, erkölcsök és vallás iránti törvényhozásra alkalmaztatja. Montesquieu azt fejtegeti, mikép váltak a' fenálló törvényhozások azzá, a' mik, 's nem, hogy mivé kellene lenniök; aztán a' népszellemet úgy tekinti, mint az alkotmány idomából származót, 's tehát nem a' népszellemből eredményezteteti az alkotmány idomát.

Mind az orleansi herczeg kormányzása, mind maga XV. Lajos uralkodása alatt Franciaország közigazgatása a' romlottságnak legmagasb fokára hágott; Montesquieu ennek okát a' nemzeti szabadság elsüllyedésében keresé. És mivel a' vegyes, főleg pedig az angol alkotmány iránt őszinte szeretettel viseltetett: ez meg a' franczia zsarnokság közti ellentét kitüntetése által kívánván hatni, az angol alkot-

mányt magasztalá mindenek fölött, részletesen XI. könyvének 6. fejezetében, hol a' szabadságnak legjobb rendszere iránti eszményét adja elő. Nem ártana ezt, miként Aretin tévé, egész terjedelmében ide iktatni; de a' hely szűke miatt legyen elég csak némely állításait kiemelni.

Szerinte a' politikai szabadság egy egy polgárra nézve azon megnyugvásból áll, melly személyes bátorsága iránti meggyőződéséből ered; 's ezen szabadság csak akkor létezik, ha az országlás olyan, hogy egy polgárnak a' másiktól nem kell félni. Ime tehát Montesquieu csak negatív oldalát tünteti fel a' szabadságnak, a' tétlegest pedig elrejtí az újabbkori státustan előtt. — Pártolván a' politikai háromságot, ezen szabadság valósulhatását a' három hatalom egymástól elkülönítésébe helyzi. De főleg a' birói hatalom elválasztását 's függetlenségét tartja szükségesnek, melylyet nem állandó tanácsra, hanem a' népből vett személyekre kellene bízni, kikből (mint Athenaeben) rendes időben törvény szabta módon csak addig tartó törvényszék állna fenn, míg szükség volna rá. Ekként a' birói hatalom, melly visszaélései miatt annyira rettentí az embereket, sem bizonyos polgárokhoz, sem bizonyos életmódhoz kötve nem levén, mintegy láthatlanná lesz, 's a' félelmet nem a' tisztviselő, hanem a' hivatal maga okozza. Sőt a' bünbeli vádakra nézve szükséges, hogy a' vádlott maga választhassa bírót, vagy legalább ezek közül annyi ellen tehessen kifogást, hogy azokat, kik ellen kifogást nem tett, mintegy maga által választottaknak tekinthesse. A' másik két hatalmat inkább lehetne állandó tisztviselőkre bízni; mert ezek nem intéztetnek egyes polgárok ellen: az egyik nem levén egyéb, mint az ország közakarata, a' másik pedig ezen közakarát végrehajtója. — Szükséges lenne, hogy a' törvényhozást az egész nép gyakorolja; de mivel ez nagy státusokban lehetetlen (?) kicsinyekben pedig sok más nehézséget húzna maga után: a' népnek képviselők által kell mind azt tennie, mit önmaga nem tehet (?). Mindig vannak az országban születés, gazdagság és rang által megkülönböztetett emberek, kik ha összelegyűltenének a' néppel, 's

csak olly szavuk volna, mint a' többinek: a' közszabadság rájuk csak romlást hozna, mert a' határozatok rendszerint ellenök hozatnának. Törvényhozásbani részvétjoguk tehát arányban legyen birtokukkal, mi akkor leend, ha ők külön gyülekezetet képeznek (!), melly a' nép végzéseit akadályozhatja (!) valamint övéit is viszont a' nép ellenezheti. Ha a' fejedelem a' törvényhozásban parancsolás által vehetne részt, oda lenne a' szabadság; mivel azonban önvédelme miatt mégis kell benne részének lenni, ezen rész abban álljon, hogy a' határozatokat meggátolhassa. És így a' szóban levő alkotmány sarkalatos elrendezése abban áll, hogy a' törvényhozó test két részből áll, mellyek egymást kölcsönösen fékezik, és mind a' kettő kezét a' végrehajtó, ezét pedig a' törvényhozó hatalom köti meg. Miután a' végrehajtó hatalom csak annyiban részese a' törvényhozásnak, mennyiben gátolhat: a' tanácskozásokhoz semmi köze. Részéről indítványok sem szükségesek; mert minden határozat csak az ő szentítvénye által válván érvényessé, csak azon indítványok mehetnek át, mellyeket ő jóvá hagy. — Hogy a' végrehajtó hatalom zsarnokivá ne fajulhasson, a' rábizott hadsereg a' nemzetből való legyen, 's polgárszellem által lelkesíttessék; mire nézve csak két mód van: vagy a' nép vagyonosb részét kell csak katonává tenni, melly jó magaviseletére nézve vagyonában biztosítékot nyújt, 's ezen esetben, miként hajdan Rómában, kiki csak egy évre irassék be; vagy pedig, ha ál'andó a' sereg 's a' pórosztályból szedetelt, szükséges, hogy ez szétbocsáttassék, mihelyt a' törvényhozó test kívánja.

Montesquieu nem állítja sehol, hogy ezen érintett angol alkotmány tökéletes és felülmulhatlan, hanem csak annyit mond, hogy ennél jobbat az emberek mai napig sem tudtak kitalálni (XI. 8). Másutt, főleg a' XII. könyvben, részletesben fejtegeti a' polgári szabadságot, előadván, mikép ezt semmi sem támadja meg úgy, mint a' nyilvános, vagy alattomos vádlások, úgy hogy a' fenyítő perek jóságától függ leginkább a' polgár bátorsága. A' szabadság, úgy mond, akkor diadalmaskodik, ha a' fenyítő törvények a' bün-

tetéseket a' vétkek külön természetéből merítik, mert ekkor a' büntetés nem jö a' törvényhozó kényétől, hanem a' dolog természetéből. Arra, hogy az országlás zsarnokivá váljék, elég ha a' felségsértés bűne határozatlan. Semmi sem teszi a' felségsértés bűnét olly annyira önkénytől függővé, mint ha ennek még a' vigyázatlan beszéd is tárgya. Kémekkel a' jó fejedelemnek rendszerint semmi dolga. Monarchiában az egész boldogság a' népnek azon vélekedésében áll, mellyet az országlás kegyes voltáról tart. —

Gyengéi mellett és nagyok is maradandók Montesquieu érdemei. Ő az, ki a' politikai vizsgálódást a' tapasztalatra vezeté. Alapelvei olyanok, mellyek az életben uralkodókká levén, reformokat eszközölhettek, a' nélkül, hogy a' fenállót gyökerestül felforgatnák. Őszinte barátja volt bár a' korlátolt monarchiának, mégis egyikét sem akará még azon főoszlopoknak sem megrendíteni, miken az akkori francia nemzet életrendszere régóta nyugvék. Nem követelé az általános politikai egyenlőséget, hanem nyíltan védelmezé a' nemességet, azt a' monarchia szükséges kiegészítő részének tartván. Sőt még a' papságot, mint rendet, sem támadta meg, legfőlebb kiváltságait, főleg törvényhatóságát korlátoztatni kívánta (II. 4). És ha a' francia nemzet többsége a' képviselőlet által korlátolt monarchia eszméjét kedvelte meg: ez Anglia példáján kívül főleg Montesquieu érdeme.

Ez időtájban és később sokfélekép fejtegették a' szabadság rendezetének elveit: Voltaire, Helvetius, Hume, Mably, De Lolme, Smith Ádám és mások. A' physiokraták rendszere is roppant befolyással volt az alaki állodalomtan felderítésére. Azon elven épülvén e' rendszer, miszerint csak a' földtermékek terhelhetendők adóval, hadat üzent a' nemesség 's papság adómentességének; 's kibontani törekedvén békóiból a' földmivelést, új irányt adott a' társadalmi életnek. Olly elveket állíta fel, mellyek sem a' kiváltságoknak sem a' korlátlan hatalomnak nem kedveztek, mind a'

mellett is, hogy, miként mondják, XV. Lajos maga nyomtatta magán nyomdájában orvosának, e' rendszer alapítójának munkáját.

A' mult század elejét legdicsőbben jellemzi azon élénk politikai eszmésurlódás, melynek Európaszerte tündöklött gyűpontjává, a' körülmények 's események különös találkozására által, Genf lőn a' havasok tövében. A' demokratiának az aristokratia ellen itt kezdett harcza magasztos elmélkedésre gyulasztott nem egy főt. Miként egykor Calvin, ugy most Voltaire, Rousseau, Necker neveihez isteni emlékek szövődtek. És Genf gyönyörű példáját adta annak, mennyire ébreszti a' szabad alkotmányos élet az elmélkedés szellemét, melly természetesen a' politikai tárgyakat karolja fel leginkább, hahogy ezek hozzá legközelebb fekszenek.

ROUSSEAU JÁNOS JAKAB.

Alig volt valaha egy könyvnek roppantabb hatása, mint ezen genfi polgár „Contrat social“-jának. Épen ellenkező uton támadt ez, mint az „Esprit des Loix.“ Emez merő tapasztalat, amaz merő elmélkedés gyümölcse. Mindazáltal bármennyire vonatkozik is el minden tapasztalattól Rousseau, mégis bizonyos, hogy az egész politikai elmélet, ugy a' mint az az ő fejében alakult, csak a' genfi polgár fejében alakulhatott. Igaz, alapelvei koránsem azok, miken a' genfi alkotmány nyugvék; ámde ha egy szemlélődő fő azon elveket, mellyekért a' demokratiai ellenzék küzdött, bölcselileg megalapítani, 's mint politikai rendszert felállítani megkísérté, természetesen a' Contrat social került ki. A' munka rövid átpillantása is megmutatja, mikép Rousseau szemei előtt mindig egy kisdud szabad státus lebegett, melly egyedül lehetne alkalmas alapelveinek egész terjedelmökbeni valóstítására. Bizvást állithatni hát, miszerint a' genfi politikai miveltség nélkül soha sem fogott a' Contrat social iratni; és a' kis köztársaság nagy befolyása Európa gyakorlati politikájára ez által megbecsülhetetlenné lett.

Feladataul nem vevé, miként Montesquieu, politikai

szabályok halmazát tudományosan rendezni; sőtinkább ő a' politikát, a' közönséges státusjogot akará tudományosan megalapítani. Látnunk kell, mikép teljesíté ezt, 's hol válnak el elődeitől útai.

Ő is természeti állapotból indul ki, mellyet azonban „az emberek közti egyenetlenség eredete 's alapjáról“ irt munkájában Hobbes és Locke-tól eltérőleg festett. Ezen állapotból az emberek szabad s z e r z ő d é s által léptek a' polgári társaságba. Mivel a' természet senkinek sem adott hatalmat felebarátja fölött, ezen szerződés (pacte social) csak a' nép tagjai közt szabadon kötött szövetkezés gyümölcse lehet, és c z é l j a nem egyéb, mint olly társadalmi formát találni fel, „melly összes közös erejével minden egyesültnek személyét 's vagyonát védje 's oltalmazza, és mellyben minden, ki az egészhez csatlakozik, mind a' mellett csak önmagának engedelmeskedjék, 's épen olly szabad maradjon, mint azelőtt volt.“ Ez a' főfeladat, és a' szerződés záradékai mind azon egyre vitetnek: miszerint minden egyesült magát minden jogaival az összes közönségnek adja át, azaz: magát és jogait a' közakarat igazgatása alá adja. Ebből egy nagy erkölcsi személy támad, melly annyi tagból áll, a' hány szavazója van a' társadalomnak. Ez állodalomnak neveztetik, ha szenvedőleges; souverainnek, ha tétleges; és hatalomnak, ha hozzá hasonlókhhoz méretik. A' souveraineté nem egyéb, mint a' közakarat gyakorlata. És ez először: elidegeníthetlen. A' hatalmat lehet másra ruházni, de az akaratot nem, pedig a' souverain csak a' közakaratban él. Ha a' nép egyszerűn megigéri, hogy engedelmeskedni fog, épen ezen tette által azonnal feloszlik, elveszti a' nép tulajdonságát. Mihelyt egy úr van, nincs semmi souverain többé, 's a politikai test azonnal szétbomlott. Másodszor: a' souveraineté feloszthatatlan.

A' közakarat gyakorlata törvények által történik; a' törvényhozó hatalom tehát egyes egyedül a' nép által gyakoroltathatik, ugy hogy a' nép a' souverain, és soha sem szünhetik meg ez lenni. Így lehetünk szabadok, 's mégis a' törvényeknek alávetvék, mert a' törvények csak

akaratunk nyilatkozatainak jegyzékei. Ez okon a' souveraineté csak népgyűlésekben gyakorolható, melyekben mindenki szavaz, 's egynek szava annyit nyom mint a' másiké. Az ekkép kifejezett közakarat mindig igazságos 's csak a' közjót czélozza. De ebből nem következik, hogy a' nép tanácskozásai mindig egyenlőn helyesek. Soha sem fog a' nép megvesztegettetni, hanem gyakran megcsalatik, 's ez az eset, midőn úgy tetszik, mintha az rosszat akarna. Gyakran nagy a' különbség a' mindnyájok akarata 's a' közakarat közt. Ez csak a' közös, amaz a' magán érdeket nézi, 's nem egyéb, mint a' magán akaratok összege. Hogy a' közakarat mindig értelmes legyen 's a' nép soha se csalódjék, annak egyetlen jó szere az, miszerint a' státusban különös testületek ne legyenek, 's ha vannak, egyenlők és számosak legyenek.

A' társadalmi szövetezkéskor mindnyájan, kik abban részt vettek, szabadok 's jogokra nézve egyenlők voltak. És ezen szabadság 's egyenlőség fentartása mulhatlan czélja minden törvényhozásnak, mivel a' társaság nélkülök nem állhatna fen. Ámde ezen egyenlőség nem a' hatalomnak 's vagyonnak absolut egyenlősége; hanem csak az, hogy a' hatalom senki kezében erőszakká ne fajuljon, és senki se legyen olly gazdag, hogy mást megvehessen, valamint senki se olly szegény, hogy magát eladni kényszerüljön. Minthogy a' státus mint test nemcsak akar, hanem cselekszik is: ebből a' törvényhozó mellett a' végrehajtó hatalom támad. Ezt az összeség maga nem gyakorolhatván, kormányra van szüksége, melly is összekötő tag az alattvalók és souverain közt, mennyiben tudniillik a' nép souverain és egyszersmind saját törvényeinek engedelmeskedő alattvaló is, tehát ugyanazon egy személy két minőségben. Ezen kormány azonban nem egyéb, mint a' souverain néptől kinevezett bizottmány, melynek felállítására sem mi szerződés nem szükséges, mivel az mindig a' souveraintól függ; ettől kapja a' rendeleteket, hogy azokat az alattvalóknak vigye meg. Az összeség 's alattvalók közti különbség annál nagyobb, minél nagyobb a' nép: tehát a'

szabadság azon arányban csökken, melyben a' státus nagyobbodik. Minél csekélyebb az egyes akarat befolyása a' közakaratra; azaz minél kevesbbé illők a' szokások a' törvényekhez: annál erősebbnek kell a' kormánynak lenni. Ez a' nép szaporodásának arányában erősödjék. De viszont minél nagyobb ereje van a' kormánynak a' nép fékezésére, annál nagyobb hatalommal kell az összeségnek a' kormány fékezése végett birnia. Egyébiránt a' kormány állhat egyből, sokakból, vagy mindayájakból: honnan az igazgatás három formája, a' monarchia, aristokratia vagy demokratia támad. Ez utolsó ezen értelemben, tudniillik, nem mint státusforma, hanem mint kormányforma, csak apró állodal-makban 's igen nehezen valósítható, és sok veszélynek van kitéve. Az aristokratia háromféle: természeti, választási, születési; az első csak egyszerű életü népeknek való, a' harmadik a' legrosszabb kormányforma, a' második pedig a' legjobb 's ez a' valódi aristokratia. Legjobb 's legszilárdabb kormány a' monarchia (melly koronkénti választástól vagy születéstől függhet), mert minél kevesb tagból áll a' kormány, annál erősebb az, hanem egyszersmind annál távolabb esik a' közakaratától. Következésképp a' fejdelem és nép olly távol van egymástól, hogy közbenjáróra van szükség; kell tehát n e m e s s é g, hogy a' hégzag kitöltessék. Kis állodalomban ez azonban nem szükséges. Sőt nagy monarchiákat lehetetlen jól kormányozni, 's az örökös monarchiának legtöbb bibéje van.

Ezek Rousseau-nak a' közönséges státusjog iránti alapeszméi. De szabadjon még nézetét a' képviselőtről kiemel-nünk, még pedig, különössége miatt, egész terjedelmében; melly is így hangzik.

(III. 15.) „Mihelyt a' nyilvános szolgálat megszűnik a' polgárok földolga lenni, 's mihelyt ezek a' státusnak inkább erszényeikkel, mint személyeikkel ohajtnak szolgálni: a' státus elsülýedéséhez közel van. Kelljen háborúba menni, katonákat fizetnek, 's honn maradnak; kelljen tanácskozó gyűlésbe menni, követeket választanak, 's honn maradnak. Hiszen restség miatt és pénzen lehet szerezni katonákat,

kik a' hazának szolgálnak, és követeket, kik azt eladják."

„A' kereskedési és ipardühnek, nyervágynak, puhaságnak 's kényelemszeretnek kell azt tulajdonítani, hogy a' személyes kötelességek mind pénzzé váltak. Adjatok hát csak pénzt, és a' lánczok mindjárt készen lesznek. A' szó: finantz, rabszolgaszó, a' polgárzatban ismeretlen. Olly státusban, melly valóban szabad, a' polgárok mindent önakaratukkal tesznek, és semmit pénzzel; és távol attól, hogy kötelesség alóli kibúhatásért fizetnének, inkább azért fogának fizetni, hogy ők azt magok végezhessék. Én nagyon eltérek a' szokott nézetektől; mert azt tartom, hogy még a' robot is inkább megegyez a' szabadsággal, mint a' fizetés."

„Minél jobb a' státus alkotmánya, a' közügyeknek annál magasb elsősege van a' magán ügyek fölött a' polgárszemlemben. Sőt ekkor kevésb a' magán ügy, mivel a' közjó összege az egyesek javának tetemesb részét teszi. Jó rendben levén a' polgárzat ügyei, minden a' nyilvános gyűlekezetekbe siet; rossz kormány alatt azonban senkinek sincs kedve feléjük menni, mivel senkit sem érdekel, mi azokban történik, előre tudatván, hogy a' közakaratnak semmi szólása nem leend, 's végre, mivel a' házi gondok mindent elnyelnek. Jó törvények jobb törvényeket szűlnék, rossz még rosszabbakat. Mihelyt valaki a' státusügyek megemlítésére mondja: „mi gondom rá?“ sejdíthetni, hogy a' státus el van veszve."

„A' hazaszeretet elalvása, a' magán érdekek tulsúlya, az országok roppant terjedelme, a' kormány visszaélése, vezetett azon gondolatra, hogy a' nép a' nemzeti gyűlésekben követek által képviseltessék; merik tudniillik, némelly országokban, ezt a' harmadik rendnek nevezni. Így hát két rend külön érdeke az első 's második rangra van emelve, és a' közérdek a' harmadikra taszítva."

„A' souverainetét nem lehet képviselni; épen azon okon, minél fogva az el nem idegeníthető. Az lényegileg a' közakaratban áll, 's az akaratnak soha sincs képviselője.

Az vagy az, a' mi, vagy pedig valamely más; semmi közepső itt nincs. A' nép követői nem képviselői hát, hanem csak biztosai; ők általában mitsem határozhatnak. Minden törvény, melyet a' nép személyesen meg nem erősített, semmis, nem törvény. Az angol nép szabad népnek hiszi magát, de szörnyen csalatkozik; ő csupán azon pillanatban szabad, midőn a' parlamenti tagokat választja; mihelyt ezeket megválasztá, rabszolga, semmi sem többé. Sőt szabadságának kevés pillanatában is a' szokott veleélés által megérdemli, hogy azt elveszítse.“

„A' képviselet eszméje újdonság, fakad a' hűbér-kormányból, ezen szerencsétlen 's ízetlen kormányból, melyben az emberiség le van gyalázva, és az ember név szégyenre válik. Az ókori köztársaságokban, sőt monarchiákban is a' népnek soha sem valának képviselői, még csak illy nevet sem ismertek. Csudálatra méltó, hogy Rómában, hol a' tribunosok szentséges személyek voltak, még csak nem is álmodtak arról, hogy ők azon foglalatosságokat, melyek a' népet illetik, elsajátíthatnák; és hogy ők, olly roppant tömegtől körülvéttelve, soha sem kísérték meg, magok kezére csak egyetlen néphatározatot is kimondani. És csak gondoljunk azon zűrzavarra, melyet olly sokaság okozott, csak a' gracchusi nyugtalanság alkalmakor, midőn a' polgárok egy részének a' házfedeleken kellett ülnie, 's onnan szavaznia.“

„Ámde hol a' jog és szabadság minden, ott a' kéjelmellenség teljességgel semmi. Ezen bölcs népnél mindennek megvolt illő mértéke. Lictoraival mindent megtétt, mit tribunosai tenni nem mertek volna; és nem félt, hogy lictorai magokat képviselőül fognák feltolni. Hogy hát megértsük, mikép képviselék a' tribunosok néha a' népet: csak azt kell belátnunk, miként képviseli a' kormány a' souveraint. Minthogy a' törvény csak a' közakarat nyilatkozata: világos, hogy a' törvényhozó hatalomban a' népet képviselni nem lehet; hanem igen és kell is azt képviselni a' végrehajtó hatalomban; mert ez csak azon erő, a' mely a' törvénynek kölcsönöztetik. Hanem itt megpillantjuk egyszer-

smind, ha a' dolgokat jól vizsgáljuk, miként igen kevés nemzet bír valódiilag törvényekkel. Legyen ez azonban bármikép, annyi bizonyos, hogy a' tribunusok, nem lévén semmi részök a' végrehajtó hatalomban, hivataluk jogánál fogva a' római népet soha sem képviselhettek; csak akkor fogott ez megessni, hogyha a' tanács hatalmát bitorolták volna.“

„A' görögöknél a' nép mindent maga tett, mit tennie kellett. Szüntelen a' piacon volt összegyűlve, szelid éghajlat alatt lakott, nyervágytól nem gyötörtetett, munkáit rabszolgák végezték, az ő nagy dolga pedig az ő szabadsága volt. Midőn ti most ezen előnyökkel már nem bírtok, mikép igényelhetitek azon jogokat? Zordonabb éghajlataitok megszorítják szükségéiteket (hideg országokban a' keletiek puhaságát 's fényűzését felöltetni, annyi, mint azok lánczait is felkötni, 's még náloknál is aljasabbá válni); hat hónapig évente a' szabadban nem mulathattok, tompa nyelveiteket a' szabad ég alatt nem érthetni, ti többet adtok nyereségtökre mint szabadságtokra, és sokkal jobban féltek a' szegénységtől mint a' rabszolgaságtól. De hogyan? Csak akkor van tán szabadság, ha rabszolgaság szolgálhat alapjaul? Talán. A' két szélső érintkezik. Mindennek, mi a' természetben magában nem fekszik, vannak saját kéjlemellenségei, és a' polgári társaságnak több van talán, mint minden egyébnek. Vannak szerencsétlen helyzetek, mellyekben a' szabadságot csak mások szabadságának romjain lehet fentartani, 's mellyekben a' polgár nem lehet tökéletesen szabad, ha a' rabszolga nem tökéletes rabszolga. Illy helyzet volt Spartában. Ti újabb népek! nektek igenis nincsenek rabszolgáitok, hanem ti magatok vagytok rabszolgák; ti azok szabadságát magatokéval fizetitek meg. Ne kevélykedjetez ezen előnnyel; én a' dologban több renyhéséget mint emberséget látok.“

„Mind ezzel azonban koránsem állítom, hogy a' rabszolgák mulhatlanul szükségesek, 's hogy a' rabszolgákra jog alapos jog; mert az ellenkezőt már bebizonyítám. Csak okát adom, miért hogy az újabkori nemzeteknek, mellyek magokat szabadoknak tartják, képviselőik vannak, és a' ré-

gieknek nem voltak. Legyen ez azonban akárhogy, mind-egy, a' nemzet azon pillanattól fogva, a' mint képviselőket kap, nem szabad többé; nem is létezik többé."

„Mindent kellőn megfontolva, épen nem látom át, miként gyakorolhassa jogait nálunk a' souverain, ha a' kö-zönség nem nagyon kicsiny. De ha nagyon kicsiny, úgy meg fog hódíttatni? Nem. Alább meg fogom mutatni, mikép lehessen egy nagy nemzet erejét egy kis állodalom jó köz-igazgatásával 's szép rendével kívülről öszhangzásba hoz-ni." — Így Rousseau. Kár, hogy ezen végszavait be nem váltá. Azonban a' lengyel kormányról írt munkájában az utasításos parlamentet ajánlá a' lengyeleknek.

Nézzük most: hol 's mikép tért ő el Hobbes és Locke eszméitől? Rousseau is mint Hobbes szerződésre építé az állodalmat; hanem Hobbes ezen szerződést a' társaság 's a' felállított kormány közt mint föltétlen meghódolási szerző-dést köttette, melly által az souverainetéjét minden jogfen-tartás nélkül a' kormányra ruházta. Ellenben Rousseau szerint a' társaság tagjai csak magok közt szabadon szer-ződtek; a' társaság és kormány közt nincs semmi szerződés, mert a' kormány csak bizottmánya a' népnek. Tehát Rous-seau és Hobbes utai mindjárt az első lépésnél eltérnek, 's egyenesen ellenkező irányban haladnak: Hobbesé korlátlan kormányhatalom, Rousseaué korlátlan néphatalom felé. — De Lockeval tovább lépést tart Rousseau. Mindketten állít-ják 's védelmezik az eredeti szabadságot 's egyenlőséget, melyet a' korlátlan hatalom védei tagadnak. Mind a' ketten szövetségre lépő szabad emberek közt köttetik a' társadalmi szerződést; ennek fő céljává a' birtok- 's vagyon-bátorsá-got teszik; 's végre a' souveraineté lényegét a' törvény-hozó hatalomba helyezik, 's azt a' népnek vagy társadalom-nak tulajdonítják. Ámde Locke szerint ezen souveraineté átruházható: Rousseau szerint semmi szín alatt el nem idegeníthető; Locke szerint az többek közt fel-osztható: Rousseau szerint annak egészen a' népnél kell maradnia. Itt van a' pont, hol a' kettőnek utai elválnak. Locke uta a' képviseleti rendszerhez 's korlátolt monarhiá-

hoz, Rousseaué pedig a' tiszta demokratiához vezet, mennyiben tudniillik ennek jelleme abba tétetik, hogy a' törvényhozó hatalom az egész társadalom sajátja marad 's képviselőkre nem ruháztatik. — És így Hobbes és Rousseau eszméi a' két szélső pontot képezik: az első a' törvényhozó hatalomnak teljes és feltétlen átruházását vitatván, a' másik annak semminemű elidegeníthetését a' nép részéről meg nem engedvén; Locke pedig a' két szélső közt áll, mennyiben ez a' törvényhozó hatalmat a' néptől el is veszi 's meg is hagyja nála. —

Ámbár e' szerint Rousseau leghatározottabb ellene volt a' képviseleti rendszernek, 's ennek ellenében a' szövetséges köztársaságot védelmezé; a' francia forradalom pedig úgy a' képviseleti rendszer ellenzéseért, mint a' szövetségi rendszer védelmezéseért halálbüntetést szabott, úgy hogy Rousseau kétszeresen is érett lett volna a' nyaktiló alá: mindazáltal mégis roppant volt az ő befolyása ezen forradalomra, nem mintha ő, vagy az ugynevezett philosophok idézték volna ezt elő, hanem mivel nagyobb részt ő adott a' forradalom folyamának irányt. Nagy névre 's tekintélyre volt szükség: felkapdosták tehát egyes eszméit, fel különösen a' szabadság, egyenlőség, népfelség, a' törvényhozó 's végrehajtó hatalmak lehető leghatározottabb elkülönítésének nagy szavait, 's ezeket az új rendszer alapjává szötlék. Tagadni nem lehet, Rousseau az, ki ezen eszméket legérthetőbben 's határozottabban fejté ki; ámde ha ő rendszerének életbe léptetése miatt a' fenállónak teljes felforgatását kívánta volna is, eszméinek darabos és összefüggés nélküli alkalmazását soha sem helyeselhette. Befolyását azon forradalomra tehát nem eszméinek, hanem eszméivel történt visszaéléseknek kell tulajdonítani. De másrészt rendkívüli hatása a' státuszjogtan kimivelésére félreismerhetlen 's eredményeiben maradandólag nyilatkozó, habár némelly eszméitől a' valóság de kivált a' jelenkor szelleme nagyon eltér is.

FILANGIERI.

Nagy kár, hogy „La scienza della legislazione“ czimű munkáját, mely 1780-ban Nápolyban jelent meg, kortársai kellőn nem ismerték. A' forradalmi francziák bizonyosan nagy hasznát veendették volna. Ő az első, ki az angol alkotmány ellen szót emelt. Montesquieunek tehát ellene, 's pedig több pontban ellene. Mindazáltal kezet fog vele mégis 's ugyanazon okokkal áll elő a' monarchiában szükségnek vitatott nemesség védelmére. A' monarchiára nézve ilyen elveket állít fel.

Monarchia azon kormányforma, melyben az alapszabályok szerint egy uralkodik. Ezen alapszabályok módot szabnak 's mérséklő erőket állítanak fel a' hatalom gyakorlására nézve, miszerint az rendes de a' mellett elég fényes is legyen. Ki kell ezen alaptörvényeknek határozottan fejezniök: mik a' fejedelem jogai 's kötelességei, meddig terjed a' törvényhozás köre, hol kezdődik 's végződik a' végrehajtó hatalom. Erről azonban, fájdalom, egész Európában mitsem tudnak (nem tudtak 68 év előtt, de most már sokat is tudnak). És nem elég, hogy a' törvények csak általánosan szabják meg a' hatalmak hatáskörét; részletesen kell azok ágazatát 's egymástól kölcsönös függését meghatározni; mivel a' polgárok bátorságát csak illy rendezet biztosíthatja, 's ingani kezd a' szabadság, mihelyt a' fejedelem biráskodni, vagy a' bíró törvényeket szabni akar. A' zsarnokság soha sem változtatja természetét, származzék bár a' törvényszékektől, nemességtől vagy a' fejedelemtől: látni való tehát, mennyire szükséges itt a' rendező törvények részletes határozottsága. Ne erőszak, szokás, birtok 's példák uralkodjanak, hanem az értelem és jog, 's a' közjólet mindig a' főtörvény legyen. Ez azonban a' monarchiában megkívánja, hogy a' fejedelem a' népet mindenek előtt kivülről biztosítsa, aztán belül a' rendet tartsa fen, miszerint a' bírák a' törvények szerint ítéljenek, 's a' polgárok meg legyenek győződve, hogy csupán a' törvény az, mi fölöttök uralkodik, 's hogy a' törvényszékek függetlenek, de a' tör-

vény fölött mégsem állnak. Aztán monarchiában a' rend fentartása végett elkerülhetetlen a' nemesség, melly a' nép 's fejedelem közt állva, gyengítse 's akadályozza e' két test közt lehető összeütközéseket.

Ezután Filangieri a' vegyes kormányformák ellen nyilatkozik, mellyekben a' főhatalom, a' törvényhozás, a' nemzetnél van, 's három testü gyülekezet, a' fejedelem, nemesség 's népképviselőköl álló, által gyakoroltatik; a' végrehajtó hatalom pedig kizárólag a' király tulajdona. Illyen az angol alkotmány, 's minden illyennek ezen három főhibája van:

1) A' végrehajtó hatalom független a' törvényhozótól. Egyszerű kormányban a' hatalom ágazatai sokféle kezekre bízva ugyan, hanem ezen kezek nem függetlenek egymástól, mind egy közös fő pontból indulnak ki, 's egy irányban egyenlőn kell működniök. Ellenben a' vegyes alkotmányban a' végrehajtó hatalmasabb a' törvényhozónál; mert vajjon hanyagságát mikép serkenthetni, áthágásait mikép torolhatni meg? A' parlament leléptetheti e a' királyt a' trónról? Hiszen a' király maga is tagja, sőt egyik tőnyező része a' parlamentnek: e' szerint ő kénytelen volna előbb az őt ledöntő törvény létrejövését segíteni, 's aztán végrehajtani. Mert ha a' parlament maga készítné az illyen törvényt 's végre is hajtaná: az alkotmány már fel volna forgatva. A' király személye azonban szent és sérthetetlen, habár önkényesen zsarnokoskodik is. Az angolok alkalmassint nem merik megvallani, hogy a' törvény nem gondoskodott a' népszabadságnak király általi megsértetése iránt. Nincs tehát egyéb hátra, mint lázadás. És így tagadhatatlan, hogy Angliában a' végrehajtó hatalom kihágásai ellen semmi alkotmányos intézkedés nincs.

2) A' királynak alattomos és veszélyes befolyása van a' souverain gyülekezetekre. A' vesztegetés és hivatalosztás nagyon veszélyeztetheti sőt egészen meg is döntheti a' szabadságot, a' nélkül hogy az alkotmány színe felforgatnatnék. Minden egyéb kormányformában az elnyomót félelem környezi 's lábai alatt ő a' trón ingadozását érzi. De

az angol király ha az elnyomásra a' képviselőt szárnyát használja, minden akadály nélkül teljes bátorságban végezheti munkáját, tudván, hogy a' nép csak képviselőivel szállhat szembe, őt senki kérdőre vonni nem fogja. E' szerint a' képviselő hatalmas és csendes eszköze lehet a' zsarnokságnak, és lesz is, kivált ha a' szándékhoz észtehetségek is csatlakoznak. Pedig nincs förtelmesb zsarnokság, mint melly a' szabadság szentséges alakjában dűl. És mi Filangieri ezen következtetését borzasztóan valósulva tártuk a' juliusi Franciaországban.

3) Az országslás állhatatlan. Azon testületek ingadozása, mellyek közt az állodalmi hatalom fel van osztva, természetesen nagy változásoknak teszi ki az egész alkotmányt, miként azt az angol történet eléggé bizonyítja. Hát még az alkotmányos Franciaország?!

Ha Filangierinak mindenben igaza volna is, a' baj felfüdüzésével még nincs rajta segítve. Az első baj elhárítására ajánlja ugyan, hogy a' törvényszékek a' királytól függetlenekké tétessenek, miként azt az angolok tették is; hanem a' második 's harmadik bajt orvosolhatlannak tartja. Mégis javálja, hogy a' jutalmazások, megfizettetések, rendjelek a' törvényhozó test által osztogatassanak, és a' vesztegetés szégyennel bélyegeztessék, 's mindjárt a' nevelésben annak eleje vétessék. Az alkotmány változatlan fenntartása végett jónak látja, miszerint minden indítványzott változás elfogadására a' tagok egytől egyig öszhangzó akaratát kívántassék.

A' francia forradalom 's különösen az 1791-ki alkotmány, melly az angolt is magasan tulszárnyalá, számos és jeles értekezéseket idézett fel az alkotmányos monarchiáról; még az angolok is hozzá szóltak. Ezek közül legyen elég kiemelni Burke Ödön (*Reflections on the revolution in France. Lond. 1790; németre ford. 's jegyzetekkel bővíté Genz Frid. Berlin, 1793*) a' francia forradalom ellen irányzott legjelentékesb munkáját, mellyben

szerző a' népeknek a' békés kifejlést 's haladást javálja; mert mind, mit ez terem, a' kormány és közigazgatás javulását eszközli 's a' politikai szabadságot emeli. Ezen munka ismét czáfolatokat vont maga után, melyek közt nevezetes Makintosh Jakab (*Vindiciae gallicae, defence of the french revolution. Lond. 1791.*) egy kamara 's általában a' franczia alkotmány védelmére írt munkája, melly vitalja, miszerint egyetlen törvényhozó gyülekezet a' státusczélt jobban éri el, mint a' két vagy három hatalom egyensúlya; a' közakarat csak egy, többszörösen tehát nem képviselhető; az egyensúly, a' hatalmak kölcsönös korlátozása, holt fogalmak, valósággal mindig csak egy a' hatalom. — A' forradalmi francziák közül lássunk mindnyájokért egyet, kinek legtündöklőbbek az alkotmányos státuszjog tudománya körüli érdemei.

SIEYÉS.

Sieyès Manó József gróf, élt 1748 — 1836. Chartresi püspökhelyettes volt. Midőn a' papi tized eltörléséről folytak a' constituante tanácskozásai, felkiáltott: „Ti szabadok akartok lenni, 's igazságosak sem tudtok lenni!“ Midőn pedig azon kérdés forga fen, hogy az országgyűlés két kamarából álljon e, 's a' királynak veto engedtessék e? korlátot nem ismerő szelleme arra ragadta, hogy mind a' kettőt ellenezné. Ő az egész társadalmat mint egy egész egységet fogta fel 's úgy vala meggyőződve, miszerint az akarat az osztályok minden különbsége nélkül a' nemzet tömegét illeti, a' királyt pedig mint egyetlen hivatalnokot ezen akarat végrehajtása. Elméjének magasztos sajátsága volt eszméinek hézagot nem tűrő szigorú egysége. Ennél fogva ha ő magával tisztában volt, nem tágitott, ha a' körülmények 's övétől eltérő nézetek bármit igényeltek volna is. — Később a' közvélemény republicanismushoz kezdván szítani, a' Moniteurben nyíltan a' monarchiai kormányforma részére nyilatkozott. „Nem mintha a' régi szokásoknak hízkel-ném — így írt — nem valami elfogult royalistai hitnél

fogva adok elsőséget a' monarchiának; adom neki az elsőséget, mert bebizonyultnak látom, hogy a' monarchia több szabadsággal kínálkozik mint a' köztársaság, 's hogy minden esetre az első kormányforma mellett szabadabb az ember. Legjobb állapot azonban az, hol mindnyájan a' lehető legnagyobb szabadságot nyugalomban élvezik.“ És ámbár ez vala meggyőződése a' monarchiáról, a' nemességet illetőleg irataiban mégis úgy nyilatkozott, miszerint a' nemességre nézve nem állván a' trónörökülés alapoka, tudniillik a' választás viharainak elkerülése, a' születési nemesség a' monarchiával semmi összeköttetésben nincs. Anglia példája mutatja, hogy és mennyire tulsúlyt nyerhet az aristokratiai érdek még alkotmányos országban is, úgy hogy a' király 's az egész nemzet csak a' bámulók szerepét viszi, 's az aristokraták egyedül cselekszenek. — Sieyès politikai iratainak német fordítója, Oelsner, előszavában azon megjegyzést tette, miszerint ő a' synthesis, Kant pedig az analysis után a' despotismust örökre megsemmítvén, miként egykor Calvin és Luther, úgy jelenleg ismét egy francia 's egy német reformálta a' világot. — Egy nagyszerű alkotmánytervet készíté ő, alapjaul a' VIII-dik évi alkotmánynak; ezen alkotmánytervet kell itt előterjeszteniünk, 's teendjük ezt Thiers nyomán „A' consulatus és császárság története“ első kötetében álló rajza után.

A' directorium megbukta után Bonaparte tábornok mellé Sieyès állíttatott, mert a' köztársaságban a' második hely őt illeté. Mint szerzője a' forradalom legnagyobb 's legszebb eszméinek, millyenek: a' közrendek nemzeti gyűléssé olvasztása, az ország departementokra felosztása, a' nemzeti őrsereg felállítása, Sieyès az ékesszólás tehetsége nélkül is a' forradalom első napjaiban, midőn a' szó hatalma legerősb volt, Mirabeauval vetélkedett; és most, midőn az általános háboru a' katonai lángésznek adott elsőséget, ő, ki soha kardot nem viselt, Bonapartéval szinte egy polczon állott; illy roppant hatalma van a' lángésznek még azon tehetségek híja mellett is, mellyek azt haszonvehetővé szokták tenni. Hanem egy nagy feladat kizárólag Sieyèsre bi-

zatott, tudniillik az új alkotmány kigondolása, mellynek elkészítésével 's aztán az ország elibe terjesztésével az ideiglenes consulok bizattak vala meg. Akkor némileg még a régi eszmék uralkodtak; már kevesbbé hitték, de mégis hitték, hogy az emberi intézetek a' szellem tiszta művei lehetnek, 's hogy egy nép alkotmánya egy törvényhozó fejéből egészen készen csattanhat ki.

Sieyès, míg fáradhatlan tisztársa a' közigazgatást vezérlé, feladatával szinte foglalkodott. Francziahonnak alkotmányt szerezni, nem valami mulékony alkotmányt, nevetséges szüleményét a' tudatlanságnak 's pártok szenvedélyeinek, hanem a' tudománynak megfelelő, az emberi társaságok studiumán 's a' tapasztalás tanításain épült alkotmányt: erről álmodozék egész élete hosszában. Merengő eszmélkedése a' magányban szüntelen ezzel foglalkodtatá. Ő az alkotmányozó gyűlés nemes de gondatlan lelkesedése, a' nemzeti convent vak dühe 's a' directorium gyengesége alatt folyvást erről gondolkodék. A' mű minden korszakban elváltozott, de végre befejeztetvén, szerző mitsem akart rajta többé változtatni. A' körülményeknek mitsem akart belőle feláldozni, nem még a' legfőbbiknek, Bonaparte tábornoknak, sem, kinek mégis jelleméhez illő helyet készíteni elkerülhetlen szükség volt. Ezen csudálatos törvényhozó, ki majd szintolly keveset irt, mint a' millyen sokat tett, alkotmányát soha sem irta le. Fejében lappangott az, 's onnan azt most ki kellett emelni; mi nem könnyű volt neki, bármint kíváná is azt törvény erejére emelve látni. Közléseért nagyon sürgették, 's végre elhatározta magát, hogy gondolatait egy barátjával (Boulay de la Meurte) közlendi, ki azokat beszélgetés közben leírhatja. Illy módon lehetségessé lön ezen nevezetes teremtmény birtokába jutni, 's azt az utókor számára fentartani.

Sieyès rendkívül megfeszíté tehetségeit, hogy a' köztársaságot 's a' monarchiát egyesítse, 's mindkettőből szedje ki, mi bennök hasznos és szükséges van. Ekként válogatni akart bár, mégis a' legnagyobb bizalmatlansággal viseltetett mind a' két forma iránt, 's áthághatlan védfalakat emelt

egyrészt a' demagogia, másrészt a' királyság ellen. E' szerint igen eszélyes és szövevényes mű jött létre, mellyben minden egymást kölcsönösen föltételezi. Fő gondja levén, az ügyet a' népszenvedélyek ellen biztosítani; a' nélkül, hogy a' nemzetet azon roppant részvétjogtól, mellyel az olly nagy mértékben saját kárára fel vala ruházva, egészen megfosztaná, olly hatalmat kívánt neki adni, mellyel visszaélnie lehetetlen volna. Egy kifejezés, mellyet mindenki, tán először, ajkain pöngtetett: képviseleti kormány, híven jellemzi a' kedélyek hangulatát ezen időben. Ezen kifejezés alatt azt értették, hogy a' nemzet, kormányában részt vegyen, hanem csak közbenjáró személyek által, 's még ezek megválasztásához is csak távolról járuljon.

A' directorium alatt a' választások egy ízben royalistákat, másszor ismét jacobinusokat hoztak, 's a' választási rendszert, főleg a' direct választások rendszerét majd minden megutálta. De a' választók számának leszállítása, például a' mostani (Guizot alatti) mértékre, megsértette, de nem nyugtatta volna meg a' kedélyeket. Egy nemzetre nézve, melly épen általános szavazati joggal élt, 200,000 választó nem egyéb, mint aristokratia leendett; és olly választók, kik képviselőiket egyenesen neveznék ki, 's egyzersmind, ha számuk egyébiránt bármilly kicsiny lenne is, a' pillanat szenvedélyeitől ragadoztathatnának, csak a' directorium alatt megélt szüntelen reactiók megújításának tekintendettek. Olly egyenes de korlátolt választásra tehát, millyen a' juliusi Franciaországban létezett, gondolni sem lehetett. Sieyès szokott dogmatismusával egy maximát képezett magának. „A' bizalomnak, ugymond, alulról, a' hatalomnak felülről kell jönni.“ És ezen maximának valósitása végett a' nemzeti képviseletnek azon rendszerét gondolta ki, mellynek vázlata itt következik.

Minden, 21 évet meghaladt francia, ki politikai jogokkal élni kíván, kénytelen magát a' polgárjegyzékbe íratni. Ilyenek száma mintegy 5-6 millióra rughat. Ezek körületenként (arrondissement, melly felosztás még nem létezik, hanem indítványban volt) összegyűlvén, magok közül egy

tizedet választanak ki, melly tizedrész 5—6 száz ezer embert adhat. Ezen 5—6 százezer ember departement-onként gyűlvén össze, ismét egy tizedrészt választ ki magából, e' szerint a' második lajstromot képezvén, mintegy 50—60 ezer polgárt magában foglalót, kik utolsó választás által számukat ismét egy tizedrészre csökkentvén, a' harmadik lajstromot állítják elő, mintegy 5—6 ezer jelölttel. Ezen három lajstrom jelesség- (notabilité) lajstromoknak neveztetik. Még pedig az első lajstrom, 5—6 száz ezer jelölttel, községi jelesség-lajstromnak; ebből nevezendők ki a' községi előljárók, az arrondissementi tanácsosok 's egyéb hasonrangu tisztviselők, például a' mairek, a' mostani al-préfetfélék, az első bíróságok tagjai stb. A' második lajstrom, 50—60 ezer jelölttel, departementi jelességlajstromnak neveztetik, 's ebből veendők a' departementi tanácsosok, a' később prefeteknek nevezett tisztviselők, a' felelősségi törvényszékek tagjai stb. Végre a' harmadik lajstrom, 5—6 ezer jelölttel, teszi a' nemzeti jelességlajstromot, és ebből kell a' törvényhozó testületek tagjait, minden felsőbb tisztviselőket: státustanácsosokat, ministereket, cassatioszék tagjait stb, választani. Sicyès ezen, alul széles, felül vékony nemzeti képviseletet pyramisnak nevezé.

A' polgárok évenként gyűlendnek össze azoknak neveit, kik arra többé érdemesek nem volnának, hogy ezen jelességlajstromokban álljanak, ezekből kihuzandók, 's helyeikre másokat választandók. Megjegyzésre méltó, hogy ezen kijelelési hatalom egyrészt fölötte indirect levén, másrészt pedig nemcsak a' tanácskozó testületek tagjaira, hanem a' végrehajtó tisztviselőkre is kiterjeszkedvén, kevesebb és több annál, mit a' monarchiai képviseleti rendszer szokás szerint ad. Némelly különös tisztségek betöltése azonban, mellyek semmi politikai bizodalmat nem tesznek fel, p. o. számtisztek, sőt tábornokok, udvari követek, nem lesz a' jelességlajstromokra szorítva. — Mikép hagyta Sicyès, elve szerint, a' bizodalmat alulról emelkedni, imént láttuk; most elő kell adnunk, mikép folyatta a' hatalmat felülről.

A' pillanat benyomásától áthatva, irtózott a' választástól, mivel szenvedélyes választókat oly szenvedélyes képviselőket láta választani, mint a' milyenek ők magok valának. Azon buzgott hát, hogy a' törvényhozó 's végrehajtó hatalom a' közönség bizodalma által alakult jelességlajstromokból maga válaszsza 's így képezze önmagát. Hanem előbb mintsem a' státushatalmak képződésének módját írni le, azok szerkezetét kell érintenünk.

A' törvényhozó hatalom következőleg szerkezendő. Áll ez: egy tulajdonképi törvényhozó testből (corps législatif), oldala mellett két szemközt álló testülettel, a' tribunal és státustanácssal, miktől külön áll egy conserváló tanács (sénat).

A' törvényhozó test 300 tagból áll, kik a' törvények fölötti tanácskozásokat hallgatják, hanem magok nem tanácskoznak, 's csak hallgatólag szavaznak. A' tanácskozás a' 100 tagu tribunalot illeti, melly a' szabadelvű újításvagyat 's ellenzési szenvet képviselvén, a' vele közlött törvényjavaslatokról nyilván tanácskozik és szavaz, hanem csak az iránt: vajjon az a' törvényhozó testnél az elfogadást vagy félrevetést indítványozza e. Ezután három tagját a' végre küldi ki, hogy a' határozatává lett véleményt a' törvényhozó testnél érvényre emelje. A' törvényjavaslat-szerkesztésére a' kormány mellé státustanács, forrása a' Frank cziaországban most is fenállónak, állítatik, melly a' javaslatokat a' törvényhozó test elébe terjeszsze, 's kebléből három tagot küldjön ki, azokat a' tribunal szónokaival megvitatatandókat. E' szerint a' státustanács a' javaslat mellett szól, a' tribunal ellene vagy szinte mellette, és a' törvényhozó test hallgatólag szavazás által dönti el, úgy hogy a' kormány indítványait csak ez emeli törvényerőre. Ezen kívül a' státustanács tisztében áll a' törvényeket a' végrehajtásukra megkivántató rendeletek által kiegészíteni.

Hátra van még a' sénat. Ezen 100 tagból álló testületnek nincs a' törvényhozó munkásságban semmi része. Ez arra való, hogy önként, vagy a' tribunal feljelentésére minden törvényt vagy kormányrendeletet semmítsen meg,

mellyet alkotmányellenesnek talált. Ez okon conserváló sénatnak nevezetik. Olly férfiakból kell állnia, kik rögzöttebb évekre korosodván, már az által, hogy a' sénatba léptek, minden tétleges státushivataltól megfosztattak 's kizárólag conserváló hivatásukra szorítottak, mellynek kívánt betöltése hogy érdekekben álljon, gazdagon fizetessenek.

Ezek a' tanácskozó testületek illetőségei; 's e' testületek következőleg alakítottak. A' sénat maga képezte magát, tagjait a' nemzeti jelesség-lajstromból választván. És ez nevezé ki tilkos szavazás által a' törvényhozó test, a' tribunat, a' cassatioszék tagjait ugyancsak a' nemzeti jelesség-lajstromból.

A' végrehajtó hatalom szinte maga képezte magát, minden ügyvivőit a' három jelességlajstromból választván. A' nemzeti jelességlajstromból szedte a' ministereket, státustanácsosokat 's minden felsőbb tisztviselőt; a' departementi jelességlajstromból a' departementi tanácsokat, mellyek a' státustanácsként merő igazgatási testületek, aztán ugyanebből a' préfetekeket 's hasonállásu tisztviselőket; végre a' községlajstromból a' municipális tanácsokat, maireket 's egyéb efféléket.

Igy jött a' bizodalom alulról, a' hatalom felülről, miként Sieyès akará. Hanem a' mint a' törvényhozó hatalomnak egy főteremtője, a' sénat, volt, ugy a' végrehajtó hatalomnak is egy főteremtőt kellett kapnia, ki a' ministereket nevezné, 's ezek aztán az alárendelt hivatalnokokat le a' hierarchia legalsó fokáig. Ezen végrehajtó hatalom élén tehát egy teremtmény hatalomnak kellett állni, és ezt Sieyès tisztéhez illőleg főválasztónak nevezte el. Ezen legfőbb tisztviselő tiszte mindössze abból áll, hogy két főhivatalnokot nevez ki: egy békeconsult 's egy hadi consult. Ezek nevezik ki aztán a' ministereket, kik személyes felelősségük mellett a' státushatalom valamennyi ügyvivőit a' jelességlajstromokból választják, és kormányoznak igazgatnak, szóval: a' státus ügyeit vezetik.

A' főválasztó számára fényes állás készítettett. Ő a' kormány kútforrása 's egyszersmind külső képviselője is.

Azon tétlenség, mellyre Sieyès a' sénatorokat pártatlanságuk biztosítása végett szorítá, 's mellyet ő státusbirtokokban kijelelendő százezer livre évdíjjal ékíte fel, ezen tétlenség hason okból a' főválasztóra nézve is határozatott, hanem még dúsabban díjaztatott, mert neki Sieyès hat millió franc évdíjt, lakást a' tuileriákban, és 3000 főnyi testőrsereget rendelt. Nevében fogna az igazság kiszolgáltatni, a' törvények kihirdettetni 's a' kormányrendeletek végrehajtatni. Nála mutatnák be megbízatásukat a' külföldi követek, ő írná alá Francziaország külhatalmakkali szerződéseit. Szóval: benne központosulna, a' két kormányfőnök kinevezésének joga 's a' külső képviselés mellett, a' pompát és fényt szerető nemzet minden dísze. És ő maga vagy választás vagy örökösülés által határozatnék. Utóbbi esetben ő király lenne 's a' monarchia visszaállítatnék, mit Sieyès nem igen mert indítványozni. Tehát a' legpártatlanabb testülettel a' sénattal választatta meg ezen legfőbb tisztviselőt.

Egy veszélyes rendelvénny fejezte be ezen olly fölötté szövevényes műt. A' sénat, melly minden szerinte alkotmányellenes rendeletet vagy törvényt megsemmíthetett, ezen felül hatalmat kapott, miszerint a' főválasztót is hivatalától megfoszthatná, az által, hogy őt akarata ellen a' sénat tagjává választaná. És ezt Sieyès elnyelésnek (absorber) nevezte. Hasonlót tehetett a' sénat minden polgárral, kinek hatalma vagy észtehetsége a' köztársaságot vésszel fenyegetné. Tehát az illyen polgár tagjává tétetett azon tekintélyes és dús testületnek, melly maga semmit sem cselekedhetett, hanem vetojával minden cselekvést meggátolhatott.

Ki nem ismer ezen csudálatos de mély tapintatu teremtményben, tán készakarva, eltöröltt, elsápított képére a' képviseleti monarchiának? A' törvényhozó test, a' sénat, a' főválasztó minden esetre nem vala egyéb, mint az almeg felház és király, általános szavazatjog alapján, hanem olly ovószerek 's védsánczok közt, hogy az ezen alkotmány engedte demokratia, aristokratia, monarchia, a' mint felállítottak, egyszersmind eltöröltettek. De mind ez ekkép össze-

vissza állítva, gyengítve, semlegesítve, tanúsága az emberi szellem bámulatos megfeszültének, mi által minden ismeretes kormányforma egyetlenegy alkotmányba olvasztaték, hanem egyszersmind a' biztosítékok által minden jelentőségtől megfosztaték.

Végén csattan az ostor. És ez alkotmány vége a' velencei arisztokratia volt, kedvezésül a' forradalom embereinek felállítva, minthogy Sieyès mind azokat, kik 1789 óta hivatalt viseltek, azon előjoggal ruházta fel, miszerint minden választás nélkül a' jelesség-lajstromokba jöjenek; és ezenfelül önmagának 's három vagy négy főszemélynek kívánta valamennyi státustestület első megalakításának jogát fentartani. De arisztokrátiát nem lehet rögtönözni, rögtönözni csak zsarnokságot lehet.

Sieyes terve két nagyszerű 's szép eszmét rejte magában; mellyek a' francia kormányrendszerben mindmaig megmaradtak, 's ezek: az arrondissement-okrai felosztás, 's a' státustanács. E' szerint Franciaország minden közigazgatási felosztásai Sieyès fejében fogantattak. A' departementi felosztást már előbb gondolta ki; jelenleg azt kíváná, hogy a' cantoni kormányzás, millyen 5000 volt, arrondissement szerintivel cseréltesse fel, mellyek sokkal kisebb számmal, helyesb középhatóságot képeznének a' departement 's a' község között. Az alkotmányban ez csak alapelvül tüzetett ki; hanem elhatároztatott, hogy legközelebb egy törvény ezen elv szerint rendbe hozandja az ország közigazgatási rendszerét 's véget vetend a' községi anarchiának. Minden arrondissement-ban egy első bíróságu, 's több departement számára egy felebbviteli törvényszék lenne felállítandó. — Második a' státustanács, a' végrehajtó hatalommal összekötött tanácskozó testület, melly a' törvényjavaslatokat szerkeszti, a' törvényhozó hatalomnál érvényre emeli, a' törvények kiegészítésére szükséges rendeleteket kibocsátja: 's az administratív jogszolgáltatást gyakorolja. Ez teremtményeinek leggyakorlatiabbika, és Thiers kívánja, hogy valaminthoz az előbbi, a' felosztás, ez is a' jelent élje tul 's a' jövőendő sokáig tartsa meg. Tiszteletére legyen ezen tör-

vényhozónak mondva: a' forradalom mulékony alkotmányait mind elseperte az idő, hanem ezen alkotmány töredékei, mellyek megmaradtak, az ő műve valának.

Előterjesztetvén ezen nagyszerű terv, az eszmék újdonsága megtetszett, 's megigézte a' kedélyeket. Hanem várni lehetett, hogy Napoleon a' főválasztó szerepével nem érendi be. És miatta változást kelle tenni épen csucsán azon alkotmánynak, mellyben minden olly szigorún ki volt számítva, hogy rajta legkisebb változás veszély vala az egészre nézve. De még ugy is, a' mint a' VIII-dik évi alkotmány életbe lépett, ha később a' marengoi győző két lényeges változást nem tesz vala rajta, t. i. az örökös császárság hozzáragasztását 's a' tribunat megszüntetését: olly életnek örvendhetende ezen alkotmány, melly nem engedte volna diadalmaskodni a' korlátlan hatalmat.

Az új első consul Franciaország törvényhozójának érdemeit nemzeti hála tanújelével kívánván koszorúztatni, a' törvényhozó bizottmányoknál indítványt tétellett, hogy neki Crosne mezei jószág ajándékoztassék. Ezen ajándék elrendeltetett és Sieyèsnek a' nyilvános köszönet legnemesb kifejezéseivel hírül adatott.

KANT ÉS FRIES.

Németország természetlen tere levén eddig a' politikai életnek, bármint szeretnek 's értenek is a' német fők gondolkodni, itt a' szabadság rendezete iránt némi eredeti eszmét hiába keresnénk. Erdeme a' német bölcseknek az alkotmányosság terén az, hogy ők a' szabadságra nézve előbbvaló nemzetek eszméit felfogván, tovább fejtegették 's terjesztgették. Ámde az olly önálló 's mély gondolkozásu fő, mint Kant vala, mind a' körüle volt körülmények mind a' külföldi példák benyomásától függetlenül bírta társadalmi szabadságunk valóját felfogni, 's e' tekintetben ő itt egyedül áll.

Szellemünk ezen legmélyebben hatott vizsgálója ma-

gát a' személyt ekkép fogja fel: *) „A' személy azon alany, kinek cselekvényei beszámításra képesek. Erkölcsi személyesség tehát nem egyéb, mint az értelmes lény szabadsága erkölcsi törvények alatt: miből következik, hogy a' személy semmi más törvényeknek nincs alávetve, mint mellyeket ő (vagy egyedül, vagy legalább másokkal együtt) maga szab magának.“ E' szerint a' ki más által szabott törvényeknek tartozik engedelmeskedni, az személyétől meg van fosztva. — A' státusbani törvényhozásról következőleg ítél a' nagy bölcs:

„A' törvényhozó hatalom csak a' nép egyesült akaratát illetheti. Mert abból kellvén minden jognak eredni, szükséges, hogy törvénye által jogtalanságot általában senkin se követhessen el. Már pedig ha valaki valamit egy másik ellen határoz, mindig lehetséges, hogy azzal rajta jogtalanságot követ el, ámde soha sem azzal, mit az magára maga határoz (mert: volenti non fit injuria). Tehát csak mindnyájoknak öszbangzó 's egyesült akarata, mennyiben mindenik mindnyájok, és mindnyájan mindenik fölött ugyanazt határozzák, következőleg csak az egyetemes egyesült népakarat lehet törvényhozó.“ E' szerint a' törvényhozás tagjai a' polgárok, kiknek elidegeníthetlen tulajdonai: törvényes szabadság, miszerint kiki csak azon törvénynek engedelmeskedik, mellyben megegyezett; polgári egyenlőség, miszerint senki a' nép közt olyannak nem ismeretik, kit úgy nem kötelezhetne, miként mástól ő köteleztethetik; polgári önállóság, minél fogva létét kiki senki más kényének, hanem, mint tagja az összeségnek, csak saját jogai 's erőinek köszönheti: következőleg a' polgári személységet a' jogügyekben senki más által nem lehet képviselni **). Ennél fogvást bölcsünk a' képviselők iránt olly véleményben van, miszerint állítja, hogy a' követek által képviselt népnek olly szabadság- és jogörei vannak, kiket magok 's családjuk a' ministertől függő ellátása

*) Rechtslehre. Einleit. IV.

**) Staatsrecht. §. 46.

elevenen érdekel, 's kik a' kormánynyali szembeszállás helyett inkább mindig készek a' kormányt önkezeikre játszani. Tehát az ugynevezett mérsékelt státusalkotmány, mint a' státus benső jogának szerkezete, képtelenség, 's a' helyett, hogy joghoz tartoznék, csak arra való eszélyelv, hogy a' népjogok hatalmas áthágójának kormányléptei lehetségig ne nehezíttessenek, hanem a' népnek engedett ellenzék színével belepleztessenek. —

Kant ezen tanára Fries *) illy észrevételeket tesz: „A' cselekvő értelem öntörvényhozásában parancsoló eszméje a' személyes méltóságnak igen helyesen vezeti őt (Kantot) egy czélok országának eszméjére önálló értelmes lények köztársasági egyesültében a' jogtörvények alá, melyeket minden értelmes akarat önmagának 's egyszersmind minden másnak szab, úgy hogy senki sem áll másnak kénye, hanem mindegyik csak a' törvény szükségére alatt. Ámde ezen erkölcsi eszme az igazság 's nem a' tényleges jog eszméje. Az igazságból a' státus és tényleges törvénye számára előbb egy czélt kell kitűzni, melyre az aztán törekedjék.“ „Ezen erkölcsi eszmét Kant egyszerűn a' tényleges jogtörvénynyel cserélvén fel, nem csuda, ha Rousseau homályos tételeihez téved, talán tőle félrevezetve.“

Hanem ez mind, folytatja Fries, csak homályos philosophiai mondások. Aristoteles azt jobban tudta. A' státus mindenkinél idősebb, mi alattvalóíul születénk. A' nép tömegestül nem tanácskozhatik, hanem az ő czéljaért, a' közjóért kell a' státusnak kormányoztatnia. A' törvényhozás szintugy, mint a' végrehajtó 's birói hatalom, státus szolgálathoz tartozik. A' törvényhozók, kormányzók, és bírák státusszolgák legyenek. A' fölött azonban, hogy a' közügyek jól folyjanak, örködik egyrészt az országgló hatalom 's közvélemény közti egyensúly, másrészt a' politika tudományos művelődése.

Ez a' német bölcselek rendszerinti nézete; szükség volt tehát ezt is kiemelni. Rá nézve szabadjon itt csak any-

*) Gesch. der Philos. II. Bd. S. 622.

nyit megjegyezni, hogy a' politikai tan fejlődése minden esetre nagy befolyással van az életre, de a' mint láttuk, az életnek még nagyobb hatása van a' politika tudományára.

ROTTECK.

Az alkotmányos szabadságról több munkájában fejtegetett nézeteit Rotteck maga következőkbe foglalá össze (Staatslexicon, Art. Constitution). Az alkotmányos rendszer, ugymond, miként az éjszakamerikai 's franczia forradalmak kezdete óta kifejlett, elméletileg tökélyesen be van fejezve, 's a' gyakorlatban legalább közelítőleg öszhangzik a' tisztán észszerű státuszjog rendszerével.

1) Főelv ezen rendszerben ez: a' státushatalom társadalmi hatalom, tehát az összeségtől eredő 's az e s z m é - ben folyvást ezen összeséget illető hatalom, azaz: azon hatalom nem egyéb, mint a' társadalmi szerződés megszabta körben működő közakarata a' jogtársaknak. Itt hát semmi úri, közvetlenül az égből származó patriarchalis hatalomról szó nem lehet.

2) A' végre, hogy az igazi közakarat uralkodjék, mindennek előtt szükséges a' kormányoztatandó összeségnek élénkül nyilatkozó organuma — az összeséget természetileg és igazán előadó, tehát szabadon választott képviselet.

3) Ezen képviselet 's a' kormány közt úgy kell a' hatalmakat elosztani, vagyis a' cselekvő 's ellenálló erők közt olly aránynak kell lenni, hogy ez által az igazi, értelmes és állandó közakarat uralkodása lehetőségig biztosításék, 's a' magán akaraté vagy az elcsábítotté, sőt az álközakaraté is akadályoztassék.

4) Elérhetni ezt, ha a' törvényhozó hatalom tulsúlyú része az adóajánlási joggal együtt a' nemzeti képviseletre, ellenben az igazgatási hatalomé a' kormányra ruháztatik, mind a' kettő azonban a' szemközt álló testületek ellenőrző, gátló vagy számonkérő hatásának kizárása nélkül.

5) A' törvényhozó 's kormányzó hatalom mellett,

minden hatalom tulajdonosaitól függetlenül, kell egy hatóságnak fenállni, mely a' concret esetekben kétséges, jog fölött határoz. E' szerint a' független 's lehetőségig biztos törvényszékek felállítása további főczikke a' constitutionalis alkotmánynak.

6) A' népképviselő hűségének fentartása végett 's a' kormánynak irányadásul szükséges, hogy a' közvélemény, mely majd olly jelentékeny, mint maga az értelmes közakarat, mindenütt akadálytalanul fejlhessék 's nyilatkozhassék. Ennél fogva a' kormány működésének 's a' képviselők tanácskozásainak nyilvánossága és a' sajtó szabadsága lényeges czikkei az igazi alkotmánynak.

7) Egyenlőség és szabadság a' jogtársak közt. Az alkotmányos rendszer mindenkit egyenlőn részesít a' polgári szövetkezés jóltélményeiben, és egyenlőn vet a' törvényesen fenálló hatalmak alá, azaz: követel a' birtok és kereset védelmébeni részesülés mértékének megfelelő részvétet a' státus terheiben.

8) Az istentisztelet szabadsága (meddig az jogot, erkölcsöt vagy rendet és bátorságot nem sért), ugy szinte a' kiköltözés, a' társadalomtöli elszakadás szabadsága.

9) A' státusbirtok csak a' közakaratól helybenhagyott közczélokra fordíthatatik, 's kormányoztatását a' képviselet ellenőrzi. Az uralkodó ház magán birtokai mentek ez ellenőrzéstől; 's ezen felül a' fejedelem illő háztartásáról a' státusvagyonra rovandó civilliste által kell gondoskodni.

10) Az alkotmányos fejedelem saját személyét illetőleg nem felelős. Ellenben valamennyi ügyvivője, a' rájuk bízott hatalomnak hű 's alkotmányszerű használatáért, nemcsak mindenik legközelebb vagy távolabb felsőségének 's végre a' királynak magának, hanem és főleg a' ministerek a' népképviselőnek is felelősök; és kell, hogy az itt szóban levő vétkek fölött egy épen e' végre felállítandó státustörvényszék ítéljen. Mindazáltal a' népképviselő tagjai, minthogy ők itt csak véleményt nyilvánítanak 's tetteleg valódi hatalmat nem gyakorolnak (??), csak szavazás által

határoznak, de a' határozatokat kényszerítve végre nem hajtják, ezen hivatásuk körében feleletmentesek, valamint a' nép maga, mellynek nevében fellépnek és mellynek gondolkozásmódját, kívánatát 's akaratát magok szabad meggyődése szerint nyilvánítani feljogosítvák és kötelesek (!!).

KOSSUTH LAJOS.

Ha ezredévi munkájába került is, a' gondviselés megalkotá Európa nemzeteit úgy, miként azok e' napságig egymás mellett élnek; mert ilyen állapotaik által nagy czélokat, eredményeikben az egész földkerekségre kiáradozandókat, akart elérni. Szép 's többé kevesbbé nehéz feladat jutott kétségkívül minden európai nemzetnek; hanem néhány közlők kiválólag dicső és felséges rendeltetésre hivatott.

Mindegyik szabadságra teremtetett; hanem ugylátszik, miként hajdan üdvözítőnk küldetett le az egyenlőség eszméjével az emberiség közé, úgy az újabb századokban néhány nemzet lön a' társadalmi szabadság felnövesztésére kiszemelve; mert a' gondviselésnek tetszett a' szabadságot olyannak teremteni, mi a' munkától, miként lélek az élő testtől, elválhatlan legyen; mit az embereknek önmagoknak kelljen megérdemelniök; minek megérlelése 's az emberiség számára elkészítése egy ember, egy nemzet, egy nemzedék feladatát 's tehetségét örökké tulszárnyalja. Tehát bizonyos nemzetek lelkeibe kiválólag termékeny magvai vettettek a' szabadságnak, 's e' nemzetek bensőleg más más jellemmel, külsőre nézve pedig különböző állapotokkal láttattak el, miszerint az elvetett magvak mindegyiknél más más irányban 's összesen minden szükséges oldalról hajtsanak bi.

Ott, hol a' nap nyugovóra száll, komoly gondolkozásu, önmagán uralkodni képes lelkületű 's fáradhatlan munkásságu nemzet foglalta el a' szigetországot. És onnan, hol a' nap egünkre kel, természetes tiszta gondolkozásu, önjogaira féltékeny, hősi nép hívatott Európa szívére. Ez is amaz is az akkori politikai eszmélethez képest erősen biztosítá szabadságát. Ez azon időben nyeré arany bulláját, mikor

amaz magna chartáját. Ez is mint amaz olly törvényhozást biztosíta magának, mellyről mindig el lehet mondani, hogy az korára nézve a' legrégibb, méltóságát tekintve a' leg-tiszteletreméltóbb, hatáskörét illetőleg pedig mindent tehető, kivévén asszonyból férfit vagy férfiból asszonyt. Mind a' kettő valahányszor összejö, nemcsak törvényhozó, hanem alkotmányozó gyűlés is. A' különbség köztök csak az vala, hogy míg a' szigetországbeli jókorán két házban alakult a' nemzet fölött, a' kelet népe még 1526-ban is fejeként gyülekezett Rákos mezejére, 's csak lassanként ke-servesen tudott a' kéttáblai rendszerhez szokni.

Ámde ezen különbséggel a' gondviselés nem érte be: célja végett nagyobb okokat kelle létre hoznia, miknél fogva a' két nemzet szabadsága egymástól még elütőbb irány-ban fejlődjék. Azért hát épen, midőn a' kettőnek országa közt honoló nagy nemzet, kibontván a' lelkiismeret szabad-ságát békóiból, hivatását dicsően teljesíté: a' gondviselés mindinkább gyengébbé 's engedékenyebbé tette a' sziget lakóin uralgó koronát, miszerint a' nemzet szabadságvágya, az állodalom épületének ugyszólván nyílt csúcsán át egye-nesen fölfelé szökelhessen; ellenben a' kelet népét egy több ország 's nemzet hatalmát magában összeponstosító 's azért ellenállhatlan súlyu fő alá hajtotta, miszerint a' kebelében gyökerezett szabadság növénye csak földszint alatt kény-szerüljön fejleni 's terjengeni. Így mind a' két nemzet szem-látomást gyámolított azon hivatása betöltésében, miszerint mindenik ne csak vágyjon, hanem ugyszólván kényszeríttes-sék a' szabadságot a' reá mért irányban kifejleszteni. És a' büszke Albion csakhamar dicsően meg is felelt hivatásának: kisütötte, hogy miként kelljen a' végrehajtó hatalmat fele-lőssé tenni főbirtokosának bántalma nélkül, és miként lehessen a' kormány mindig a' törvényhozás többségének kifo-lyása. És ama szép izlésű nagy és hatalmas nemzet, melly Montesquieu vezérlete alatt azon szerepet vállalá el, misze-rint az Albionban megtermett eszméket kifényesítve 's az egyenlőség öltönyében világsszerte ragyogtassa 's ajánlgassa, kormányrendítő varázsütésével harmadszor érintette Európát,

's az általa felkarolt eszmék, kicsapott árvízként, tolakodólag jelentek meg minden nemzet küszöbeinél.

A' kelet népénél épen javában tusakodtak az eszmék és kívánságok, midőn határainál az európai eszmeáradat megjelent. Azonnal, hirtelen segélyként, talpra pattant azon férfiú, kit a' gondviselés, ugylátszik, a' magyar szabadság diadalmas hőseül 's áldozataul eleve kiszemelt, 's jobb kezével megragadván azon elvet, miszerint a' kormány mindig a' törvényhozás többségének felelős kifolyása legyen, győzelmes szavával (mart. 3. 1848) nemcsak utat tört a' csak alant terjengett szabadságnak a' rajta feküdt háromszázados boltozaton át föl az ég felé, hanem egyszersmind alapját is teljesen kiegészítette.

A' nyugati és magyar alkotmányelveknek ezen összeegyeztetéséből támadt zavarban azonnal az ellentétek mikénti kiegyenlítésének kérdése merülvén fel, nem egy ragyogó észtehetség 's a' legtisztább hazafiság ekként szónokolt: „Azon ösvényen vagyunk, hogy vagy a' felelős kormányt, vagy a' municipiumokat kell megmentenünk. — Ne higyük, mintha a' municipium tovább is, mint igazgatási institutio, megmaradand, az idő megadta már a' lökést, darabig tartogatható, de sokáig nem. A' jelen körülmények által ránk kényszerített törvények a' mostani megyei elemek által végrehajthatlanul maradnak. A' megyék jelen szerkezetükön magok változtattak legújában. Pestmegye ösnépgyűléssé lön, minden ember részt vehetvén ott a' tanácskozásban; mi impracticus, mert olly 52 souverainitást állít fel a' hazában, minőt a' világtörténet nem mutat fel, 's mellyel ép azért kormányozni lehetetlen. Másik főtekintet a' nemzetiség. Példát ad Liptó és Horvátország. A' magyar nemzetiséget megerősíteni egyetlenegy mód van, és ez a' centralisatio; ha Franciaország el lett volna szakadozva municipiumokra, soha sem lett volna nagy francia nemzetiség. Vagy megye, vagy magyar nemzetiség! — A' municipiumok ekkorig garantiái voltak ugyan az alkotmánynak, de hogy elegendő garantiái soha sem voltak, mutatja a' sok orvosolatlan sérelem. Ezért kellett más garancia, felelős ministeri-

um, parlamentarizmus kormány. Kérdés: a' két garancia össze-
fér e? ha összefér, annál jobb, ha össze nem fér: hozzuk
áldozatul a' gyengébbet. A' ministerium csak úgy lehet
felelős, ha parancsai teljesíttetnek 's pontosan végrehaj-
tatnak."

Illy és hasonló okoskodások már már oda valának dön-
tendők a' nagy kérdést, miszerint a' megye elvesztessék 's
általános centralisatio rendszere hozassék be. És már bú-
sulni kezd nem egy szív, 's ugytetszik, mintha maga az
ég is elszomorodott volna a' fölött, hogy a' rendeltetésöket
szépen teljesített nemzetek közt egyedül az felejtkezik meg
önmagaéről, mellyet a' gondviselésnek legtöbb munkájába
került keletről ide kihozni 's ez ideig olly állapotban tartani,
miszerint a' szabadságnak az állodalom aljáni élvezés-
módját kimívelje 's aztán annak az állodalom csúcsáni má-
sutt kimivelt élvezésmódjával egyesítse; midön ugyanazon
férfiu, ki a' másutt kimivelt elveket sajátunkul ragadá vala
meg, fölemelkedvén szólt, és szólt olly magasztos lelkesedéssel,
olly elszánt határozottsággal, olly elragadó ékesen-
szólással, minövel szólani még aligha hallatott:

„Sajnálja, hogy öszintén tisztelt elvbarátaitól hallott
olly elveket 's concessiókat, mikben ő soha de soha osztozni
nem fog. Azon istenre esküszik, ki a' jelen mozgalmakat
vezeti, hogy a' melly perczben ez országnak municipális
szabadsága nem lesz, ő megszűnik annak polgára lenni.
Már a' multkor kijelenté, hogy ámbár nem tartja magát
olly bölcsnek, miszerint új státustheóriákat fel birjon állítani;
de nem is elég oktalan, hogy a' régi theoriát csak azért,
mivel theoria, 's más nemzeteknél úgy van, elfogadja. És
nem tartja lehetetlennek megmutatni azt, hogy a' parlamenti
kormány mellett a' megyei municipiumok fenállhatnak. E'
tekintetben előtte áll a' historia, mellyet isten könyvének
tart. Ebből azt tanulja, hogy a' régi státusok absorbeálták
az egyént, az újakban pedig az egyének absorbeálták a'
státust. A' spartai, a' római szabadság nem szabadság, ha
van a' régi korban szabadság, azt ő a' germánok közséjei-
ben találja fel, mellyeket az absolutismus, nem tudván a'

státus fogalmával összeegyeztetni, centralisatióba sodort. Abban rejlik a' hiba, hogy a' kor soha felfogni nem bírta azon kapcsolatot, melly az egyesek és a' státus közt létezik; 's azt valamint az absolutismus által nem, úgy a' centralisatio által sem lehet elérni soha. A' centralisatio nem szabadság; mert igen távol esik azon körtől, mellyben az ember él. Szerinte az a' szabadság, ha az egyén illő körében bírja azt, ha a' család házi tűzhelyén él, ha a' község, ha a' megye szabadon mozog a' maga körében, és a' státus olyan, mint a' nap, mellyben minden sugarak egyesülnek, 's onnan minden egyesre ismét szétáradnak. Az egyén jogaiából csak annyi adassék a' státusnak, mennyi a' kormányzatra mulhatlanul szükséges. Ha több adatnék: vérző szívvel bár, de számkivetné a' hazából magát. Azért mert Montesquieu, azért mert a' francziák, kik sokat tévedtek, a' centralisatiót alkalmazzák, azért esküdjék reá? ő nem! Sőt éppen annak hajlandó tulajdonítani, hogy Franciaország véres forradalmak által reformálhatta csak magát. Ő Párist Magyarországon ismerni nem akar soha. Ő ott akar élni, hol a' szabadság, ha egy szegletben elnyomatik, a' másikon újra fölemelkedjék. Neki olly státus kell, hol ha egyik megye elnyomatik, didalmasan kelljen fel a' másik, 's mig ennek elnyomására feszíti erejét a' hatalom, addig a' többiek új erőt nyerve szólaljanak fel, hogy a' zsarnokság diadalát lehetetlenné tegyék. A' megyei municipium hát nemcsak a' népeket szabadokká, de a' trónokat is nagyokká 's erősekké teszi. A' centralisatio veszélyes a' trónoknak is; ha Franciaországban municipiumok lettek volna: X. Károly, midőn ordonnanceit kiadta, nem bukott volna meg, mert azok megtörttek volna a' megyék ellenszegülésén. De ott, hol barricádok döntik el az ország sorsát, ott vagy szolgaság van, vagy anarchia; igaz szabadság soha. Ő tehát a' ministerium felelősségét 's hatalmát nem akarja tovább terjesztetni, mint annyira, hogy mellette a' municipium megélhessen, de a' municipiumot meg úgy kívánja rendezni, hogy a' ministeriumot 's a' végrehajtást ne gátolja. A' minis-ternek engedni kell, hogy a' municipium nyerjen; 's ha

a' municipium kedvére kormányoz, erős a' kormány és hatalmas. Nem juthatott néhány nap alatt oda Magyarország, hogy a' municipiumok fölött pálczáat törhessen; 's ha ez lenne következése a' jelen mozgalmaknak, úgy a' nálánál ifjabbak meg fognák érni, hogy a' szabadság helyébe, melyért olly férfiasan küzdöttünk és vívtunk, dictatura lépne hazánkban. De honnan van az, hogy midőn a' népképviselést tárgyaltuk, ez senkinek sem jutott eszébe? átment a' megye ideája mindkét táblán szó nélkül, és íme most egyszerre a' megyéket nullificálni akarják! De hát ha a' municipiumokat eltörlik és a' közgyűlés többé nem intézkedik: ki fog intézkedni? A' minister! Uraim, megvallom, miként ha hivatta volnék azon munkában részesülni, örömmel felajánlanám csekély tehetségeimet a' hazának, mert avval tartozom; de ha azt mondanák: a' megyék el vannak törölve, intézkedjék a' minister! akkor ő a' tárczáat el nem vállalja; ha bíznék is szívében, de fejében (homlokára csapván) nem! mert nem tudja: eltalálná e azon vonalt, mellyen túl terjeszkedni nem lehet. — Lehet, hogy a' terv, melly a' papiroson van, hibás; de abból koránsem következik, hogy hát a' megyerendszer elvetendő. Ki magát ellentétbe hozza azzal, hogy a' szabadság közös legyen, eltiportatik. — Azt ohajtáná, mindenki azon impressióval hagyná oda e' teremtet, hogy törekedjék öszhangzásba hozni a' megyét a' felelős kormányval. Szóló olly annyira szereti a' megyét, hogy érette készebb volna megbuktatni magát a' felelős ministeriumot. — Egyet elfeledett. Azt mondá igen tisztelt 's okos barátja, hogy vagy centralisatio, vagy elvesz a' nemzetiség. Jóslani mindent lehet: e' jóslat ellen a' multnak historiáját állítja. Kérdi: nem volt e három századon át egy hatalom, melly németté akarta tenni e' hazát, egy közbe jött tíz évi absolutismus? És a' törekvés min egyeben, ha nem a' megyerendszeren tört meg? És mikor történt ez, akkor e, midőn magyar nyelv használtatott a' tanácskozásban 's irodalmunk kifejllett volt? stb.“ *)

*) Sajnáljuk, hogy ezen megbecsülhetetlen beszédet gyorsiró után nem bírhatjuk, 's csak a' hírlapokból kellett összeszedni.

A' nagy lelkesüléssel fogadott beszéd elhangzására, melyben isteni sugallat látszék nyilvánulni, egy éj borulván, másnap, april 3-án, miután elmondattott, hogy a' municipium azon nagyobb institutiók által, mellyek Pest követének vezérlete alatt vivattak ki, olly helyzetbe tétetett, hogy azt most szét kell zúzni, hogy municipium vagy nemzetiség: ismét fölemelé szavát Kossuth, 's többi közt ekként szólt:

„Nem fogok a' tárgyhoz szólni, mert tegnap eléggé kifejtettem véleményemet; most csak tisztelt barátomnak megjegyzése folytán néhány szót. A' municipalitásra nézve: meglehet, hogy mint egy machinának 's gyakran nagy dolgoknak igen csekély emberek voltak feltalálói; ha Európa státusbölcsésége a' régi alapokon indulva folytonosan kétségbe fogja vonni annak lehetőségét, hogy a' felelős parlamenti kormány szabad municipalitásokkal összeegyeztethető: úgy tehát én leszek egyike azoknak, kik hivatva vannak a' világot ellenkezőről győzni meg; mert én miként az istenség létezéséről, úgy arról is meg vagyok győződve, hogy e' kettő összeegyeztethető. Semmi egyéb nem kívántatik hozzá, mint a' státusban minden hatalomnak megszabni a' maga körét, 's minden hatalomnak a' maga körében önállást 's anynyi függetlenséget adni, hogy el ne nyomassék a' felsőbb által, de nem adni neki annyi erőt, hogy gátolhassa a' felsőbbet működésében, melly más téren mozog. 'S ez nem megfeythetetlen problema. Nincs a' világon a' szabadságnak nagyobb ellensége, mint mit ezen német szó kifejez: „zu viel regieren.“ Hol a' lakosok családjaikban, községeikben 's tartományi jól rendezett kisebbköri vidékeikben a' magok érdekeire nézve nincsenek az önkormányzási hatósággal felruházva azon körig, a' meddig fel kell ruháztatva lenniök, hogy az egész státust ne akadályozhassák: ott az egyéni szabadságra elnyomólag hat a' felsőbb hatalom, mert csekélyebb dolgokba fog avatkozni, mellyekben a' czélszerűséget nem fogja eltalálni, minthogy a' magasból nem ismerheti a' körülményeket, nem fog jó előljárót adni a' falunak, jó szolgabíró a' megyének stb. Azért a' rendnek, szabadságnak érdekében a' hatósági rendszert, de a' községrend-

szert is össze kell egyeztetni a' parlamentáris kormányval. 'S ha Európa státusbölcsei nem tudták a' módot feltalálni, tehát én fogom feltalálni 's meg fogom bizonyítani. — Mi a' nemzetiséget illeti; ha látom Magyarországnak mintegy 50 megyéjét, hol rendes időszakonként magyar nyelven vitt, magyar szellemű törvények, 's magyar szabadság gyakorlata körül forgó tanácskozások vannak: azt gondolom természetesen, hogy azon megyék mind megannyi tűzhelyei a' magyar nemzetiségnek. És ha gyűlések nincsenek, 's a' minister bepecsételt levelet ír a' tisztviseleknek: miképen tartathatik így fel a' nemzetiség, nem értem; de hogy a' gyűlések focusai, tenyésztői a' nemzetiségnek, az előttem tisztán áll. Azt mondják, a' képviselők nem lesznek magyarok. Fordítsuk meg a' dolgot. Állítsuk a' megyéket képviselői alapra, 's minden gyűlés magyar lesz; mert Zemplén megye követe igen jól figyelmeztetett, hogy egy nagy hiány van a' törvényben, 's ez az, hogy meg kell adni a' ministeriumnak azon hatalmat, hogy ha valamely megyei gyűlés a' törvény korlátain túl lép, azt felfüggeszthesse. Ha képviseleti rendszer van, appellál a' népre, új választásra, és nem lesz egy tót gyűlés is Magyarországon soha. — Célom az, hogy a' nemességet tartsuk meg személyében, vagyonában, eszközöljük az önkormányzati rendszer lehetőségét, 's ezzel együtt a' municipiumot, népképviseleti basisra fektetve, igyekezzünk kiegyenlíteni a' felelős ministeriummal, és ez által a' nemességet megmenteni. Ha e' célra az eszköz, mellyet javasoltam, nem jó: méltóztassanak jobbat javasolni; szívesen rá állok, mintsem hogy szavazat által designáltassék valaki a' boszunak és ellenszenvnek. A' kérdés csak az lehet: hogy ezen perczen a' megyerendszer és nemzetiségnek megmentése végett képviseleti alapra kell e a' megyét állítani vagy nem? Ha azt mondják az urak: nem kell, akkor tisztában vagyunk, ha azt mondják: kell, nagy lépést tettünk előre a' számok összeegyeztetése végett. És ha akkor azt mondják: a' képviseleti basis kielégíti a' véleményeket, ha az mondatik ki: hogy a' képviselőket választák azok, kik az országgyűlési követeket, talán rá állok.

Kossuthnak ezen magaviselete nem volt egyéb, mint ellenállhatlan figyelmeztetés, miszerint a' magyar nemzet koránsem azért teremtetett, hogy a' szabadságnak Londonban vagy Párisban készült köpenyét magára öltse, hanem arra hivatott, hogy munkás kezekkel 's fővel tetteleg járuljon az emberi szabadság épületének tökéletes megalkotásához; sőt az nem volt kevesebb, mint a' nemzet ezen nagy hivatásának kezdő betöltése. Es ki az, ki előtt ember nagyobbak látszhatnék annál, ki éppen midőn ministeri polczra lép, legelszántabb szót a' ministeri mindenhatóság ellen emel, 's leghőbb lelkesedéssel védi a' megyét, mellyel szemközt foglal helyet?

Tehát ugyanazon nagy hazafi, ki legelső nyult jobbjaival a' nyugati alkotmányos elvek után, kit V. Ferdinand király és István nádor után legközelebb illet a' felelős kormány teremtésének dicsősége; ugyanazon hazafi ragadta ki vérszől baljával a' helyhatósági szabadságot. Baljával ragadta ki — csekély nézetünk szerint; mert midőn (mart. 30-án) a' népképviselőlről törvény tárgyalta Tarnóczy Kázmér az utasítások, mint a' helyhatóságoknak leglényegesebb joga, mellett emelte szavát, Olgyay Titusz pedig legalább a' visszahívási jogot kívánta biztosítani, következő véleményyt nyilvánított: „A' megyék sokkal lényegesebb jogtól esnek el, mint az utasítás, mert követeket sem küldenek ők, hanem a' nép, melly hogy utasítást adhasson, lehetetlen, ha csak folytonos gyűlést nem tart; a' pozsonyi indítványra pedig azt jegyzi meg, hogy a' nép a' visszahívási jog kimondása nélkül is birni fog annyi joggal és hatalommal, hogy a' bizalomvesztés egyént a' követi pályáról leszorítsa (de hogyan?).“ És a' fenn kiemeltük vitatkozás alapjaul következő törvényjavaslatot terjesztett elő a' megyei gyűléseknek népképviselői alapra állításáról: „A' megyei szervezetnek Magyarhon 's kapcsolt részei alkotmányossága védbástyáinak a' közszabadsággal összhangzásba hozatala végett, a' jövő törvényhozás bővebb intézkedéseig ideiglenesen rendeltetik: 1. §. A' megyei gyűlések népképviselői alapra állítatnak, 's azokban e'

törvény végrehajtásával a' megyei tisztviselő-karon kívül tanácskozási és szavazási joggal csak képviselők birandanak.

2. §. A' megyei képviselőket három évre, az illető megye törvényhatóságához tartozó összes lakosság, törvényesen bevett vallási és születési különbség nélkül, választandja.

3. §. Ennél fogva képviselőválasztási joggal az országnak 's kapcsolt részeknek mind azon benszületett vagy honosított, és sem atyai, sem gyámi, sem gazdái hatalom alatt nem levő férfi lakosai választandják, kik legalább 24 éves korúak, az illető megyében laknak vagy birtokosok, a' választók névjegyzékébe magokat annak idejében bejegyeztették, és a' választásban személyesen részt vesznek.

4. §. A' képviselők száma a' legkisebb megyében is 50-nél kisebb, valamint a' legnagyobbban is 400-nál nagyobb nem lehet.

5. §. A' népesség számához képest tehát képviselő-választás végett a' megyéknek a' mennyire lehet községenkint választóke-
rületekre akkint kell felosztatni, hogy minden 800 lakosra egy képviselő vétetvén középalapúl, ezen arány akként emeltessék vagy szállíttassék, a' mint kell, hogy a' képviselők fentebbi legkisebb száma minden esetre kikerüljön, legnagyobb száma pedig tul ne haladtassék.

6. §. A' köztanácskozási nyelv Magyarországon a' magyar; a' kapcsolt részekben pedig saját szabályuk következtében is a' horvát leend. Képviselőnek tehát, kivevén a' megyék tisztviselőit azon időre, míg hivatalban vannak, mindenki választathatik, a' ki az illető megyében választói joggal bír, ha a' köztanácskozásbani részvételre megkívántatott ezen kelléknek meg tud felelni.

7. §. Ezen törvénynek a' megyék meghallgatása mellett ugyancsak a' megyék által mielőbbi foganatba vétele a' minisztériumnak meghagyatik, melly szem előtt tartva a' (1) czikkely által követválasztási tekintetben megállapított eljárás elveit, a' jelen törvény végrehajtásának részleteit ideiglenesen szabályozandja, 's egyszersmind a' legközelebbi országgyűlésnek a' megyszerkezet minden ágai bani rendezéséről törvényjavaslatot fog előterjeszteni.

Ámbár ezek szerint Kossuth, a' törvényhozó hatalom elválasztása mellett, csak az igazgató hatalombani részvételre

szorított megyében kereste azon előnyöket, melyeket a' teljes szabadság élvezete végett olly szükségeseknek hirdetett; érdeme mégis felülmulhatlan 's emléke halhatatlan, mert befolyásának egész hatalmával küzdött céljaért, célja pedig a' megye megmentése volt, minek eszközeit egyenlítani kész. Igen jól volt az hát mondva, hogy az isteni gondviselés, melly a' népek sorsa fölött vigyáz, ő reá tekintett magas mennyéből, 's őt választá eszközül arra, hogy Magyarországnak lánczait letépje, 's szabadságának bástyáit fölépítse. És nekünk mindnyájunknak könyörögnünk kell, hogy isten kedvező segítségével haladjon nehéz de dicső pályáján, 's érje meg a' lánczait széttört haza felvirulásának ünnepét.

A' mi célunk is az, mi övé. De reméljük, senki sem veendi mérközési vágy gyanánt, ha az eszközök iránt egyben vagy másban eltérő nézetünket fogjuk feltárni.

„A' sokszor mondott, az unalomig ismételt igazság végre nem látszik olly fontos igazságnak; de bár vált legyen mindennapivá, mégis igaz az, hogy a' szabadságnak fentartója az elmúlt századokon keresztül megyei szerkezetünk volt; ha még bele oltjuk az eskütszék intézetét is, ha az igazság mérlege ollyan szabad és független polgárok kezeibe adatik, kik mind a' vádlottól mind a' vádlótól egyenlő távol-ságban állanak: akkor lehet hazánk e' nemzet temetője, de szolgák hazája soha nem lehet.“ 1844 jan. 26-án

Szemere Bertalan.

„Megye! különben elvesz a' szabadság! — ez nem sejtetem, de adatokon alapuló tény.“ 1848 apr. 2-án

Kossuth Lajos.

„Nekem nemzetiség nélkül szabadság nem kell, és inkább börtönben ülök, csak éljen a' nemzet.“ 1848 apr. 3-án

Gr. Széchenyi István.

„Nem olly többségre kell számolni, minőt korteskedés által érhetni el, hanem többségre a' nemzet miveltebb 's erényesebb része között, 's való erőt csak illy többség adhat.“ Reform, 1846.

B. Eötvös József.

NEGYEDIK RÉSZ.

A' SZABADSÁG ÉS REND ŐSZHANGZATÁNAK ELVEL.

B e v e z e t é s.

Megteremtén isten a' természetet, a' politikai világ alkotását ember teremtető erejére bízta. A' természet rendszere isten „legyen“ szavára bevezetett a' tökély legmagasb pontjára pattant fel 's rajta örökre megállapodott. De az ember „legyen“ szavára fűszál sem rezzen meg; az ő rendeltetése, hogy mindent, mit megindíthat, csak munka által indítson meg. Örök munkával ismergeti a' mindenható műveit, 's merítget szívben élő tudományt belőlök, 's mégis azon tudományainak is, mellyek czélja csupán megismerés, még ezen tudományainak is egyikét sem fejté ki tökélyre, egyikével sem érte el a' netovábbot. Vélhetjük e hát, hogy épen azon világ fejlesztése körül, mellynek megalkotása emberi gyarló erőnkre van bízva, mellyet nemcsak fürkészünk, hanem teremtenünk is kell, nemünknek már semmi teendője nem volna? Adunk e hitelt Rotteck állításának, hogy az alkotmányos rendszer az éjszakamerikai 's francia forradalmak után már elméletileg tökélyesen be van fejezve? Ki ezen állításnak hitelt adhat: részünkről irigység elméjének nyugalmát, lelkének meglegedését, vágyainak mérsékeltségét. Ki csak azt nézi, melly rendszert tart a' mívelt külföld a' politikai eszmélet mostani fokán legsike-

resznek a' szabadság épületének felállítására: ha egyéb nem érdekli, reá nézve munkánk tárgya előbbi részeiben ki van merítve.

Ne vegye tőlünk rossz néven senki, hogy főleg függetlenségünk érzete — függetlenségünké úgy a' történet évezredeiben széttündöklött elmevillánások felséges műveinek mint az élet nagyszerű példáinak tekintélyétől —, meg a' szabadság hő szeretete bátoríta minket a' szabadság szentélyének azon tekintélyek világánál meggyőződésünk tisztaságával megilletésére. Ne vegye rossz néven senki, hogy a' tudomány előttünk nem súly, melly alatt meggörnyedve, sem hálózat, mellybe hernyóbábként szövődve, hanem szüzen lobogó szövétnek, mellynek világánál felderítve kell hogy álljon a' szabadság alkotmánya a' szemlélődő ész előtt.

Mielőtt ezen így kijelelt nehéz uton megindulnánk, szükség feltüntetnünk azon iránypontot, mellyet pályánk kalauzaul választánk.

Nem a' szabadságnak keresünk alkotmányt, hanem az emberek számára, miszerint ők szabadok legyenek. Azonban az emberek, szükségük, vágyaik, erkölceik, politikai 's természeti körülményeik különbözök: fogna e hát valamely intézet a' világ minden részében 's minden korban általános és egyenlő jóssággal bírhatni? „A' szabadság, ugymond Rousseau, nem olyan gyümölcs, melly minden éghajlat alatt megteremjen, tehát nem is minden népnek való. Minél inkább gondolkodunk ezen, Montesquieu felállította, tételről, annál jobban meggyőződünk igazságáról.“ Mutatja a' tapasztalás is, mikép a' törpe lelkű afrikai, a' szenvedelmét fékezni nem bíró 's fásult erkölcsű ázsiai népség parancsolóra, zultánra szorul; és a' szabadság ugyszólván csak a' miveltséggel, lelkesedéssel 's bátorsággal önuralkodó szellemet egyesítő éjszakiak, különösen a' norvégek, éjszakamerikaiak és angolok intézeteiben honol. Sőt tapasztaljuk, mikép itt is az angol leginkább abban találja szabadságát, hogy háza lehet ugyan szélvihar és villám martalékává, hanem polgártársai 's a' király önkénye ellen bevehetetlen erősség; hogy személyében csak honfítársainak törvé-

nyes ítélete után bántathatik: ellenben a' francziánál az egyenlőség bálványzását a' szabadság szeretetén is tulcspogni látjuk. A' spanyolok, portugallok meghonosíták hazájokban a' képviseleti rendszert, de nem a' tartós szabadságot. A' délamerikaiak nem tudják elviselni a' demokratiát, és Mexiko sikertelen kísérté meg átkölcsonözni az angol-amerikai egyesület alkotmányát.

Vannak tehát körülmények és sajátságok, mellyek az alkotmányok jóságát 's fenmaradását feltételezik. És ezeket Tocqueville, az újvilág által nyújtott tanulságoknál fogva, akkép osztályozza, miszerint a' physikai okok nem levén a' nemzetek sorsára olly nagy befolyással, mint azt sokan hiszik, ezek az amerikai demokratia szabályozására nézve kevesebbet nyomnak a' törvényeknél 's a' törvények véghetetlenül kevesebbet az erkölcsöknél. És ő ugy van meggyőződve, hogy a' legszerencsésb helyzet és a' legjobb törvények nem képesek fentartani valamelly alkotmányt az erkölcsök ellenére, míg ellenben ezek a' legmostohább helyzeteket 's legrosszabb törvényeket is hasznukra tudják fordítani. Az erkölcsök fontossága olly általános igazság, mellyet elmélkedés 's tapasztalás minduntalan előnkbe állítanak.

Következőleg távol attól, mintha egy absolut becsü formát vélnénk legjobb alkotmányul felállíthatónak, mellyben minden nemzet egyaránt fogná a' szabadság 's jó rend málasztit élvezhetni; sőtinkább elmélkedésünk vezérelveül kell vennünk igazságát Hegel következő mondásának: „Az alkotmányt, mint a' népszellem sajátlagos kifejezését, nem lehet holmi csinálmánynak tekinteni; 's ha az nem azt fejezi ki, mi a' nép bensejében él, ennek miveltségi állapotát, sajátságát nem tükrözi, szellemi 's anyagi szükségeit nem méltányolja, ugy benne a' fenállásnak minden lehetsége hiányzik.“ Ehhez képest ezentuli értekezésünk tárgya az alaki politika általános elvei leendnek ugyan, hanem főleg hazánk 's nemzetünk állapotához simuland fejtegetésünk, feléje irányulandnak czélzatink, igyekezyén tehetségünk szerint járulni legújabb gyökeres átalakulásunk legnagyobbszerű kérdéseinek lehető legszerencsésb megoldásához.

Ezekhez képest adandjuk elő: 1) az állodalmi hatalom elrendezésének vezérelveit; 2) a' törvényhozás 3) a' köz-igazgatás rendszerét; 4) az alkotmány garantiáit.

ELSŐ FEJEZET.

Az állodalmi hatalom elrendezésének vezérelvei.

I.

Az állodalmi hatalom köre, viszonyulása 's létegei.

Az állodalomban, miként minden társulatban, azonnal a' szövethetési szerződés által társadalmi hatalom létesül; sőt azon szerződés nem egyéb azon cselekedetnél, melly által ezen hatalom, azaz minden tagtárst kötelező k ö z a k a r a t teremtetik vagyis jogszerű országlásra emeltetik. Ezen hatalom teszi aztán a' társadalom lelkét, rugóerejét.

Az állodalmi hatalom leghatalmasb emberi teremtmény, 's legfőbb hatalom e' földön az emberiség fölött. És épen azért szükség annak k ö r é t meghatározni. Meghatározza pedig ezt azon összes cél, mellynek elérésére a' szerződés köttetett. — Eddig az állodalmat egyedül a' szabadság biztosítása végetti társadalomnak tekintők; de immár adunk kell annak teljes fogalmát, miszerint összes célja 's ez által az állodalmi hatalom köre kitűnjék.

Az állodalom a' földszín bizonyos részén megtelepült népnek határtalan időre olly célból alkotott társadalm: miszerint tagjai közt a' j o g á l l a p o t 's a' belső és külső bátorlét közös erővel fentartassék, 's mind azon nyilvánvaló közös életcélok, mellyek így bizonyosabban, könnyebben, tökélyesebben vagy csupán csak az ekként egyesült erővel

valósíthatók, eléressenek. E' szerint valamint az állodalom czélja, úgy az állodalmi hatalom köre is roppant és nagyszerű.

És ezen státuszczél kiszabja egyszersmind e' hatalom viszonyát az alattvalókhoz; kiszabja jogait és kötelelességeit. Az állodalmi hatalom, mint legfelső földi hatalom, mint feltétele minden emberi társaságnak, mint biztosítéka minden jognak 's jólétnek, s z e n t e b b minden egyéb emberi alkotmánynál, azaz, azt a' legmélyebb hódolat illeti 's megsértése legnagyobb beszámítasu merény. J o g a i, melyekhez mind az tartozik, mire rendeltetése végett szüksége van, mindenek fölött állnak a' társadalomban.

A' jogoknak azonban kötelelességek felelnek meg. Kötelelessége az állodalmi hatalomnak megismerni 's őrizni az alattvalók társadalmi jogait. Ilyen jogok: követelni a' hatalomtól a' társadalmi szerződés megtartását, miszerint azt mind az egyesekre, mind az összeségre nézve lehetőség foganatosítsa, tehát a' jogállapot, ortalom és bátorlélben mindenkit lehetőségig részesítsen; követelni, hogy a' hatalom magát minden egyéb i d e g e n czéloktól tartóztassa; követelni, hogy mindenkit egyenlőn vagy aránylag részesítsen a' polgári társaság javaiban és terheiben; 's követelni az észrevehető tehetségek mértéke szerinti közvetlen vagy közvetett részvétjogot a' közakarat kifejezésében. Ezen jogok eredetöket nein az állodalmi hatalom akaratának köszönik, 's ennél fogva örökké sérthetetlenek.

Itt kérdés támad: összeütközhetnek e, 's mi a' jog, ha összeütköznek az állodalom 's az alattvalók ezen jogai? Az észszerű állodalom-szerződés kétségkívül magában foglalja mind azon jog 's vagyonróli lemondást, mellyeknek az állodalomra ruházása szükséges ennek önfentartása vagy a' nagy közcziel elérése végett; hanem ezen elv öszhangzásban értendő azon társadalmi föelvvél miszerint a' közterhek viselésében egyenlőségnek vagy arányosságnak kell uralkodni. Ezen két elv alapítja 's határozza meg az állodalom kiváló jogát (jus eminens), a' lehetőségig teljes kármentesítés melletti kisajátítási jogot.

Az ekként kijelelt körben és viszonyban feltétlen jogerővel intézkedő hatalom nem más, mint az eszményi vagy igaz közakarat. Ennek és egyes egyedül ennek veték magokat alá a' polgárok a' szövetkezési szerződésben; és ha ezen kívül még egyéb hatalmakat állítanak fel, azt csupán ezen akaratnak lehetőségig könnyű, tiszta, hű és világos kifejezése végett teszik.

Mit az igaz közakarat rendel vagy akar, az mind jogszerű, mert a' jog vonalán túl egyáltalában nincs olyan közakarat. Ámde ezen eszme csak azt határozza meg, mit annak általában akarnia kell, vagy mit általán nem akarahat; hanem a' mit ő előforduló concret esetekben, tán több jogszerűleg lehetségesből tetteleg akar, azt nem. Ennek meghatározására világosan kijelentő nyilatkozás szükséges. Ezen nyilatkozás eszközölhetése végett az állodalmi hatalomnak személyesítése válik elkerülhetlenné, mely személyesítés csak vagy természetes vagy mesterséges lehet.

Az állodalmi hatalom természetes személyesítése vagyis természetes létege (organ) nem egyéb, mint a' teljes joguak vagyis a' politikailag teljesen alkalmasok többsége. Rousseau is, Rotteck is megvallja, hogy mit az alkalmatlan tagoktól megtisztított népgyűlés (vagy nagyobb országokban mit a' minden rendűek 's kerületekből szabadon választott választmány) szótöbbséggel határoz, az az igaz közakarral nem mindig tökéletesen egyezik ugyan (mert vannak alkalmatlanságok, melyeket a' törvény nem jelelt ki, vagy melyek jogilag nem tűnnek fel), mindazáltal azt rendszerint legalább annyira megközelíti, hogy azt igaz közakarat gyanánt lehet tisztelni. Millyen 's mikép nyilatkozó többséget tartunk mi szükségesnek az eszményi igaz közakarat tolmácsaul, alább ki fog tetszeni.

Azonban a' társadalom célja még olly munkásságot is kíván, melynek több tekintetből a' természetes létege sem felelhet meg kellőleg, melyly tehát az állodalmi hatalom mesterséges létegét, a' kormányt, teszi szükségessé. A' kormány fogalma széles értelemben az egész állodalmi hatalmat átkarolja ugyan; mi azonban annak itt

s z o r o s b értelemben az alattvalók irányában concret esetekről intézkedő, l e g s z o r o s b értelemben pedig a' középonti igazgató hatalmat értjük, mint a' mellyet a' természetesen meglevő összeség ellenében mesterségesen kell felállítani.

Mellyiket kell immár a' státusban működő ezen hatalmak közül érteni, midőn állodalmi hatalomról van szó? — Mindegyiknek cselekvényei csak azon feltét alatt érvényesek jogilag teljesen, ha ezek az eszményi közakarattal nem ellenkeznek. Hanem ezen nemellenkezés az akaratnak csak lehetségeért 's nem valóságaért is kezeskedik. Valósága mellett csak a' természetes léleg szava tanúskodhatik. Mit a' mesterséges rendel, csak véte-
t i k az igaz akarat gyanánt, de nem az. Ebből következik, hogy valahol csak a' kérdés alatti tárgy természetéhez 's a' nép jelleméhez képest ez maga képes értelmes akaratot kifejezni: ott a' jogigényt csak az ő saját kifejezése elégíti a' tökéletesen. Világos tehát, hogy csak az eszményi vagy igaz közakarat a' teljes jogu souverain, 's a' jog összerúgása nélkül egyik személyesítést sem, de kivált a' mester-ségest nem, illetheti a' teljes souverainetét. Ha ez utóbbira ruháztatnék a' természetes léleg minden joga: az egyesek 's az összeség a' kormány k e g y e l m é b e, azaz jogon kívüli állapotba helyeztetnének. A' tetteleg élők önmagokat sem, de a' következő nemzedékeket még kevesbbé tehetik illy helyzetbe a' többség határozata által, melly az i g a z é s k ö l t ö t t közakarat közti különbséget soha sem szüntetheti meg. Ha tehát a' mesterséges léleg fenáll is, azért a' természetesnek is lehet sőt mulhatlanul kell hogy legyen saját jogi jelentősége; a' felállított kormány mellett is a' nép folyvást személyességet, még pedig politikai egész személyességet képez. A' ki ezt tőle meg akarná tagadni, az a' kormány 's nép közti jogállapot teljes felforgatását, a' társadalom eltör-lését 's egy igazgató vagy tulajdonos jó kényére bízott, a' közjogot többé nem illető intézetté változtatását kívánná. — Ehhez képest az állodalmi hatalom két személyesítése kölcsönös hatást gyakorol egymásra 's jogilag össze nem olvad-

hat, hanem egységnek az eszményi közakarat eszméje által, 's csak is ez által képzelhető, melyet lehetőségig hűn fogatnatosítani, mind a' kettőnek rendeltetése. *)

Az eszményi állodalmi hatalom 's ennek két rendbeli személyesítése közti lényeges különbség az eddig mondtakból is kitetszik; de még jobban derülend az ki a' két léteget közti hatalomosztály szabálya 's további fejtegetések által.

II.

Hatalomosztály szabálya.

Az eszményi állodalmi hatalom vagyis az eszményi közakarat egy a' társadalomban, miként egy a' lélek a' testben, 's magában zárja ugy a' fogalomnak, mint a' jog, kötelesség 's akaratnak egységét. Hanem a' személyesített állodalmi hatalom nem bírja ezen egységet, 's nem is bírhatja a' nélkül, hogy a' joguralom helyét föltétlen despotismus foglalja el. Mondók: két ilyen hatalomnak kell lenni, 's ezek közül a' természetes sem, de annál kevesebbé bírhatja a' mesterséges souverain az egész állodalmi hatalmat. Megkivántatik ugyan, hogy mind a' kettő, t. i. a' nép és kormány munkássága összhangzásban működjek, egymást segítve törekedjenek a' státusczélra, 's az ország olly szerkezettel láttassék el, melly a' hatalmak munkásságának egységét biztosítsa: hanem a' közös czél 's munkásság összhangzása nem olvasztja egygyé a' két léteget, sőt épen az egymásrai kölcsönös hatás miatt azok jogi egységgé soha sem válhatnak.

Ezzel azonban nincs állítva, hogy a' léteget, például a' mesterséges, a' kormány, a' nép ellenében, egy egészet nem képez; sőt abban egységnek kell lenni, ha bárhány tagból állna is. Mert a' mesterséges kormány sok tagja is logikailag összefoglaltathatik ezen kormány fogalmává, sőt lelkileg összefűzethetik a' közös érdek által. Ámde jogilag azok egybe nem olvasztathatnak, minthogy a' nép több, egymástól

*) Rotteck (Lehrbuch des Vernunftrechts und der Staatswissenschaften. II. Bd.) mind ezt terjedelmesen fejtegeti.

független megbízottat is ruházhat fel az állodalmi hatalom külön ágazataival. E' szerint ha a' kormánynak egységet tulajdonitunk, ezzel nem valljuk övének az állodalmi hatalom egészét, hanem csak azon részét, mellynek ráruházását a' politika tanácsolja 's a' jog megengedi. Következésképp csak a' természetes és mesterséges létegg együtt bírja az állodalmi hatalom egészét 's teljességét.

Csak az eszményi közakarat a' közös törzs, a' közös középpont, mellyben a' különféle hatalmak egységgé olvadnak.

Ha ekként az állodalmi hatalom gyakorlásában több, egymással jogilag 's hatáskörileg össze nem olvadó személyesség részesül: az uralkodás és a' hatalom meg van osztva, ellenkező esetben nincs. És már a' fennebbiek-ből kitetszik, miszerint csak azon hatalomosztály biztosíthatja a' jogállapotot, melly a' hatalomnak egy részét átruházza, másikat ellenben megtartja. Tehát az átruházás 's egyszersmind megtartás felel csak meg a' jogigénynnek és eszélynnek; mert ama' nélkül egy osztatlan 's ennél fogva korlátilan hatalom léteznék az összeségnél. A' feladat tehát: meghatározni, mit és mennyit kelljen átruházni, mit és mennyit megtartani, és az átruházottat 's megtartottat miképp elrendezni, miképp gyakorolni?

Ezen nagy kérdés teszi tárgyát ezentuli fejtegetésünknek; mert a' szabadság és rend öszhangzatának elvei a' körül forognak 's abban öszpontosúlnak, hogy „a' nép elég erős legyen, miszerint a' kormányt az igaz közakaratnak megfelelő irányban megtarthassa; és a' kormány elég hatalommal birjon, miszerint a' néptöbbségnek a' társadalmi szerződés vagy jog körén tulesapó akaratát megakadályozhassa 's visszautasíthassa.“ Ezen perdül a' koczka.

Főeszme itt hát: a' hatalomnak átruházás 's megtartás általi megosztása. Ezen megosztás azonban koránsem lehet olyan, hogy csak kimondassék, miszerint az összes hatalomnak fele vagy harmadrésze átruházandó, a' többi pedig megtartandó; hanem hogy a' megosztás kellőn 's czélszerűleg tétethessék, szükség eleve a' hatalmat tárgyilag, alkatrészei-

nek minősége szerint elemezni; azaz, mielőtt az állodalmi hatalom a' két léteg közt felosztathatnék, különbséget kell tenni alkatrészei közt ezek minősége szerint.

Fennebb bőven volt előadva, milly sokfélekép kísérték már meg a' hatalom részeinek ilyen megkülönböztetését, 's egyszersmind feltártuk saját nézetünket, 's alapját közelebb-ről kimutattuk meggyőződésünknek, miszerint mi az állodalmi hatalomban két erőnek, a' törvényhozó 's végrehajtó vagy igazgató hatalomnak, elválasztását hiszszük kielégítőnek 's legcélszerűbbnek.

A' kérdés itt már az, mikép osztassék fel a' két léteg közt ezen két hatalom? Nem e, hogy a' törvényhozás az egyik, az igazgatás a' másik létegre ruháztassék? Gróf Destutt de Tracy azon paradox indítványt tevő, miszerint a' törvényhozás egyetlenegy emberre, ellenben a' végrehajtás összesen többekre bízassék. Ez azonban merő képtelenség. És már oda fenn kifejtettük, hogy a' két hatalom közül bármelyiknek teljes átruházásával az egész állodalmi hatalom elidegenítettnek, hiányozandván a' kettőt egymástól függővé tevő kapocs. Nem marad hát az osztálynak más módja, mint hogy mind a' két hatalomnak egy részét a' nép átruházza, másikat pedig megtartsa.

Roppant a' különbség ezen mód 's afféle közt, melly kizárólag átruházást 's az átruházottnak csak több alany közti felosztását követeli; mert a' hatalom-átruházásnak elve a' meghatalmazás, tehát köteleesség: megtartásnak ellenben saját jog, tehát szabad akarat. Ha a' nép számára mi sincs megtartva, hatalmával személyessége is el van idegenítve 's a' hatalmasok kegyébe helyezve. Ellenben biztosítva van annak szabadsága, ha az, mint a' hatalom eredeti tulajdonosa, hatalmát egészen át nem ruházza; mert ekként azok, kik engedelmeskednek, egyszersmind parancsolnak, azaz: ők elemei a' parancsoló személyességnek, és mind jogelvileg (*volenti non fit injuria*) mind lélektanilag (az önszeretet törvényénél fogva) lehetetlen, hogy rajtok jogtalanság követtessék el. — Az olvasó hasonlítsa össze az imént mondottakat a' képviseleti rendszer elveivel, 's gondolja

meg: vajjon a' népek ezen két osztályának melyikéhez tartozik azon nemzet, mely törvényhozó hatalmát egyrészt a' felségre másrészt képviselő választmányára, az igazgatót pedig az ennek felelős ministeriumra egészen átruházta?

Tehát mind a' két léteg közös részesülése által kell a' két hatalom megosztásának megtörténni. Hanem még tudnunk szükség, milly arányban történjék a' két létegnek a' két hatalombani részesülése? Erre nézve azon szabály áll, mihez képest a' törvényhozásban a' tulnyomó szerep a' nemzetet, az igazgatásban ellenben a' kormányt illeti. Hanem önként értetik, hogy ezen szerepviselést minden nemzetnek jelleme, szabadságvágya, története 's körülményei határozzák meg közelebbről.

III.

A' legjobb alkotmány.

Meghatározása azon létegek 's személyeknek, melyek által —, 's elrendezése azon formák 's módoknak, melyek szerint kell az állodalmi hatalomnak gyakoroltatni, képezi az alkotmányt. Mivel ezen meghatározás és elrendezés az állodalmi cél elérésére elkerülhetlen szükséges: következik, miszerint az a' legjobb alkotmány, mely az állodalmi célzt legtokélyesebben közvetíti. Mivel pedig ezen célzt egyedül az igaz közakarat uralkodása közvetítheti: világos, hogy a' jó alkotmány eszméje abban áll, miszerint, bárki legyen a' kormányzó, mindig csak az igaz közakarat országoljon, és se a' kormányzók se az alattvalók magán akarata hatalomra ne kaphasson. Kötelessége tehát mindnyájoknak, az állodalmat, legjobb tudalmuk szerint, olly alkotmánynyal látni el, mely a' közakarat uralkodását, 's ez által mindenkinek szabadságát 's életcélját igazán biztosítsa.

Rosz tehát minden alkotmány, mely az iránt semmi biztosítékot nem nyújt, miszerint a' kormányzók önkényét

mindig az igaz közakarat korlátozza 's határozza. Sőt jogtalan is, ha ezen roszasága nyilvánvaló. És nyilvánvaló az például, ha minden hatalom minden korlát nélkül azonegy kezekben van összpontosúlva; ha az igaz népakat nyilvánulásának semmi önálló létege nem türetik.

Jók és roszak levén e' szerint az alkotmányok, szükség azokat benső értékek szerint osztályozni. Tehát nem külsőségek, hanem lényegök, azaz a' szabadság és jog, vagyis az igaz közakarat iránti viszonyuk alapján osztályozni. Ezen osztályzás nagyon könnyű, mert e' tekintelben az alkotmány nem lehet más, mint köztársaság (respublica), de s p o t i a vagy a n a r c h i a.

Köztársaság, melyet itt nem kell az egyszerű státusformával, demokrátiával összezavarni*), minden ország, melyben az igaz közakarat állandón uralkodik. Minden ország igazán szabad hát 's minden alkotmány köztársasági, mely ezen alapeszmét valósítani képes.

A' köztársaságnak ellentéte a' d e s p o t i a, vagyis a' hatalmasok magán akaratának uralkodása. Mindegy az, akár egy emberé, akár egy vagy több erkölcsi személyé ezen uralkodó magán akarat: a' despotiának ezen alakjai közt nincs valódi különbség, 's fogalma a' legtisztább demokrátiára is alkalmazható. Legtisztább alakja a' despotiának zsarnokság.

A' közakarat 's a' kormány akaratának erőtlensége szüli az a n a r c h i á t, midőn az állodalom tagjainak, 's pedig akár a' kormányzókhöz, akár a' kormányzottakhoz tartozóknak magán akarata zavarogva erőt vesz ama két akaraton.

Ezen értelmezésekből Rotteck e' tagadhatatlan alapelvet folytatja: „Csak a' köztársaság jogszerű; csak a' köztársaság jó.“ És csak ezen eszményi cél megközelítésének mértéke szerint magasztalható az alkotmány.

Közelíteni kell hozzá, mert valamint az egyszerű stá-

*) Láttuk, miként Rousseau a' kormány szempontjából monarchiának nevezi azon demokrátiát is, melyben egy a' főkormányzó, bár rövid időre választott legyen is. Ugy viszont mi itt köztársaságnak nevezünk minden országot, melyben az igaz közakarat uralkodik, habár főkormányzója örökös király legyen is.

tusformák: monarchia, aristokratia 's demokratia; úgy a' köztársaság, despotia 's anarchia is alig találhatók eszményi tisztaságukban. Mindazáltal az alkotmánytan fő alapelve marad, miszerint csak azon alkotmány valódiilag köztársasági, melly a' hatalmat a' mesterségesen felállított kormány 's az eredeti souverain, a' nép közt megosztá, 's mind a' ketőnek annyit 's többet nem engedett, mint a' mennyi elméleti 's tapasztalati elvek szerint a' jó országlásra megkívánatik.

Midőn immár az alkotmány részleteibe vagyunk becsátkozandók, mindenek előtt az iránt tisztába kell jönnünk: mellyik státusforma valósíthatja leginkább a' köztársasági alkotmányt; mellyik biztosíthatja legnagyobb mértékben kinnekinek szabadságát; mellyik hozza együvé 's tartja a' szabadságot és rendet legtökélyesb összhangzásban?

Első tekintetre sokaknak ugylátszik, miszerint mind ennek malasztiban leginkább azon forma részesít, mellyben a' természetes léteget minden tekintetben tetteleg és igazán a' nép többsége képezi, 's egyszersmind hatalommal bír, a' mesterséges léteget ügyvivőit koronkint alkalmashaknak vélt személyekkel felváltani, azaz: a' demokratia. És ugylátszik, ez azon státusépület, mellyben a' jogtalanság lehetlenné valik az önmagának ártani nem akarhatás jogi 's lélektani törvényénél fogva. Vannak kivált napjainkban vajmi sokan, kik keblök mélyében meggyőződék az iránt, hogy mihelyt kikiáltatik a' respublica, azonnal megvan a' lehető legnagyobb szabadság. De vegyük elő a' tanító könyvet a' historiát, és nézzük azon képet, mellyet az élet mutat.

A' francia forradalom megdöntvén a' király személyében az önálló kormányt, sem a' convent sem a' directorium alatt nem létezett szabadság. Hanem a' forradalmi tünémenyek sokkal zavarosbak, semhogy tárgyunkra kellő fényt deríthetnének. Kövessük hát Tocquevillet Amerikába, 's halljuk, micsoda szabadságot nyujtanak ott, a' békével élő népnek az olly bölcsen elrendezett demokrata intézetek?! A' többség mindenhatóságát rajzolván többi közt így ír: „Midőn azt kezdjük vizsgálni, minő az egyesült státusokban

a' gondolkozás gyakorlata : akkor vesszük észre világosan, mennyire felülmúl a' többség hatalma minden hatalmat, melylyet Európában ismerünk. A' gondolat láthatatlan 's csaknem utólérhetlen hatalom, melly játékot űz minden zsarnoksággal. Korunkban Európa legkorlátlanabb fejedelmei meg nem gátolhatnák, hogy némelly, tekintetökre nézve ellenséges gondolatok státusaikat szinte udvaraik belsejéig alattomban békalandozzák. Amerikában nem így van a' dolog; míg a' többség kétséges, beszélnek; de mihelyt visszahúzatlanul ki van mondva, kiki hallgat; 's ekkor barát és ellenség összevetett vállal tolja annak szekerét. Ennek oka egyszerű; nincs olly korlátlan fejedelem, ki a' társaság minden erejét kezei közt úgy egyesíteni 's minden ellenállást úgy legyőzni képes volna, mint azt egy a' törvények hozásának 's végrehajtásának jogával felruházott többség teheti. Egy királynak továbbá csak anyagi hatalma van, melly csupán a' tettekre hat, 's a' gondolatokat utól nem érheti; de a' többség egyszerre anyagi és erkölcsi erővel is fel van ruházva, melly az akaratra szintugy hat, valamint a' cselekedetekre, 's melly egyszerre mind a' tettet mind a' tettrevagyást meggátolja. Én nem ismerek olly országot, hol általában kevesebb lelki függetlenség 's igazi vitatkozásbeli szabadság uralkodnék, mint Amerikában... Itt a' többség félelmes kört von a' gondolkozás körül. E' határokon belül az író szabad, de jaj neki, ha azokból kilépni mer... Lánczok és hóhérok azon durva eszközök, mellyeket hajdan a' zsarnokság használt, de ma a' miveltség tökélyesítette még a' zsarnokságot is, mellyről azt hittük volna, hogy már semmi tanulni valója nincsen. A' fejedelmek anyagositották, ugyszólván, az erőszakot; a' korunkbeli demokrata köztársaságok szintolly szellemivé tették azt, minő az emberi akarat, mellyet igazni igyekszik. Egyes ember kormánya alatt a' despotismus hogy a' lélekhez férhessen, a' testet illette durva sujtással; 's a' lélek kiszökvén csapásai alól, dicsőséggel felülemelkedett azon: de demokrata köztársaságokban a' zsarnokság nem így bánik; békét hágy a' testnek, 's egyenesen a' léleknek megy. Itt az úr nem így szól többé:

Úgy fogsz gondolkodni, mint én, vagy különben meghalsz; hanem ezt mondja: életed, vagyonod, mindened a' tiéd; hanem e' napságtól fogva idegen vagy közöttünk. Meg fog-nak maradni polgári szabadékaid, de azok haszontalanok lesznek reád nézve; mert ha polgártársaidtól választást kérsz, azt tőled meg fogják tagadni, 's ha tőlök csak becsü-letet kívánsz; úgy fogják mutatni, mintha azt is megtagad-nák. Az emberek közt maradhatsz: de jogaidat az emberi-ségre nézve el fogod veszteni. Ha a' hozzád hasonlókhöz közelítesz, futni fognak tőled, mint egy tisztátalantól; és még azok is, kik ártatlanságodat hiszik, elhagyandnak, mert különben őket is kerülné minden. Eredj békével, megha-gyom életedet; de keservesb lesz az a' halálnál. — Hogy ed-dig Amerikának még nagy írói nem voltak, annak okát nem másban kell keresni, mint ebben, hogy tudományos lángész lelki szabadság nélkül nem létezik, Amerikában pedig lelki szabadság nincs.“

Még tovább folytatja Tocqueville a' tanulságos rajzot, de legalább ennyit szükségesnek véltünk belőle kiírni, mi-szerint kitűnjék, hogy a' természetes léteq mindenhatósága mennyire válhatik elnyomóvá a' különben fölötte czélszerű intézetek mellett is, és kitűnjék jelentősége Brougham ezen mondásának, melyet minap Francia- és Olaszország álla-pota fölött tartott beszédében ejtett: „Minden, mit én a' köztársasági kormányformáról láték 's tapasztalék, azon kö-vetkeztetésre vezet engem, miszerint a' szabadság nem oly-yan növény, mely a' köztársaságban virágoznék.“

Mindazáltal meg kell jegyeznünk, hogy az idézetteket csak a' korunkban divatos köztársaságokról kell érteni, mely-lyekben csak egyetlen hatalom, az erőnek és sikernek csak egyetlen eleme létezik 's kívülle semmi sincsen. Kitalálhat-nak még különb köztársasági formát, melyben a' szabadság mindenki számára bujábban tenyészendik. Annyi azonban örökké igaz marad, miszerint a' köztársasági vagy monar-chiai forma megválasztásának helyessége mindig az érdeklett nép körülményei 's jellemétől függend.

Sőt eléggé tanúsítja a' tapasztalás, miszerint a' végett,

hogy a' tiszta közakarat országoljon, hogy a' szabadság mindenki számára lehető legnagyobb mértékben biztosítsák, elkerülhetetlen a' hatalomnak ketté osztása, 's két léte-gének szilárd, önálló 's egymástól független alapokra állí-tása, miszerint két, egyiránt erős sarka legyen az alkotmány-nak, mellyek egymást kölcsönösen ellensúlyozzák, mérsé-keljék 's mindinkább az igaz közakárhoz emeljék. A l-ko t m á n y o s f e j d e l e m kell tehát, ki létét 's felemelte-tését ne a' többség tetszésétől, hanem, miként a' többséget alkotó nemzedék maga, a' születéstől birja, 's a' nemzetet a' reá ruházott hatalommal a' valódi közakarat szabta törvé-nyek szerint kormányozza.

Azon főokon kívül, hogy két egyiránt erős sarka le-gyen az alkotmánynak, még sok előnnyel bir az alkotmá-nyos monarchia. Mindenek fölött a' fejedelmi kormányzás egysége 's nyomóssága magasztaltatik, melly a' rendet leg-hathatósban ótalmazhatja népszenvedelmek, sőt a' közbékét a' külvészek ellen is. Nagy fontosságu továbbá azon tér-mészetes körülmény, miszerint főleg az örökös fejedelem ér-dekei mindig ugyanazok, mellyek a' nemzetéi, 's értelmesen 's eszélyesen felfogva soha sem hozathatnak ellentétbe egy-mással. A' trón betöltése nem kerül az országnak erősza-kos és vészterhes rázkódásokba. És helyesen jegyzé meg Rotteck, hogy e g y n e k f e n s ö b b s é g e 's a' felség szentsé-gével felkenése sokkal kevesbet árt a' polgári egyenlőség-nek, mellyen alapulnia kell a' társadalomnak, mint egy osz-tály, rend sőt csak egy collegiumnak is fölemeltetése a' nem-zet tömege fölé. A' trón összes fényével nem nyomja le a' nemzetet, sőtinkább nemes büszkeséggel emeli öntudatát. Egyedül az arisztokratia, mint egy csekély előkelő 's egy nagy alávaló részre szakadása a' népnek, sujtja le a' kebel érzelmét. Némelleyek ugyan Rousseauként a' fejedelmet olly távol helyzetben képzelik a' néptől, hogy a' hézagot nemességgel vélik betöltendőnek; hanem ezek nem ugy ér-tik az alkotmányos monarchiát, mint mi. "A' fejedelem nem áll távol a' néptől, hanem közepette; érdekei émezével ösz-szeolvadvák; a' gondviselés születés által hozza őt helyze-

tébe, miként az egész nemzetet; trónjának legerősb támaszai: a' nép, az alkotmány, az igazság szeretete. A' melly fejdelem csak egy kiváltságos osztályra támaszkodnék, az kivált az egyenlőség korában ugyszólván dülőfélbe állitná trónját. — I. Károly aristokratia karjai közt vérzett el. XVI. Lajos a' néppel szemközt állott aristokratiához hajolván, kisebbség királyává lett; és Zsigmondunkat ki vetette fogásra? Ámde mutassatok példát, hogy a' nép és alkotmány iránti hűség valaha felforgatta volna a' trónt! Más, politikai okok szólhatnak az aristokratia mellett; hanem kik ezt az örökös fejdelem miatt hirdetik szükségesnek: csak azon dolgoznak, hogy a' monarchia szeretetét háttérbe szorítsák a' nemzet szívében.

Azt mondók, a' királynak a' közakarat szabta törvények szerint kell kormányoznia. Ennek követelésére tehát joga van az állodalomnak. De ott jog nincs, hol foganatosítására eszközök hiányzanak. Minden jog kölcsönös, minden feljogosítottnak hasonlóan lekötelezett felel meg, kit kötelességének teljesítésére kényszeríthetni; mert ha nem: minden csak kegyelmétől függ, 's a' jog helyét kegyelem foglalja el. Ez olly régi igazság, mint az emberi ész, 's a' szabad népek története. Innen már a' katonai hierarchia alatt 's később a' királyok felelősek voltak, 's a' legrégibb alaptörvények, mint az angol magna charta, a' magyar aranybulla, a' spanyol, portugall, austriai, cseh, bajor, hannover, porosz törvények teljes jogot adtak felkelésre 's nagyobb-részt a' király elmozdítására 's megbüntetésére is. Német-honban a' birodalmi alkotmány rendszeresíté a' nép jogainak védelmét. Habsburgi Rudolf újra rendezé a' régi törvény-széket, melly előtt maga a' császár, akkoron a' kereszténység egyetlen felsége, is törvény elébe állani tartozott 's megbüntethetett egész a' letétel 's száműzésig. Valamennyi német fejdelem a' birodalom feloszlásaig a' birodalmi törvényszékek előtt szintugy felelős volt.

De a' korunkbeli tudomány, melly a' forradalmat semmi szín alatt nem rendszeresítheti a' társadalomban, nem szíveli a' fejedelmi személyes felelősséget, sem a' lázadást, sem a'

fejdelem fölött biráskodó törvényszéket. Az az angol státusbölcsesség legnemesb gyümölcsének ismeri a' fejedelmek feleletmentességét, mihez képest a' király, megkülönböztetésül a' praesidenstől, szentség fényében minden tekintély 's hatóság fölött áll, és mind a' kormánylati mind a' polgári felelősségtől ment. Hanem ő ezen sajátságával még más hatalmat egyesít magában, azt tudniillik, mellynél fogva a' ministerek az ő nevében kormányoznak, 's melly nélkül a' király minden megkülönböztetése mellett is merő árnykép, üres bálvány 's nem hatalom lenne. A' fejedelmi feleletmentesség ehhez képest csak az által áll, hogy a' kormány minden tette magával hozza a' ministerek felelősségét, kiknek aláírása nélkül a' kormány rendszabályai érvénytelenek. Ha ezen ministeri felelősség igazán felelősség: akkor 's csak akkor lehet a' korona bizonyos, hogy legdrágább kincse, a' jogi feleletmentesség, meg nem támadtatik, 's ádáz viharok fel nem zúdulandnak, mellyek a' trónt magokkal ragadnák.

E' szerint a' fejedelmi uralkodás egyrészt jó biztosítékot nyújt az iránt, hogy a' kormányzás a' közakarat törvényei szerint történjék; másrészt ismét erélyes befolyással van arra, hogy a' törvények az igaz közakarat szerint hozassanak. Mert a' fejdelem, magas 's önálló helyzetéről az egész országot tisztán áttekintheti, minden részének érdekeit egyiránt felkarolhatja, 's a' többséget a' státusczél körében mindig megtarthatja. Ennél fogva a' fejdelemnek törvényhozásbani részvéte a' szentesítési vagy visszavetési 's kezdeményi jogból áll, melly részvét igen alkalmas és elég arra, hogy a' fejdelem kedvvel hajtsa végre a' törvényeket, 's reá alkalmazható legyen: szenvedd a' törvényt, mellyet hozál. Mert igen ide szólnak d'Aguesseau szavai: „Az istenség legnemesb képei, a' királyok, kiket az irás a' föld isteneinek nevez, soha sem nagyobbak, mint midőn egész nagyságukat az igazságnak alávetik, 's a' világ urának címéhez a' törvények rabszolgájaét csatolják.“

Némelylek abban keresik az örökös monarchia gyengéjét, hogy a' születés nem válogatja meg, kit emel a' trónra.

Ez azonban egy általában nem baj. Guizot szokta volt mondani, hogy a' gyenge fejedelmek uralkodása kedvez az alkotmányosságnak. És Hegel azt állítja, hogy a' tökéletes státusszerkezet csúcsának olyannak kell lenni, miszerint a' jellem különössége jelentőséggel ne bírhasson; mert ha szilárd az alkotmány, úgy a' fejedelemnek gyakran nincs egyéb tenni valója, mint nevét aláírni. Nem a' személy hát, hanem a' szerkezet az, mitől az alkotmány jósága függ.

IV.

Kijelelése a' természetes léleg fekvésének.

Kis nemzeteknél a' tér csekélyisége korlátozza kinekkinnek tehetségeit, 's hasonlókép vágyait is; itt a' javak központosítása ösztönszerűleg emeli az állapotok egyenlőségét; itt az erkölcsök szelidek 's egyszerűek, itt a' társaság mindent átlát, és semmit sem hisz olly csekélynek, mit gondjára érdemetlennek tartana, és semmit olly nagynak, mitől visszajedne. És így mindent önkeblében karolhatván át, könnyű szerrel tartja fen a' rendet 's óvja meg magát az anarchiától. Kis nemzeteknél a' kormány kevés tápot nyújt a' nagyravágyásnak; az egyesek, szűk segédforrásai a' hatalom egykézbeni özpontosításának; 's ha ezt központosítani mégis sikerülne, a' nép könnyen egyesülhet 's feldöntheti közzerővel a' zsarnokság épületét. A' szabadság hát természeti állapota a' kis társaságoknak. „Ennél fogva — ugymond Tocqueville — a' kis nemzetek voltak mindenkor bölcsői a' politikai szabadságnak. Megtörtént, hogy többen közölök elvesztették e' szabadságot, miután megnöttek; mi is világosan mutatja, hogy a' nép kis voltától, nem pedig magától a' néptől függött.“

Im hát világos, hogy az emberiség szabadabb lenne és boldogabb, ha az csupán kis nemzetekre volna felosztva; ámde az lehetetlen, hogy nagy országok ne legyenek. Mit ér azon jólét 's szabadság, melly szüntelen rablásnak 's hódításnak van kitéve; mit ér az ipar és kereskedés, ha elzár-

vák előtte a' világ piacának útai? A' nagyság hát a' boldogságnak új elemét hozza a' polgárisodásba, mi is a' hatalom, melly gyakran főfeltétele nemcsak a' boldogságnak, hanem a' fenmaradásnak is. Innen a' kis nemzetek többnyire a' nagyokhoz kapcsoltatnak vagy önként egyesülnek velök.

A' birodalom nagyságával növekedik a' magánosok nagyravágyása 's a' czélok fontossága és ezzel a' pártok ereje, de a' honszeretet, mellynek e' szenvedélyeket mérsékelnie kellene, nem. „A' nagy gazdagságok és mély szegénységek, a' fővárosok, romlott erkölcsök, személyes önzés, bonyolult érdekek, mind megannyi veszedelmek, melylyek a' státus nagyságából majd mindig származni szoktak.“ Monarchiában a' fejedelem saját hatalommal bírván 's használván a' népet a' nélkül, hogy tőle függne, minél nagyobb a' nép, annál hatalmasb ő. És így a' monarchia nagyságával egyarányban növekedik a' mesterséges, és gyengül a' természetes létege hatalma; mit különösen megjegyeztetni kérünk. — Ellenben demokrata kormány ez ártalmak ellen nem vehet más gátot, mint a' többség gyámolítását; de melly a' számosb elmék 's érdekektől szertehúztatván, a' társaság terjedésével aránylag inkább gyengül 's állhatatlannabbá válik, semmint erősödnék 's szilárdulna, sőt maga is inkább ragadtatik el a' tömeg nagyságával növekvő szenvedélyektől. Azért demokratiában a' politika főfeladata ellenkező, tudniillik a' mesterséges létege lehetőségig való szilárdítása. — „Nagy k ö z p o n t o s i t o t t nemzeteknél a' törvényhozó kénytelen a' törvényeknek egyenlő bélyeget adni, melly a' helyek és erkölcsök különbféleségével össze nem fér; különös esetekről soha értesítve nem levén, csupán általános szabályok szerint munkálhat; 's ekkor az emberek kénytelenek a' törvényhozás szüksége alá hajolni, minthogy a' törvényhozás magát az emberek szükségéhez 's erkölcsiéhez szabni nem bírja; mi is nagy oka a' zavaroknak 's nyomorúságoknak.“ „Azért is általában elmondhatni, hogy semmi nem ellenkezik ugy az emberek jólétével 's szabadságával, mint a' nagy birodalmak.“

És mégis ki fogná állítani, hogy a' nagy országoknak

semmi különös hasznaik nincsenek? A' fenn érintett körülményeknél fogva itt a' dicsőség szeretete sokaknál kifejtettebb, sokan egy nagy nép tapsait fáradalmaikhoz méltó tárgynak 's ollyannak tartják, melly őket képes ugyyszólván önmagokon felülemelni. Itt az eszmék elevenebben keringnek; a' fővárosok itt megannyi középpontok, hol az emberi ész sugárai egyesülve tündöklének; innen a' nagy nemzetek a' tudományok, felföldözések 's polgárisodás ügyét gyorsabban 's nagyobbyszerűen emelik, mint a' kicsinyek. „Nagy nemzeteknél a' kormány több általános eszmével bír, magát a' régi szokástól 's helybeli önzésektől tökéletesben megszabadítja. Ötleteiben több lángészt, lépteiben több mesterséget mutat.“ A' belső jólét teljesebb 's kiterjedtebb kicsiny nemzeteknél, míg békében maradnak; de a' háborús állapottal nem bírnak. Ellenben nagy birodalmakra nézve a' háború inkább alkalmatlanságnak mint romlásnak szülője. Mind ezt bőven magyarázza Tocqueville 's előadja, miként hát a' nemzetek nagy és kis voltából eredő különféle hasznok egyesítése 's a' belölők származó ártalmak elhárítása végett alkottatott a' szövetségi rendszer. És vajjon megfelel e' rendszer ezen czélnek?

A' régi szövetségekben, mellyek a' mostani amerikaiakat megelőzték, a' szövetségi kormány, törvényeinek végrehajtásáért, mindig az egyes státusok kormányához folyamodván, ha a' megkeresés valamellyiknek nem tetszett, ez mindig megtagadhatta az engedelmisséget. Mert ha erős volt, ellenszegülhetett, ha erőtlén, használhatta az ugynevezett *vis inertiae*-t. És ennél fogva mindig vagy az egyesült tartományok leghatalmasbika foglalá el a' szövetségi hatalom jogait, 's uralkodék annak nevében az egész szövetségen, vagy pedig a' szövetségi kormány magára hagyatván, az egyesületet anarchia fenyegeté, miben még folyvást silylik Helvetia, mellynek tagsatzungján fölötté nehéz valamelly tárgynak többséget szerezni, ha pedig ez megszereztetett, a' kisebbség cantonai mindig a' cantoni alkotmány mögé bújhatnak 's kijátszhatják a' szövetséget.

Immár a' régi szövetségi rendszer ezen gyengéinek

elosztatása végett fődözték fel az angol-amerikaiak az 1789 évi szövetség elméletét, mellynél fogva a' szövetségi kormányt olly hatalom illeti, miszerint az a' kijelelt körben nemcsak törvényeket hozhat az egyesült státusok fölött, hanem azokat maga saját tisztviselőivel egyenesen az érdekllett magánosok ellen végre is hajtathatja. És itt tekintenünk kell, mennyire képes ezen elmélet elhárítani a' régi szövetségi rendszer hibáit 's egyesíteni a' nemzetek kis és nagy voltából eredő jókat?

Igaz, Amerikában a' szövetség nem státusokat, hanem egyes polgárokat kormányoz, erejét nem azoktól kölcsönzi, hanem önmagából meríti; mindazáltal hatalmát itt is csökkenteni hajlandók az egyes státusok szenvedélyei 's elbőitélei, és ezen státusok itt is egyes személyekként tűnhetnek fel, a' nemzet keblében olly hatalmas magánosokat képeznek, kik ellen a' jogszolgáltatás nehezen boldogúl. Fődolog egyébiránt az, hogy ez új elmélet nem változtatott a' szövetség lényegén.

Minden szövetség lényege a' szövevényesség, mellynél fogva az szükségkép két felséget visel homlokán 's két, ugyszólván, egymásba dugott alkotmányt rejt magában. A' törvényhozók pontosan kijelelhetik mindkettőnek körét, 's szabályozhatják mindkettőnek mozgalmait; hanem azt nem tehetik, hogy a' kettő egy legyen; hogy valamelly pontnál egymásba ne ütközzék; hogy az eldarabolt felség gyengébb ne legyen, mint a' teljes felség; hogy harcz idején rendszerint a' szövetségi kormány erőtlensége ki ne tűnjék; hogy a' szövevényes rendszer sikerteljes alkalmazása a' kormányzottak felvilágosult okosságának mindennapi használatától 's az országnak olly szerencsés helyzetétől ne függjön, minél fogva ezt nagy háborúk soha se fenyegethessék. Kétséget hát nem szenved, miszerint az angol-amerikaiak által tökélyesbített szövetségi rendszer nemcsak hogy nem felel meg a' fenkitűzött célnak, hanem ollyas is, melly dicsőséggel 's boldogsággal árasztja el feltalálóit, de melly természetlen 's veszélyessé válik mások kezei közt. Vegyük fel csak példaúl, miként a' szomszéd Mexiko 1824-ben átkölcsönöz-

vén ezen rendszert, de a' törvény betűjével nem birván egyszersmind az azt éltető szellemet átvinni, folyvást anarchia, szétszakadozás és külmegettámadások veszélyeitől ki-
noztatik. Hát a' melly népnek nemcsak szelleme, hanem helyzete is az angol-amerikaiakétól egészen különböző? Jól mondja Tocqueville: „Az olly nép, melly Európa katonás monarchiáinak ellenében felségét feldarabolná, ez egy tette által, úgy vélem, hatalmának de talán létének és nevének is véget vetne.“ Szép tanulság azon bölcsek számára, kik mindig azzal kezdik 's azzal végzik, hogy kezdő nemzet utánzásra van utasítva.

Immár elég csak egy tekintetet vetnünk a' mondotakra, hogy lássuk azon elhelyezést, mellyet a' dolgok természete maga, a' természetes létege számára kijelelt. Ha figyelmezzünk arra, hogy a' nép nagyságával növekedik a' fejedelem hatalma, hogy a' végrehajtásnak is, mint mindennek, a' néptől kell eredetét vennie, hogy mindenkinek a' mások nevében gyakorlott hatalomért felelet terhe alatt kell állnia; aztán gondosan megválasztjuk a' nemzetek kis és nagy voltából eredő jókat, 's elkülönítjük az innen származó ártalmakat; végre teljesen kerüljük a' szövetségi rendszert, a' felség eldarabolásából folyó bajok és veszélyeknél fogva: okvetetlenül egyenesen azon rendszerhez jutunk, mellyet a' természetes létegeknél a' szabadság és rend elveinél fogva el kell foglalnia. És ha felteszszük, hogy ezen rendszer kielégítőleg felel meg az imént érintett jók megválasztásának 's birtokba ejtésének, valamint a' kimutatott ártalmak elhárításának: kétséget nem szenved, hogy feladatunk nem lehet más, mint azon rendszert lehető leg-tökélyesb minőségében felállítunk.

Tehát ezentuli fejtegetésünk célja nem más, mint azon rendszer elveinek keresése 's összeállítása, melly ország hatalmi egység uralkodása alatt természetesen egyesítse a' nemzeti terjedelmesség 's kicsinység jótéteményeit ártalmaik nélkül.

MÁSODIK FEJEZET.

Törvényhozás rendszere.

I.

A' törvényhozás korunkbeli természetellenes rendszeréről.

Megégetvén a' történet lángja a' hűbér-rendszert, a' hamvaiból felszállt Phoenixet előnkbe repíté. A' Phoenix bűvös és szemkápráztató, utunkat elállja, tovább nem haladhatunk; szükség azt félre hajtánunk, vagy mellette kell maradnunk. A' Phoenix a' képviseleti rendszer.

Mindenki látja, miként a' politikai világ roppantul megváltozott: a' legerősb dynastiák megrendítvék vagy felforgatvák, a' hűbéri egyenatlenség bástyái összeroskadtak, 's alig tapasztalható valahol némi mozgás, azonnal csak nyílásra várt vulkánként kitör a' szenvedelem, melly az állapotok kiegyenlítését 's a' régi hatalomnak népképviselet általi korlátozását követeli. És az állapotok egyenlőbbek, az emberek egymáshoz hasonlóbbak, erőtlenebbek 's csekélyebbek lesznek; a' társadalom hatalma ellenben, mint mindent magában felkaroló személyiséggé, kiterjedtebbé, korlátlanabbá 's vállalkozóbbá fejlődik, és a' központosítás ezer különféle módokon szilárdul 's rendszeresül. Immár minden oldalról harsogtatni halljuk, hogy szabadságról képviseleti rendszer nélkül ma már álmodni sem lehet. — Nagy isten! hát olly függővé teremtéd az ember sőt nemzetek szabadságát, hogy az csak a' világ divatának kegyelméből élhetne?

Valóban, soha az emberi szabadság előttünk csekélyebbnek nem tetszik, mint midőn látjuk, hogy az emberek még a' szabadság irányában is annyira nem szabadok, miszerint azt csak azon alakban bírják sajátukká tenni, mellyben az előttök koronként megjelenik! Immár a' mi

korunk szenvedélyei elégetik a' trónokat, nem érik be a' köztársasági formával, socialismus és communismus után száguldanak; hanem a' képviselet eszméje ellen még sehol sem törtek ki. Szétűzik a' képviselőket, sorra buktatják a' ministereket, de a' rendszert nem bántják; ezt imádják, mert erős meggyőződésök: hogy a' rendszer a' lehető legtökéletesb, 's a' hiba mindig csak a' személyekben lehet.

Egy lelkes írónk mondja: „Bármerre nézzünk e' világon, mindenütt a' központosítás eszméjét látjuk; a' szabadság 's a' despotia czéljainak elérésére ugyanazon egy eszközhöz nyul: amaz, hogy egyenlő szabadságot, ez, hogy egyenlő elnyomást idézzon elő; mindkettő: hogy magát külhatalom ellen biztosítsa.“ Nagy isten! hát már az erény és bűn utai összeolvadnak, hát már a' szabadság egy uton jár a' despotiával, 's ezzel egy uton kell azt vezetni külhatalom elleni biztosításért?! Bizony, bizony maholnap csak műértők tudandnak különbséget tenni a' rendezett szabadság és rendezett szolgaság közt. —

Ámbár tehát tisztán érezzük, hogy roppant nagy fába vágjuk a' fejszét: nekünk e' helyütt mégis taglalnunk kell a' képviselet eszméjét, 's igyekezni fogunk azt függetlenül a' korszellemtől, tiszta meggyőződésünk szerint, a' tudomány és élet tanításai nyomán rövid bírálat alá venni.

a) A' képviselet értelmezése.

Mindnyájunk előtt tisztán áll Kant állítása, miszerint a' törvényhozó hatalom csak a' nép egyesült akaratát illetheti. De a' képviselet elmélete azon eszméből indul ki, hogy mivel sok ezerre sőt milliókra szaporodott nemzet együtt nem tanácskozhatik: tehát szükség, hogy az, akaratának tolmácsaul, saját kebléből egy választmányt szabadon emeljen ki, melly az ország képére teremtetvén, azt minden részeiben 's való viszonyaiban híven képviselve, törvényhozó hatalmát gyakorolja.

Tehát a' népképviselet azon rendszer, mellyben a' nép nem törvényhozó, saját akaratát önmaga nem

nyilváníthatja, hanem arra van utasítva, hogy koronként egy választmányt nevezzen kebeléből, melly helyette gondolkodjék, tanácskozzék, akaratot nyilvánítson, törvényhozó legyen, sőt a' végrehajtó hatalom fölött is őrködjék.

„Utasítás nélkül lehetnek a' nemzetnek küldöttei, de képviselő követei nem.“ Így szokott egy elvbarátunk írni. És némelly státuszjogtanítók, mint Rotteck, megengedik, hogy a' népképviselők ezen tisztök körében feleletmentesek ugyan a' kormány irányában, hanem küldöik irányában felelősségük a' tiszta elméletben észjogi alappal bírván, megbízatásuk a' küldöik akarata, azaz utasításaik által korlátozható 's irányozható; 's ezen korlátozást és irányzást ezen jogtanítók csak azért nem engedik meg, mivel annak gyakorlati valóstítását szerfölött nehéznek sőt lehetetlennek tartják. Mindazáltal nekünk itt a' képviselet fogalmát úgy kell vennünk, miként azt az életben foganatosítva látjuk. Foganatosítva van pedig az a' korunkban divatozó alaki politika tana szerint úgy, hogy a' népképviselet tagjai feleletmentesek, valamint a' nép maga, mellynek nevében fellépnek, és mellynek gondolkozásmódját 's akaratát magok szabad meggyőződése szerint nyilvánítani feljogosítvák és kötelesek. A' népképviselet, Dupont mondásaként, sem tömegül, sem egyenként semminemű, de még erkölcsi felelősségre sem képes, mert minden törvényhozás után eltűnik. *) Az így értelmezett népképviseletről mindig elmondhatni azt, mit Mirabeau az alkotmányozó gyűlésről mondott: „Mi mint nemzeti gyűlés minden példa 's minden tekintély fölött állunk; az csak önmagának tartozik számadással, és csak az utókortól ítélthetetik meg.“

Ugy látjuk, miként a' népképviseletnek nevezett rendszerben a' törvényhozó hatalom nem a' nemzetre, sem több-

---

*) A' képviselők 's képviseltek közti viszonyt híven adja elő Valentinianusnak, midőn katonái egy petitióval járultak hozzá, feleletül adott ezen mondása: „Ut me ad imperandum vobis eligeretis, in vestra situm erat potestate, o milites: at postquam me elegistis, quod petitis, in meo est arbitrio, non vestro. Vobis tamquam subditis competit parere, mihi quae facienda sunt, cogitare.“ Grotius: De jure belli ac pacis, lib. 1. cap. 3.

ségére, hanem egy általa koronként választandó választmányra, de mindig a' kisebbségre van ruházva, úgy hogy a' képviselő a' törvényhozásnak nem természetes, hanem természetellenes rendszere.

Illy értelemben vesszük mi a' képviselőt, mert így értelmezzük azt a' világ alkotmányos nemzetei. És nem fészegetjük azt: helyes e ezen elnevezés, valódi e ezen így rendszeresített képviselő vagy nem? Nem a' név a' fődolog, hanem azon fogalom, melly a' névhez csatoltatik.

b) A' képviselő eszméje elméleti szempontból tekintve.

Ha meggondoljuk, hogy egyes egyedül azon akarat tolmácsolható, melly kijelentetett; ha pedig a' nemzet nem tanácskozhatik, akkor az akaratát sem jelentheti ki; következőkép a' melly nemzet nem tanácskozhatik, annak akaratát nem tolmácsolható: könnyű áttálatnunk, miként a' képviselő választmány nem a' nemzet akaratának tolmácsa, hanem egyedül önmagának előterjesztője.

Azonban azt mondják: valamint a' camera obscura vagy daguerreotyp híven terjeszti szem elé a' tárgyat, ennek minden pontját 's pontjainak minden viszonyát: szintolly tökélyesen állítja ész elébe 's pótolja az életben a' nemzet által szabadon választott képviselő az ország képét, annak minden részét 's részeinek minden viszonyát. Ezen ellenvetésre mi azt jegyezzük meg: hogy a' hasonlítás nem áll; és hogy a' választás nem lehet azon eszköz, melly az ország és nemzet tökéletes kisded mását elővarázsolhatná.

A' hasonlítás nem áll; mert a' daguerreotyp nem választ 's nem osztja két részre, egy kicsinyre 's egy roppantra, az ábrázolandó tárgyat, hanem az egésznek egész, de kicsinyített és holt árnyékát láttatja; 's nem áll, mert a' képviselő választmány tagjait emberi tulajdonaik 's érdekeiktől nem fosztván meg a' választás, ők semmi tekintetben nem hasonlíthatók egy holt ábra egyes lelketlen részeihez. A' követ magával viszi tehetségeit, hibáit, vágyait a' törvényhozásba, 's ott természetesen csak mint egy em-

ber jelenvén meg, körültekint, és látja maga körül azon polgártársait, kik a' nemzet átruházott hatalmában vele osztognak, és szemléli távolban a' nemzet végetlen tömegét, melly hatalmát egészen átruházta.

Immár könnyű állallatni, hogy a' képviselők 's nemzet közti ezen viszony a' jogtalanságokat épen nem teszi lehetetlenekké. Nem teszi: mert 1) az önszeretet lélektani törvénye, miszerint kiki saját érdekénél fogva ösztönyszerűleg csak jóra törekszik, az egész nemzetre nem alkalmazható, hanem egyedül a' képviselő választmányra van folytonos befolyással, még pedig, mennyiben ennek tagjai a' nemzetegészszel szemközt külön érdekekkel is bírhatnak (példaul egy nagy hivatal jobban érdekelheti őket a' közjónál) a' nemzetegésznek gyakran ártékony befolyással; 2) a' jó szándék mellett is mindenha megeshető hibákra nézve jogi gyógyszerül nem élhetni ezen axiómával: volenti non fit injuria, miután a' hiba nem a' nemzet, hanem csak választmányának akaratánál fogva történt.

Ide vágólag megvallja Rotteck, hogy a' választmány, ha egyedül ő maga tartaná a' gyeplű szarait, könnyen zsarnokivá válhatnék; hanem a' kormány, a' reá ruházott jogok 's hatalomnál fogva, visszatartja őt nemesb hivatása körében, 's ója az alkotmány szentségét a' választmány keblében fölmerülhető fergetegek 's merények ellen, míg a' kormányt magát viszont a' választmány a' státuscél ösvényén tartóztatja 's vezérli. A' két hatalomnak ezen egymás általi kölcsönös fékezése minket nem elégíthet ki 's pedig nemcsak azért nem, mivel a' nemzet tömege így is a' játékon kívül esik, hanem azért is, mert nincs óvszer azon esetek ellen, ha mind a' két hatalom tévedésből vagy magán érdek miatt a' státuscél ösvényéről eltér, és ha egyik a' másikat nem bírja féken tartani. Nincs óvszer, mert azon egyetlen törvényes körülményben, hogy a' romlásnak indult választmányt a' bekövetkezendő új választások tiszta jóval cserélhetendik fel, mennél csekélyebb vigaszt találunk, ha meggondoljuk, hogy olykor egy perc is elég a' nemzeti szabadság 's jólét örvénybe döntésére. „Ha a' tör-

vényhozás tesz hibát, századok fekszik meg;“ jegyzé meg helyesen Szemere Bertalan. De meg nem is lehetséges az, hogy a' valódi képviselet mellett a' kormány és képviselők egymást kölcsönösen fékezzék; mert a' parlamenti kormány vagy minden hatalmat absorbeál's rajta kívül semmi sincsen, vagy pedig nem létezik.

Mondók továbbá, hogy a' választás nem azon eszköz, melly a' nemzet és ország tökéletes kisded mását elővarázsolhatná (ha ez t. i. lehetséges volna). A' képviselet védői's elméletének tanítói mindig különös nyomatékmal szokták a' választás elébe a' „szabad“ szót bigyesztetni, 's a' szabad választást olly hangon ejteni, mintha ezzel egészen kielégíthetőnek vélnék a' kebel szabadságvágyát, holott valódilag csak azért bigyesztik a' „szabad“ szót oda, honnan az, miután a' választás másféle mint szabad nem is lehet, bízvást elmaradhatna, nehogy valaki azon gondolatra jusson, mintha a' képviseleti rendszer az egyetlen választásjogra szorított honpolgárokat minden politikai szabadságtól megfosztaná. Nagyítandónak vélik tehát azon egyetlen jogot, a' mi van 's a' minél több nincs. De ám lássuk: micsoda tulajdonkép az a' szabad választás?

Minthogy az emberi társaságban, a' jogi egyenlőség mellett bőven eléfvén a' természeti különféleség, tetteleg több osztályt's ugyszólván rétegeket veszünk észre; és mivel a' képviseleti rendszer fölvenél fogva itt minden feljogosítottnak szavazata, a' legtudatlanabbé ugy mint a' legértelmesbé, mindig egyenlő súlyu, 's a' vele való élésre mindig elég a' pusztá szavazás; azért az ollyan választási törvény, melly szerint a' választmánynak tökéletesen az ország képére kellene teremtetnie, egyáltalában lehetetlen. Ha minden qualificatio nélkül kiki részt vesz a' választásban: ugy mindig a' legalsó, számszerint mindig legtulnyomóbb réteg győz, 's kisebbségbe ejti a' felsőbb, míveltebb osztályokat; ha ellenben magas census által a' gazdagok osztályára szoríttatik a' választói képesség: kész a' birtokaristokratia; és ha a' két szélsőség közt középut kerestetik: a' középrendnél a' hatalom. „Az általános választások ál-

tal a' nemességet 's papságot ki lehetend a' képviseletből szorítani, minthogy a' többi rendek sokkal számosabbak. De ha a' dolgozó osztályok is választandnak, ugy a' tulsúly ezek részére fog hárulni, 's a' középrend hatalma megtöretik." Így elmélkedett legközelebb egy svéd, honának divatos képviseletivé alakíttatni czélba vett alkotmányáról; a' választásnak azon természetes mibenléténél fogva, melly mindig így van meg, hanemha ármány és vesztegetés által zavartatik.

Ámde akár csábítás által, akár a' nélkül kerül ki a' többség, a' minthogy az mindig kikerül; ennek választói joga is fölötte csekély leend előttünk, ha elgondoljuk, miszerint a' többség nem teremthet magának eszménye szerinti képviselőt, hanem a' választathatók közül jő elébe egykét becsületes ember 's egykét színmutató, jó és rossz hazafi, értelmes és üres szájhős: 's ezek közül akarva nem akarva választ. És választ nem bizonyos tárgyra nézve 's tetszésétől függő időre, hanem minden tárgyra nézve 's a' törvénytől kiszabott évekre; ugy hogy itt a' többség is csak a' választás pillanatában többség, azontul pedig semmi sem, azontul csak alattvalója azon korlátlan hatalomnak, mellyet épen a' választás által maga fölé emelt.

Azonban nemcsak a' választási törvények szükséges mechanizmusa gátolja a' választmánynak híven az ország képére teremtését, hanem azon körülmény is sokat tesz, miszerint nincs és nem lehet biztosíték az íránt, hogy az időszerinti többség mindig a' képviselésre legalkalmasb férfiakat tudja és akarja megválasztani. Nincs nehezebb dolog, mint az ember valódi becsét és azt jól megítélni, hogy milly emberre van bármelly időben a' hazának szüksége. A' legtanultabb 's tapasztaltabb lángész is semmiben sem csalódhatik olly könnyen, mint az emberek és körülmények kiismerése 's megválasztásában. Mikép tudná tehát a' közügyek tárgyalásától kizárt választó tömeg a' politikai capacitásokat 's a' hazának szükségeit megítélni? Az egy választási árva szavazás miatt a' nép nem látja érdemesnek a' leendő jelöltek után lesködni, sőt ha ezt valaki érdemesnek

tartaná is, azt csak magán életben tehetné, mert ez alkotmányban megválasztás előtt az irodalmon 's nyilvános ügyvédi pályán kívül senki sem léphetvén fel nyilvánosan, leginkább csak azok ismertethetnek, kik már egyszer megválasztattak. Innen van, hogy rendszerint a' hirlapírók, ügyvédek 's a' volt kamaratagok választatnak meg, de leginkább olyanok, kik a' választók kegyét bármi módon megnyerni bírták. Innen még a' képviselő tudományos embere Bentham is merő agyrémnek állítja azon választási csudát, melly a' nemzet legfelvilágosultabbjait 's képesbjeit összegyűjtené, 's a' nemzeti értelmességet összpontosítaná.

Mind ezekből nagyon világos, miszerint a' választás egyrészt csekély jog a' választókat illetőleg, másrészt pedig nem azon eszköz, mellytől az országnak tökéletes kised képmását, és még kevesbbé az, mellytől az időszerinti körülmények és szükségeknek megfelelő lehető legjobb ügyvivőket kellene várni. — De mind ezen felül van a' képviselő-választásnak még egy lényeges bélyege, melly is az, hogy az a' nemzetet elválasztja, ketté szakasztja: egy gondolkodó, tanácskozó, határozó, uralkodó; és egy elnémitott, legfőlebb könyörgő, alattvaló részre.

A' mint az elválasztott követ a' kamara küszöbén átlép, megszűnik küldőivel viszonyban lenni, 's nem képviseli azokat, kik őt képviselőjökül választák, hanem képviseli az egész országot. Tehát nem azokat képviseli, kiket ő ismer 's kiktől bizodalommal megajándékoztatott, hanem képvisel legnagyobbbrészt olyanokat, kiket ő nem ismer 's kik őt semmire sem bízták meg. És így tesz együl egyig mindenik képviselő, úgy hogy a' küldöket senki sem képviseli, hanem mindnyájan az országot képviselik, melly így egy vagy más tárgyra nézve vajmi könnyen lesz a' képviselők képzeletében tündér-országgá! Már nálunk is, alig hogy megszűntek az utasítások, épen ezek ellenzői figyelmetgettek képviselőinket, miszerint hazánkat ne tartsák tündér-országnak. Épen a' Pesti Hirlap (mart. 23-án 1848) így szólt: „A' törvényhozás tagjai, ugylátszik, a' távolból nem ismerik az itteni mozgalmak nagy jelentőségét.

Ezért fejezők ki részünkről ohajtásunkat, hogy az országgyűlés siessen közénk, mielőtt valamely közjogi organizációhoz fogna. Más itt a' légkör mint Pozsonyban.“ Ugyde vajjon nem kívánhat e hasonlót Debreczen, Zágráb, Eperjes, 's nem mondhatja e az országnak minden része: más itt a' légkör, mint ott? — Nagyok és számosak 's a' népet hensejét érzékenyen sujtók azon okozatok, mellyek a' képviselő-választás által a' nemzet és törvényhozás közt nyitott tátongó hasadásból majd csendesen csörgedeznek majd zuhogva özönlének.

Azt legalább mindenki látja, milly drágán fizeti meg a' nép a' neki engedett választási jog árát, melly elvégre is nem egyéb, mint: kötelesség, magának koronként urakat választani. Igenis urakat, kik a' nép minden jogának, 's tehát ezen választási jogának is teljes hatalmu sáfárjai, szabadsága 's jólétének feleletmentes gyámjai, tetteinek vezéreivé lesznek nemcsak, hanem e' fölött még olylyakként is tűnnek fel, kikről hitetgetik, hogy ők önlelkeibe szedék fel a' nemzet többségének gondolkodásmódját és akaratát, 's rólok visszasugárzik a' tulsúlyu tömeg tulajdonságai összegével, erényeivel úgy mint gyöngeségeivel; következőképp mit ők gondolnak, ohajtanak és cselekszenek, azt a' nemzet gondolja, ohajtja és cselekszi, ők kormányoznak 's általok kormányoz az ország. A' természet és logika nem hagy ugyan így magával tréfálni; mindazáltal semmi nem olly ellenállhatatlan, mint a' nép nevében kormányzó hatalom, melly a' többség akaratának erkölcsi erejével levén felruházva, nem lát maga előtt semmi tekintélyt, melly őt korlátozni képes volna, sűrű vállalataiban meg nem akadályoztatja őt semmi, nem nemzeti szokások, vidéki igények, sőt maga az okosság tekintete sem; mert ő képviseli a' többséget, melly magát az okosság tolmácsának is tartja. A' képviselőt valamint egyrészt fontos állásának méltánylására ösztönözheti, úgy másrészt szavát még inkább parancsoló hangulatra ingerelheti annak érzete, hogy ő a' választók képét viseli. És a' választók önként meghajolnak az általok teremtettt hatalom tekintélye előtt, 's a' nemzet, mi-

után e' törvényhozás az emberek szükségei 's erkölcsiéhez simulni nem bír, békével alkalmazkodik rideg egységéhez, sőt többnyire mind maga rendén találja, a' mi történik; mert, miként Tocqueville helyesen jegyzi meg, semmi sem közönségesb az embernél, mint az, hogy némi felsőbb bölcseséget tulajdonítson annak, a' ki elnyomója. Inmár megíthetjük Guizot ezen szavait: „A' képviseleti kormányzás épen a' rokonszenvek csudálatos összeforrasztásában 's a' választók és választottak kölcsönös szabadságában áll.“ Bizony csudálatos volt e' rokonszenvek összeforrasztása, míg Guizot beszélhetett Párisban, a' mi neki tetszett; de még csudálatosabb volt azok szétforrása, melly a' képviselő urakat szétkergette. Mikép lehessen gyám és önakarától megfosztott gyámolt közti viszonyban kölcsönös szabadság, részünkről legalább belátni nem bírjuk.

Ha tehát háborítatlan rendes állapotában is mindig illy sajátságú 's eredményü a' választás: vajjon találhatunk e megnyugvást azon rendszerben, mellynek leglényegesb bélyegeül ezen jelszó áll homlokán: „a' választásokból kell az ország üdvének folynia?“ Hát ha még azon képét tekintjük e' rendszernek, mellyet a' gyakorlat, az élet mutat?

c) Mint mutatja magát a' képviselet eszméje az életben.

Az egyenlőség szeretetétől hevülő korunkban nincs ezüstebb csengésű szó, mint: „általános szavazat.“ A' szabadságnak nem egy önkéntes apostola magasan emeli fel szavát a' mindenkire kiterjesztendő politikai jogokért, és ezeket mind az által hirdeti kimeríthetőknek, ha kiki egyenlő részt vesz a' képviselők megválasztásában; gondolván magában: a' világ meg akar csalatni, tehát csalásék meg. Plutarch Sicilia egyszeri szabadsági korszakáról beszéli: „Kalippos és Pherax azt mondák, hogy ők Sici-liát megszabadítani 's a' zsarnokságot megdönteni jöttek; hanem a' zsarnokság ártalmait aranykornak festették a' siciliaiak előtt, úgy hogy, ki szolgaságban hal meg, boldogabb volna, mint ki a' szabadságot megélné.“ Vajjon nem hasonlót cselekszenek e, kik szüntelen a' népszabadságot

pöngetik ajkaikon, 's aztán az általános szavazattal, az egy képviselő-választással szűrik ki a' nép szemét?

Hogy a' több évre határozott követválasztási jog ugy-
szólván semmi, azt láttuk; most pedig azt mondjuk, hogy
ezen választási jog is koránsem gyakoroltathatik mindnyá-
joktól, hanem csak néhányaktól. Mindenki szavaz, de nem
mindenki választ. — A' választók összes működése abból
áll, hogy három vagy öt évben egyszer összecsiszítottnak,
valami népkolompos szónoklatait megtapsolják, 's az általa
feltukmált képviselőt megválasztják. Hát ha nemcsak szóval,
hanem pénzzel és borral is működnek a' vezérek? Vajmi
gyakran nem a' szavazás, hanem a' követséghez igényt tar-
tók egyezkedései által döntenek el a' választás eredménye!

Az önszeretet törvényénél fogva igen természetes,
hogy az utolsó években a' francziák már szélre panasz-
kodtak, miszerint a' vélemények uralkodását az érdekek
uralkodása váltá fel, 's a' választók hitelt adnak azon állí-
tásnak, hogy a' politikai véleményekben csak szemfény-
vesztegetés rejlik, 's valóság csak az érdekekben van, mely-
lyekre nézve a' hivatalnok legsikereseb szolgálatokat tehet
nekik a' kormánynál; és innen vala az, hogy napról napra
több hivatalnok érkezett a' kamarába. De ne szóljunk a'
bukott kamaráról, melyet minap még dicsértetek, most meg
Guizot vesztegetési rendszere szüleményének neveztek; ha-
nem lássuk, mit mond Lamennais apát a' mostani általános
választásokról a' „Peuple constituant“-ban. Többi közt ezt
mondja:

„A' munkásokhoz! Szabadok vagytok e vagy nem?
Polgárok vagytok e vagy nem? Emberek vagytok e vagy
nem? Az első alkalommal, midőn politikai jogaitokat gya-
koroljátok, összehívnak benneteket, kezetekbe adnak egy
névsort, mellynek tartalmát nem ismeritek, mellyet olvasni
nem tudtok, 's parancsolják, hogy vessétek a' szekrénybe.
Ekként belöletek választási gépet csinálnak, hasonló lényt
a' piaci majmokhoz, mellyeket megtanítottak czédulákat ki-
szedni a' kalapból. Ezért küzdöttetek a' torlaszokon? Gyö-
zelmeteknek ezt a' gyümölcsét akartátok? Méltóságtokat,

szabadságtokat akarlatok e visszaszerezni, vagy csak uraitokat változtatni? Észre veszitek e már, hova vezetnek benneteket? 'S most még csak kezdetén álltok a' dolognak! Azon rendszerben, melyet elöttetek dicsérnek, senki szabad nem lehet. — Nem a' munkát, hanem a' munkások szolgásgát akarják rendszerezni. Miért törlötték el a' rabszolgaságot a' gyarmatokban, ha Franciaországban még szigorúbb alakban akarják újlag felállítani? "

Helyesen jegyzé meg „a' szónokok könyvében“ Cermenin (Timon): „A' polgári választók többsége nem szereti a' hatalmasb főket. A' lángész nem tetszik nekik 's mintegy ösztönszerűleg a' közészerűség találkozik velök. Tetszésök megnyerése 's kegyök megtartása végett szükséges, hogy az ember mindnyájok kedviben járjon, sokat se ne ártsón, se ne használjon, ne úszsék egyenesen a' partok folyamában, hanem tajtékként a' partok körül czirkáljon; fejét vállai közé szorítsa, zugba kushadjon le, nehogy a' leáldozó napot lássa 's a' felkelőt üdvözölje; éldeleje a' ministeri ebédek 's udvari estélyek életét. Ilyen ember legyen az ember, 's örökké követ lesz.“ Locke, Newton, Hume, Smith Ádám és sok fényesen tündöklött tehetség 's hazafiui erény nem foglalhatott helyet a' parlamentben. Ki az amerikai gyarmatokkali viszály kezdetén egyedül bírt üdvös eszmékkal, 's ki, ha meghallgattatik, nemzetét egy roppant háborútól kimérendé meg, az egy tiszténél fogva képviseléstől eltiltott lelkész (Tucker decan) volt. Hazáját 's emberi jogait szíven hordó férfira nézve képzelhetni e nagyobb kint, mint szemlélnie a' haza veszélyét a' nélkül, hogy e' veszély óvszeréhez nyulhatna, melyet maga előtt lát? És midőn így azon honfiak, kik vagyonukat tehetségeik kifejtésére, 's idejüket mélyebb vizsgálatokra fordítják, kizáratnak a' közügyek tárgyalásától; ellenben a' lelkellen gazdagság legkönnyebben hódítja meg a' szavazatok többségét, sőt a' politikai jogok épen alkotmányilag a' birtokokhoz nyügöztetnek: vajjon lehet e a' képviselő választmányt a' nemzettel azonosítani, 's azonosítani kívált a' jog mezején?

Semmi kétség, sem az általános, sem a' census által

korlátolt szavazat nem fogja a' nemzetet megkettőztetni, sem goldolkozásmódjának organumát a' fővárosba elővarázsolni, sőt csak tagjainak javát sem kiválasztani. Nem azon eszköz a' választás, melly által a' nemzet miveltebb 's érelyesebb része között kellene 's lehetne többségre biztosan számolni. És nagyon csalódik, ki a' létező bajokat a' választási törvények roszaságából származtatja. Francziaország 1789 óta keresztülment már mindenféle választási rendszeren; de állandón nyugodt még nem vala, mert nem élvezé a' valódi önkormány választait. — Urak és nemzetek! szabályozhatjátok ti a' választást, a' mint akarjátok; annyi bizonyos, hogy választással mindig csak embereket fogtok választani, — és ez elég, miszerint a' pusztá választással soha be ne érétek, — de ha angyalokat választanátok is, a' választottak így is nem magatok, hanem mások fognának lenni; és ha nem magatok vagytok, hanem mások sáfárjai jogaitoknak, szabadságtoknak: akkor természetesen nem magatok vagytok, hanem mások sáfárjai jogaitoknak, szabadságtoknak, 's kényuraság vagy gyámság alatt vagytok!!

A' dolog még nem eddig van. Azt se vélje senki, mintha a' nemzetnek annyi önálló ura vagy gyámja lenne, a' hány képviselőt az megválasztott. Tapasztalhatta mindenki, miszerint az egy független testületben összpontosult hatalom színtolly gyorsaság, határozottság és szilárdsággal munkálkodik, és majd olly könnyen elcsábíttathatik és tévedhet, valamint az egyes ember. Tudniillik a' tiszta képviseleti rendszert az első francia forradalom állítá fel egy kamarával. És Rotteck egész lelkesedéssel tanítja, hogy miként egy a' nép 's a' polgári társaság, úgy a' valódi népképviselet is csak egy testületből állhat. Már pedig minden politikai gyülekezet önként pártokra szakad; a' többség és kisebbség mindjárt szemközt áll; amaz uralkodik, emez elnyomatik mindenben; a' legjobb tagok is pártassági szellemtől vezettetnek; a' pártok a' főbb tehetségek körül csoportosulnak 's azok eszközeivé válnak: 's az így felmerült factiók követelései nemzeti kívánatokul tüntettetnek fel. És

a' pillanat jelen van, midőn a' képviselet némelly imádója, költő inkább mint politikus, felkiált: „Ezen dicső férfiakban láthatni az emberré vált országot; ők képviselik a' birodalomnak egy ember fejében formulázott akaratát.“

Thiers maga mondá, hogy „Walpole híres minister húsz évig vitte a' kormányt, 's így elég ideje volt megtanulnia, mimódon kerítheti a' parlamentet hatalmába.“ North lorddal coalícióra lépven Fox a' ministerium megbuktatására, csakhamar kezébe került a' külügyek tárczája; aztán Burke és Fox közti barátság bomlással felbomlott a' régi whigpárt egyszersmind, 's Pitt rendkívüli többséget látott gyűlni maga körül. — Cormenin írja: „Midőn Robespierre szónokszékre lépett, megharsant a' felkiáltás: „Le a' nagyravágyóval! Le a' dictatorral!“ Robespierre ingadozott, hanem csakhamar fölmerészült, 's napról napra gyűjtögette azon villám- és vészterhes felleget, mellynek öléből XVI. Lajos halála, a' girondisták kivégeztetése, Vendée fellázadása, a' gyanúsok elleni törvény, forradalmi tribunal felállítása, nyaktiló állandósítása, clubok demagogiája, börtönök megtelése, a' vádrendszer, rémuralkodás megszülemlének.“

Ime tehát nem a' nemzettől, hanem egyes képviselők ügyessége 's barátsági viszonyaitól függnek itten jobbadán azon cselekedetek, mellyek a' nemzeti közakarat nevében történnek. Ne csudálkozzunk hát rajta, hogy találtattak olyanok, kik az országot képző 52 megyében nem bírták látni az országot; ellenben ha Thiers Guizot-val karöltve sétált, o akkor magok előtt szemlélék négy lábon a' nemzetet, 's csudálák politikájának 's akaratának fordultát, mellyről szeretik hinni, hogy az néhány napra, néhány évre, a' nagy Lámaként, egy ember fejében formulázódik.

Mindenki látja, hogy érdekek és pártok rendszere a' képviseleti rendszer par excellence. Benne a' kormányész főfeladata, hogy erkölcsöt, értelmet érdekbe igázzon, párttal pártot öljön. A' nemzetnek mindig csak kised töredéke levén a' képviselő választmány, a' mit ennek tagjai alkotnak, többnyire csak tőlök tartatik fen, 's ha helyeiket má-

sok foglalják el, többnyire törvényeik is újakkal cseréltetnek föl, világos tanúsággal annak, hogy az efféle kis töredék igen hiányosan fejezi vagy éppen nem is fejezheti ki az igaz közakaratot. „Egy kis nagyravágás, egy kis gyűlölet 's egy kis boszu tesz minden győztes párt alkotó részeit;“ — mond Cermenin, 's vajjon ki ne látná minden győzelem nyomában nagyon természetesnek a' visszahatást? Meg van írva, hogy a' constituante művéből nem maradt kö kövön; mert azt határzá, hogy tagjai nem választathatnak az utána következett törvényhozás tagjaivá. Az alkotmányok 's kormányformák a' győzelmekkel együtt mindig változtak. A' constituante legnagyobb gyászpompával kísérte Mirabeau hült tetemét a' pantheonba: de a' convent alatt szobra belepleztetni határoztatott, 's csontjai éjszakának idején két poroszló által zsákba hányatván, Clamart temetőbe vettettek, hova ma már csak gonosztevők temettetnek. A' directorium alatt a' választások egy ízben royalistákat, másszor ismét jacobinusokat hoztak. És a' restauratio kamarája megbünteté Manuelt, hogy a' conventet dicsérni merte. Guizot politikája pedig a' képviselők roppant többsége által mindvégig helyeseltetett. És ez mind ugyanazon nagy és felvilágosult nemzet közakaratának nevében történt a' képviselet által. Metternich megbukott, azon tévedés miatt bukott meg, hogy a' cabineteket a' népek, 's a' sürgönyök ékesenszólását a' közvélemény gyanánt, miként Guizot a' neki meghódolt kamarát Franciaország gyanánt vette. „Szegény Franciaország! — kiált fel Cermenin — mindnyájan, a' tegnapiak 's a' maiak, mindnyájan mindig a' te nevedben szólnak. Mikor fogsz már valahára te, őket elnémitandó, magad szólani?“

Nem akarunk pálczát törni egy nagy nemzet fölött, de okaink vannak, miknél fogva állíthatni véljük, miszerint ha a' francia nemzet nem a' képviseleti rendszert választja vala, a' koronkénti forradalmak nem váltak volna szükséges rosszánál. Ezt állíthatni véljük, ha csak azt vesszük is, hogy történetírók tanuskodnak érte, miszerint ha a' király fölött hozott ítélet népgyűlések elibe terjesztetik: az átala-

kulás csendesebben 's más irányban indulanda meg. Sőt állithatni véljük, miszerint ha az emberiség nem egyedül ezen rendszer után vágyódnék: szabadságának ügyét már sokkal virágzóbb állapotban látnók. A' képviseleti rendszert szokás szerint forradalmak léptetik életbe ; melly változás a' mint egyrészt fölötte kellemetlen az uralkodókra nézve, ugy másrészt csekély üdv a' nép legnagyobb részét illetőleg, mintán ezen rendszer a' mellett, hogy a' népnek csak nagyon destillált befolyást enged a' törvényhozásba, meghagyja vagy épen létesíti a' centralisált kormányzás katonai típusát.

d) Ministeri befolyás a' képviselői törvényhozásra.

E' helyütt csupán a' törvényhozásra szorítkozván, érintetlenül kellene hagynunk a' közigazgatásra vonatkozó ministeri felelősséget, hahogy ez roppant befolyással nem volna magára a' törvényhozásra is. Többségtől függvén minduntalan a' minister léte, természetes, hogy ennek semmi sem feketik annyira érdekében, mint többséggel bírnia, mellyet ha magának megszerze: mindenható ő az országban, és, miként Kant és Filangieri már régen kifejtették, zsarnoki tetteket is követhet el 's pedig a' szabadság képében. És a' miniszternek, kitől a' közigazgatás egész személyzete függ, vajmi könnyű többséget gyűjtenie! Megesett a' francziáknál, hogy a' képviselő kamara nem a' nemzet, hanem a' ministerium kifolyása volt: és ez hasonlóképen megeshetik ezentul is akárhol.

„Ha létezett táblabirói politika, létezik ám a' világon kormányi 's ministeri politika is. És e' politikának egyik fő része a' békes és kényelmes uralkodhatás 's igazgathatás. Mi az által érhető el, hogy ha a' képviselői testületnek szellemi elemei, mint a' zongorának húr-billentűi, egyszer meghangoltatván, e' hangulat aztán több évekre fentartható és felhasználható.“ Jól jegyzé meg ezt minap Ujházy László főispán, okát adván annak, miért hogy a' miniszternek érdekében áll, hogy a' követek mennél számosb évekre választassanak, 's a' bekövetkező választás mezején ő befolyása

egész erejével lépjen fel. Tapasztaljuk mindenfelé, hogy a' kormány fel is szokott szólítani minden szenvedélyt, fel minden pártoskodási szellemet, miszerint számítása szerint választassanak meg azon követek, kiknek ő felelős lesz; és ha ez neki nem sikerült, azután is elég módja van, a' megválasztottak közt annyit leczirókálni, mennyire még többségének kiegészítéséhez szüksége van. Tekintsünk vissza a' legközelebb lefolyt hatvan évré; 's előttünk áll: hogy illy rendszer mellett a' ministeri felelősség, mellyért sokan mindent feláldozni készek, többnyire valóságos illusio.

„Szükséges, hogy, ha a' ministerium azon véleményben van, miként az országgyűlés által nem támogatván, egy összehivandó másik országgyűlés által támogatni fogna, azon joga meglegyen, miszerint a' népre hivatkozassék, 's az országgyűlést feloszlatthassa; mert csak így tartathatik fel a' szükséges harmonia a' közvélemény és törvényhozás közt. Ha a' ministerium másodszor is akarna illyesmit ismételni, kétségkívül revolútiót idézne elő.“ Ezen a' mart. 20-kai kerületi ülésben mondott szók, melyekből az 1848: 4. tcz. 5 §-a származott, kézzel foghatólag mutatják a' képviselőt képtelenségét. Hogy lehet az első ízben igazságos, a' mi másodszor ismételve revolútiót idézne elő? Hát ha a' ministerium azon véleményben van, miként az országgyűlés által támogatatik ugyan, hanem egy összehivandó másik országgyűléstől támogatni nem fogna: ekkor már ne legyen e kötelessége a' néprehivatkozás, 's lehet e biztosíték e' kötelesség pontos teljesítése iránt? Ime tehát azon törvényhozóink is, kik a' feleletmentes és három éves népképviselőt közünkbe hozzák, nyíltan megvallják, hogy nagy különbség van a' nemzet közakarata 's egy választmány akarata közt. Tovább. Quod uni justum, alteri aequum. Ha a' végrehajtó hatalom kezelésére 's koránsem a' törvényhozás szorítására hivatott ministeriumnak jogot adtok a' nép képviselőit tetszése szerint eloszlatni: miért tagadjátok meg épen a' törvényhozás gyakorlatábani tulsúlyra hivatott néptől azon jogot, miszerint képviselőit szinte tetszése szerint bármikor változtathassa? A' ministeriumnak olly gyámsága

alatt kívánjátok e a' törvényhozó népet tartani, mint az orvos keze alatt a' beteg van, ki nem akkor ehetik, mikor kívánja, hanem mikor orvosa megengedi? Tudjátok meg: a' nép nem születik betegnek, hanem az ilyen rendszer által teszitek azt beteggé.

Ha a' ministeriumnak joga lehet, a' kamarát tetszése szerint akármikor feloszlatni: a' jog és igazság engedhetetlen követelésénél fogva a' népnek még inkább joggal kell birnia, miszerint követeit belátása szerint bármikor változtathassa. De ha a' nép ezen természetes jogától meg nem fosztatik: azonnal vége van a' képviseleti rendszernek. Mert csak egy alternativa van. Tudniillik vagy a' választókat, vagy a' választottakat illeti a' törvényhozó hatalom gyakorlata. A' képviselet ez utóbbiakra ruházza ezt. De ha a' választók bírják követváltoztatási jogukat: azonnal ők urai a' törvényhozó hatalomnak. Mert hibásan tesznek sokan különbséget az utasítási 's visszahívási jog közt. A' kettő együttjár. A' visszahívási jog józanul nem gyakoroltathatik a' nélkül, hogy a' követ utasíttassék, vagy legalább arról értesíttessék, hogy micsoda magaviselete mellett nem fog visszahivatni, hogy miért hivatik vissza. És így megbizonyítottuk, miszerint a' képviselet, ha különben a' legméltányosb jogosság terén állna is, a' kormánynak engedett egyetlen kamarafelosztatási jog által vagy leszoríttatik a' jogosság teréről 's bitorlás rendszerévé válik, vagy pedig a' rendszer a' jog mezején maradván, azaz a' népnek is hasonló jog tulajdoníttatván, megszűnik képviseleti rendszer lenni.

„A' délelőtti alsó táblai ülésben (apr. 6. 1848) a' minisiterelnök tegnapi felszólítása folytán az urbéri viszonyok megszüntetéséről szóló törvény bővebb értelmezése forogván fen, a' ház azon törvényt, úgy a' mint van, megtartandónak 's minden újabb értelmezését fölöslegesnek találta, azonban ha a' minisiterelnök, ki jelenleg Bécsben van, csakugyan változtatást kívánna, 's a' törvény mostani szerkezete mellett a' felelősséget fel nem vállalná, az esetre törvényjavaslat fog, a' véle leendő értekezés nyomán, készülni.“ Íme már nálunk is példa volt rá, hogy a' magát

a' nemzeti közakarat csalhatlan tolmácsának tartó képviselő testület, működését ministeri tetszéstől függesztette fel, késznek nyilatkozván, minister kívánatára megtenni azon értelmezést, mellyet fölöslegesnek talált vala.

„Guizotnak reformot kellett volna adnia vagy igérnie a' követkamarában, 's nem lett volna semmi baj.“ Így okoskodott a' közvélemény a' februári eseményekről, menthetlen politikáról vádolván Guizot-t, hogy „ő teljes béke idején saját vakságában elbizottan és megfontolatlanul, ellenséges és vak szenvedélyünek bélyegeztette a' követkamaraai többség által az ellenzéket.“ Ime az önkormánytnak nevezett népképviseleti rendszer, mellyel illy könnyen forradalom örvényébe esik az ország, ha a' ministerium saját vakságában elbizott 's megfontolatlan; mellyben a' minister, tetszése szerint bélyegeztet a' követkamaraai többség által; mellyben a' reform megadását mindig a' felelősnek nevezett minister önkényétől kell várni!

Az ellenzék, igaz, ellenőrzi a' minister mindenhatóságát, hanem többnyire olly célból, miszerint ő jusson az egyetlen hatalomra. Ezért 's mivel a' ministeriumnak, ha bármilly csekély tárgyban is kisebbségben marad, le kell lépnie: itt a' pártok nem annyira a' fenforgó tárgyak, mint inkább önnön vagy vezéreik érdekei körül csatáznak. 'S a' ministeriumot nem lehetvén minden pillanatban minden véleménykülönbséghez 's a' közügy minden tárgyacskájához szabni: inkább a' véleménykülönbségek 's a' közügy némelly apróbb tárgyai alkalmaztatnak a' ministeriumhoz. Innen esik aztán, hogy csak nagyobbyszerű kérdések próbálgatják a' pártok viszonyait 's engednek befolyást választáskor még a' választóknak is. De bármint viaskodnak is a' pártok, a' divatos parlamenti kormány mellett voltaképen csak két párt létezik az országban: egy uralkodó 's egy elnyomatott. És ezen pártok nem változhatnak minden előforduló tárgyra nézve, sőt nem is akármikor, hanem csak a' választásra kiszabott időben. Itt hát az ember, ki az elnyomott párthoz tartozik, politikai szabadságától az egész országban hosszú időre egészen meg van fosztva.

e) Némelly ellenvetések.

Már régen előttünk áll az ellenvetés, miszerint a' képviseleti alkotmány a' törvényhozó hatalmat mindenütt két gyűlésre bízza, a' képviselők kamarája fölé még egy első kamarát állítván, miszerint a' képviselők határzatait, mielőtt törvénynyé válnának, más időben még más emberek vizsgálják át. Igaz, a' francziák nem boldogultak az egy kamarai rendszerrel, 's Amerikában valamennyi egyesült státus közt csak Pennsylvánia próbált egyetlen gyűlést alapítani, 's maga Franklin, a' népfelség hittanának logikai következményeitől vezéreltetve, pártolta e' módszert, hanem csakhamar szükség lett megváltoztatni az alkotmányt 's két kamarát alapítani, és ma már a' képviselet tanában axioma gyanánt áll a' kétkamarai rendszer. Ámde épen ezen tény az, melly kézzel foghatólag bizonyítja, hogy a' képviselet rossz, sőt hamis tolmáclata a' közakaratnak, hogy benne még bálványzói sem bíznak, 's az élet annyira meghuisítja, miszerint az egészen céltalannak tünnék fel a' nélkül, hogy a' közakarat találgatásában más időben más emberektől segítettnek. De hát kit képvisel így ezen első kamara, miután az egész ország 's ennek minden része 's viszonya már a' másodikban képviselve van? Vajjon nem lehetne e e' szerint még egy harmadik, negyedik kamarát is felállítani?

Mondjátok: a' közönség nincs a' közügyek tárgyalásától kizárva, mert szabad vizsgálat uralkodik a' nép lelkében sajtószabadság által. Ámde épen az a' baj, hogy csak sajtószabadság által; épen az fáj, hogy elszeditek a' nép politikai szabadságát, akaratát és hatalmát, 's olly helyzetbe teszitek őt, miszerint sajtó 's petitiók útján kunyorálni kényszerüljön uraitól azt, mi tulajdonkép őt illeti. A' sajtót aránylag kevés ember használhatja ugyan véleményének nyilvánítására, és mégis épen mivel mindenki előtt nyitva áll, az a' legbecsesb tényezője az itteni szabadságnak.

Tapasztalásból tudják a' nemzetek, hogy őket a' képviselők lehető visszaélései ellen sem a' kormány ellenörködése, sem a' két kamarai rendszer, sem a' kérelmezési jog, sem a' szabad sajtó eléggé nem biztosíthatja: az-

ért is még egy védfalat emelnek törvényhozók kénye ellen. Különbséget tesznek alkotmányozó 's törvényhozó hatalom közt: amazzal chartát iratnak, melly emennek munkálkodása körét 's módját megszabja, 's ezután nem egy gondolkodó, ki a' választmányt csakugyan nem bírja a' nemzettel azonosítani, úgy okoskodik, miszerint a' képviselők közvetlenül a' társadalom összeségétől hatalmaztatván fel, mit kiszabott körükben végeznek, annyi, mint ha az összeség maga végezné. E' szerint bizvást kérdezhetjük: ha az összeségnél maradt 's örökre megtartandó alkotmányozó hatalommal chartát irattok, miért nem iratjátok hát vele a' törvényeket is? Tán, hogy ezek kisebb érdekűek, vagy az összeséget nem akarjátok minduntalan fárasztani, 's jobb szeretitek, ha nyugodni vonul, 's szabadságának ügyét másokra bízza? Vannak dolgok, mellyek semmi helyettesítést nem tűrnek. A' gondviselés úgy akará, hogy valamint minden élő lénynek teste fentartása végett önmagának kelljen ennie és innia: úgy minden embernek, ki szabad kíván lenni, önmagának kelljen szabadságát önnön veritékével táplálnia.

De nem is áll az, hogy az alkotmányozó hatalmat az összeség gyakorolja. Az angol parlament nemcsak törvényhozó, hanem mindig egyszersmind alkotmányozó testület is. Az amerikai szövetség felhatalmazta a' bírót, miszerint ne engedelmeskedjék olyan törvénynek, mellyet az írott alkotmányba ütközőnek vél; de mégis gondoskodék azon módról, melly szerint ezen alkotmány az időszerinti szükséghez képest módosíttathatik. A' franczia legközelebb bukott alkotmány ellenben nem rendelkezett a' charta változtatásának módjáról, ezt hát csak forradalom változtathatta meg. És nagy jelentőségű tanulság ragyog azon tényben, miszerint épen azon alkotmány változik legnehezebben 's legcsendesebben, mellyben a' törvényhozás mindig egyszersmind alkotmányozó gyűlés is. Spanyolországban és másutt eleget láttuk, hogy a' képviselők a' chartával tetszésök szerint bánnak. De hogy is ne bánnának, midőn ők bírják az összeségnek minden hatalmát? Igaza van Fáy Andrásnak,

hogy „erőnek és hatalomnak, még jó akarat mellett is, gyakran tözsomszédja az önkény.“

„Nem kellene most a' nemességet megsérteni, később majd maga is átlátandja, hogy kényelmesebb dolog magát képviseltetni, mint személyesen megjelenni, 's munkáját, házat elhagyni.“ Volt, ki így okoskodott az utolsó pozsonyi országgyűlésen. És valóban lehetnek emberek, kiknek kényelmes a' képviseltetés; azonban mi nem a' kényelmet, hanem a' szabadságot áhítjuk, keressük, és jól tudjuk, hogy ahhoz csak munkával közelíthetünk és azt csak munkával élvezhetjük. Kinek kényelem a' főcélja, az már szívében rabszolga. Nevezetes tünemény, hogy korunk szelme kényelem és házi munka kedviért megkímélni törekszik a' népet a' szabadság élvezetétől, de a' nemzetőrségi fáradságtól nem!

Igaz, hogy nálunk eddig csak a' nemesség bírt politikai jogokkal, de mégis olly alkotmányunk volt, miszerint ha a' kormány valamit keresztül akart vinni: 300,000 emberhez, az 52 vármegyéhez kellett szólnia. És ennyi népet tévedésbe hozni nagy feladat. Most sokan örömteljes kebelrel néznek az idei nemzeti gyűlés elébe. Tagadni nem lehet, nagy és nélkülözhetlen nyereségünk az, hogy az egyenlőség ígéje köztünk testté lett. De ebből nem következik, hogy a' nemzettől elválandó 377 követ összejövele nemzeti gyűlés lesz. 377-nél 300,000 is több volt. Nemzeti vagy országgyűléssel csak úgy bírhatandunk, ha azt tényleg a' nemzetből, az országból alkotjuk meg. Francia képviselet mellett lehetnek kamaráink, de országgyűlésünk nem.

Fölötte szövevényes és mesterséges rendszer a' képviseleti rendszer. Nem csuda, hogy angol találmány. Kimerítő bírálata vaskos kötetekre nőne. Itt azonban legyen ennyi annak kimutatásaul elég, hogy részünkről azt nem tarthatjuk azon rendszernek, melly a' szabadság és rend igényeit kellőleg kielégíthetné. Szabadjon azonban még néhány példát felhoznunk, miszerint meggyőződésünk koránsem kizárólag magunké.

f) Néhány nyilatkozat a' képviselő ellen.

„Az alsóház kétségkívül a' korona iránti kötelességet minden egyéb lekötöttség fölének tekinti. Ő nekünk egyedül történetes létezését köszöni, és háláját igazságosan vitte által szülőiről jötevére; azoktól, kik neki életet adtak, a' miniszterekre, kiknek jóakarataból politikai élete kéjelmeit 's gyönyöreit nyeri; kik csecsemő korára a' leggyöngédebb gondot fordíták, és szükségén segítenek a' nélkül, hogy érzékenységet megsértenék. Mint tetszik ezen kép, melyet egy angolnak volt alkalma adni hona alsóházáról, és a' mely nem képzelt lehetőségen, hanem valóságon alapszik? És mi nevezetes, hogy egy illy parlament ellen, mely a' nemzet ügyét eladta, nincs az angol alkotmányban más segéd, mint folyamodni esedezve épen azon hatalomhoz, mely ezen törvényesítő eszközt magának megvette, hogy azt rombolná széjjel, 's hína össze függetlenebb alsóházat. — Az angol nemzet kijelenti, hogy durván megbántott képviselői által, és sürgeti felségedet, hogy gyakorolja törvényes előjogát 's adjon neki alkalmat azon megbízását visszavonhatni, melyet gyalázatosan bitorolva lenni tapasztal. Illy könyörgéshez eddig a' magyar nem szokott 's arra nem szorult, mert saját kezeiben volt a' követelés és visszahívás. Igy ír Keresztúry József.

„És mi polgárok csak amugy kény és kegyre adjuk e által drága jogainkat három hosszú évre képviselőinknek? Azt hiszem, nem adandjuk át a' visszahívhatóság biztosítéka nélkül. Illy követésre méltó felhívást intéz hozzánk Ujházy László.

Hogy lesz az, ha utasítás nélkül mindenható követek fogják alkotni a' képviselő táblát? „Ez gyönyörködni fog saját mindenhatóságában, 's mint mindenütt, ugy itt is, először aránytalan szűkéseket tesz a' demokratia áradozásai felé, később engedelmes szolgája lesz a' kormánynak. „És ha nincs utasítás, hajlandó lesz az ember a' törvényt nem saját akarata kifejezésének tekinteni. Nem lesz hozzá azon tisztelettel, azon önkéntes ragaszkodással, mellyel vicseltetett ahhoz, mely saját kívánságát mondotta ki. Ezután

a' „sine me de me“ elvet tekinti mindegyikben.“ Ezt jósolja utasítás nélküli jövődönkről Lósy Imre.

„Én a' képviseleti kormányt mindig egy bizonyos társadalmakban 's korszakokban elkerülhetlen egyezségnek tekintém; hanem, miként minden egyezség, ez sem old meg minden kérdést; elhalasztja a' nehézségeket; — fegyvernyugvás ez a' demokratia és monarchia közt, két igen alávaló zsarnok, a' félelem és érdek, auspiciuma alatt... Végül, a' beszéd aristokrátiája ez, melly a' születési helyébe állíttatott, mert ez az ügyvédek kormánya.“ Ezt mondá Custine az orosz czárhoz, 's érzékeny kézszorítást kapott érte.

Tagadni nem lehet, ezen fegyvernyugvás alatt az emberi haladásnak sok intézete szépen megfér 's virágzásnak indulhat. Nem egy országban a' képviselet tiszta gépezete csak olly csontvázként tűnik fel, mellyre a' nemzetnek életadó intézetei izmok, idegek 's létegekként raggatvák. Az egyenlőség, aztán a' sajtó, jury, békebirák, község-rendszer mind megannyi dicső tényezői a' rendszeres szabadságnak, mellyek a' képviselet épülete körül szépen megférnek. Sőt Albion 's most már más országok is bizonyítják, hogy e' mellett még korlátlan népgyűlések sem lehetetlenek 's szép sikerrel tartathatnak. Hanem ez üti fel aztán i-re a' pontot, ha észreveszszük, miként ezen státusférfiak azon ürügy alatt, hogy az összeség személyesen nem tanácskozhatik, elszedik tőle 's a' képviselők tulajdonává teszik az ő politikai jogait, és aztán veszélyesen sértve látván így a' szabadság szentségét, megengedik a' népgyűléseket 's pedig háttartalanul.

Szabadjon hát azokat, kik azzal állnak elő, hogy a' képviselet nem elmélet többé, mert azon nemzetek, mellyek az emberi nem haladása élén állanak, a' képviseleti rendszer formái közt fejlődnek, — szabadjon őket kérnünk, hogy a' képviselet formájától válaszzsák el a' szorosan hozzá nem tartozó 's másutt is ellehető intézeteket; gondolják meg, nem haladhatnának e ezen nemzetek más formák közt szintűgy vagy tán még sikeresben, és viszont fognának e más nemzetek a' képviselet azon formái közt szintűgy ha-

ladhatni, Mexiko, Délamerika, Spanyolhon, Partugallia példái után ítélve, 's nem feledve, hogy még Franciaország sem élte be magát a' képviseleti kormányba, és Bentham szomorítónak mondja, hogy a' mi különösen jó van Angliában, az a' törvények folytonos megsértése útján létesül; végre vegyék figyelembe, hogy itt nem a' jólét, hanem a' szabadság eszközeit tárgyaljuk.

Amerikában a' nép többsége minden, 's kívül semmi sincsen; és mégis Tocqueville (IV. köt. 6 fejez.) arról győz meg minket, hogy az itteni társas állapot is könnyű módokat nyujthat a' despotismus megalapítására. „Ha képzelni akarom, ugymond, minő új vonásokban jelenhetnék meg a' despotismus a' világon: látom sokaságát számtalan hasonló 's egyenlő embereknek, kik minduntalan önszemélyeiket veszik célul.“ „Ezek fölött egy roppant gyámnoki hatalom emelkedik föl, melly egyedül maga akar biztosítást adni élvezeteiknek 's örködni sorsuk fölött. E' hatalom korlátlan, szörszálhasogató, szabályos, előrelátó és szelid. Hasonlítna az atyai hatalomhoz, ha neki is, mint ennek, célja volna az embereket férfikorra készíteni; de őket épen ellenkezőleg, változhatlanul a' gyermek korban akarja megtartani; szereti ha a' polgárok vigadnak, csak hogy vigadásnál egyébről ne gondolkodjanak. Szeret dolgozni jólétükön; de annak egyedüli ügyviselője 's bírója akar lenni; gondoskodik bátorságukról, előrelátja 's biztosítja szükségüket, könnyíti gyönyörüségeiket, vezeti főbb ügyeiket, igazgatja iparjokat, szabályozza előhaladásait, felosztja örökségeiket; csak az esik neki nehezen, miért nem mentheti már fel őket egészen a' gondolkozás fáradságától 's élet terhétől is? Ekkép a' szabad akarattal élest naponként haszontalanabbá 's ritkábbá teszi; az akarat működését keskeny körbe szorítja 's megfoszt lassanként minden polgárt még önmagának használatától is.“ „A' korunkbeliek folyvást két ellenséges szenvedély által izgattatnak; érzik a' kormányoztatás szükségét 's a' szabadon maradás vágyát is. Nem fojthatván el sem egyikét sem másikat ez ellenkező ösztönöknek, egyszerre ki akarják elégitni mind a' kettőt.

Magoknak egyetlen gyámnoki, mindenható, de a' polgárok által választott hatalmat gondolnak ki. A' központosítást összekötik a' népfelséggel.... Gyámság alatti állapotukra nézve meg vannak vigasztalódva, gondolván, hogy gyámnokaikat önmagok választották. Mindenki eltűri a' megköttötést, mert látja, hogy nem egyes ember, hanem maga a' nép az, ki a' láncz végét tartja. E' rendszer mellett ki-lépnek a' polgárok egy pillanatig a' függésből, hogy magoknak urat válaszszanak 's aztán ismét visszatérnek oda. Korunkban sok ember van, kik az igazgatási despotismus és népfölség közt kötött efféle alkun könnyen megnyugosznak, 's azt vélik, eléggé biztosították a' személyes szabadságot, ha azt a' nemzeti hatalomnak adták által. Ez nekem nem elegendő. Előttem az úrnak minősége sokkal kevesebbet nyom, mintsem a' hódolás.“ — „Ez úton fentartatik a' személyes befolyás a' legfontosabb ügyekben; de azért szint-ugy elnyomatik az apróbbakban és magánosokban. Elfelejt-jük, hogy főkép a' részletességekben ártalmas az embereket járom alá vetni. Részemről majd hajlandó volnék azt hinni, hogy a' szabadság nem olly szükséges nagy dolgokban, mint kicsinyekben, ha gondolhatnám, hogy lehet egyiket biztosítani a' másik bírása nélkül.“ „Hiában bizzátok ezen polgárookra, kiket a' központi hatalomtól olly függökké tettetek, e' hatalom képviselőinek koronkénti választását; szabad akaratuknak ez olly fontos, de olly rövid és olly ritka használata nem fogja őket abban gátolni, hogy gondolkozás-, érzés- 's cselekvésbeli tehetségüket lassanként önmagoktól el ne veszeszszék, és így lépcsőnkint az emberiség egyenzetén alól ne essenek.“ „S valóban nehéz is képzelni, mint tudhassák olly emberek, kik öngazgatásuk szokásáról egészen lemondtak, jól megválasztani azokat, kiktől kormányoztatniok kell; 's azt velünk soha senki el-hitetni nem fogja, hogy valami szabadelmű lelkes és bölcs kormány jöhessen elő valaha egy szolga nép szavazataiból.“

Schlegel Fridrik a' képviseleti rendszerre azon gán-csot vetette, hogy az a' kereszténység tiszta elvével ellen-kezik; Chateaubriand ellenben „Génie du christianisme“

czimü munkájában ezen rendszert a' kereszténység legnemesb gyümölcsének nevezi. Ha a' képviselet az embereket ön-zők, érzéketlenek, 's egymáshoz hidegekké teszi: ugy ez a' felebaráti szeretetnek országa nem lehet, és ha a' lelki önállóság kifejtése a' kereszténység elve: a' képviselet e' tekintetben nem nagy segédére van.

Mindazáltal örvendjük rajta, hogy a' hűbér-rend-szerből ilyen alkotmány fejlődhetett is ki. Végtelenül előbb-való ez annál, melly miután minden hatalmat központosított volna, azt egy feleletmentes ember kezeibe rakná le. Nagy lépés ez a' szabadság ígértföldre felé, de koránsem az ígértföld maga. És azt se higyük, hogy ezen alkotmány mindenütt 's minden viszonyok közt a' szabadság és jólét egyenlő gyümölcseit termi.

Miután e' rendszer a' rokonszenvek csudálatos összeforradásán, vak bizalmon 's hódoláson alapszik: haladásunk egyik vezérétől, gróf Széchenyi Istvántól, azon tan-nak felállítójától, miszerint mindent, még a' jó szándékot is, becsületes értelemben gyanusítani lehet és kell, ezen rendszerre nézve következetesen másféle nyilatkozatot nem várhatánk, mint ezt, mellyet a' Tiszavölgy rendezését illető Eszmetörvényekben (64. l.) tett: „Nincs senki e' hazában, ki idegenebb volna a' pesthirlapi centralisatiói eszmétől, ha jól fogtam fel azt, mint én. — A' vármegyékben látom én még mindig nemzeti és alkotmányos állásunk legfőbb kezességét. Semmisítsük azokat csak meg, — és megengedem lesz rend mindenütt, quantum satis, és lesz tömérdek más népegyülettel emancipált zsidó is annyi és olly fehér mint hó, de hogy efféle időtlen metamorphosis után a' magyarnak csak hült helyét, az alkotmánynak pedig legfelebb csak hüvelyét fognók találni, arról tökéletesen meg vagyok győződve.“ Ezen meggyőződéshez következetesen, 1848 apr. 3-án, azon hiedelmét adta elő, miszerint „ha a' municipiumokat elvesztjük, elvesztjük azon főgarantiát, mellyre zivataros időben támaszkodni lehet. Ismeri a' megyei rendszer hiányait, de azt véli, hogy azt a' felelős ministeriummal kombinálni nem lesz quadratura circuli.“

II.

A' törvényhozás természetes rendszere.

A' szabadságnak legjobb alkotmánya az, mellyben igazán a' közakarat uralkodik. Hogy állandón igazán ez uralkodjék, e' végből az állodalmi hatalom egyik részét az állodalom fejére ruházandónak, másikat az összeségnél megtartandónak mondtuk. E' helyütt az összeségnél megtartott hatalom főrészének, a' törvényhozásnak, a' dolgok természete által kijelelt rendszerét kell ábrázolnunk.

a) A' törvényhozási jog alapeszméje.

Minthogy a' közakarat a' társadalmi szerződés által körülírt téren és kijelelt irányban tetemesbnek nyilvánuló akarata az egyesülteknek: következik, hogy kitől az egyesülésből folyó jogok egészét nem kívánjuk megtagadni, annak mindenké fölött mindnyájokkal egyenlő jogot kell tulajdonítani a' közakarat nyilvánításához járulásra. És mivel az így feljogosított egyesültek akarata csak úgy fog mindig lehető legvalóbban a' szövetkezésileg kijelelt irányban tetemesbnek nyilvánulni, ha azt mindig az időszerint köztök létező értelmiség kölcsönös felvilágosítás útján nyilvánítandja: következik, hogy kinekkinek egyenlő joga a' közakarat nyilvánításához járulásra csak nyilatkozó értelmessége által válhatik érvényessé, 's érvényesítésére abszolút hatalom senkinek sem adathatik. E' szerint a' közakaratot két elem tényezi: a' közösség és az értelmiség eszméje.

A' közösség eszméje által minden jogtárs egyaránt részesévé válik a' főhatalomnak; szabad lesz, 's mégis a' törvényeknek alávetve, mert a' törvények az ő akaratából szintugy mint bárkiéből keletkezhetnek, és senki sem kormányoztatik a' nélkül, hogy szabad akaratának használatával élhetne. Kinek cselekvényei számára más szab törvényeket; az annyiban nem szabad, mennyiben cselekvényeit akarata ellen másnak törvényhozása szabályozza: hanem e' közösség eszméjénél fogva mindenkinek cselekvényeit min-

denkinek törvényhozása egyiránt szabályozhatván, mindenki egyaránt szabad.

Az értelmiség eszméje által a' mindnyájok akarata értelmes közakaratná, azaz olyanná válik, melly az eszményi közakaratot mindenkor lehető legjobban közelíti vagy üti meg, mellyben tehát minden józan 's elfogulatlan okvetlenül megnyugszik, mihelyt iránta mindenki által felvilágosíthatván, kellőkép felvilágosíttatik. Következéskép habár külsőleg úgy látszik, mintha a' mindnyájokat egyenlőn illető jog a' közakarat nyilvánításához járulásra az értelmiség kelléke által szűkebb körre, az értelmesekére, szoríttatnék: holott tetteleg a' közösség eszméje nemcsak hogy nem csonkíttatik, sőtinkább az egyesek összes akarata tulajdonkép csak ez által válik való és igaz közakaratná. Értelem a' szabadság és rend kútforrása. Értelmes szabad lények társadalmát csak tiszta értelem szabályozhatja 's vezérelheti czélszerűleg. Csak az értelem nyilvánvaló világa tisztíthatja 's olvaszthatja a' magán akaratokat közakaratná.

A' képviselet valólag egyikét sem bírja a' közakarat ezen két elemének. Képviseleti rendszernél színleg némi befolyás engedtetik választás által a' törvényhozásra; tényleg azonban ezen befolyás ha nem semmis, ugy bizonyosan olyan, melly merőben ellenkezik a' mindenkinek egyenlő jogával a' közakarat nyilvánításához járulásra, mert itt a' választóknak semmi avatkozás nem engedtetik a' törvényhozói tanácskozásokba, míg ezek a' képviselőket kizárólag 's függetlenül illetik. És a' törvényhozási részvétjog itt nem nyilatkozó értelmesség, hanem kinekinek tulajdonított absolut hatalom által válik érvényessé: itt minden szavazat egyenlő súlyu, a' legképtelenebbé olyan mint a' legképesbé; itt a' választók pusztán személyekre vonatkozó akaraik kijelentésére utasítvák, és a' képviselők tanácskoznak ugyan, de a' fenforgó tárgyakat nem tanácskozásuk által, hanem számuk absolut hatalmával döntenek el, ugy hogy itt minden a' szavazók pusztá számától függ; mi által közakarat gyanánt könnyen 's természetesen a' magán akaratok bizonyos összege léptettetik fel. Itt a' képviselő, mi-

helyt a' kamarába lép, megszűnván választóival viszonyban lenni, az egész nemzet képviselőjévé válik: 's ennél fogva a' képviselet a' törvényhozást egészen elválasztván a' nemzettől, érzékenyen méltányolja a' képviselő meggyőződését, de fitymálja sőt egészen megveti a' képviselteket; mindent átölelő értelmet 's belátást tesz fel amarról, míg ezeket minden tárgy, még önérdekeik iránt is legnagyobb setétségben tapogatózni véli; amannak jogot enged felvilágosításra 's véleményének kifejtésére, ezekre köteleességet szab, miszerint ériék be azzal, ha felvilágosíttatnak, 's nézeteik újjal cseréltetnek fel. Burke ezen szavai, melyeket egykor bristoli választóihoz mondott: „Én érdekeiteket védelmeztem nézeteiket ellen;“ tökélyesen felderítik a' képviselő 's képviseltek közti viszonyt 's különbséget. És midőn a' nemzet millióit egy kis választmánynak így feláldoztatok: hiában hivatkoztok a' sajtóra, azt is jobbadán a' képviselőktől 's barátaiktól látjuk elfoglalva lenni; mert ha a' néptől a' jogot és hatalmat elszedétek, megfosztottátok azt a' közügyek iránti való részvételtől is; és ha vélitek, hogy a' nép személyesen nem tanácskozhatik, annál inkább hinnőtök kell, hogy az nem literátorkodhatik.

Minthogy e' szerint a' képviseletben nem találjuk fel valólag a' közakarat tényező elemeit, és mégis hinnünk kell, hogy az emberi nem szabadnak 's társas állapotra teremtetett: világos, miszerint abból, hogy a' nép százezerei együtt nem tanácskozhatnak, koránsem az következik, hogy jogaikat 's hatalmukat egy választmányra ruházzák, mely aztán helyettök gondolkodjék, tanácskozzék és akarjon. Nem, nem; az akaratot átruházni nem lehet, a' természet és logika itt mást parancsol.

b) A' népi törvényhozás valóításának módja.

A' képviseleti rendszer egyik lelkes bajnoka Rotteck ezt írja: „Ha egyetlenegy népgyűlés többsége választaná a' hongyűlést, ezt rendszerint ezen többség szószólói fogának képezni, következésképp annak véleményeit egyértelműleg mondogatandának ki, 's e' szerint a' néphaugulatnak

áltolmácsai leendnének. Mert habár a' többség természetes létege a' közakaratnak, mégis nagy különbség van egy párányi többség által hozott, 's ennél fogva még ingadozó vagy kétséges, és egy egyhangulag kijelentett, 's ezért bizonyos, kétségkívüli, erélyes határozat közt. Sőt mihelyt különbféle érdekek forognak fen, a' többség szavazása a' szavazók elfoglaltsága miatt könnyen hűtlenség veszélyének tétetik ki. Tehát a' részletekbe beocsátkozás egyetlen jogmenedéke marad a' szorongatott kisebbségnek; sőt kell hogy ez igényeinek hangos felemlegetése által az elnyomást elhárithassa. Mind a' kettőtől meg van az olly hongyülésben fosztva, melly nem egyszersmind általa választott tagokat is számít. Az ország közönségében igényeinek kifejtése által alkalmasint ő maga diadalmaskodnék, vagy legalább egyezséget eszközlene ki: a' mi (bádeni) hongyülésünkön követelése meg sem hallgattatik; a' kormány maga megcsalatik a' követek álegyértelműsége által. És így megeshetik, hogy egy factio, önző követelését nemzeti közkivanat gyanánt adja elő, 's némelly tisztátlan magán akaratok összege az egyedül a' való közakaratot illető uralkodást bitorolja.“ Ehhez képest Rotteck annyi választókerületet mond szükségesnek, a' hány természetesen elkülönzött jogi érdek 's irányzat a' népben van, miszerint mindegyiköjöknek a' hongyülésen is legyenek szószólói, 's a' hongyülés ne csupán a' népben tulnyomó, hanem minden csekélyebb irányzatot 's ezen irányzatok viszonyait is híven képviselje.

Hogy minden természetesen elkülönzött jogi érdek 's irányzat szószólókkal aránylag láttassék el, azt a' népválasztásoktól csak német szobatudós várhatja ugyan; mindazáltal mégis világos, hogy még az öszpontosító képviselő is kerületekre osztja a' nép százezreit, 's az idézett sorok mutatják, hogy az eddig természetes úton van; hanem megszűnik azonnal rajta lenni, mert e' felosztást egyedül a' pillanatnyi választás végett teszi. De mit ér kerületenként választatnia a' képviselőket, ha ezek a' kamara küszöbére lépven, megszűnnek választóikkal viszonyban lenni 's az

egész nemzet egyetemes képviselőivé válnak? Pusztá megválasztatásuk nem fogja őket abban gátolni, hogy olly egyetlen testületté olvadjanak, mellynek határozatai, a' benne rendszerint hosszabb időre megalakult többség kifolyásai, a' kisebbség teljes elnyomása mellett. Nagyon jól van az mondva, hogy az ország közönségében alkalmasint azon érdek vivná ki magának a' többséget, melly a' képviselők-nél kisebbségben marad.

De ha már kerületekre van a' nép osztva: miért nem engeditek jogait kerületenként gyakorolnia? Hol van az megírva, hogy az egész nemzetnek együtt egy helyen kelljen tanácskoznia, és mi haszna van abból, ha együtt tanácskozik? Avvagy nem elég világosan mutatja e a' tapasztalat, hogy egy testület gyakran majd olly könnyen elcsábíthatatik, szenvedelmektől elragadtathatik és tévedhet, mint egyes ember? És várhatni e mindenre, főleg pedig csekélyebbeknek látszó tárgyakra nézve, sikert olly férfiaktól biztosan, kik tíz, húsz, ötven sőt száz mérföldnyi távolságban vannak azon helytől, mellyről tanácskoznak?

Ha a' nép egy tömegben akaratát nem nyilatkoztathatja, és mégis kívánjuk, hogy akaratának használatával éljen: isten és ember előtt nincs más mód, mint felosztani azt akkora társaságokra, mekkorákban akaratát közös felvilágosítás útján mindenkor kinyilatkoztathassa. Ez az egyetlen mód, melly nagy országokban mindenkit lehető legvalóbb szabadságban részesít. Mi erre a' következő rendszert hiszszük jónak 's egyedül természetesnek.

a) Az ország osztassék fel a' terület és lakhatóság aránya szerint lehetőségig egyenlő kerületekre. Minden kerület közepe táján jeleltessék ki egy székhely, a' gyűlések helye.

b) Határoztassanak meg azon polgárok, kik a' társadalmi szerződésből folyó jogok egészének birtokában marandandók. Ezen honpolgárok meghatározásának szüksége a' népesség szaporodtával mindinkább érezteti magát. Eszközölhetni pedig ezt korunk szelleméhez képest főleg census által, melly a' rend és függetlenség biztosítékát foglalja ma-

gában. Azonban ovakodnunk kell a' birtok-aristokrátiától és azon doctrínáktól, melyek az alkotmányok valódi támaszát a' pénztözsérek hűbériségében hirdetik lappangani. Hogy valaki a' szabott mennyiségű birtokkal vagy jövedelemmel bír, abból koránsem következik, hogy ő okvetlenül megüti a' honszeretet, értelmiség 's függetlenség szükséges mértékét. Vajmi gyakran tapasztaljuk, hogy a' kincsszomj 's hivatalvágy hógörgetegként növekszik a' birtokkal. Ennél fogva igen okszerű sőt szükséges, hogy a' censuson kívül még némelly szellemi qualificatiók is részesítsenek az összes politikai jogokban. Így a' lelkészek, tanítók a' községek előljárói okvetlenül felruházandók ezen jogok összegével. Egyébiránt ezen politikai qualificatiókat mindig a' politikai eszély fogja a' nép szükségéhez képest magasbra emelni vagy csökkenteni, kétséget nem szenvedvén, hogy általok ezen jogokat fölötte csekély számra is szoríthatni, miként Francziaország példája mutatta, hol a' census 36 millió közt 250 ezerre szorítá a' választási jogot. A' törvényes qualificatio által kerületi vagy megyei közönség tagjává válhatik 's írathatik be minden polgár.

c) A' megyei közönség összeírt tagjai közül csak annak szavazata számítlassék, ki annak, hogy a' fenforgó tárgyhoz kellőképen ért, csálhatlan tanújelét adta az által, hogy véleményét a' gyűlés színe előtt okokkal támogatva előadni bírta*). Ez által, miután a' szónokszék minden teljes jogu polgár előtt nyitva állna, mindegyik nyilván érvényesíthetné értelmesakarátát, felvilágosíthatná, megnyugtathatná vagy szinte nyilvánulásra zaklatná fel a' többiekét, 's e' szerint szabadon emelkedvén ki a' polgárok közt létező értelmiség, még pedig nem valami szobatudósi, hanem az életből meritett gyakorlati képesség, ez a' magán akaratokat a'

*) Olly kellék, mellynek fontossága minden gondolkodó előtt önként felötlik; mindazáltal tudtunkra első pendíté meg Kossuth a' Pesti Hirlap 1843 évi 268. sz.-ban, javasolván, hogy a' köztanácskozásokban csak az vegyen részt, ki a' miveltségnek bizonyos öntudatát érzi keblében, mihez képest a' határozatot soha és semmi esetben se legyen szabad tömegek zajongó felkiáltása után, hanem csak a' szónoklatok többsége szerint kimondani.

többség valódi közakaratává olvasztaná, 's intézné a' közügyeket. Hogy tehát a' megyei tanácskozásban valakinek szavazata számíttassék, arra nézve ugyszólván két foku qualificatióval kell birnia: az első foku által lesz a' megyei közönség tagjává, a' második foku pedig felhatalmazza őt arra, hogy az első által nyújtott tanácskozási jogát gyakorolja. Ezen második qualificatio az, melly a' szabadságot a' renddel bensőleg egyesíti, 's a' magán akaratok összegét, melly az emberek száma által határoztatik, mindenkor lehető legjobb tiszta közakaratra emeli. A' szabadság itt igazán lélekként tűnik fel, mellynek korlátai nincsenek kézzel foghatólag meghatározva. Alakja közepében duzzadt és fényes, szélein pedig észrevehetetlenül a' nap sugáiraiként enyészik el.

Nem ártana bővebben tárgyalni az imént kifejtett elveket; hanem rövidsége kell törekednünk. Érintünk hát csak némellyeket.

Nem helységenként a' nép által választandóknak, hanem a' megye lakosai közül qualificatiók által kiemelőeknek véljük a' megyei közönség tagjait, nehogy a' legalsó néposztály a' neki inkább ártalmas mint üdvös választási jog által felzaklattassék nyugalmaiból 's elvonassék munkájától, és a' magasztosb hazafiság 's értelmiség a' nép kedélyének játékvá tétessék. Választási jognak természetes kísérője a' vesztegetés, ezen rákfenéje a' néperkölcsöknek; és a' választási jog még akkor is, midőn a' nép aljas eszközül használtatik általa, szédítő gloriát 's hatalmat éreztet vele. Képviselőiben vajmi gyakran lesujtatik a' sokaságon felülemelkedni vágyó lélek, és a' többség 's megválasztottak iránt ellenszenv 's visszavonás gerjesztetik a' kisebbség 's bukottakban: a' természetes rendszer magára hagy mindenkit, ösztönszerű egymáshoz ragaszkodást táplál a' keblekben, 's hő tiszteletet gyulaszt a' szabadon felülemelkedő lelkek iránt. Minden ember tisztán érzi, hogy mi ő, 's a' mivel bír, azt sem a' felsőbbség sem polgártársai kegyelmének, hanem mind közvetlenül édes hazájának és saját szorgalmának köszöni. Innen a' hazaszeretet kiolthatlan tiszta lánggal ég buzgó kebelén, 's nem engedi a' szív

indulatait elfogulni 's az észen felülkerekedni. És a' népnek a' megyei közönségen kívül eső tagjai politikai jogokat találhatnak a' községrendszerben a' községi ügyekre nézve; különben pedig mindig beérhetik annak lehetőségével, hogy magokat vagy fiaikat szorgalmuk által a' megyei közönségbe fölemeljék, valamint a' képviseletben is sokaknak be kell a' választók közé vergődés lehetőségével érniök, sőt rendszerünkben a' legutolsó ember vagy osztály is természetesen birván, vagy magán uton könnyen találhatván ügyvivőt, elmondhatjuk, hogy a' mi a' kerületi tanácskozásokban természetesen nincs képviselve, arra nézve a' képviselet magán utra vagy socialis térre van utasítva, hova az tanácskozás tekintetében természetesen tartozik.

Athenaeben, ki csak szavazattal birt, köteles volt a' népgyűlésekbe elmenni, mert Solon bűnnek tekinté a' közügyek iránti hanyagságot; Spartában pedig a' polgároknak a' népgyűlésekben felvett tárgyak fölött beszélni nem, csak felkiáltás általszavazniok volt megengedve. Részünkről egyiket sem látjuk jónak sem szükségesnek. A' puszta szavazás közakarát helyett rendszerint csak a' magán akaratokat gyűjti össze. Kantként mindenben megnyugszunk, mire el lehet mondani: volenti non fit injuria. Ne kényszerítsünk egyenes erővel arra senkit, hogy jogaival éljen. Ám lássa mindenki, mi következik magaviseletéből. A' mint ki vet, úgy arasson is. Ha jó hazafi látja, hogy a' közügyek nélküle is jól intéztetnek, miért ne maradhatnahonn, 's idejét ne fordíthatná másutt haszonra? Ha pedig a' gyűlésben van, 's meggyőződése szerint látja a' többséget keletkezni, vajjon miért kellene szólania? Ámde ha látja, hogy a' közügyek terén befolyására szükség van: mindeneknél előbb való kötelességének ismerendi, tehetségeit ott hasznosítani. A' rossz hazafi ellenben jobb ha honn marad; és ha mégis eljő, 's fölemeli fejét, ejtse őt kisebbségbe az erényesebb rész; ha pedig a' többség rossz, szenvedjen 's bünhödjék az egész, miért enged keblében rossz többséget keletkezni. A' dolgok természete követeli ezt. —

Korunkban minden olly nagy egyenlővé válással fenye-

get, hogy az egyes személyek alakjai ide 's tova eltűnnek a' közös ábrázatban. Minden emberi alak, legyen bár üres vagy telisded teli, ha csak hozzá van a' kívánt census kötve, a' közügyek mérlegében egyenlő súlyt kényszerítették nyomni; a' nemzetben található politikai kincs a' benne mindig több politikai salakkal kevertetik össze, azaz a' gyöngy vízbe fúlasztatik. Könnyen lehet tehát, hogy a' természetesnek neveztük rendszerben némelyek aristokrátiát fognak gyanítani, 's elveikkel nem tudandják megegyeztetni, hogy csak a' szerencsésb nevelésük vagy nagyobb tapasztalatauk határozzanak a' közügyek fölött. A' képviseleti rendszerről is elmonta Custine, hogy az a' beszéd aristokrátiája; és Cormenin följegyzé, miként a' francia minapi kamarák csak hűbéres kamarák, 's a' követek birtok-aristokraták valának. Tagadni nem lehet, emberi természetünkben egyaránt eredetileg gyökerezik ugy az anyagi 's szellemi erők különbféleségében az aristokratia, mint a' szabadságvágy 's jogérzetben a' demokratia szeretete. Tehát nem elfojtani, hanem kiegyenlíteni kell ezen két ellenkező ösztönt. Kiegyenlíteni pedig 's tökéletes egyezményben tartani ezt egyedül észaristokratia képes; mert ez épen annyiban demokratia, mennyiben aristokratia. „Örvendjünk, — mond Szemere Bertalan — hogy a' hatalom annyi sok elemmel szövetkezése 's mindeniktől megválása után végre az értelemmel, észszel készül pámulni. És a' hatalom e' frigyben örökös leend, mert igazságos.“ És napjainkban is Lamennais az ő alkotmánytervében nem enged semmi jogi előnyt bárki részére is, de az erény és talent természetes felsőbbségét mégis kivétel gyanánt említi. Jól mondja Balogh Pál is: „A' szabadság legmagasztosb gyümölcse az értelmiség győzelme.“ A' dologhoz értőt 's nem értőt egyaránt illető választási jogot kétségkívül senki sem fogja többre becsülni annál, miszerint minden egyenesen befolyhat a' törvényhozásba, ki befolygni tud. Olly tág 's olly természetes jog ez, valamint hogy mindenkinek joga van úszni, 's gyakorlatára csak az kívántatik, hogy tudjon 's akarjon úszni. És valamint lehetetlen úszni nem tudót jótéteménykép mély vízbe lökni,

szintolly lehetetlen jótéteményképen 's czélszerűleg kezébe adni embernek a' törvényhozás fonalát, ki jóformán azt sem tudja, mi a' törvényhozás.

Szépen írja historiájában Thiers: „Nagy gyülekezetek fölemelik a' lelket; megszabadítanak minket saját énünktől 's az emberiséggel olvasztanak egybe.“ Bentham pedig azt tartja, hogy a' „közönség testülete ollyszerű ítélőszéket képez, melly többet ér minden törvényszéknél egyetemben.“ És ennél fogva bizvást állithatjuk, miszerint csak nagy gyülekezetek szabad és nyilvános tanácskozásai lehetnek a' közakarat valódi tolmácsai. Nem a' pusztá szavazás, bár titkos legyen is, hanem a' nyílt gyűlések színe azon tér, hol a' magán akaratok a' közakarat oltárára rakatnak. Ki népes gyűlésben szót emel: számtalan tagu 's ennél fogva megvesztegethetlen bíráló elébe lép, körülé szemfűl az egész tér, boldog boldogtalan ítéli, bírálhatja minden szavát, szavainak irányát, tagjainak mozdulatát; hol pedig még tetszését vagy roszalását is kiki nyilváníthatja, ott a' szónok felülmulhatlan bíráló előtt áll. Wesselényi Miklós azt javasla egykor, hogy a' tehetségek megbírálása egy választmányra bízassék, miként ez a' székelyeknél még jelenleg is szokásban van. Azonban illyen választmány csak azt fogná vizsgálhatni: mit az ember némelly tárgyról általában 's épen a' vizsgálatkor tud; ellenben a' nyilvános közönség nem csálhatlan ugyan, de örökké éber 's többnyire részrehajlatlan, argus-szemű bírása annak, hogy mit tud az ember mindig, mikor szól, épen azon tárgyról, mellyről szól; és annak, hogy hova irányulnak célzatai, mi szándék, magán vagy közérdek lelkesíti e keblét? Ezen bíró tekintélye teszi azt, hogy itt ott népérdek 's jogegyen szeretetét lehelő beszédeket hallunk olly férfiakról, kik magán életben valóságos kényurak 's fenhéjázó aristokraták. Ezen nagyszerű bíró előtt nem akárki mer fellépni; 's ha valaki csupa vakmerőségből lép fel, azt tudatlanságának nyilvánultával a' közönség gúnymosolya könnyen leültetheti. Mindazáltal politikai képzettség nélküliek is szólhatnak az őket illető szaki dolgokhoz, úgy hogy itt minden érdek igazán lenne képviselve, sőt

épen tulajdonosai által védetnék, nem úgy mint a' képviselőben, hol a' legtöbb érdek tulajdonosai legfőlebb választók, a' képviselők pedig rend- sőt azelőtt törvény szerint nagy urak szoktak lenni.

Ne mondja tehát senki, hogy rendszerünkben a' tömeg fogná a' közügyeket döntögetni. Látni való, mikép azokat mindig a' legtisztább értelmiség 's hazaszeretet intézné. Sőt attól sincs mit tartani, hogy néha annyi tanácskozó torlódnék össze, hogy a' szónokok sokasága szertelenül nehezitné vagy épen lehetetlenné tenné a' tanácskozást. Télessenek csak czélszerű intézkedések a' tanácskozásokbani rend fentartására nézve: szabassék büntetés arra, ki nem lévén tagja a' közönségnek mégis fellép, határozassék meg idő, mellyen túl, kivevén tán a' közönség kérelmére, egy ember se nyujthassa beszédét; és a' megvétől függjön, a' mint szükségesnek látandja, megengedni vagy eltiltani a' hallgatóság tetszésének vagy nemtetszésének kijelentését. Mind a' szabadság mind a' rendre nézve sokkal czélszerűbb leendne nem erőszakot, hanem csak törvényt lebegtetni a' nép előtt olly intézkedés által, miszerint joga sőt kötelessége legyen mindenkinek, az észrevett zavargót bíró előtt bevádolni 's a' fizetendő bündj a' vádlót illesse. A' büntetések pedig inkább szelidek mint kegyetlenek legyenek, mert ezeknél amazok jobban sujtanak, a' nagy büntetések ritkán alkalmaztatván. Könnyíteni kell az üldözést 's szelidíteni a' büntetést, mert eléggé tapasztaltatott, miszerint ha az igazságszolgáltatás biztosabbá 's szelidebbé tétetik, erősbül sikere és hatása.

Nem akarjuk felejtetni, hogy korunk nagyon a' formák kora. Jobban szereti 's nagyobbra becsüli a' rendet, mint a' szabadságot; mert jobban szereti a' kényelmet mint a' munkásságot. Hajdan a' Rákoson 80 ezer ember is tanácskozott, ma már illyesmit hinni sem bátorkodunk. Mi nem hiszszük eléggé biztosítva lenni a' szabadságot, ha annak mozgását ingathatlan korlátok közé szorítva nem látjuk. Mindazáltal ne feledjük, hogy a' szabadság szellemi, és az ember erkölcsi lény, tulnyomólag anyagi erővel nem kor-

mányozható. Tért kell engedni a' méltányosság és szebb érzelmek uralkodásának is. Nyerészkedő korunkban inkább lehet a' közügyek iránti hanyagságtól, mint olly eseteiktől tartani, hogy a' szónokok sokasága miatt a' tanácskozás nélkülép nem folytattathatnék. Ugyanis a' tanácskozás természetében fekszik, hogy nagyobbbrészt azok is, kik egyenesen tanácskozás végett gyűlnek össze, vagy mert a' határozatot kívánságuk szerint keletkezni hallják, vagy mivel olly többséget látnak, melly ellen hasztalan erőködnének, meg sem szólamlanak. És ha a' többség véleményét olly világosan nem tudhatni, 's minden rész saját nézetét törekszik határozattá emelni: ekkor hosszúra nyulik ugyan a' vita, de mégis végéhez közelít, mihelyt a' többség valamelly részen állapodni kezd. Állapodik pedig az lassanként az által, hogy a' kedélyek egyezsége hajlandókká lesznek, az ismertebb szónokok röviden csak valamelly előbbi szónoklatra hivatkozva adhatják elő szavazataikat, sőt a' tanácskozások közben okvetlenül emelkedő tekintélyek a' közönség tiszteletét 's bizalmát megnyervén, vezérekké lesznek 's kiegyenlítik a' véleményeket. Egyébiránt ha némelly tárgy egy napon nem intéztethetnék el, az rendszerint csak olly érdekes lehetne, hogy miatta több napi tanácskozás sem lenne időpazarlás.

Minél tágabb alapja van a' tanácskozási jognak, annál kevesb kitüntetési erővel bír: következésképp hideg közönyösen hagyja maga iránt a' sokaságot. Vérében van az az embernek, hogy megkülönböztetések 's ritkaságok után kapkodjon, közönséges dolgoktól pedig elvonuljon. Így a' képviselők már csak azért is, mivel megválasztattak 's a' néptől megkülönböztettek, nem mindenkit illető jogukkal ragyogni vágnak, 's még a' megválasztást is erősebben hajhászszak, mint igyekeznének képviseletnem létében személyes tanácskozási jogukkal élni. „Midőn az állapotok egyenlők — mond Tocqueville — kiki örömetst magába vonul, 's felejtí a' közönséget.“ És jól mondá gr. Andrássy Gyula: „Ha az ajtó nincs bezárva, nem akarok kimenni, de ha azt bezárnák, azonnal kedvem jőne hozzá; ez az emberi természetben fekszik.“

Ne vélje továbbá senki, hogy a' műveltség haladtával növekednék a' szónokok száma. A' mint emelkedik a' közönség értelmiségének tekintélye, azonképen erősbbe válik a' vele szembeszállás, miként azt középponti meggyénk gyűlései eléggé bizonyíták. Hogy pedig a' közönség minden tagja magas tudományosságra képződjék ki, az örökké jámbor ohajtás marad; mert a' nép felvilágosodását bizonyos mértéken túl vinni teljes lehetetlen. A' tanulásra idő's költség kívántatván, azon könnyűség, mellyel a' nép munka nélkül élhet, teszi határát értelmi emelkedésének. Hogy a' társadalom minden tagja nagyon fölvilágosult legyen, szintolly képtelenség, mint hogy mindenik gazdag legyen.

Semmi kétség, nem a' tanácskozóok szertelen sokasága, hanem inkább a' közügyek iránti közönyösség lehet tárgya aggodalmunknak. És minden esetre csak azt kell ohajtanunk, hogy a' székhelyektől távolabb lakó közönségi tagok mindig küldjék el, 's ha kell, magán uton gyűjtött közös költségen is küldözzék el a' gyűlésekre jelesbjeiket.

„Ha az ember maga tűz ki kötelességeül czélt, nem ellenkezik önmagával, mivel maga kényszeríti magát; mi a' szabadsággal nagyon jól megegyez. Minél kevésbbé kényszerítettetik valaki természetileg, 's ellenben minél inkább erkölcsileg (a' kötelesség csupa képzelete által), annál szabadabb ő;“ mond Kant. „Ki az értelemnek engedelmeskedik, az szabad;“ mond ismét Pope. Ezen elven ohajtjuk mi a' törvényhozási részvétjog gyakorlatának rendszerét fölépíttetni, miszerint sokan inkább erkölcsileg, érezvén tehetetlenségöket vagy azt, hogy befolyásukra szükség nincs, mint erőszak által zárassanak ki a' törvényhozásból. És ha áll az, hogy a' szabadság önelttökélhetés vagy önakarat használata nélkül nem létezhet: ugy kétséget nem szenved, hogy a' szabadságot egy nemzetben általánosítani ezen elv gyakorlatba vétele nélkül nem lehet. Ezen elv minden polgár előtt nyitva tartja az utat az első foku qualificatióra, és ezentul mindenkit ösztönöz, hogy szavával befolyani igyekezzék a' törvényhozásra. Hanem a' ki befolyani a k ar, annak bizony igyekezni 's fáradnia kell. A' képviselőt azt tart-

ja ugyan, hogy a' nép gyakorolja a' törvényhozó hatalmat, ha képviselőinek megválasztása után magát tüstént a' leg-
 édesb álomnak engedi is át. Ámde ez csak áztatás, csalás és
 csalódás. Hogy valakinek politikai szabadsága elillanjon, elég
 nem örizni azt. A' szabadság lakik a' Volga, Ohio és Gan-
 ges partjain, iszik a' csavargó Tiszából 's a' szöke Duná-
 ból, alszik a' pórság kunyhóiban 's megpihen a' paloták pam-
 lagain; de bárhol legyen is, udvarolni kell neki; mint a'
 legerényesb szűznek, és a' ki megnyeré, 's akarja, hogy ne
 forduljon tőle másfelé, kedvibe kénytelen járni, mint a' leg-
 szebb menyecskének.

c) Öszpontosítása a' törvényhozásnak.

Nem volna ugyan lehetetlen körlevelek által venni ki
 a' megyék többségét, 's e' szerint a' kormány vagy valamely-
 lyik megye által tett indítványt törvény erejére emelni. Így
 azonban csak egész törvényjavaslatok 's egyes elvek mel-
 lett vagy ellen lehetne nyilatkozni. Hogy a' törvényhozás,
 kivált korunkbeli feladatának kellőkép megfelelhessen: szük-
 ség azt időben és térben öszpontosítani. Öszpontosíthatik
 pedig az olyképen, ha minden megye egy vagy két meg-
 bízottat küld a' kijellett időben az országos székhelyre a' vé-
 gett, hogy ott a' küldöttek a' megyék kijelentéseit a' felség
 hozzájárultával egy osztatlan országos közakarattá egyen-
 gessék ki.

A' megye tehát végrehajtóra szorúl. A' törvényhozó
 népnek szükségesek oly férfiak, kik az ő kijelentett vagy
 kivehető akaratát törvénybe foglalják. Így a' törvényhozó
 hatalom is egy különös végrehajtó hatalmat rejt
 magában, melly nem a' törvények foganatosításának, hanem
 a' törvények létrehozásának eszköze. Itt alapszik a' követ
 azon felelőssége, mellyel küldőinek tartozik.

Tehát koránsem oly végből küldendő a' követ, hogy a'
 megyei közönség meggyőződését 's tanácskozás által kijelen-
 tett tudományát 's akaratát saját egyéni meggyőződése, tu-
 dománya 's akaratának alárendelve, magára rántsa azon ha-
 talmat és jogokat, mellyek a' küldöket illetik, 's isten és em-

ber előtt a' népen kívül soha mást nem is illethetnek. Azon követ, ki illyesmire törekszik, hasonlít kicsinyben az absolutismusra vergődő fejedelemhez. Azon követ, ki az utasítások ellen rugdalózik, valamint XIV. Lajos mondá: a' státus én vagyok; szintugy gondolja magában: a' megye én vagyok. Tartsuk meg hát jól: a' törvényhozó hatalom a' népet, a' küldöket 's nem a' küldötteket illeti; a' követek csak a' végett küldetnek, hogy küldöik törvényhozói akaratát végrehajtsák; valamint egy udvari nagy követ a' végett küldetik más udvarhoz, hogy cabineté egyezkedési akaratát foganatosítsa.

Csak így, csak ezen uton 's értelemben lehet a' követ igazán küldői akaratának tolmácsa. Kérdést nem szenved, a' küldök tetszése 's akaratától függ, követeiket több vagy kevesebb sőt olly teljes bizodalommal is ajándékozni meg, miszerint minden utasítás nélkül az egész ügyet belátásuk 's becsületökre bizzák; ezt bizonyosan mindig tehetendik a' küldök, mert hiszen: volenti non fit injuria; ámde annyira soha sem terjed ki hatalmuk, hogy a' jövőendő törvényhozások vagy épen maradékok akaratát is lenyügözzék, ez iránti jogaikat elnyomják, 's ekként a' természet rendét összerombolják. Egyes gyülekezeteknek illy jogtiprásra czélzó határozatai a' jog mezején örökké érvénytelenek maradandnak. Mert jól mondá Royer-Collard: „A' mai népakarat visszahúzza a' tegnapit a' nélkül, hogy magát a' holnapira nézve lekötelezné.“ A' küldök 's küldöttek közti viszony meghatározása mindenkor a' küldöket illeti, 's a' küldötteket soha sem illetheti. Az alkotmánynak pedig egyik főföladata, aziránt törvényileg gondoskodni, miszerint ezen viszony megszabása a' küldök által mindig kellőkép gyakoroltathassék, 's a' követek neki hódolni tartozzanak; a' hódolni nem akarók vagy nem tudók pedig a' küldök által bármikor alkalmasbakkal váltathassanak fel. Az utasítások iránti hűtlenség megtorlását illetőleg kétségkívül Rousseauval kell tartanunk, ki erre nézve ezt mondá: „Soha sem szabad az országgyűlés 's a' megyei gyűlések közt villongásnak lenni, 's a' melly törvény teljes országgyűlésben hozatott, az ellen

én ezeknek az ovás jogát sem adnám meg. De követeket hadd büntessék meg, ha kell, ütessék el fejeiket is, kik önként tuladtak megbízatásukon; hanem ők tökéletesen és egészen engedelmeskedni tartoznak, 's pedig mindig, kivétel, kifogás nélkül; nekik magoknak kell, mint illik, rossz választásukért bűnhődniök, 's csak az marad fen szabadságukban, hogy sérelmököt a' legközelebbi országgyűlésen, ha jónak látják, előterjeszszék. És ezt olly erélyesen, olly sürgetéssel tehetik, a' mint csak tetszik*).".

Innen kitetszik az is, hogy azon kérdés: vajjon részletesek legyenek e az utasítások? egészen a' küldőkre tartozik 's tetszésöktől függ; törvény által legalább semmikép el nem dönthető; mert ki fogná aztán azt mindenkor meghatározgatni, hogy mi a' részletes, mi az általános? Mintán főleg részletességekben ártalmas az embereket járom alá vetni: minden esetre az alkotmánynak is annyira kell a' részletes utasításokat megengedni, mennyire azokat a' dolgok hatalma lehetségesekké teszi. Lehetségesek lesznek ezek évenkénti országgyűlés mellett is nagy részben, csak a' megye kellőleg rendeztessék. Sőt azon részben is, mellyben lehetetlenek, szemlátomást mindig munkálni fog az utasítási rendszer pusztá fenállása is; mert a' követ folyvást érezni fogja, hogy a' szavazat, mellyet kijelent, nem őt, hanem küldőit illeti, 's őt ezek bármikor visszahíthatják. Mikép rendeztessék hát az utasító gyűlés?

A' m e g y e h í v a t á s a : a' társadalmi jogok egészére képesített nép összeségének joggyakorlatát tetteleg lehetőségessé, biztossá 's czélszerűvé tenni. Hogy tehát a' jogközösség eszméje lehető legtermészetesben testesüljön meg, 's a' közügy iránti jog mindenki által legsajátabban, mintegy háziasan gyakoroltathassék: az országot lehetőségig egyenlő 's számos megyékre felosztandónak mondtuk. Hazánk történetében a' megyék száma mindig változott: azoknak mostani egyenlőtlensége 's a' népnek lett befogadása az országnak új felosztását szükségessé teszi. De hogy kellestinél több 's cse-

*) Considérations sur le gouvernement de Pologne. Ch. 7.

kélyebb megyék ne alkottassanak, azon tényre kell tekintettel lenni, miszerint a' köztanácskozások mindig csak népesb gyülekezetekben bírhatnak kellő nyomaték és tekintélyvel, az egyes szavazatok csak népesb 's tekintélyesb közönség előtt tolmácsolják a' közakaratot elég biztosan.

Ezen elvek szerint nem egy város lesz, melly maga fog egy megyét képezni. De ha egy város képezi is a' megyét: a' megyei szerkezetnek a' községitől itt is elkülönítve kellend lennie, az illy város különben is több városrészre, mintegy községekre levén felosztva.

Az utasító gyűléseket olyan rendszerrel kell ellátni, melly tanácskozási szabadságot és rendet egyaránt biztosítson. Erre nézve nagy tényező azon szükség, miszerint ezen gyűléseket mindig a' közönség által választott elnök vezérelje, 's mellette a' kormány nézeteit előterjesztő 's rendeleit felvilágosító hivatalnok is legyen. A' követet pedig a' megyei közönség tagjai akár helységenként vagy szakaszonként, akár együtt egy helyen titkos szavazattal válaszszák meg. Azon kérdést pedig, hogy egy megye egy vagy két követet küldjön e, a' szerint lehet megoldani, a' mint kívánatik: hogy a' megyék nagyobbak vagy kisebbek legyenek e, hogy a' megye szavazata ellenőriztessék e, vagy pedig az ellenőrzés a' sajtó 's közlekedési eszközök mostani gyorsasága mellett egészen a' küldökre bizassék e? Az országgyűlési elnökséget illetőleg pedig jobb lenne, ha a' követek sorban elnökölnének, mert ez az egyenlőség 's való demokratia elveivel jobban megegyez, mint az egész gyülekezetnek hosszú időre egy választott elnök vezérsége alá helyezése.

d) Az utasítások hasznai.

Ha a' törvényhozási szavazat nem a' követeket, hanem a' politikai tanácskozás jogával felruházott megyéket illeti; a' törvényhozó test nem kamara, hanem országgyűlés. Ez által az igaz közakarat természetes létege, t. i. a' teljes jogu polgárok való többsége az állodalmi hatalomban lehetőségessé, 's meggyőződésünk szerint egyesegyedül az előadott elvek nyomán lehetőségessé 's céljának lehető legtöké-

letesben megfelelővé lesz. Mert a' teljes joguak való többsége csak úgy lehetséges, ha köztök mindenkinek egyenlő joga van, 's ezen egyenlő jogát mindenki csak úgy érvényesítheti a' hatalomban, ha a' közakaratnak tud is akar is tolmácsa lenni. Itt a' második qualificatio egészen szellemi 's olly hatályos, melly a' közakarat tolmácslatát a' tolmácslására alkalmatlan szóktól lehető legjobban tisztítja meg, 's minden esetre olly alkalmatlanságoktól is megmenti, mellyeket törvény nem jelelhet ki. Ezen rendszer a' természetes léteg teljes jogát tényleg az összeség birtokában hagyja; a' törvényhozást a' nemzettől nem választja el; azt egy eszményi góczban nem húzza össze; a' particularismus 's a' köznek érdekeit természetes öszhangzásba hozza; a' nemzetet évekig szemközt álló pártokra nem szaggatja, hanem a' pártok győzelmeit minden fölmerülő tárgynál új meg új próbára teszi; a' nemzetet az ész mezejére vezeti, hol élet-halálra vihatnak a' pártok, de a' melly párt ott meghal, azaz legyőzetik, holnap, holnapután dicső életre támadhat fel ismét; és soha nem engedi, hogy a' közakarat tolmácslatát pajtassági szellem vezesse vagy némelly vezéri szerepre emelkedett férfiak hatalmukba kerítsék, és pillanatnyi elragadás, fortély 's könnyű vesztegetés maga eszközeül aljasíthassa. Minden gyűlekezetben emelkednek fel tekintélyek, kik többé kevésbbé uraivá lesznek a' gyűlekezet hatalmának; mert az ember önként hódol övéinél fényesb tehetségeknek; hanem több gyűlekezetben természetesen több tekintély emelkedik; 's a' fenforgó kérdések különböző helyeken országszerte más meg más időben tárgyaltnak, a' megyék pedig nem türnek felsőbb megyét magok fölött, egyik sem érezvén magát gyengébbnek bármelly másnál. Képviselési rendszer mellett az ország részeinek ezen egyenlősége lehetetlen; abban mindig egy Páris üti fel fejét az ország fölött.

Midőn valamelly alkotmány a' természet rendétől eltér: azonnal melléje áll a' zsarnokság, 's csak a' hatalmasoktól függ, hogy a' népet marczangolja vagy ne. Még a' demokrátiában is így irt Jefferson 1789 mart. 15-én Madison János elnökhöz: „A' végrehajtó hatalom nem egyedüli

's talán nem is fő tárgya aggodalmamnak. Mind jelenleg mind ezután még sokáig a' törvényhozók zsarnoksága teszi a' legfenyegetőbb veszedelmet." De a' természetes rendszer messze üzi magától 's lehetetlenné teszi a' zsarnokságot; mert a' nép összes tagjai mindig csak jót 's üdvöst buzognak magoknak cselekedni az önszeretet lélektani törvényénél fogva; a' tévedés vagy roszakaratból tett sérülésekre nézve pedig jogi gyógyszerül mindig készen áll a': volenti non fit injuria. És ámbár ez egész értelemben tulajdonkép csak a' többségről áll: mégis a' természetes rendszer a' kisebbség érdekeit is jobban méltányolja, mint a' többi rendszer egyetemben. A' többség maga itt nem anyagi, hanem szellemi természetű, melyet a' nyilvános közértelem minden vitatás alatti tárgyra nézve újra meg újra rendez, úgy hogy a' pártok rendszerint nem győzethetnek le hosszú időre 's minden tárgyra nézve. A' mely párt például a' követválasztásnál bukott: az még nem halt meg, neki is, miként a' győztesnek, az utasítási tanácskozások küzdőmókán felmerülő minden tárgy a' diadalnak új meg új alkalmával kínálkozik. Csak itt lehet olly többségre ok-szerűleg számolni, minőt korteskedés által nem érhetni el, többségre a' nemzet miveltebb 's erényesebb része között, mely csak maga képes való erőt adni; mert itt az ország üdvének nem a' korteskedéssel járó választásokból, hanem ollyan tanácskozásokból kell folynia, melyekbeni részvételre a' korteskedés nem képesítheti a' neveletlen tömegeket.

A' képviseleti rendszer nagyon töredékeny szerkezettel látja el az állodalmi hatalmat. Egy fővárosi barricadepárt szétüzi a' képviselőket, megszalasztja a' ministereket, meg a' királyságot is. De a' természetes népi rendszert csak úgy lehet megbuktatni, ha maga a' nép, az egész nemzet buktattatja meg. Ha itt az ország egyik szegletében a' szabadság elnyomatik, az annak többi részeiben annál erőlyesebben emeli föl fejét. Itt a' nép a' törvényt saját akaratára kifolyásának tartván, annak önként engedelmeskedik 's védelmére mindig kész: míg amott rendszerint csak azon képviselőktől tartatik fen, kik azt hozták. A' képviseleti

rendszer felmenti a' népet a' gondolkodás fáradságától, az akarat működését keskeny körbe szorítja, 's Tocqueville mondásaként, megfoszt lassanként minden polgárt még önmagának használatától is. De a' népi rendszer mindenkit gondolkodásra serkent 's közügyekkel foglalkodásra zaklat, és ez által a' szabadság védelmére győzhetlen erősséget épít minden polgár keblében.

Nincs siralmasb állapot a' szabadságot illetőleg, mint midőn az ember, a' nép érzi baját, fájlalja sebeit, maga előtt szemléli gyógyszereit; de kezei megkötözvék, szava elnyomatott vagy nem hallgattatik meg, 's szemei látják, hogy nem az előtte levő gyógyszert, hanem mérget nyújtanak neki hatalmasai vagy az időszerű gyámjai. Illy állapot ölében gombaként terem a' haraszt és bozót, melly a' rabság pokollángjától megaszván, legkisebb szikrától fellobban, 's lángba borítja a' társadalmat. Csak szét kell tekintenünk, miszerint meggyőződünk, hogy semmi sem veszélyezteti jobban egy nemzet békés nyugalját, mint a' népszellem erőszakos elfojtása, 's viszont semmi sem biztosítja a' társadalmi rendet szilárdabban, mint a' honszeretet 's közügy iránti részvét ihletétől folytonosan pezsgő gyűlésezések. Mindenki látja, hogy a' portugall, spanyol és francia alkotmányokban nincs olly tartós békének záloga, mint az angolban; pedig ott az állapotok többé kevesbbé kiegyenlítvék, itt ellenben meredeken szemközt állnak, hanem Angliában a' kormányzás nem egészen centralisált, 's a' meetingek a' nép szellemi duzzadozásának jótékony szellentyűjeül szolgálnak. Pedig Angliában a' népgyűlések organizálatlanok, az állodalmi hatalom létegeinek körén kívül esők, törvényes erejű határozatok hozatalára fel nem jogosítvák. Mennyivel jótékonyabban kell hát a' közbékére olly gyülekezeteknek hatniok, mellyek a' rend 's értelmiség zálogával bíró polgárookra szorítva a' népet voltaképen illető politikai jogok gyakorlatával ruházvák fel! Minden esetre sokat jelentenek 's komoly figyelemre méltók Pulszky Ferencz ezen szavai: „Midőn látjuk, hogy a' pauperismus bajai ellen ovószzerű különösen a' népnek közvetlenebb befolyása igényeltetik a' bel-

igazgatás több ágaiba; akkor nálunk meg van már alapítva ezen rendszer, 's megoldva százados szokások által azon kérdés, melyet más nemzeteknél talán csak kard fog keresztülvághatni (Jelenkor 1845. 39. sz.).“

e) Nélkülözhetők e az utasítások?

Sokan állítják, hogy az utasítások nem szükségesek sőt ártalmasok; mi pedig azt mondjuk, hogy azok nem is nélkülözhetők, mert a' dolgok természetéből önként folynak. Tapasztaljuk, miként a' nép világszerte naponként növekvő erélylyel visszaköveteli a' képviselők részére eltulajdonított jogát és hatalmát. Maga a' francia nemzet, a' képviselőt tiszta eszméjét leghőbb szeretettel ölelő, választásról választásra mindinkább aggasztatik a' feltételes felhatalmazás 's parancsoló megbizások által, úgy hogy 1846-ban Guizot méltán kijelenté, miszerint, bármint közöltessék is az ez iránti csiklandós és nehéz kérdés, minden nagyobb gyülekezetben szőnyegre fog az hozatni. És alig ült össze 1848-ban az alkotmányozó gyűlés, mindjárt azon eset fordult elő, hogy Lamartine, tisztársai iránti ragaszkodásánál fogva, semmi szín alatt sem akart azon kívánnak engedni, miszerint a' végrehajtó hatalomnak az új alkotmány elfogadásaig való kezelésére az ideiglenes kormány tagjaiból egy bizottság választassék, kívánván, hogy a' pártok összeolvasztása 's a' béke fentartása végett tisztársai tárczáikat ez időre mind tartsák meg; hanem Senard előadására, miként számos követ azon parancsoló megbízást (mandat impératif) kapta választóiktól, miszerint a' kormány veszedelmes tagjainak elmozdítását sürgessék: azonnal engedett a' nép szavának, 's aztán a' conventben a' bizottság megalakult.

Amerikáról Tocqueville ezt írja: „Mindinkább terjed egy szokás az egyesült-státusokban, mely végre hasztalannokká teendi a' képviselőes kormány biztosítékait, gyakran megesisik t. i. hogy a' választók, kinevezvén a' követet, annak, magaviselőtére nézve, bizonyos tervet írnak elébe, reá bizonyos számú olly kiszabott köteleességeket vetnek, melyektől eltávoznia semmikép nem szabad. Kivevén hogy

zajgás nincs, különben majd olyan, mintha a' többség a' piaczközepén tanácskoznék."

Nagybritanniában szinte hatalmasodik azon szokás, miszerint a' követségekre vágyók elveiket nyilvános beszédekben tárják fel választóik előtt, némellykor a' választók magok írják fel lobogóikra kívánataikat annak kijelentéseül, hogy mást nem választandnak, mint ki azok teljesítését megígéri. Ez már valódi, de még nagyon tökéletlen utasítás. Ha a' választók csak a' választás pillanatára gyűlnek össze, 's aztán elenyésznek: illy állapotban a' nép jogai természetesen a' választottakra hárulnak, 's kellő utasítási rendszerről szó nem lehet, midőn aztán, mint Anglia képe is mutatja, a' törvényhozók 's nép közti hézag gyakran irtózatossá érezte magát. „Én csak csudálkozhatom hanyagságán, gondatlanságán, sőt, ki merem mondani, ostobaságán az angol nemzetnek, melly miután követeit a' legfőbb hatalommal fölfegyverzé, semmi gyeklőt nem köt fel intézéseül azon hatalomnak, mellyel ezen követek hét egész évig, míg megbízatásuk tart, élhetnek." Ezt mondja szép igazán Rousseau a' lengyel kormányról írt munkájában. De már az angolok szemei is lassanként felnyílnak: az öt millio chartista által minap benyújtott petíciónak egyik pontja az, hogy a' követek évenként választassanak, egy más petíció pedig a' felső ház eltörlését kérte; mi világos tanújele annak, hogy már az angolok is a' képviseleti rendszertől a' természetes népi rendszerhez közelítenek.

A' magyarnak képviselet eddig még nem kellett. Midőn 1405-ben a' külföldi Zsigmond először kínálta meg vele: azonnal mutatta, hogy az jogfogalmainak nem felel meg. És a' hatalmas I. Mátyás, bármint tudott is akarátának súlyt szerezni, mégis átlátván, hogy a' magyar legczélszerűbben csak úgy kormányozható, ha a' hazát alkotott apák vérével megpecsételt jogközösség ígéje mindig természetesen valósulni engedtetik, maga írta 1462 évi országgyűlésre meghívó levelében ezen, ősi alkotmányunk alapelvét híven kifejező, szavakat: „Quia ea, quae ad publicam pertinent utilitatem, merito communi omnium consilio discutienda sunt

et decidenda *).“ Ezen alapelvhez ragaszkodásból folytak azon viszontagságok, melyeken nálunk a' követek (nuncii et oratores) állali törvényhozás eszméje Zsigmond óta I. Ferdinandig keresztülment. És ha ezen király megörökölté is a' követküldést: azzal koránsem képviseletivé, sőt épen természetesb, mintegy házias gyakorlatúvá tette a' törvényhozásbani részvét jogát, mert a' magyar szellem 's a' dolgok hatalma követutasítási jogot teremtett a' megye lelkeül. Ez által az arra jogosítottak, kik nem mindig csak nemesek valának, folyvást személyes részt vettek a' törvényhozásban. És e' befolyás a' törvényhozásba tette a' nemzet tagjait egyenlökké. Egyenlökké tette mind a' mellett, hogy ezen befolyás kezdettől mindvégig azon elv szerint gyakoroltatott, melly a' józanabb résznek tulajdonítja a' tulsúlyt. Ezen józanabb rész meghatározása csak a' szokás és erkölcsökre volt ugyan bízva; hanem az elv maga, az értelmiség (sententia sanioris partis) fensőbbségének elve nemcsak szokásilag, hanem törvény (1495: 25. tcz. 5 §; III. 2. czim 8. §.) által is régen biztosítottatott.

Mig politikai tanácskozó gyűlések küldék a' követeket, addig az utasítási jog, minden ostromoltatása daczára, el-törölhetlen bélyege 's leglényegesb tényezője volt alkotmányunknak. A' magyar és képviseleti alkotmányok közt mind-edig azon roppant különbség volt, miszerint abból, alapjának, a' helyhatósági rendszernek megrendítése nélkül, az utasításjogot semmi, sem szellemi sem anyagi eszközökkel kitörölni 's a' gyakorlatból kiforgatni nem lehetett: imezekben pedig a' választók érzik ugyan az utasításjog szükségét, 's azt magoknak megszerezni többé kevesbbé törekszenek is, hanem annak természetes bírása rájuk nézve örökké jámbor ohajtás, mert általa a' képviselet felforgattatnék 's más rendszerre alakíttatnék. Innen magyarázható meg, hogy még 1848 martius 1-én is az utasításoknak a' kir. városokra kiterjesztése ellen csak 14 megye szavazott. És most a' fellelős ministerium kivívása 's a' népképviseleti törvény meg-

*) Kovachich: Vestigia Comitiorum. Budae, 1790. p. 363.

alkotása által végképen eltöröltettek e az utasítások? Nem; csak uraik változtak.

Alig mondatott ki, hogy nincs többé utasító Pestmegye, hanem van egy rend- és csendfentartásra ügyelő bizottmány: azonnal ezen bizottmány kezdett utasítani, a' sajtó's nemzetörseréről törvények iránt elhatározván, miszerint az elnökök mind gróf minisiterelnök urat, mind a' megye követeit olly kérelemmel értesítsék: „hogy a' még meg nem erősített törvényczikkek az elsorolt főhibákban a' kor méltó igényeihez szabva igazíttassanak.“ Tehát még a' kor méltó igényeit sem tudja az utasítás nélküli törvényhozás! És mégis vannak, kik hiszik, hogy a' nemzet kívánatait is mindig tudja. Vannak, kik hitelt adnak illyes költői phrasisoknak: „Mi nem kérdeztük többé küldőinket, hanem a' hazát, az utasítások elnémultak, mert a' nemzet szólalt fel.“ Vajjon mikép kérdezte meg a' haza, 's mi által szólalt fel a' nemzet, ha nem az utasítások által? Hogy Pesten mart. 22-én a' sajtótörvény tömérdek nép jelenlétében a' szabadság-téren elégettetett: ez által nem a' haza szólalt fel, hanem a' főváros közönségének egy része, melly elég erélylyel bírt megmutatni, miszerint ha majd utasítások nem lesznek, a' magyar főváros is tudhatandja Párisként utasítani az illetőket.

'S vajjon miért van az, hogy leginkább az újságírók ostromolják az utasításokat? Talán, hogy senki se utasítsa a' követeket? Koránsem; hanem hogy ők magok annál könnyelmesebben utasíthatassák majd őket, 's annál könnyebben leczkéztethessék a' ministereket is. Ezzel nem gyanúsítjuk a' hirlapírók meggyőződését, hanem csak mondjuk, hogy bármi legyen is meggyőződésök, az ostrom vége csakugyan oda megy ki. És ámbár a' sajtó kötelező erővel nem bír, tulságos az ő utasíthatásának hatalma, hahogy mellette más, kötelező erejű utasítás lehetetlen.

Ha tehát az utasítások nélkülözhetlenek: azon kell lennünk, hogy azok egyes töredékek által ne bitoroltathassanak, hanem azok kötelező erővel adásának joga természetes tulajdonosai, a' választók által gyakoroltathassék.

f) Az utasítások elleni vádak.

1) „Az utasításadás joga theoretice véve szép dolog. A' magyar nemes a' követet nemcsak választja, de utasítással is ellátja, úgy hogy követe mást nem tehet, mint mit neki küldője megenged. Ez a' theoria, 's meg kell vallani, a' nép souverainitásának eszméje soha tágasabb értelemben nem alkalmaztatott, mint itt, hol minden egyes küldőnek a' törvényhozásra mintegy egyenes befolyása van. Ez a' politikai szabadságnak culminatioja, de csak theoriában; mert ha e' szép elveknek gyakorlati alkalmazását tekintjük, mást mutat a' tapasztalás.“ Így szólt az utasítások leghatározottabb ostromlója b. Eötvös József 1844 mart. 26-kai főrendi ülésben. És nekünk valódi örömünkre szolgál így hallanunk, miként az utasításadás joga az elméletben culminatioja a' politikai szabadságnak. Örömünkre szolgál; mert igen jól tudjuk, hogy minden nagy és szabad intézet számos ellenvetésekkel ostromoltatik; és ha elleneink vezére kezét fog velünk az elméletre nézve, lehetetlen nem örülnünk 's elveinkhez annál elszántabban nem ragaszkodnunk, meglevén győződve, hogy mi az elméletben jó, az gyakorlatilag is jó, és az élet nem neveti ki a' logikát, hanem csak a' rossz logikát neveti ki. És ha az elmélet jó, ezt meg kell hagyni, 's csak a' gyakorlatot kell hozzá képest kijavítani. De ám lássuk, mi hozatik fel elméletünk ellen a' gyakorlatból.

„A' több ezerre menő választók helyett utasításadásnál 10 — 20 táblabíró talál az ember, kiket a' választók e' foglalkozással koránsem bíztak meg.“ Nem akarjuk az eddigi táblabírói gyakorlatot védeni, ha valahol, megyeinkben volt visszaélés elég: azt azonban, ha már kívántatik, csak elmondjuk, miszerint igaz, hogy nem az egész választó tömeg adja az utasítást, de minden pillanatban adhatja, ha akarja; és ha megnyugszik abban, hogy épen azon 10 — 20 táblabíró adja az utasítást, úgy ez az ő akarata szerint történik, 's ezen, akármikor leszorítható, táblabírákat inkább lehet akarata tolmácsainak nevezni, mint olyan követet, ki három esztendeig választóival szóba sem áll. De hát a' kö-

vetet vajjon a' választók mindnyájan választják e? Vajjon eddig szokás szerint nem 10—20 táblabíró döntötte e azt is el, hogy ki lesz a' követ? Hol van azon választási rendszer, melyben a' tömeg nagyobb része merő eszközül ne használtathatnék? De legyen bármikép, 10—20 mindig több, mint 1—2; az utasítási jog mindig többeket részesít a' törvényhozásban, mint a' választási jog egymaga.

2) „Az utasítások rendszere egyike azon főakadályoknak, melyek miatt a' törvényhozás feladásának tökéletesen megfelelni nem képes.“

Szerintünk nemcsak hogy épen utasítások nélkül hivatását tökéletesen teljesíteni nem képes a' törvényhozás, sőt azoknak rendszere nélkül törvényhozás, szabad néphez illő népi, valódi törvényhozás nem is létezhetik. Kétségkívül az orosz czár is úgy gondolkodik, miszerint alkotmány miatt a' fejedelem feladásának tökéletesen megfelelni nem képes; hanem szerintünk alkotmány nélkül nem is létezhetik fejedelem, hanem csak ura, zsarnoka népének. A' képviselő választmány is utasításjog nélkül voltaképen nem népi törvényhozó, hanem a' népnek ura, melly, mint minden úr, hatalmát mindinkább terjeszteni törekszik, 's gyönyörködik mindenhatóságában, de az ország javáról kellőleg nem gondoskodhatik, mert az ország minden érdekeit nem ismeri, és az ember maga legjobban tudja, hol szorítja csizmája; sőt ha ismerné is az ország érdekeit, nem nyújt azok méltánylása iránt semmi biztosítékot. Maga a' nyilvánosság és a' sajtó, melyek nélkül a' képviseletet az emberiség régen száműzte volna, nem egyéb, mint tökéletlen pótszere a' választók utasításjogának.

3) „Az utasítással ellátott követ csak küldőt, azok érdekeit, 's nem az országot képviseli.“ Ugyde a' küldők képezik az országot, következőkép ha minden küldő képviseltetik, az egész ország képviseltetik. De nem is szép azt állítani a' népről, a' küldőkről, hogy ők csak magán érdekeiket veszik czélul, az ország ügyét felfogni nem bírják, nem akarják, ezt csak az bírhatja, akarhatja, ki a' néptől megválasztatván, utasítás nélkül urává lesz az országnak. Uta-

sítás mellett a' nép is, a' követek is nézhetik 's intézhetik a' köznek érdekeit; és a' követnek elég nagy cselekvési tér jut, csak azt töltse be jól!

4) „A' capacitások országgyűlésen nagyobb számmal léteznek aránylag, mint a' megyékben.“ Tessék hát egy, a' legnagyobb capacitásra bízni az egész törvényhozó hatalmat, az ő fejében a' lehető legnagyobb arányban van a' capacitás, mert az incapacitásnak semmi eleme sem járul hozzá. Tessék ezt tenni, nem egyszer tették ezt a' hajdani görögök is. Nem elég a' tudomány, nekünk jó akarat is kell, melynek végbiztosítékát minden ember csak önmagában találhatja fel. Azt itt ismételni nem akarjuk, miszerint a' választások koránsem kellőleg gyűjtik össze a' nemzet intelligentiáját, és a' mi rendszerünknek éppen az főelőnye, miszerint benne minden polgár elméje közügyekkel foglalkodásra ösztönöztetik, és a' közakaratot mindig a' nemzetben önként és szabadon kiemelkedő értelmiség tolmácsolja 's csak ez tolmácsolhatja.

5) „Hol a' tanácskozások utasítások által megkötvék, abszolút többségről igen sok esetben szó sem lehet, hanem kénytelen a' követ vagy utasítását megszegni, és átmenni más véleményhez, vagy pedig relatív többség által döntenek el a' kérdés, mi lehető legnagyobb szerencsétlenség minden törvényhozásnál; mert a' törvény azon pillanatban, midőn meghozatott, már depopularisálva van.“

Nagyon sajnálatos azon ügy, mely már illyes okoskodásban keres menedéket. Szerintünk képviselet mellett nemcsak az abszolút hanem a' relatív többség is csak úgy találmra lehetséges, a' mint az autocrator is eltalálhatja a' többség kívánatát. De a' képviselő választmány többsége szükségkép nem többsége a' nemzetnek, hanem roppant kisebbsége, mert az egész választmány maga is iszonyú kisebbsége a' nemzetnek. Innen van az, hogy alig szüntek meg nálunk az utasítások, máris sűrűn hallánk kifakadásokat: illyen meg illyen törvényeket akasztanak nyakunkba, tartásuk meg azok, a' kik gyártották! — Éppen a' képviseleti rendszerben a' jog, Royer-Collard mondásaként, nem egyéb,

mint „százegy száz ellen, ez a' törvényes jog, melly engedelmességet követel, 's mellynek parancsa és vezérlete alatt az egész társaság áll.“ Hogy a' követ, utasításának többséget nem szerezhethvén, a' hozzá legközelebb álló véleményhez kényszerül csatlakozni, az nagyon jól van; mert a' logika 's a' társadalmi erény követeli azt mindnyájunktól, miszerint többségre nem vergődhető akaratunkat illy engedés 's közelítés által olvaszszuk a' közakaratba. Ezt teszi a' független képviselő is, kivévén hogy ez azt is meggyőződésének mondhatja, a' mi nem az. Utasítási jog czélszerű gyakorlata mellett a' törvények mindig leányai a' szokásoknak 's ápoltojai az erkölcsöknek, 's csak a' körülmények változtával válhatnak népszerűtlenné, midőn a' nép, birván a' törvényhozó hatalmat, csakhamar változtathat rajtok.

6) „Utasítások által a' következetesség törvényhozási dolgokban majdnem lehetetlenné válik. Nélkülök, felállítatván a' törvényhozás által valamely elv, a' nemzet legnagyobb bizonyossággal számolhat arra, mikép a' törvényhozás a' kimondott elvet minden következtetéseiben követni fogja.“ Igaz, a' franczia kamarák is következtetések valának elveikhez mindaddig, míg következtetességük miatt bekövetkeztek a' februári napok; és minden zsarnok mindig következtetes szokott elveihez lenni, míg a' gondviselés nem könnyörül azokon, kik következtetességének igája alatt nyögnek. A' mi rendszerünk nem egyes emberek következtetességében akar gyönyörködni, hanem abban, miszerint a' törvényhozás ne lehessen egyéb, mint a' közvélemény, a' felvilágosult közakarat registrálása. Miként az ember egészségének változása szerint változik színe: úgy a' nemzet meggyőződése, kívánatai, körülményeinek változása szerint változzék a' törvényhozás. Ez legszembeötlőbb bélyege a' természetes rendszernek. Benne mindig az árnyék mozog a' nap után; képviseleti rendszerben vajmi gyakran a' nap az árnyék után! Képviseleti rendszerben a' csöcselék nép, a' pártok, a' nemzet vajmi gyakran törvénytelen uton szerez magának erőszakos befolyást azon törvényhozásra, melly feje fölött elszigetelten mindenható következtetességében

gyönyörködik. A' népi rendszernek épen abban áll életrevalósága, hogy minden bajt nyomban maga egyenlít ki, 's a' kórányagot nem engedi évek során annyira összegyűlni, hogy végre forradalmas lázban törjön ki. És ez oka, miérthogy a' népi rendszer a' szabadság és béke rendszere, a' tiszta képviseleti rendszer pedig a' forradalmak rendszere. De a' következetességgel se igen kérkedjék a' képviseleti törvényhozás; mert benne csak a' képviselő személyek lehetnek következtetések, a' rendszer nem: minden választás új embereket új elvekkel hoz a' kamarába, kik az előbbennek műveit felforgatják. De a' népi rendszerben mindig ugyanazon egy és örök nép munkálkodik.

7) „Miért kelljen megkötni azt, kit a' bizodalom legnagyobb fokával tisztelénk meg?“ — Azért, hogy a' nép maga legyen törvényhozó, hogy a' nemzet fölött ne üsse fel mindenható hatalmát egy választott oligarchia, hogy szabadsága 's boldogsága forrását kiki magában saját verítékével keresse, és azzal senki se ámtassék, miszerint, hogy szabad 's boldog legyen, nem kell egyebet tennie, mint teljes bizodalommal valakit megajándékozni, 's aztán aludni. Ha valaki jószántából bízik valakiben, legyen akarata szerint; hanem ha az embert az alkotmány olly helyzetbe teszi, miszerint jogaira nézve a' követet föltétlen bizalommal megajándékozni kénytelen: követével nem jogi, hanem kegyelembeli viszonyban van. Az én jogom megszűnik az én jogom lenni, mihelyt azt nekem nem felelős más gazdára bízom.

8) „Emelni kell a' törvényhozás tekintélyét.“ Így az abszulutismusra vergődő fejedelem is mondhatná: emelni kell a' fejedelem tekintélyét! De mi azt tartjuk, hogy a' törvényhozás tekintélye akkor legnagyobb, ha nem egy választmány, hanem az egész nemzet a' törvényhozó.

9) „Utasítások mellett a' követ merő géppé válik.“ Tán inkább kellene, hogy a' küldők, a' nemzet összesége válják géppé? Tán a' többség meggyőződését a' kisebbségének, a' nemzetét a' kisded választmányénak kellene alárendelni? Ugy hát a' törvényszék se küldjön ki soha embert

ítéletének végrehajtására, nehogy ezen ember géppé váljék, és a' cabinetek se küldjenek követeket egymáshoz, nehogy ezek meggyőződésök ellen cselekedni kényszerüljenek. A' német szövetségi alkotmány azon tervé szerint, melly Bajorország részéről terjesztetett elő, a' felső házat a' fejedelmek utasításos követei alkotnák. Jellemzetes vonása korunknak, hogy a' cabineteknek akárki is kész alázasatos szolgálja, de a' nép irányában mindjárt baj van az illetők meggyőződésével. Pedig a' mi rendszerünkben a' követnek a' megyei többség kifolyásának kell lenni, miként a' ministerium az országos többség kifolyása. És ha a' megyei többség vagy ennek meggyőződése változik, változni kell a' követ nyilatkozatainak is; 's ha ezt a' követ lelkiismerete nem engedné meg, segíthet a' lemondási 's visszahívási jog. Hogy tehát a' nép 's ne a' követ meggyőződése uralkodjék, szükséges az utasítási jog.

10) „Midőn Mosony megnyeré, a' haza elveszté őt; mert mint követ meggyőződését utasításának alárendelni köteles.“ Inkább Mosony népét mint egyetlen őt kellene a' hazának elvesztetni, nemde? A' mi rendszerünkben a' haza sem a' követet sem a' megyét nem veszti el, mert ez is amaz is munkásságra van hivatva, 's mindenki joga és kötelessége egyenlőségét csak az zavarja, hogy a' követ meggyőződése 's munkásságának nagyobb tér jut, mint a' megyei közönség bármely tagjaénak. A' követ alkalmazza, magyarázza, 's többnyire belátása szerint pótolja is az utasításokat, mellyeknek készítésében is bárki másként részt vehet, mert ha küldetése előtt készülnek, jelen lehet, később pedig pótlólag kérvén azokat, saját nézetét mindig közölheti küldőivel országos szempontból. És mire nézve kezei megkötvék, annak feleletrehe nem az ő, hanem isten és ember előtt csak utasítóinak lelkét nyomhatja.

11) „Az utasítási jog a' képviselőből mandatariust csinál, és az országgyűlési szónoklatot ügyvédi felelkezéssé törpíti.“ Igenis, épen azt kívánjuk, hogy a' követ ne legyen képviselő a' nyugati értelemben, és az előttünk mindegy: ügyvédi felelkezés e az országgyűlési szónoklat vagy nem, csak fe-

leljen meg czéljának, azon czéljának, miszerint általa a' népakarat tolmácsoltassék. A' jog mindenütt felelkezéssel védetik, és csak azon minister nem ügyvédkedik, a' ki, elvégzendő az ország dolgát, maga magával ül össze.

12) „Az utasítások megszegetnek és sokféleképen ki játszhatók.“ Ez csak azt bizonyítja, hogy azok szükségesek. Mert ki a' világos kötelezettségnek sem felel meg, mint teljesítse a' küldők akaratát, melly értésére sem adatnék, sem megtartása tőle számon nem kérethetnék? Ezentúl, midőn már nem egy kiváltságos kaszt utasítand, a' jó ügy miatt nem igen fog többé kelleni az utasításokat csavarni. El lehetend hát rendelni, hogy a' követek semmit se határozhassanak felkiáltás által, hanem mindig egyenkint nyilván tartozzanak szavazni. A' hallgatóság pedig legyen igazán hallgatóság az országgyűlésen, hol a' követek nem saját, hanem küldőik akaratát adják elő.

13) „Az utasítókat is meg lehet vesztegetni.“ Erre feleletül zeng Vörösmartynk: „Megveszek így ötvent, meg százakat; a' sok ezernél elfogy erőm: itt még a' borözön sem elég. És ámitani nagy tömeget sok időre veszélyes, míg a' néhánynyal könnyű az alku nagyon.“ Megeshetik ugyan, hogy csak néhány utasító van jelen, de ha a' vesztegetésnek híre megy, nyomban özönlenek a' hasonló jogu polgárok, sőt különben is mindig birják az orvoslás eszközét. Ha pedig az egész közönség többsége vesztegettetik meg, akkor az igazság azt hozza magával, hogy tettök következménye méltán sujtsa mindnyájokat.

14) „Az utasításos törvényhozás nehézkes és lassu, vele haladni nem lehet.“ De hát miért kelljen olly egyszerre rohanni? Avvagy nem tudjátok, milly messzire haladt az egyszeri constituante? Lassan menjünk messzire. Az utasítások miatt bizony elhaladhatnánk, csak egyéb ne állja utunkat. Veszedelem idején, szükség levén a' dictatorságra, a' nemzet önként átengedheti a' hatalmat. Egyébként jó lesz figyelemre venni ezt is, mit Jefferson 1781 dec. 20-án Madissonhoz írt: „Törvényeink állhatatlansága valóban igen terhes baj. Én azt tartom, e' részben ovást kellett volna tennünk,

elhatározván, hogy mindig egy évi időköz hagyassék valamely törvény indítványoztatása 's végső megszavaztatása közt. A' törvény aztán megvitattatnék és szavaztatnék a' nélkül, hogy benne csak egy szót is változtatni szabad lenne; hogyha pedig a' körülmények gyorsabb határozatot kívánni látszanának, az indítvány nem fogadtathatnék el egyszerű többség, hanem mind a' két ház két harmadának többsége mellett."

15) „Évenkénti országgyűlés mellett lehetetlenek az utasítások.“ Már hogy volnának lehetetlenek, ha eddig évekig tartó országgyűlések alatt sem valának lehetetlenek? Lehetetlent nem kívánunk. Csak engedjétek meg, gyakorolni fogjuk, a' mennyire lehetségesek.

16) „A' követutatisás a' karok és rendekről theoriába tartozik.“ A' mi nem képviseleti, az még egyéb is lehet, mint rendi. Sőt az előadtuk természetes rendszer valóbban van az egyenlőség 's nemzeti egység elvére építve, mint a' képviseleti; mert az természetesen együvé öleli a' nemzetet, míg a' képviselet két politikai rendet emel a' politikailag nullificált nemzet fölé: a' pairek és képviselők rendét.

17) „Az utasításról a' francia státusférfiak azt tartják, hogy felforgatja a' képviseleti rendszert és foederativus kormányt léptet helyébe.“ Az elsőt megengedjük, a' másodikat nem, alább előjövendő okoknál fogva. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy a' képviseleti 's a' népi rendszer közt csak azon különbség van, miszerint a' törvényhozói szavazat abban a' követet, ebben pedig a' küldöket illeti; abban a' követ jelenik meg a' választó kerület helyett, ebben pedig magáért a' választó kerület maga áll elő. És hogy ez magáért áll elő, azért azt souverainnek bélyegezni csak úgy lehet, mint a' pairt, ki szinte magáért áll elő.

Lehet még több vád is, hanem mind alaptalan, az utasítások ellen. Sokan minden új tüneményt az utasítások ellen igyekeznek felhasználni. Így a' minapi adminisztratori rendszerről is azt hangoztatták, hogy nagy gyengéjére tapintott az utasításoknak; holott éppen ezek buktatták azt meg, úgy hogy az azt eltörlő kir. leirat az országgyűlés nyilatkozata előtt érkezett le. Azért hát ezen feleselést egy elv-

barátunk következő soraival rekesztjük be: „Már ezen törekvés szabadulni az utasításoktól, mutatja, hogy minden testület iparkodik menekülni a' felelősségtől, 's minden státuserő hatalmát terjeszteni ösztönöztetik. Pedig ha egy testület öszpontosítja magában a' törvényhozást 's ha a' felelős kormány is eszköze, mi könnyebb, mint hogy hatalma zsarnoksággá váljék a' nemzet fölött, 's épen azért már ezen szabadulási vágy is az utasításoktól, az utasítások szükségét tünteti előnkbe.“ — „Végül hozzá teszem — mond Rousseau — miszerint, ha valóban némi ártalommal járna is a' követeknek utasítások általi szigorú megkötése, ez a' mérlegben nem sokat fogna azon megmérhetetlen előny ellenében nyomni, miszerint aztán a' törvény soha sem lehetne egyéb, mint a' népakarat való kifejezése.“

III.

A' kétkamarai rendszer.

Már Rotteck czáfolhatatlanul bebizonyítja, miszerint a' kétkamarai rendszer a' tiszta elmélet szempontjából egyáltalában félrevetendő, már csak azért is, mivel a' társaság egysége a' népképviselőlet egységét követeli, 's minden szétszakasztást az egyszerű viszonynak megszüntetése, a' természetnek mesterkélés általi kiszorítása, a' hongyülésnek politikai géppé változtatása gyanánt tüntet fel. Továbbá ezen rendszer ellenkezik a' polgári 's politikai egyenlőség észszerű követelésével, mert a' kiváltságokat, holott mindennek az egy közakarattól kell függnie, önálló különjoggá emeli, 's a' nemzetet egy kaszt gyámsága alá veti. Sőt politikailag is ártalmas ez, veszélyes levén bármelly érdeket is olly hatalommal ruházni fel, hogy a' nemzet akaratával daczolhasson.

Nincs hát a' törvényhozás megosztásának semmi alapja az elméletben, nincs különösen két, három, vagy négy kamarára való osztásának. És mégis a' képviselőiség szükségessé tévé a' két kamarát. Minthogy a' képviselő ka-

mara felülemelkedvén a' nemzeten, rajta egy lebke hajóként lézeng, úgy hogy az alatta hemzsegő organisálatlan tömegek, a' követelések, érdekek és szenvedélyek viharaitól könnyedén üzethetik: ezen kamara okvetlenül mérséklőre, támaszra, letartóra szorul, mi hasonlít azon horgony vagy darab vashoz, melyet a' hajósok vízbe eresztenek, hogy a' hajó nehezebben vitethessék 's könnyen fel ne billenjen. És igen természetes, hogy az elméleti alap nélküli kamara csak jogot és logikát sértő elvekszerint hozathatik létre, mennyiben ha a' felső ház tagjai születés által határozatnak meg, oda a' jogegyen 's közel a' kasztrendszer; ha pedig nemzeti választás által, úgy a' nemzetnek két képe van, 's nem tudhatni, melyik az igazi, midőn a' két kamara egymással ellenkezik; 's ha fejedelmi kinevezés által, akkor ismét a' fejedelemnek van két képe 's kettős részvéte a' törvényhozásban; mit Guizot egyszer önként megvallott, mondván, hogy ha a' választók utasíthatnák a' követeket, a' király szinte utasíthatná a' paireket.

A' természetes rendszernek efféle, logika rovására felállított, első vagy felső kamarára teljességgel nincs szüksége; mert itt a' törvényhozás nem a' nemzet fölött lézeng, hanem a' nemzet keblében van, 's minden esetre annyi oszlopon nyugszik, a' hány a' megyei tanácskozó gyűlés, a' nélkül, hogy egynél több házból állna. Tudniillik ámbár az ország több tanácskozó megyére van felosztva, mégis az országgyűlés egyetlenegy, miként egy a' képviselő kamara, mind a' mellett, hogy az ország több választó kerületre van osztva; mert egy megye sem bír vetővel, valamint egy képviselő sem, hanem a' megyék többsége határoz, miként a' képviselőké. A' különbség csupán csak az, hogy a' szavazat ott a' választókat, itt pedig a' választottat illeti.

A' magyar általában igen szerencsés tapintatu volt a' természet utánzásában, 's erre különös hajlammal bírt, miként azt még nyelvében is a' természetes hangokat utánzó számos kifejezés bizonyítja. Mesterkélt országlási rendszerekről kezdetben ismerete sem levén, természetes esztétől egyenesen azon eszmére vitetett, miszerint valamint fejed-

mének vezérlete mellett csatákra együtt jár, ugy elnöksége alatt az országos ügyekről is együtt tanácskozzék az egy osztatlan nemzet. Az országos népgyűlésben két tábláról szintugy szó nem lehetett, miként annak nyomát jelenleg sem látjuk megyei gyűléseinkben. És még Verböczy is nem azt írta, hogy a' törvényhozó hatalom a' királyt, 's a' felső és alsó táblát, hanem, hogy a' királyt 's a' nemzetet illeti. Sőt kétséget nem szenved, hogy a' képviselőes két-kamarai rendszer eszméjétől mindeddig egészen idegen volt alkotmányunk szelleme.

Árpádok alatt a' törvényhozó hatalmat két osztály bírta: egyrészt a' főpapok és nemesek a' főispánokkal együtt; másrészt a' király és ministerei, azaz a' bárók, az országzászlósai *). Zsigmond gyakran távol levén az országtól, a' közigazgatás vezérlete bizonyos számú főpapok 's nemesekre bízott, kik az udvarnál tartózkodtak 's neveik alatt okleveleket is adtak ki. Ezen rendi tanács szokásban maradt az egymást ért gyenge királyok, sőt a' hadviseléssel szüntelen elfoglalva volt Mátyás alatt is egész I. Ferdinándig. Világos azonban, hogy mind az Árpádok alatti bárók, mind a' Zsigmond ótai udvari tanács koránsem a' mostani felső tábla helyét pótolák, hanem inkább a' hajdani udv. cancellaria tisztében jártak el.

Az 1495: 25 törvény elrendelése, hogy valahányszor országgyűlés fog összehívatni, a' nézetek könnyebb kiegyenlítése végett ő felsége eleve a' főpapokat, bárókat 's más tanácsosait híja össze, az országos kérdéseket velök vitattassa meg, 's csak az itt elvégzettek terjesztessenek az országgyűlés elébe. Figyelemre méltó, hogy ezen törvény a' határozatot még ezen királyi tanácsban is a' józanabb rész ítélete szerint rendeli kimondatni. Ekkép törvényesítettvén

---

*) Látni való ez III. Endre 1298 évi decret. előbeszédéből, hol a' 2 §-ban ez áll: „Ut Praelatos et viros Ecclesiasticos, nec non et Nobiles hujus Regni, exclusis quibuscunque Baronibus prout moris est.” És ismét a' 3 §-ban: „cum omnibus Nobilibus Hungariae, Singulis Saxonibus, Comanis in unum convenientes, accepta auctoritate, ex Consensu Domini Regis et Baronum totius Regni.” (Kováchich: Suppl. ad Vest. com. T. 1. p. 91).

e' testületnek törvényhozói külön működése, idővel a' törvényhozó nemzet ketté oszlása annál könnyebb volt, mivel a' megosztott érdekekben magok hasznát látó, szédítő magasságra emelkedett oligarchák által szántszándékkal előmozdították. A' főnemesség fölülemelkedett a' törvény szerint vele minden tekintetben egyenlő jogu nemességen. A' rákosi utolsó országgyűlések koránsem egytestületű tanácskozások valának. Rendszerint az urak különféle helyeken tanakodtak, a' sokaság ismét több csoportban a' szabad ég alatt; hanem törvény mindig csak valamennyinek megegyezésével hozathatott. Ezután I. Ferdinánd alatt némelly törvényhozók személyesen, mások ismét követek által jelenvén meg, 's a' tanácskozások négy fal közé szoríttatván: immár a' hely szűke is elegendő ok vala rá, hogy a' tanácskozások két helyen tartassanak. Petrovics, históriai tábláiban, az elválás kezdetét 1527-re, végét pedig 1563-ra teszi. És csakugyan 1563 pozsonyi országgyűlésen Miksa koronáztatásakor a' mágnások a' primásnál, a' rendek pedig a' sz. ferencziek ebédlőjében tarták üléseiket. Ez időben a' különválás már olly szokott dolog volt, hogy többé fel sem tűnt. Istvánffy hosszasan írja le ezen országgyűlést; leírja, hogy akkor Pozsonyban tűz volt, egy kocsi felfordult, a' nádorválasztás miatt heves viták folytak; hanem hogy az országgyűlés megoszlott volna, azt nem is érinti. Hogy azonban a' két tábla nem tekinté magát némi ellenkező elvekre épült külön testületeknek, abból is láthatni, hogy azok tetszésök szerint bármikor vegyest ültek össze. Így 1600-ban a' primási palotában együtt, 1608-ban a' mágnások megint a' praepost házában külön ültek.

Két táblánk nem azon elvekből alakult meg, melyekre a' képviseletes alkotmányok kamarái állítvák. Nálunk a' felső tábla nem azért támadt, hogy a' státust veszélyes rögtönzésektől megója, hogy a' mit az alsó tábla elvégzett, azt más időben más személyek vizsgálják meg. Nálunk a' megválás után is birtok's hadviselés levén a' törvényhozásbani részvétjog alapja, az akkori eszmék szerint igen természetesnek látszott, miszerint egy mágnásnak, ki

egy megye területét is felülmuló birtoka után annyi vagy tén több katonát tartott, mint egy megye, olly hatalom adas-
sék a' törvényhozásban, mint egy megye közönségének; va-
lamint hogy egy püspök vagy káptalan, birtoka után bár-
melly megyeként banderiumot tartó, szintén tagja legyen a'
törvényhozásnak. Innen esett az is, hogy távollétében a'
mágnás vagy püspök hatóságokként követet küldhetett az
országgyűlésre. Immár illy zagyva elemekből állván az
országgyűlés, hogy mindnyájan ne egy testben tanácskozza-
nak, abban megegyezett minden, ez iránt még csak törvényt
sem kellett alkotni; hanem hogy kik mellyik táblánál ülje-
nek, ez iránt már van törvényünk.

Az 1608: k. u. 1. czikk, hogy a' király bárkit ne
hihasson meg országgyűlésre, csak meghatározta, de semmi
elv szerint nem rendezte az ország rendeit. Meghagyta
őket azon viszonyban, mellybe önként az országgyűlési
személyzet egyéni tekintélye szerint már régen jutottak.
Nem ügyelt arra, hogy egyik táblánál a' követek, másiknál
a' fejenként megjelenők üljenek; sem arra, hogy egyikhez
az első 's második, másikhoz a' harmadik 's negyedik rend
jusson; hanem csak azon régi elv szerint rendelkezett, mi-
szerint a' nagy urak együtt, a' kisebbek ismét együtt üljenek.

Azonban megalkották legyen bár azon czikkelyt eldö-
deink: a' törvényhozás egységének eszméje azután sem
hamvadt el lelkeikben. Bizonyság erre az 1625: 61. czikk,
melly Horvátország egyik követét a' főrendek közé sorozá,
's az auránai perjelt szinte közéjük tevé át, Engel előadása
szerint csupán azért, mivel az akkori perjel Vinkovich dü-
hösen kelvén ki az eretnekek ellen az alsó táblánál, sza-
kállát egy öt ezért megragadott eretnek követ markában
hagyta, ugy hogy a' szelidebb mágnások közé kellett átté-
tetnie. Sőt a' két tábla mindeddig egy testület tagjaiként —
írásban 's küldöttségek által ugyan, de mégis — tanácsko-
zott, egyezkedett egymással, 's egyiknek határozatai, mint
az egész testület csak egy részei, kiegészítetlenek valának,
's pedig minden tárgyra nézve, mert nálunk a' törvény egy
tárgyat sem bízott kizárólag egyik vagy másik táblára, ha-

nem mindent az egy osztatlan országgyűlésre. Innen volt az, hogy, míg a' megyék, mint egész testületek, levelezhettek a' felséggel, egy tábla, mint egy egésznek csak része, magában semmi érintkezésbe nem jöhetett vele. Tehát vegyes ülések tartattak mind a' felséggel érintkezésbe álláskor, mind az országos választások alkalmával, sőt azelőtt oly esetekben is, midőn a' két tábla véleménye másképp ki nem egyenlítettetett, egyezkedési eszközül (coalitionis medium). Egymás közti viszonyra nézve tehát a' két tábla hasonlított eddig egy egy teremben két asztalnál ebédelő társasághoz.

Ha a' szabadság varázs hangja megharsan: a' mult megrendül sírjaiban, 's a' jövődő mozogni kezd csiráiban. Illy állapotban vagyunk most. És feladataink nagy kérdései közt nagy kérdés az: mit tegyünk felső táblánkkal?

Miután a' kétkamarai szerkezet semmi jogalappal nem bír; mágnásaink banderiumokat már nem tartanak; az egyenlőség ígétét kimondtuk 's elfogadtuk: természetesen a' rendek eltüntével a' főrendeknek is el kell enyészniök. Mindenki látja, hogy korunk az arisztokrátiát nem tűri többé: tehát elhiheti mindenki, hogy az hyperaristokrátiában annál kevesbbé fog gyönyörködni. Sőt olyan politikai arisztokratákat is nehezen türend már korunk, millyenek a' franczia bukott pairek valának. Ím a' francziák egy gyűlésben tanácskoznak, már a' bécsiek is egykamarai szerkezet biztosítását csikarták ki, és Londonban (mart. 18. 1848) Wakley egy petitiót hozott az alsó házba, mellyben a' felsőház eltöröltetése kívántaték. Képviselési rendszer mellett eddig sehol sem állhatott meg az egy kamara; meg fog e ezen-tul állhatni? nem tudjuk. Hanem azt nem lehet nem látnunk, miszerint minél inkább telik el szabadság vágyával a' népek lelke, annál erősebben iparkodnak a' természetes rendszer felé. Fogadjátok el az utasításos rendszert: és nem lesz szükségtek kétkamarai szerkezetre. Korlátlan hatalmu egy kamarával forradalmak szükségének teszitek ki magatokat.

Mi magyarok eddig sem bírtunk egészen kétkamarai szerkezettel; most visszafelé nem léphetünk, hanem ha lép-

nünk kell, hát előre lépünk. Töröljük el a' felső táblát! Nincs annak semmi jogalapja, és a' népi rendszer mellett politikai hasznossága sincs.

Azonban némelyek nemzetiségünk némi biztosítékát fogják keresetni a' felső táblában. Ha csak némileg biztosítva lehetünk is az iránt, hogy az alkotandó magyar felső ház többsége mindig vagy legalább sokáig jó magyarokból fog állani: magunknál senki sem később annak alkotásához járulni. Mert a' népi rendszer nem fog egy páirkamara terhe alatt összeroskadni, és az e' mellett is nagyobb jótétemény a' nép és szabadság ügyére nézve a' képviselő kamaránál. Ha jónak találjátok, bírhatja miattunk a' felső tábla is az ő boldogságát: de azt nem fogjuk megengedni, abban nem fogunk megegyezni soha: hogy a' néptől elszedvén minden politikai jogot, azt az egy képviselő-választási árva joggal vakítsátok.

Bármilyenek legyenek is politikai körülményeink, e' helyütt ki kelle fejtenünk, miszerint a' természetes rendszer nem volna ugyan természetes rendszer, ha egy testnek két főt tulajdonítana; mindazáltal mégsem olly töredékeny rendszer az, hogy egy szükségkép hozzá nem tartozó elemet magán meg nem bírna.

HARMADIK FEJEZET.

Közigazgatás rendszere.

I.

Közigazgatási dualismus.

A' szabadság 's a' fenálló rend tartósságára nézve föltötte sok függ attól, hogy a' törvényhozásnak felállított rendszere mellé minő kormányrendszer létegesítettik. Két ellenkező kormányrendszer van: egyiknek vezérelve az,

miszerint minden, mennyire csak lehet, felülről a' kormányzó hatalommal felruházott tekintély által, alulról pedig a' kormányzottak által lehetőségig kevés történjék; a' másik ellenben azt hozza magával, hogy a' státuskormány lehetőségig keveset, a' státuspolgárok pedig lehetőségig sokat magok végezenek. Az első rendszer is azon hitet vallja, hogy mindennek a' népért kell történni, hanem azt kívánja, hogy a' nép által, mennyire csak lehet, semmi se történjék. Minthogy ezen kormányrendszer, jellemének megfelelő státusszerkezettel, majdnem általánossá lön az európai szárazföldön: hasznos és szükséges lesz, azt kissé közelebbről megtekintenünk.

Hízelegvén a' hatalmasok uralkodásvágyának, 's végetlen tért nyitván munkásságuknak, ezen rendszer ösztönszerűleg kormányzási telhetetlenségre vezet, melly minél inkább hevítettik szenvedélyeitől, annál irgalmatlanabbul fojtogatja 's irtja ki a' népszabadságot. Egyetlen eszköz, melly által ezen rendszer létesülhet, a' közizagatási öszpontosítás, melly ismét, hogy fenállhasson, egy az országon átszövődő hierarchiailag organisált 's a' státusfejétől függő tisztsereget tesz szükségessé, úgy hogy minél tökélyesb e' rendszer, mellette az uralkodó annál inkább hasonlít egy gépintézőhöz, ki az országnak nevezett nagy gép összes kerekeit egy középpontból tetszése szerint forgatja.

Tanulságosan írja le e' rendszer keletkezését egy a' szabadság öröktöví sziklaszállainál az emberi állapotok észlelése közben megaggott férfin, a' szép tollu Zschokke egy a' centralisatióról irt levelében. Midőn, ugymond, a' népvándorlások után az állodalmak megalakultak, a' fejedelmeknek tartományaik elrendezésénél az egyház alkotmánya, az ő érsekségei, püspökségei 's esperességeivel, szolgált mintául. Herczegek, grófok és lovagok foglalák el világi dolgokban az érsekek, püspökök 's apátok helyeit. De a' mint újabb időkben állandó katonaság beálltával a' hadi szerkezet tökélyesbült 's képző iskolájává lön a' fejedelemségeknek; a' mint a' polgári rangok is katonai tisztségek fokozata szerint kezdtek méretni, 's a' fejedelmek inkább egyenruhában mint polgári

öltözékben jelentek meg: a' cabineteknek azonnal kedvencz eszméjévé lön, hadsereg kaptájára húzni az egész státusszerkezetet. Erőnek erejével mindent annyira egyszerűsítének 's összelánczolának, hogy a' fejedelem cabinetéből egy újnómással tetszése szerint mozgathatná az egész gépet, miként tábornok szava a' hadsereget. És nem vevék észre, hogy a' nemzet nem hadsereg. A' községek együl egyig egyenlő szerkezetet kaptak, legkisebb tekintet nélkül az éghajlat, nyelv, erkölcsök, történeti emlékek 's helybeli szükségek különbségeire. Összeolvasztották 's egyenlőkre vagdalták fel a' tartományokat; mindenütt egyenlő törvények, hivatalok 's irányzatok hozattak be, 's miután minden község, kerület és tartomány egy egy század, zászlóalj, ezred hadsereghez hasonlíta: egy felülről hangzó parancsszó szerint mozgott az egész tömeg. — Ámde ezen öszpontosítási egyenruhában a' népek szabadtalanabbaknak érzik magokat, mint valaha. Ők csak eszközeiül szolgálnak a' státus céljainak, holott a' státusnak, mint fejlődési szabadságuk formájának, végettök kellene lennie. A' rend itt ugyan nagy és mesterkélt, hanem többé kevésbé természetellenes. Mi egy vidéknek kedvező, az a' másíknak nyomasztó, 's a' legjobb szándoku uralkodó sem elégítheti ki népe vágyait; mert ha egynek kedvez, sujtja a' másikat. Szabadoknak hiszi allattvalóit, míg ezek kesernyésen sinylik a' tisztsereg súlyát, 's minden vállalataikkal a' bureaucratia rideg oldalaiba ütődnek. A' fejedelem 's nép képviselő k a' legbölcsebb törvényeket alkotják; hanem a' törvények mégsem bölcssek, mert lehetetlen, hogy valamennyi helyszükség 's erkölcsállapothoz egyaránt illenének. Hasonló ezen szerkezet ama' szörnyű egyetemes monarchiához, mellynek élén egy Napoleon népek 's országok fölött a' gyepűt kezében tartva, mindenféle törvényeket tukmál a' nemzetekre. Ki érezhetné magát illy világ ura alatt boldog és szabadnak, ha ez minden emberi gyarlóságtól ment volna is? A' státusférfiak bizony csak státusférfiak valának, csak saját dolgaik könnyítéséről, de nem a' nép javáról is gondoskodtak. És lehet e ott a' nemzet szabad és boldog, hol az emberek minden lépten, még szinte családi

's házi ügyeikben is hozzájuk nem illő rendeletek által vezettetnek: elejökbe szabatik, mit higyenek, mit olvassanak, mit dolgozzanak, mintha a' tisztviselők esze a' nemzet esze volna, mintha a' nemzetnek egyéb rendeltetése nem volna, mint a' státus kincstárát gyarapítani.

Nem volt még oly idő, nem volt 's nem is lesz oly státusszerkezet, mellynek méhében szenvedelmek és bűnök nem fogamzottak, nem sarjadoztak volna; ámde hogy az állnokság és az egész világot szeretett énjében öszpontosítani törekvő önzés, a' társadalmi kötelékeket napról napra kínosb szétbomlással fenyegette, hogy a' civilisatióval az erkölcsstelenedés, népjogok méltánylásával az elégtelenség, forrongás és újításvágy elannyira egy lépést tartott volna, miként azt a' mai Európa legnagyobb részében mind nyugtalanabbul történni szemléljük, azt az emberiség még aligha szenvedte. Sok állodalomban minden oly csudálatos elmésen van szabályozva; a' törvény gazdag és szegény, úr és pór irányában egy hangon szól; jó és bölcs fejedelmek kormányoznak 's szerettetnek népeiktől: és mégis fanyar elégtelenség 's áhitott jobblét utáni kapkodás küzdelmei sistergnek itt is az élet minden ágazatában. A' szabadságot keresik mindenfelé, holott a' rabszolgaságot sehol sem látják. Minduntalan új meg új pártok: socialisták, communisták, chartisták, legitimisták, politikai költők, reformerek, titkos társulatok, nyílt lázadások keletkeznek, törnek ki 's találnak viszhangra 's hódolókra. És vannak státusférfiak, kik mind ezt, félvállról tekintve, hóbortos korszellemnek, rajongó újításváagnak 's majmolásdühnek tulajdonítják: tehát szigorú könyvvizsgálatok hozatnak be, gyanusítások, üldözések, elfogatások egymást érik, szaporítják a' kémeket, megszorítják a' tanítási szabadságot 's jezsuitákat hoznak be. Mind hasztalan, ha itt ott a' láng elfojtatik is, a' zsarátnag tova harapódzik a' dolgok mélyében. Mindenképen kötözgetik a' nyavalya sebeit, de mélyen rejlő kútforrását nem puhatolják; mi is Zschokke szerint a' mindikább hatalmasodó centralisatio.

Annak pedig, hogy a' közigazgatási öszpontosítás egy önálló, a' néptől egészen különvált kormányzó tisztsereg

lététől föltételeztetik, okvetlen következménye: a' társadalmi egység felbomlása 's helyébe a' közigazgatási dualismus beállása. Kormányzók 's kormányzottak, igazgatók 's igazgatottak ugyanis meredeken szemközt állnak, többnyire ellenkező érdekekkel; 's minél inkább elkülönülnek ügyvivőikkel az uralkodók a' néptől, annál tágabb 's érezhetőbb a' polgári társaság ketté szakadta, 's annál nyomasztóbbak a' dynastiai érdekek a' népérdekek ellenében. És midőn így a' hatalom és tevékenység egészen az egyik, a' tétlen engedelmesség pedig ismét a' másik részre hárul: önség az, mi a' kormányzók szívét mindenek fölött elfoglalja. Mert, miként Gagern megjegyzé, a' hatalom az ember szívét megtöri; vagy miként egykor Fox dörgé, a' határ és szabály nélküli hatalomban van némi veszettség, melly az ember fejét szédelgőssé, némi örültség, melly az embert vérszopóvá teszi.

Az állandó katonaság behozatalát nagy jótétemény gyanánt fogadá a' polgárzat, mert azt hivé, hogy a' honvédelemre eddig szentelni tartozott idejét 's fáradoalmát magán ügyei előmozdítására fordíthatandja, nem is sejdítván azon terhes áldozatokat, mellyekbe neki annak fentartása kerülend; hasonló munka-felosztási elvből 's kényelemnél fogva jónak látá a' törvényhozás fáradságától megszabadulni, annak egy képviselő karra ruházása által; és miután ekként a' nép a' végrehajtás és igazgatás terheit sem tarthatja magára tartozóknak: a' katonaság, képviselők 's a' tisztsereg nyomasztó gyámsága alatt gyárakba, műhelyekbe 's eke mellé utasítva, csak evésre ivásra 's vigadásra kárhozthatva, a' szabad akarat használatának 's önállásra vergődésnek lehetőségétől megfosztva, az emberiség egyenzetén alól mindinkább szánandóbb érzéketlenség 's lethargiába süllyedezni szemlélhető. És csudálatos, de igaz, mikép a' civilisatio előhaladása is jobbadán inkább erősíti, semhogy gyengitné ezen emberalacsonyító állapotot. Minél szövevényesbökké válnak a' mívelődés előhaladtával a' társadalmi viszonyok: annál inkább száporítani kell a' fenálló kormányrendszer ügynökeit, 's annál tágabb tér nyílik a' felülről szétterjedező gyámno-

ki hatalom előtt. De a' hivatalnokokkal szaporodnak az elintézendő ügyek is, a' kormányzási telhetetlenség következtében: ennél fogva és azért, mivel a' tisztsereg minden ember inkább a' hatalmas kormányzók, mint a' tétlen engedelmességre kárhoztatott kormányzottak közé vágyván juttatni fiait, ha számukra helyet nem talál, új hivatalok felállításán iparkodik, ismét mindenfelé növekszik a' tisztikar, 's költségeivel növekszenek a' nép terhei. Végül azonban szilárdulásának 's tartósságának leghatalmasb gyámolát a' trónban találja e' rendszer; mert a' tisztsereg mindig elég ügyes önön érdekeit a' koronáéival összeolvasztani 's magát ennél nélkülözhetlenné tenni; sőt miután sok helyütt azon erkölcsi kötelékek, mellyek hajdan a' népek lelkeit örökös fejlődelmekhez fűzék, szemlátomást tágabbulni 's a' születési arisztokratia roskadozni kezdett, a' fejdelmek magok a' hivatalaristokrátiában keresik trónjaiknak mindig szükségesnek vélt mesterséges támaszát. Tehát folyvást gyarapítják 's tökélyesbítik a' státusszolgálatok végtelen rendszerét, nem átválván e' mellett egyenesen Napoleont venni főfő példányul; és midőn így ennek remekeit csudálva utánoznák, észre sem veszik, miként országaik mindinkább Chinához hasonlítanak. Miután azonban tapasztalják, hogy a' népszellem főleg a' mai korban végkép el nem fojtható, sőt az szemlátomást mozogni 's emberi méltóságát visszakövetelni törekszik: ide 's tova kényszerülnek megengedni, hogy némi a' nép által is történjenek. Hanem elveiktől 's megszokott állásuktól mégsem akarván megválni, új szabályukúl vesznek, hogy hát lehetőségig kevés történjék a' nép által. Ezen szabályt elfogadják, mert ez az öszpoztosult hivatalkormányt virágzásában nem háborítja, 's az új divatu státusnak továbbá is meghagyja merő rendőri intézet képét.

Murhard írja: „Még a' constitutionalismus 's repraesentativismus elvei is, mellyek újabb korban a' státuseszme kifejlésére nézve uralkodókká lőnek, e' tekintetben semmi lényeges változást nem idéztek elő. Mert a' státusszolgák ezután is, miként ezelőtt, a' korona ügynökei maradtak, ettől függésben hierarchiai organisatióval, melly középpontját a' fe-

jedelemben bírja, a' néptől különvált testületet 's némileg státust státusban képezvén. " Tagadhatatlan, hogy a' képviselőség inkább tökélyesbitni mint irtogatni hajlandó a' közigazgatási dualismust, sőt hozzá még a' monarchismusnál is jobban szít, legalább láttuk, miként a' francia forradalom képviselet által egyszerre tört ki a' királyság 's helyhatóság ellen. Innen még nemrég is, midőn a' legitimisták a' teljes öszpontosítás mellett küzdve az önkény részére dolgoztak, egyszersmind a' forradalom nagy nyereségeinek egyikét védék. Ez uton, ugymond Tocqueville, lehet egyfelől népszerűnek, másfelől a' nép jogai ellenségének; egy felől a' zsarnokság alattomos szolgájának, másfelől a' szabadság nyílt barátjának mutatkozni.

Az egész változás, mellyet a' képviselet behozatala a' közigazgatási dualismuson ejt, abból áll, hogy a' tisztviselői hierarchia élére a' király helyett egy tőle függő 's a' nemzeti választmánynak felelős ministerium állittatik. Bizony nehéz állás, és ha azt mégis akárkitől tétova nélkül elfogaltatni látjuk, szinte hajlandók vagyunk hinni, mit egykor Dubois bibornok mondott, hogy egy nagy státusférfinak nagy kópénak kell lenni. Minden esetre csudálni való egyrészt a' nemzet könnyelműsége, hogy egész jogállapotát egy ember felelősségétől felfüggeszteni nem kételkedik; másrészt a' minister bátorsága, hogy egy nemzet egész jogállapotáért a' felelősséget szegény fejére venni nem fél. De ám lássuk e' felelősséget röviden részleteiben.

Polgári társaságban minden ember felelős a' törvények megtartásaért, hanem ki e' törvények végrehajtását magára vállalja, az, megbízatása értelmében, végrehajtásukért is felelős. A' felelősség azonban egymaga nem eszközli a' törvények megtartását, hanem csak büntetést huz maga után a' törvényszegésekre, úgy hogy a' felelősség minden ereje 's haszna a' büntetésben van, melly mindig csak a' tett után sujt, nem szüntetvén meg a' vétségeket, hanem csak ritkítván azokat. Mit használ nekem, megbüntethetnem az embert, ki házamat felgyújtja vagy nőmet megöli: mit használ a' nemzetnek, megbüntethetnie a' ministert, ki a' hazát eladja vagy örvénybe dönté?

De nagy a különbség az egyszerű polgár's a' minister felelőssége közt az által, hogy amaz gyorsan és könnyen elítélthetik az irányában mindig hatalmas bíróság által, míg emez semmi bírót nem láthat maga előtt, ha a' képviselő kar többségét bírja. Pedig tudjuk, hogy gyakran nem a' képviselők többségének van ministere, hanem a' miniszternek van képviselői többsége, úgy hogy míg az elmélet a' törvényhozást vallja a' hatalom minden végszárait magába összefoglaló főhatalomnak, addig a' gyakorlat rendszerint az egy ember kezében levő végrehajtó hatalmat emeli mindennek fölibe. A' minister készíti a' törvényjavaslatokat, 's fogadtatja el többségével, 's a' népnek, bármi tárgyban szólaljon is fel, mindig azt adhatja válaszul: „Csínáljanak magoknak többséget az országgyűlésen.“ A' gyakorlat mutatja, hogy csak azon pártfőnökök ostromolják sikeresen a' ministeriumot, kik magok törekszenek a' kormány rudját megragadni. És ez nevezetes körülmény, mert ez a' nemzet 's az egyesek magán és közügyeit néhány személy hiúságának játéka 's áldozatává teszi. Midőn a' mostani franczia conventben azon kérdés forga fen: hogy miért akarnak két felelős hatalmat egymás mellett, ministeriumot 's egy öttagu kormányt? Lacordaire atya igazán megmondta, hogy 14 több mint 9, 's így a' ministeriumban 's egy öttagu kormányban öttel több forradalmi jelességet lehet kielégíteni. Rendszerint nem a' körül csatáznak hát a' képviselők, hogy a' népnek ez vagy amaz szüksége fődöztessék, hanem hogy ez vagy azon férfiú jusson a' kormányra; sőt gyakran indítványok is csak olly czélból hozatnak ellenzék által a' szönyegre, miszerint állalok a' minister többsége megingattassék. De azon ritka esetben is, midőn a' képviselők többsége a' köznek ügyeit le a' legapróbb részletekig őszintén szívén hordozza, vajjon nem a' legtisztább hazafiság feladata e sokszor, inkább elnézni a' minister egyes hibáit, semmint általán véve jó kormányát elveszteni, 's helyére nálánál tán sokkal rosszabbat juttatni? Hiában, örök és nagy bibéje az a' képviselőségnek, hogy valamint a' választók nem teremthetnek magoknak eszményök szerinti képviselőt, úgy a' képviselők is csak az előttök ál-

lő néhány egyén közül választhatnak ministert. És mindig 's minden tekintetben torz, természetellenes, kínos és nyomorúságos állapot az, mellyben a' közügyek igazgatását nem a' tárgyakhoz, hanem a' tárgyakat a' s emélyekhez kell szabni.

A' felelősség gyengéi még nem eddig vannak. Főtekinetet igényel itt azon kérdés: vajjon ígérhet e a' minister 's várhatni e tőle minden tekintetben jótékony 's kielégítő kormányzást? Láttuk, miként a' ministeri felelősség mellett szépen megállhat, sőt épen követeltetik a' közigazgatási dualismus átoksúlyos gépezete, a' bureaucratia. Követelik ezt azok főleg, kik azt tanítják, miszerint a' minister felelős csak úgy lehet, ha a' törvények végrehajtásának 's az egész igazgatásnak gyeplője az ő kezébe adatik. Az így összpontosított kormány, bármi felvilágosult és bölcs legyen is, nem foghatja fel 's nem elégitheti ki egymaga egy nagy nép életének minden részletét. Ez tőle nem telik, mert ilyen munka meghaladja az emberi erőt. És ha mégis kizárólag saját gondjaival igyekszik mozgásba hozni annyi különbséle rugókat: vagy nagyon tökéletlen eredménnyel kell beérnie, vagy magát hasztalan sőt gyakran a' köznek ártalmas fáradalmakban meríti ki.

Tanulságosan ecsetli a' közigazgatási dualismus bajait Tocqueville „Politikai következményei a' hatósági összpontosítás hiányzásának az egyesült-státusokban“ című remek cikkében, hol többi közt így ír: „Igaz, hogy az összpontosításnak könnyű munkájába kerül alávetni az ember külső cselekedeteit bizonyos egyformaságnak, melly végtére magáért kedveltetik, minden tekintet nélkül a' tárgyakra, mellyekre alkalmazva van. . . Semmi fáradságában nem telik szabályos menetelt adni a' folyó ügyeknek, intézgetni bölcsen a' társasági rendőrség részleteit, meggátolni csekély rendtelenségeket 's apró vétkeket, fentartani a' társaságot bizonyos statu-quo-ban, melly tulajdonkép sem hanyatlás sem haladás, táplálni a' társasági testületben némi hatósági aluszékonysságot, mit a' hatósági személyek jó rendnek és köz csendnek szoktak nevezgetni. China véleményem szerint legtökélyesb

példányát látszik mutatni a' társasági jólét azon nemének, melyet az igen öszpontosított hatáság adhat a' magokat az alá vetett népeknek. Szóval, jeleskedik a' hátráltatásban, nem a' cselekvésben. Mikor arról van szó, mint lehessen a' társaságot alapjában megmozdítani, vagy neki gyors menetelt adni, akkor ereje elhagyja. Mihelyt rendszabályainak csak legkevéssbbé is szüksége van egyesek összemunkálására, azonnal meg leszünk lepetve e' szörnyű gép erőtlenségétől.“ Ez kivált azoknak szól, kik azt hiszik, hogy a' státusnak azért kell öszpontosítnia mindent, hogy magát külhatalom ellen biztosítsa. „Mit ér az nekem, hogy mindig talpon áll egy hatáság, melly vigyáz, hogy multságaim meg ne háborittassanak; melly lépteim előtt jár, hogy eltávoztasson minden ártalmat, még ha azon aggódni semmi szükségem nincs is: ha e' hatáság ugyanakkor, midőn ösvényemen a' legapróbb töviseket így elhárítja, korlátlan ura szabadságomnak és életemnek, ha a' mozgást és lételt elannyira egyedárusítja, hogy ha ő lankad, mindennnek körüle lankadni, ha ő alszik, mindennek alunni, ha ő elhal, mindennek veszni kell? — Európában vannak olly nemzetek, mellyeknél a' lakos magát csak úgy tekint, mint egy jövevényt, kit sorsa a' helynek, hol lakik, épen nem érdekel. Honában a' legnagyobb változások híre nélkül mennek végbe; sőt jóformán nem is tudja, mi történt. . . Mi több, falujának javán, utczájának rendbentartásán, templomának, paplakának állapotán sem agg ő semmit; gondolja, e' dolgok ő rá mind nem tartoznak, hanem egy idegen hatalmat, mellynek kormány a' neve, illetnek. . . E' maga iránti részvétlenség annyira megy, hogy ha végre ön vagy gyermekei boldogsága fenyegettetik, a' helyett, hogy a' vesztély elhárításával foglalkoznék, keresztbe veti karjait, 's úgy várja, míg egész nemzet segítségére jövend. Egyébiránt az illy ember, bár szabad akaratát tökéletesen feláldozta is, azért az engedelmességet mégsem kedveli jobban mint más. Igaz, hogy aláveti magát egy tisztí őrnek kényének is: de mint meggyőzött ellenség, úgy szeret dacolni a' törvénnyel, mihelyt a' hatalom eltávozik.“ —

Semmi kétség, a' ministeri divatos felelősség: 1) nem

lehetetleníti a' közigazgatási hibákat, hanem csak a' tett ut á n következhető büntetés félelme által nehezíti a' vétségeket; 2) a' büntetés egész súlyával sem bír, szerfölött nehéz, 's f e h é r h o l l ó n á l ritkább eset levén a' minister elmarasztatása; 3) nem adhatja meg azt, mi lehetetlen, közigazgatási dualismus mellett egy nagy nép minden részleteinek egyaránt üd-vös és jótékony kormányt, sőt ha a' szokott összpontosítás-hoz ragaszkodik, egyenesen előmozdítja a' népnek örökös gyámság alatti sínylesét.

Immár könnyű elgondolnunk, mennyire aggodalmas napokat élünk mi magyarok most, midőn az átalakulás roha-nó sebességgel ragadt meg bennünket, és legjobb 's leg-befolyásosb hazánkfiaitól széltire pöngettetni halljuk, misze-rint a' divatos ministeri felelősség az alkotmányos szabad-ságnak elegendő garantiája. Az innen reánk háramló aggo-dalom nem csekély; 's megvalljuk bennünket főleg ennek érzete bátorított ezen munkánk megírására. De ne csügged-jünk: vannak szintén köztiszteletű 's befolyásos polgártár-saink, kik a' képviselőknek tartozó ministeri felelősséggel egymagával soha sem érendik be. Most örül a' nemzet, hogy a' burocratía bilincseitől szabadult meg. Ha volna szavunk, mellyet e' nemzet meghallana, figyelmeztetnők őt: vigyáz-zon, nehogy a' középponti kormány körére szorított eddigi burocratía helyett háza küszöbéig lenyúló burocratiát kapjon. Most kell leginkább nemzeti szabadságunk 's méltó-ságunk igaz barátinak talpon 's készen állniok teljes erély-lyel annak meggátlása végett, hogy vak majmolás gépies ösz-lönétől nekünk nem való tévformákba könnyedén gyúrassunk.

II.

A' közigazgatás természetes rendszere.

Nem azon kell iparkodnunk, hogy a' társadalmi gon-dolat, mielőtt egyszer megfogamzott 's törvényynyé lett, egyenlő gyorsaság, szabályszerűség 's egyformasággal haj-tassék végre az állodalom közigazgatásának minden körében;

's a' társadalmi egység a' nemzeti élet egyenruhájában 's külsőségének egy húron pendülésében vagyis holt mechanizmusban álljon; hanem arra szükség törekednünk, hogy a' társadalom egyszavu törvényeiből 's törvényei alatt az egész országban a' nemzet minden ízére 's tagjára egyenlő jótétemények serkedjenek és áradozzanak, 's a' társadalmi egység főleg az érdekek természetes öszhangzásában 's egymáshoz ragaszkodásában, az élet benső vidorságában éreztesse magát. Hogy alkotmányos létünk ezen legszebb céljához a' közigazgatásnak csak azon másik rendszere vezet, melyben a' nép arra van hívatva, miszerint mindent önmaga végezzen, mire alkalmas, alkalmasabb, mint a' középponttól függő tisztviselők: az az imént mondottakból is világos, de a' következőkből még részletesebben fog kitetszeni.

Miután a' törvényhozó hatalom a' legfőbb hatalom a' státusban: következik, hogy a' többi hatalom mind ettől függ, ennek szolgálatában áll; és a' végrehajtó hatalom csak az által létezhetik, hogy a' törvényhozásnak felelős. A' végrehajtó hatalom felelőssége azon kapocs, mely az állodalmi hatalom ágazatait összefoglalja 's eszményi egységét az életben biztosítja és fentartja. Tehát mind azok, kik a' kormány fogalmából némieket következtetni szeretnek, tudják meg és soha se feledjék, miszerint a' kormány fogalmából az, sőt helyesebben szólva, a' kormány fogalma maga voltaképen abból, következik, hogy a' végrehajtó hatalom a' törvényhozásnak felelős. Hasonlóan mind azok, kik e' kormányi felelősséget valónak 's gyümölcseit lehető legjobbaknak ohajtják lenni, higgyék el, hogy annak valamint súlyát nem egy emberre kell nehezíteniök, úgy eredményeit is nem csak egytől kell várniok. Mert mindig gyengébb egy ember kezessége, mint többeké, egyenlő szigorral feleletre vonhatóké. Tartsuk meg hát, hogy a' végrehajtó hatalom minden ügyvivője a' törvényhozásnak egyiránt felelős.

A' felelősség kötelességének jogok felelnek meg. A' végrehajtó hatalom ugyanis a' közakarat tolmácsolatának tartozó felelősségénél fogva joggal bír, az alattvalókat kivétel nélkül engedelmességre szorítani, és betölteni azon tért, mely-

lyet a' társadalmi életben a' törvényhozás üresen hagyott. Már oda fölebb láttuk, miként a' közigazgatás nem csupán a' törvények végrehajtására szorítkozik, hanem kiterjed mind azon térre 's esetekre is, melyekre nézve semmi pozitív törvény nincs, vagy éppen általánosságban nem is hozathatik, 's melyekben tehát csak természetileg észszerű törvény vagy éppen az igazgatók jóakarata, belátása 's lelkiismerete határoz. E' szerint az igazgató hatalomnak joga van az állodalom törvényeit különösb rendelve nyek által kiegészíteni 's az életre alkalmazni; a' pillanat szükségait ideiglenes intézkedések által kielégíteni; a' helyérdekeket különös határozatokkal védni — mind ezt azonban természetesen csak a' törvény korlátain belül.

Innét kitetszik, hogy ámbár az igazgató hatalom a' törvényhozói alá van rendelve, mégsem kisebb szerepet játszik az a' nemzet sorsában emennél; sőt el lehetne mondani, hogy a' közigazgatási despotismus nyomasztóbb a' törvényhozásbeli szolgaságnál, ha e' mellett a' közigazgatási szabadság képzelhető volna. Mert a' törvények jóságát, bár korlátlan hatalomtól hozassanak is, ösztönszerűleg előmozdítja részint a' nyilvánosság, részint az előhaladt civilisatio hatalma, és a' jó közigazgatás enyhítheti a' rossz törvények sanyarúságait, 's ottan ottan mindig kedvezhet némelly érdekeknek; míg viszont a' rossz közigazgatás a' legjobb törvények célzatait is megghusítja, a' szabadságot elnyomja 's a' rendet felzavarja. Látni való tehát, miként mind azt, mit az állodalomnak a' jó közigazgatástól várnia kell, egy minister valamint meg nem ígérheti, úgy töle bármilly ügyessége 's becsületessége mellett is, kívánni sem lehet; sőt a' felelősség egymaga bárhányaktól követeltessék 's bármint szerkesztessék is, a' szabadságot eléggé soha sem biztosíthatja. Lássuk tehát, minemü rendszer felelne meg nézetünk szerint legtermészetesebben 's tehát legjobban a' közigazgatás összes feladatainak.

Ezen rendszer elveinek keresésénél következőkre szükség figyelmezní.

Az ember nem azért engedelmeskedik a' társaságnak,

mintha azoknál, kik azt igazgatják, alábbvaló volna; hanem azért, mivel a' hozzá hasonlókkali egyesülést hasznosnak tapasztalván, tudja, miként ezen egyesület szabályzó hatalom nélkül fel nem állhat. Következésképp minden affélében, mi a' polgároknak egymás közti viszonyaira tartozik, ezen polgárok összeségének alattvalójává válik; ellenben mindenben, mi kizárólag őt illeti; ura marad magának, egészen szabad, 's tetteiről az istenen kívül senkinek sem tartozik számolni. Innét következik, hogy minden érdeknek valamint legjobb, úgy egyedüli intézői is azok, kikre az tartozik; és hogy a' társaságnak nincs joga a' polgár cselekedeteit egyébkor igazgatni, csak midőn általok magát tetteleg megsértve érzi vagy szüksége van őt gyámolításért felszólítani.

Tekintve pedig az érdekeket, észreveszszük, hogy közlők némelyek közösek a' nemzet minden részeivel, minők: az általános törvények hozása 's a' nemzet viszonya a' külföldiekhez; más érdekek ismét különösen a' nemzet bizonyos részeit illetik. Tocqueville az elsőbb érdekek igazgatásának öszpontosítását kormánybeli központosításnak (*centralisation gouvernementale*), az utóbbiakat intéző hatalom öszpontosítását pedig hatósági vagy igazgatásbeli öszpontosításnak (*centralisation administrative*) nevezi; és tanulságosan fejtegeti, miként az egyesült-státusokban semmi igazgatásbeli öszpontosítás nincs, hanem a' kormánybeli központosítás ott legnagyobb lépcsőjén áll.

Még kell még jegyeznünk, hogy az utóbbi érdekek, mellyek különösen a' nemzet bizonyos részeit illetik, ismét többfélék. Vannak olly szükségek, mellyeket egész tartomány vagy több község összesen egyaránt érez: ezek igazgatását tehát természetesen a' kerületre vagy megyére kell bízni. Van továbbá társulat, melly annyira természetesen épül, hogy az mindenütt egyenesen az isten kezéből kerülni látszik, és ez a' község, melly meg van minden népeknél, bármelly szokások 's törvényekkel birjanak is: innét következik, hogy a' községi érdek igazgatását a' természet megsértése nélkül nem lehet másra, mint a' községekre magokra bízni. És van még a' községnél is természetesebb társulat, mellynek

létre jöttét az isten nem parancsolja, hanem ugyszólván maga eszközli, és ez a család, szintén saját és önmagára tartozó érdekeivel. Végre az embert ennyi viszony közepett önálló minőségben látjuk létezni, egyedül személyére vonatkozó 's egyedül az ő akaratától függő érdekekkel. Könnyű általlátni, miként csak olyan alkotmány biztosítja a szabadságot az élet minden körében, melly az imént előterjesztett különféle érdekeket mind kellőleg méltányolja, 's mind egyiknek szabad mozgást enged a többinek megsértése nélkül.

A személyes és családi érdekek köre az állodalom keblében fekszik ugyan, de organismusához nem tartozik. A politikai vagy közigazgatási élet tehát három cselekvési körben munkál: felül áll az ország, középen a megye, alul a község.

Ezen lehozásból önként foly, miszerint a nemzet minden részeivel közös, tehát nemzeti érdekek igazgatását egyszerű polgárookra nem lehetvén bízni, okszerű ellátásuk végett egy országos kormányt kell felállítani. És ezt már bírjuk a közakarat mesterséges létegebben, a fejdelemtől függő középponti kormányban, a ministeriumban. A fejdelem képviseli a végrehajtó hatalmat, de a fentebbiekhez képest annak minden jogait nem gyakorolhatja. Kormányára felügyel a törvények végrehajtására, szolgálatában tartja a haderőt, 's igazgatja a nemzetnek külföldiekkeli ügyeit.

Immár ha felveszszük, hogy monarchiában minél nagyobb a nép, annál erősebb a fejdelem; és ha meggondoljuk, hogy a végrehajtó hatalom főleg az idegenekkel viszonyban talál alkalmat tehetőségének 's hatalmának kitüntetésére, 's hogy a hatalomnak jó szándék mellett is gyakran tözsomszédja az önkény, 's végül ha még azt is ohajtjuk, hogy rendszerünk a kis és nagy országok előnyeit ártalmaik nélkül egyesítse magában: valóban ha a különösen a nemzet némelly részeire tartozó érdekek igényei nem zaklatnának is, így is meg kellene erről győződnünk, miszerint a törvények 's felsőbb rendeletek közvetlen végrehajtását, ugyszint a helyérdekek ellátását a dolgok természetes ren-

dének felbontása nélkül lehetetlen a' középponti hatalomtól függő egyes tisztviselőkre bízni, hanem csak egyszerű polgárok önálló testületeitől lehet teljes sikerrel ok- és célszerűleg várni. Csak így lehetséges igazi önkormány, melly a' kormányzati elnyomást 's jogtalanságokat lehetetleníti, és a' lehető legjobb, legértelmesb, az érdekekhez legillőbb igazgatásért kezeskedik, mind az önszeretet lélektani törvényénél fogva, miszerint kiki mindig csak jót akar magának, mind azért, hogy az ember maga mindig legjobban érzi, hol szorítja csizmája, 's magának legnagyobb érdekében fekszik önjava; mind végre azon jogi elvnel fogva, hogy a' ki úgy akarja, azon jogtalanság nem történik.

Az tehát kétséget nem szenved, hogy a' végrehajtásnak közvetlenül az emberekre 's dolgokra ható alsó köre, valamint a' helyérdekék ellátása természetesen a' polgárokat illeti; hanem kérdés az, hogy a' polgároknak micsoda testületeire vagy egyéneire tartozik az legokszerűbben? Ki legyen a' közbenjáró a' középponti kormány 's az egyes alattvalók közt?

Tocqueville gyakran idézett nagyszerű munkájában ilyeneket olvashatunk: „Bár a' község emberek óta fenáll is: a' községi szabadság ritka és töredékeny dolog.‘, A' község durva elemekből van összetéve, mellyek gyakran a' törvényhozó munkájának nem engednek. A' községek függetlenségét megalapítani 's nem kisebbitni a' nemzetek felvilágosultával, olly nehézség, melly a' felvilágosodással mindig nőni szokott. Az igen mivelt társaság bajjal szenved meg a' községi szabadság törekvéseit, feltámad annak számos tévedései ellen, 's kétségbeesik a' jó kimenetel felől, mielőtt a' tapasztalás végeredményét bevárná. Minden szabadságok közt a' községi szabadság, melly olly nehezen alapíttatik meg, leginkább ki van téve a' hatalom megtámadásainak. A' községi intézetek, magokra hagyatva, egy merész 's erős kormány ellen nem igen tudnának küzdeni.‘, A' községi szabadság tehát kisikamlík, ugyszólván, az emberi hatalom alól.— Ennél fogva a' községek, kivált ollyan országokban, hol a' községi szabadság a' törvényekben még fen nem

állott, miszerint az erkölcsökbe már kellőleg behathatott volna, semmi szín alatt nem képezhetnek jó és szilárd közbenjáró hatalmat a' kormány és egyes alattvalók közt, sőt inkább magoknak is védszárnyakra van szükségök.

Azonban több községbeli nép mindig alakíthat nagy és értelmes politikai gyülekezeteket, mert keblében mindig találkoznak elég számú emberek, kik elég szabadság- rend- és honszeretettel, tudománynyal, közügyekbeni jártassággal 's törvények iránti hódolattal ékeskednek, miszerint az alattvalók törvényellenes törekvéseit meghiusítva, fentartsák a' törvények 's fenálló hatalmak törvényszerű tekintélyét; 's viszont saját jogaikat a' hatalom törvényellenes követelései ellen védve, megmentsek a' nyilvános szabadságokat. És ime itt vagyunk, ezen uton is, azon megyei közönségnél, mellyet oda fenn a' természetes léteget illető törvényhozás részvétjogával felruházandónak véltünk. És hogy ezen, nem a' községek képviselőiből, hanem az erre törvényesen képvisített kebelbeli egyszerű polgárokból álló, megyei közönség legjobb 's legtermészetesb közbenjáró az állodalom 's egyes alattvalók közt, 's egyedüli bírása a' megyei érdekeknek: a' mellett ezredéves alkotmányunk sokkal erősb tanúságot tesz, semhogy azt itt még bővebben kellene bizonyítgatni.

Tehát csak a' megyei igazgatás szerkezetéről kell némiképpen elmondanunk. És meg kell jegyeznünk, hogy megkülönböztetés okáért, a' középponti intéző hatalmat kormány-nak, a' közigazgatás megyékre 's községekre tartozó részét pedig igazgatásnak, adminisztrációnak nevezzük.

A' megyei közönségnek ugyanazon 's épen ugy szavazó tagjai, kik 's miként a' törvényhozásbeli utasításokat adják, képezzék az igazgató közgyűléseket. A' különbség csak annyiból álljon, hogy ezekben már kormányi kinevezéstől függő hivatalnok (főispán) is elnökölhet, 's tárgyaik és végzéseik külön jegyzőkönyvbe iratnak. Joga 's kötelessége a' megyei igazgató közönségnek: a' törvények végrehajtása körül intézkedni, 's azokat a' helybeli életre alkalmazni; a' pillanat szükségait kielégíteni; a' törvények által

üresen hagyott téren a' kebelbeli érdekeket saját határozatai által szabályozni; a' törvényeket 's törvényeseknek talált felsőbb rendeleteket saját tagjai 's tisztviselői, sőt községi előjárók által is végrehajtatni; a' törvényteleneknek ítelt rendeletek ellen pedig felírni 's gátot húzni; a' megyei (házi) adót évenként a' szükséghez mérve megszabni, 's mind ezt mind a' hadi adót a' községekre kivetni; a' közbátorlétre felügyelni; a' fekvő katonaság szállásolása iránt rendelkezni; magán folyamodásokat elintézni; szóval, a' törvény korlátai közt saját dolgában függetlenül végezni 's rendelkezni.

Ezen felséges jogok 's kötelességekből azon üdvös eredmények hárulnak a' nemzetre, miszerint ez lársadalmi jogait 's kötelességeit szépen háziasan közvetlenül gyakorolhatván 's teljesíthetvén, a' legvalóbb önkormányt malasztait teljes mértékben éldelheti; nemcsak a' rendet, hanem a' szabadságot is egyaránt biztosítva bírhatja; vele a' haza mindenütt érezteti magát; a' kormány nem látja magát magára hagyatva, hanem az akaratok szabad összemunkálásában törvényszerűsége mindig igazi 's elegendő hatalmat talál; és a' polgárok nem erőszakot, hanem jogot látnak a' tisztviselőben, 's úgy érzik, ők soha nem engedelmeskednek embernek, hanem az igazságnak. Mind ez olly jótétemény, miktől önként honszeretet, melly is Constant Benjamin szerint a' helybeli érdekekhez élnék ragaszkodásban áll, 's vallásosság serked a' polgárok szívében; pedig tudva van, miként a' honszeretet és vallás azon két leghatalmasb rugó, melly a' polgárok öszszeségét valamelly czél felé haladásra legtartósabban ösztönözheti. Vége lenne hát mind ennek, ha a' kormány akadályoztatná ama' jogok gyakorlatát 's kötelességek teljesítését.

Különösen pedig meg kell jegyezni, miként Verböczy nagyon tisztán fogta fel nemzetünk természetes jogfogalmainak követelését, midőn III : 2. címében megírá, miszerint „a' megye teljes szabadsággal szabályozhat statutum által mindent, mi törvénybe 's törvényes jogokba nem ütközik.“ Ezen így értelmezett szabályzó hatalom ollyan természetes joga a' megyének, hogy ez nélküle egész boldogságát nem bírhatná 's hivatásának nem felelhetne meg; mert

látjuk, hogy minden község, törvényszék, egylet sőt család is szabályokat alkot 's alkotni kénytelen a' maga körében.

Tartsuk meg hát jól, miként azon mondatnak, hogy törvényhozás körébe vágó statutum nem alkotható, teljességgel semmi értelme nincs; mert hiszen mi nem vág a' törvényhozás körébe? Ámde azt, hogy positiv törvényekkel ellenkező szabály nem hozathatik, minden józan ész meg fogja érteni. Továbbá ha a' megyei statutum csak királyi megerősítés által emeltetnék kötelező erőre, akkor e' kettő közül egyik történnék: a' statutum a' felségnek vagy törvényhozási részvétjogától, sanctiójától országos törvényekként—, vagy kormányzó hatalmától felsőbb rendeletekként nyerné erejét. Az első eset merő képtelenség; az a' szabályzó hatalmat a' törvényhozó hatalomba keverné (mi magában is elég képtelenség, mert minek ott szabály, statutum, hol törvény van?) 's olly alkotmányt idézne elő, mellyben a' felség előbb a' nemzettel országgyűlésileg hozna törvényt, aztán ismét a' felség a' nemzet egy töredékével gyakorolná a' törvényhozó hatalmat; melly alkotmány e' szerint olly két alakúvá tenné az országot, hogy ez egy oldalról egy királylyal bíró egy országnak, más oldalról ismét egy király alatt levő sok országnak, tehát valóságos tündérországnak tetszenék. A' másik esetben pedig a' közigazgatás egyik része bírná az egésznek hatalmát; a' kormány által elfoglalva vagy elnyomva volna e' részben az igazgatás; a' megye a' hierarchia alsó fokává tétetnék, 's e' tekintetben megszűnnék megye lenni. A' megye lényege 's főhivatása az, hogy minden érdek saját természetes bírāja, azaz azok összesége által intéztessék, kiket az közvetlenül illet. És e' tekintetben korlátokat csak a' fenálló törvények képezhetnek. Tehát a' statutumokra nézve a' kormánynak joga 's hivatása: örködni, nehogy valahol törvénybe ütköző státutumok hozassanak 's létezzenek. A' kormány, maga körében, szintén alkothat statutumokat a' nélkül, hogy akár az egész nemzetnek, akár bizonyos részének hozzájárulására szüksége volna; hanem a' nemzet is szót emelhet a' törvényelleneseknek vélt kormányi statutumok ellen.

Kérdés alá vonatott a' megyék adóztatási jogának célszerűsége is, 's a' házi adó maximuma törvényhozásilag meghatározandónak nézetett. Ha majd egyenlőn lesz érdekelve a' megyében minden osztály, 's egyenlőn aránylag fog adózni minden honpolgar: akkor nem leend szükség az adómaximum meghatározására; mert a' közönség minden tagjának érdekében fog állani, azt mennél kisebbre szabni. És lehet e annál szebb 's természetesebb jog, mint ha a' közönség magát inség vagy egyéb véletlen 's helybeli szükségre nézve tetszése szerint megadóztathatja? Csak az illy tárgyak szönyegre kerülendéséről jó előre értesíttessék a' közönség.

Napfénynél világosabb, miszerint a' nemzetnek azon megye adta garantiájával, mellynél fogva a' törvények közvetlen végrehajtója 's a' kormány minden lépteni ellenőrzője maga lehet, fel nem érhet semmi nemű alkotmányos garancia. A' képviseleti rendszerbeli ministeri felelősség legalább sokkal csekélyebb a' nemzet belügyeit illetőleg. A' megyében ugyanis nem gyűl halomra a' kormánynak minden rendelete egyszerrei 's utólagos átvizsgálás végett ugyanazon 's többnyire csak közvetve érdekelt emberek elé, hanem a' rendeletek egyenként időről időre azon emberek előzőleges 's nyílt megvizsgálása alá kerülnek, kiket közvetlenül érdekelnek. És a' végrehajtást illetőleg az ember maga legjobb keze önmagának; 's hogy ez önkormányzási rendszer a' rend egysége 's törvények kellő végrehajtása iránt az állodalomnak is elégséges biztosítékot nyújthat, azt alább látandjuk. Most, miután a' közönség, egyes tisztviselőji által fogánatosíttatja a' törvényeket 's határozatait, ezen tisztikarról kell a' főbbeket elmondani.

Főelv az, hogy a' megyében semmi hierarchia nincs, egyik tisztviselő nem függ a' másiktól, hanem mindegyik a' törvénytől 's a' közönségtől veszi hivatalos utasításait 's eljárásaiért egyenesen ennek felelős. E' helyütt csak igazgató tisztviselőkről szólunk, kikre a' birói tisztt egyáltalában nem tartozik, mert a' jól rendezett státusban a' birói hatalomnak a' közigazgatástól egészen el kell különíttetnie. Számukat természetesen a' szükség fogja meghatározni.

De az idő int, hogy választatásuk módjának czélszerűvé tétele iránt mindent elkövessünk, hahogy az egész rendszert választási fergetegek martalékaul bagyni nem akarjuk.

Némelyek abban keresték a' választási kicsapongások enyhítését, miszerint a' választási cyclus 3 évről hatra emeltesse. Ezek számára szabadjon csak röviden megjegyezni: kicsapongásoknak 6 évenként sincs helye jól rendezett alkotmányban: a' mint gyérülnek a' választások, azon arányban növekszik fontosságuk; ha a' választások ritkán fordulnak elő, a' pártok hosszú idő alatt gyűjtött egész erejüket arra fordítják, hogy a' szerencsét, mellyhez oly ritkán juthatnak, megragadják, és mivel a' bukottak baja hosszú időre orvosolhatlan, nagyravágysuk 's feltüzelt boszujoktól minden roszt várhatni; ha pedig a' választások majdnem egymást érik, a' bukottak türelemmel várják az új szerencse idejét, a' győztesek nem igen örvendnek rövid ideig tartó győzelmüknek, 's valamennyien nem nagyon kapkodnak oly diadal után, mellyet nem sokára bukás követhet; végre minél gyakrabban férhet tisztviselőihez a' közönség, annál nagyobb hatalma rajtok, úgy hogy ki a' választási cyclust 3 évről hatra emelné, az a' nép választási jogát megfelezné. Kétségkívül legjobb a' 3 évi időköz; de hogy a' választás módja is jó legyen, megyei tisztviselőkre nézve legczélszerűbb a' két fokozatu választást elfogadnunk.

Hogy a' választók tömegét egy helyre összegyűjteni ne kelljen, és a' tisztviselő egész hivatalkodása alatt minden választónak alattomban kedvezni ne kényszerüljön: e' végből a' törvény határozza meg, hogy a' megyei közönségnek hány tagja válaszszon egy választót vagyis nevezőt; a' választók aztán otthon helységeikben vagy választókerületenként megválasztván önkörűkből a' nevezőket, ezek a' székvárosban válaszszák meg a' tisztikart. Itt csak azon nehézség fordulhat elő, miszerint ha a' megyékben nem volna egyenlő a' választók száma, a' törvénynek több fokarányt kellene a' megyékre alkalmazva megállapítani. Ezen többféle arány a' jogegyenlőségen csorbát azonban nem ejtene, mert minden megye önállón végzi választásait. A'

kétfoku választás hasznait szépen ecsetli Tocqueville, az amerikai congressusban az egyenesen a' néptől választott képviselő ház 's a' státusok törvényhozásai által küldött senatorok közti különbségre mutatván, 's előadván, miként az alsó gyülekezetben annyi a' köznépi elem, hogy ámbár az országban a' tanulás majdnem általánosan el van terjedve, azt mondják, a' nép képviselői nem tudnak mind helyesen írni, míg a' tanács tereme a' talentumok 's tudományok egyedárusának lenni látszik; pedig mindkét ház az általános szavazat szülötte, 's még senki sem állítá, hogy a' tanács ellensége volna a' népszerű érdekeknek. Azután így végzi előadását: „Könnyű előrelátni a' jövődöben ama' pillanatot, midőn az amerikai köztársaságok kénytelenek lesznek megszorítani a' két fokozatot választási rendszerükben, ha csak a' demokratia szirtjei közt nyomorúságosan fenakadni nem akarnak. Részemről kész vagyok megvallani, hogy én a' választás kettős fokozatát látom egyedüli eszköznek, melly által a' nép minden osztályai előtt a' politikai szabadság gyakorlatára ut nyitathatik. Azok, kik azt hiszik, hogy ez eszközt valamelly pártnak kizárólag fegyverévé tehetik, valamint azok is, a' kik tőle félnek, véleményem szerint egyiránt csalatkoznak.“

Illyen választási rendszer lehetőségig meg fogná szüntetni a' kicsapongásokat. De gátolandja ezeket a' tisztí hata-
táskörök szabályozása 's a' községek rendezése következtébeni gyérülendésök is. Mert a' megyét valamint felül az országgal, úgy alul a' községrendszerrel kell öszhangzásba hozni.

A' község, isten adta érdekeivel, a' felsőbb hatalom irányában csak olly egyes személy, mint akárki, kit tetszés szerint elnyomni, 's kinek egyedül reá tartozó érdekeibe avatkozni nem lehet, a' polgári szabadságnak ugyszólván kútforrásabani elnyomása nélkül. Hajlékának udvarából legott a' községbe lép az ember: miként érezhesse hát magát szabadnak, ha első lépten mindjárt szolgasággal találkozik? Azért tehát minél nehezebb 's töredékenyebb dolog a' községi szabadság, annál több fáradságot kell ápolására fordítani.

Nem lehet itt ki nem emelnünk az imént idézett státusférfinéme' sorait: „A' szabad népek ereje a' községben fekszik. A' községi intézetek olyanok a' szabadságra nézve, mint az elemi iskolák a' tudományra nézve: azok teszik ezt a' népnek elérhetővé; azok izletik meg vele ennek békés élvezetét, 's szoktatják őt ennek használásához. Alkothat valamely nemzet községi intézetek nélkül is magának szabad kormányt, de a' szabadság szellemével nem fog bírni. Mulékony szenvedelmek, pillanatnyi érdekek, véletlen körülmények megadhatják neki a' függetlenség külső formáit: de a' társasági test belsejében elfojtott önkény előbb utóbb napfényre jövend.“

Abban áll pedig a' községi szabadság, hogy a' község csak akkor van alávetve felsőbb hatalomnak, midőn olly érdekek forog kérdésben, melyben az másokkal együtt osztozik, különben egészen ura önmagának. Azért is szabadon ad, vesz, perel, szaporítja vagy csökkenti költségeit, a' nélkül hogy bármi hatósági hatalom által ebben gátoltathatnék. Újangliában legalább nem találkozik ember, ki a' státus kormányának azon jogát elismerné, hogy a' csupán községi érdekek igazgatásába avatkozhasnék. De így van ez nálunk is szabad községeinkkel. Legalább eddig nem volt felsőbb hatalom, melly például Nyíregyháza belügyeibe 1837 óta avatkozhatott volna.

És mivel Újanglia az, hol a' községi szabadság az egész világon tán legkifejlettebb: emlékezetbe kell hoznunk, hogy itt, míg a' státus általános ügyei körül a' többség képviselő által munkál, „a' községben, hol a' törvényhozói 's kormányzói munka a' kormányzottakhoz közelebb esik, a' képviselés törvénye nincs bevéve. Itt semmi municipalis tanács nincs; a' választók testülete kinevezvén tisztviselőit, azokat maga igazgatja mindenben, mi nem csupa egyszerű végrehajtása a' státus törvényeinek.“

A' községi rendszer elveit 's fővonásait országos törvény által kell megalapítani; hanem a' részleteket, például a' községi közönség qualificatióit legcélszerűbben határozhatná meg a' megye az érdeklett községgel együtt. Kétséget

nem szenved, hogy kisebb községek ellehetnének képviselő testület nélkül; az igazgatás tisztét a' közönség által évenként választandó tisztviselők végezhetnék, a' gazdasági ügyeket pedig a' közönség maga intézhetné, szükséghez képest egyes tisztviselők segélyével. De minél nagyobb valamelly község, annál sűrűbbek 's szövevényesebbek a' község ügyei 's annál nehezebb a' nép közvetlen részvéte ezek intézésében. Nagy község tehát legczélszerűbben egy választmányt bízna meg ügyei intézésével, mellynek tagjai a' nép által választandó községi tisztviselők is lennének. Amde ezen képviselő választmány a' lakosok vagyonát érdeklő vállalatokat mindig csak a' közönség jóváhagyásával határozhatná el, gazdasági intézkedéseiről ennek számot adni tartoznék, 's tanácskozásai nyilvánosak lennének. Általában azon kell lenni, hogy a' községi szellem mindig 's mindenütt fel legyen szítva, mert az európai kormányzók is megvallják, hogy a' községi szellem a' közcsend és rendnek nagy eleme. —

Immár illy megyei 's községi rendszer mellett semmi hierarchia nem létezik az igazgatásban; a' törvény gyakran kötelességeket szab mind a' megyei mind a' községi egyes tisztviselőkre; mellyeket ezek választóik megbízása nélkül is felelet terhe alatt pontosan teljesíteni kötelesek; sőt a' megye is rendelkezik megyei érdekekben községi tisztviselőkkel, kik hivataluknál fogva 's ideje alatt mindig tagjai a' megyei közönségnek; szóval, a' közigazgatásnak olly rendszere ez, mellyben a' megye és község, saját érdekei intézése mellett, mindig kölcsönözhet tisztviselőket az országnak, 's a' község a' megyének, a' helyett, hogy, miként Francziaországban, az ország kölcsönözné tisztviselőit a' községnek.

Mi a' rendőrséget illeti, ennek szabályait országos törvény által kell megállapítani; mert kell, hogy a' hazafi magát az egész országban egyenlőn szabadnak érezze, 's szabadsága egyenellen 's nem tudott helyi intézkedések által itt ott horogra ne keríttethessék. Hanem ezen országos törvény szerint a' közbátorlétet mindenütt a' megyék,

erre rendelt különös tisztviselőik által, 's magok körében a községek tartásá fen. Általában vezérelve maradjon rendőri intézeteinknek az, miszerint minden honfi becsületes járatunak tartassék, míg ellenkező véleményre okot nem szolgáltat. Ezen elvnek roppant hatása van a' nemzeti szabadság 's erkölcsiség emelésére. Vegyük csak példaul fel, miként az egyesült-státusokban megelőző 's hatósági rendőség sincs, az utlevelek ismeretlenek, a' közigazgatás ügyvivői nagyon kevesek, 's a' nyomozás elkezdése nem is mindig őket illeti; 's mégis alig kerüli el valamely országban a' véték oly ritkán a' büntetést, mint itt. Ez csak onnét van, mert itt minden ember érdekében fekvőnek tartja a' bűnöst kézre keríteni vagy a' büntettről próbákat szolgáltatni, 's őt az egész emberiség ellenségének tekinteni; míg a' nagyon politizált európai országokban a' vétkes oly szerencsétlen, ki azért küzd, hogy a' főhatalom poroszlóinak üldözéseit kikerülje, 's a' nép többnyire segíti őt e' küzdelemben. Minden esetre nem kell megfélekezelnünk Rousseau ezen szavainak nagy jelentőségéről: „Eléggé nem ismételhetem, hogy nem kell két ellenkező dolgot egyszerre kívánni. A' rendőség jó, hanem a' szabadság többet ér, 's minél inkább kényszerítitek formaságok által a' szabadságot, ezen formaságok annál több eszközt játszanak a' terjeszkedő tulsúlyu hatalom kezére.“ Mi még folyvást utlevelek nélkül szabadon utazhatunk egész hazánkban. De mindinkább alaposb az aggodalom, hogy a' növekvő számmal beözönlő, hozzánk sem érdek sem nemzetiség által nem kötött 's többnyire ügyefogyott csöcselék népből álló külföldiek nem sokára szigorúbb intézkedést teendnek szükségessé. Ha még lehet, 's nem késő, alkossuk meg mielőbb a' szigorú honosítási törvényt! —

Státuszjogtanítók a' közigazgatásnak két főrendszerét szokták megkülönböztetni, a' mint az ország vagy az igazgatási tárgyak felosztásán alapszik. Az első, mellynek az ország tartományonkénti igazgatása szolgál főalappaul, tartományi rendszernek (Provinzialsystem); a' másik, melly a' közigazgatás anyagát főtárgyai 's irányzatati szerint

osztja fel, és minden osztály számára külön fő 's alhivatalokat létesít, *real rendszernek* nevezetik. Hanem ezen elnevezés csak ez vagy amaz alapnak a' rendszerben uralkodó tulnyomóságaról történik; önállólag 's teljes tisztaságában az életben egyik rendszer sem valósítható. Im-már ha a' fővonásilag ábrázoltuk természetes rendszert *tartományinak* nevezzük is, nem kell azt vélnünk, hogy a' közigazgatás minden tárgya a' középponti kormány 's helyhatóságok közt egyaránt oszlik el. Vannak tárgyak, melyek természetöknél fogva legcélszerűbben egy személy vagy testület kezeiben központosult hatalomra bízhatók; ilyenek: a' rendes katonaság, országos financia, posta, országos közlekedési eszközök stb. Gyakran a' törvény különös végrehajtókat nevez ki az általa elhatározott tárgyra nézve.

És viszont vannak ügyek, melyek fontosságukkal egyes polgárok erejét felülmúlják ugyan, de mégis magános természetöknél fogva magánosak szabadságkörébe tartozván: érdekekben a' polgárok szabadon egyesülhetnek. Innen a' társulási jog egyik lényeges része az alkotmányos szabadságnak. Reá nézve a' státusnak csak az áll érdekében, hogy törvényes jogokba ütköző 's titkos társulatok *ne* keletkezzenek, és mivel a' társulat egyes személynél mindig erősebb és félelmesb lehet, annak kevesb függetlenség engedessék a' társasági hatalom ellenében, mint egy magános embernek. Egyébiránt értsük meg jelentőségét Tocqueville ezen szavainak: „Ha egyszer a' felségnek általános joga volna, bizonyos feltételek mellett engedni csak meg mindenemű társulatokat, nem késnék magának tulajdonítani a' felügyelés 's igazgatás jogait is, nehogy azok a' töle elejökbe írt szabálytól eltávozhassanak. E' szerint a' státus, miután magától függökké tette volna mind azokat, kik egyesületbe lépni kívánnak, olyanokká tenné azokat is, kik már egyesültek, vagyis majd mind azon embereket, valakik csak jelenleg élnek. Így a' fejedelmek mindinkább magokévé tesszik 's önhasznukra fordítják legnagyobb részét azon új erőnek, melyet korunkban az ipar a' világban terem. Min-ket az ipar vezet, ők pedig az ipart vezetik.“

A' közigazgatás központosítása.

Öszpontosításnak azon törekvést nevezzük, mellynek célja, minden erőt egy pontban egyesíteni; központosítás alatt pedig az erők végszálainak összefoglalását 's ugyszólván egy csomóra kötését értjük. Közigazgatásban az öszpontosítás közigazgatási dualismust idéz elő; a' jó központosítás pedig zárköve a' közigazgatás természetes rendszerének.

Hogy az ország egyenlő terv szerint igazgattassék, arra mindig elég az egészre nézve egy hangon szóló törvények pontos végrehajtása 's megtartása. Ezért pedig mind azoknak felelőssége kezeskedik, kik a' végrehajtó hatalomnak részesei. Ezen felelősség mindenkire nézve kétféle: erkölcsi és tragikai.

A' középponti, országos kormány minden tetteiért az ennek élén álló ministerek felelősek a' törvényhozásnak. Sokan úgy gondolkodnak, hogy a' minister csak úgy lehet felelős, ha rendelete minden esetben végrehajtatik, azaz ha az egész végrehajtó hatalom, 's a' közigazgatásnak minden sphaerája az ő kezében öszpontosittatik. Épen mintha egy ítélet végrehajtására kiküldött személyre nézve vitatnák, hogy ő ezen ítélet pontos végrehajtásaért csak úgy lesz feleletre vonható, ha a' kiküldő törvényszék minden ítéletének végrehajtását reá bizza; épen mintha vitatnák, hogy a' párisi nagy követ csak úgy felelhet a' reá bizottakért, ha a' londoni, pétervári és minden udvari követség tiszte tőle függővé tétetik. Az ember akaratlanul is kétkedni kénytelen, vajjon nem azon gondolat áll e ezen illyesmit vitatók szavai mögött, miszerint a' ministeri felelősség csak úgy valósítható, ha a' végrehajtó hatalomban fellelhető minden hódítási 's többségcsinálási eszköz a' minister kezeibe tétetik le. És ezen kétely annál alaposb, mivel főkéllékül állittatik fel, miszerint a' minister csak többséggel kormányozhasson, 's azonnal lelépni tartozzék, mihelyt szövvényei hálójából a' kamara többségét kihullatá. Ezen elvekben nagy tévedések vannak.

Egyes ember felelőssége annál többet ér, minél ke-

vesb tárgyra terjed ki. Ezt, úgy véljük, alaposan senki sem tagadhatja. És az is nagyon természetes, hogy bárkitől is csak azt lehet számon kérni, mi reá bízott, 's mit ő elvállalt. Világos tehát, hogy a' minister is lehet felelős, a' nélkül hogy a' közigazgatás minden körében történetekért őt kellene feleletre vonni; sőt hogy felelőssége mennél inkább valósággá váljék, ildomosabb e' felelősség halacskáit inkább szűk tócsában tartani, mint tengerbe eresztetni. Ki a' középponti kormány élire áll, természetesen csak ennek tettei 's kötelességeiért felelős. És ha a' minister önkeblébe nyul, úgy érzi mindig 's mindenütt, még a' korlátlan hatalom mellett is, miszerint isten 's a' közvélemény ítéletének súlya egészen rá nehezül hatalma körében, de ezen túl nem. Ezen érzemény teszi a' felelősség erkölcsi oldalát, melly lelkiismeretes és honszerető miniszterre kétségkívül nagyobb befolyást gyakorol a' felelősség tragikai részénél, épen miként az erény hatalmasb ovószér büntettek ellen, mint a' világi büntetés félelme.

A' tragikai felelősségre nézve nagy tévedés azt hinni, hogy az csak akkor válik valósággá, ha a' minister azonnal lelépni kénytelen, mihelyt bármi tárgyra nézve a' törvényhozásnál kisebbségben maradt. Azon elv, miszerint csak az kormányozhat, ki a' házak többségét bírja, szükségkép előidézi a' szabad kormány legnagyobb hibáját, úgy szólván a' szabadság rákfénéjét, miszerint a' kormány vesztegetni kénytelen. Innét ered aztán azon nyomorúságos állapot, mellyben a' választások 's vélemények irányzatával foglalkodni, a' minister főfeladatává válik, ellenben az administratio kötelességei figyelmét nem érdemlő csekélységekkel silányulnak; mellyben a' törvényhozás merő pártönzés csataterévé alacsonyíttatik, hol a' kor szükségéi, a' közigazgatás elleni panaszok, 's nemzeti érdekek csak örvül 's az ostromlást elősegítő fegyver gyanánt szolgálnak, és ha a' megfeszített küzdelmekből kiemelkedik egy új ministerium, a' győztes párt tomboló örömmel 's a' bukottakra boszút lehelve üdvözli, míg ezek, mint a' lelépés feltételén kívül semmi által ki nem engesztelhető ellenzék,

ostromolni kezdik, nem hajtván semmit sem a' minister becsületességére, sem a' közvéleményre, sem a' nemzet érdekeire, sem az ész szavára, mind ennél kebleiket jobban feszíti az, hogy ők jussanak az egyetlen hatalom birtokába. Így történik aztán, hogy a' viták nem a' tárgyak, hanem a' személyek körül forognak; a' személyek megtestesült elvek gyanánt nézetnek, 's a' köz szabadság és jogállapot érdekei cabinet-kérdésekké tételve a' főpolcz lépcsőivé alacsonyítatnak, a' minister nagy vétek 's csekély hibáért egyiránt hivatalvesztéssel büntetlik 's olly kínos helyzetben tartatik, miszerint ha különben képes volna is a' közigazgatás óriási munkáját vezetni, idejét 's tehetségeit ezen főtisztére nem fordíthatja, érezvén, miként nem ez, hanem a' szavazatok megnyerése az, mi őt hivatalában megtarthatja.

De az sem áll, hogy a' törvényhozástól jobban függ a' végrehajtó hatalom, ha a' minister mindig lelépni tartozik, mihelyt a' törvényhozás többségével nincs egy véleményben 's ez nem azt akarja, mit ő akar. A' törvényhozó 's végrehajtó közt épen az a' lényeges különbség, hogy a' törvényhozónak mindig saját akarattal kell bírnia, a' végrehajtónak ellenben, mint ilyennek, soha sem szabad saját akaratát követnie. Ki a' végrehajtás nehéz munkáját elvállalja, az természetesen magán akaratát 's meggyőződését a' törvényhozó akaratának 's meggyőződésének rendeli alá, 's becsülete, jószága, szabadsága és életével kezeskedik a' felelő, hogy hivatalos hatalmát egészen és csak a' közakarat kijelentett iránya 's értelmében használandja. Ha az ő személyes nézete a' törvényhozó nézeteivel öszhangzik, az jó 's maradhat; de a' státusorganismusnak az ő meggyőződésére nincs szüksége, mert az akarat az úrnál 's nem a' szolgánál van, 's a' státusorganismus nem ollyan gép, mellyet csak a' minister meggyőződéséből csepegő olaj hozhatna mozgásba. Sokan azt hívék, hogy mivel az egyesült - státusok elnökének az ügyek intézésénél nincs szüksége a' törvényhozó házak többségére, itt a' végrehajtó hatalom erősebb 's függetlenebb, mint Angliában és mindenütt, hol a' minister nem kormányozhat, ha a' házak többségét nem bírja. De

Tocqueville szépen megmagyarázza, miként az amerikai elnöknek tehetetlensége 's nem ereje az, melly megengedi, hogy a' törvényhozó hatalommal ellenkezésben élhessen, minthogy a' törvények alkotását meg nem gátolhatja, 's magát azok végrehajtásának kötelessége alól semmikép ki nem vonhatja, buzgó 's egyenes hozzájárulta hasznos, de épen nem szükséges a' kormány menetelére. Ellenben Európában szükség, hogy a' korona 's a' kamarák közt egyetértés legyen, mert köztök meghasonlás történvén, a' kormány kerekci azonnal megakadnak. Itt a' végrehajtó hatalomnak kamarákra van szüksége, hogy törvény hozassék; a' kamaráknak szükségök van ö reá, hogy az végrehajtsék; ez olly két hatalom, mellyek egymás nélkül nem létezhetnek. Kétséget hát nem szenved, hogy a' ministeri felelősség akkor lesz az erőnek legmagasb fokára emelve, ha a' minister az egyszer elvállalt hivatalban addig lesz kénytelen a' törvényhozásnak engedelmeskedni, míg vagy a' fejdelem őt el nem bocsátotta, vagy a' törvényhozás irántai bizodalmatlanságát ki nem jelentette. Ennek azon nagy haszna lesz, hogy a' közigazgatás állandóbbá válik, minden kérdés nem fog cabinetkérdéssé tétethetni, 's a' minister nem kényszerülend annyit vesztegetni.

Nem elég azonban a' törvényeknek tartozó hódolatot csak a' kormány körében biztosítva látnunk, szükség még, hogy a' törvényhozás törvényeinek pontos végrehajtásáról az igazgatás körében is biztosíttassék. Minthogy pedig itt ez a' megyei közönségekre van bízva, természetesen a' megyék is felelősek a' törvényhozásnak a' végrehajtó hatalom reájok ruházott részeért. Ezen megyei felelősség lehetőségét némellyek kétségbe vonják, ugy vélekedvén, miszerint a' felelősség valósíthatásának kedviért a' hatalmat mindig egy kézben kell őszpontosítani. Tagadhatatlan, hogy egy megye közönsége erősebb személyiséget képez a' feleltre vonó hatalom ellenében, mint egy magános polgár; ámde az nem áll, hogy attól a' törvényhozásnak erősebb volna bármit is számon kérnie, mint egy ministertől. A' minister e' tekintetben mindig hatalmasb, mint nem csak

egy megye, sőt a megyék kisebbségének közönségei együttvéve. Törvényhozásunk egy megyével olly könnyen boldogulhat, mint egy követtel a francia törvényhozás.

A megyei felelősség már csak azért is könnyen lehet valósággá, mert minden megyei közönségre, tehát az egész nemzetre, a felelősség erkölcsi része sokkal nagyobb befolyással van, mint egyes emberre szokott lenni. A nemzet értelmesbjei mindig tudják 's érzik, hogy csak magoknak 's önjavuknak hódolnak, midőn azon törvényeknek engedelmeskednek, melyek akaratuk szerint alkottattak. A megyei végrehajtás nyilvánossága is olly varázs erővel bír, hogy az erkölcsi felelősség mellett nagy részben, legalább a dolgok rendes menetében, fölösleggé válik a tragikai felelősség.

Hanem ez utóbbi is könnyen eszközölhető ollyképen, miszerint a törvénynek vagy a kormány törvényes rendletének engedelmeskedni vonakodó megyét a kormány vádolja be, sőt bármelly hatóság 's a törvényhozásnak bármelly tagja is vádolhassa be a törvényhozás előtt, 's a valóznak talált tény ne az azt okozta megyei többségnek, hanem igen észszerű okoknál fogva mind ennek, mind az ellene küzdött kisebbségnek mind a jelen nem voltakak kivétel nélkül számíttassék be. Illyen eljárásból azon nyereség háruoland az alkotmányra, miszerint a kormány, érdekében fekvőnek érzendi a gyakoribb országgyűlések tartását; és a nemzetnek egy politikailag teljes jogu tagja sem fogja magát a közügyektől annyira elvonhatni, hogy épen önzésétől is arra ne serkentetnék, miszerint ő is tehetsége szerint azon iparkodjék, hogy a megye ügyei 's kötelességei mindig jól 's törvényszerűn intéztessenek 's teljesíttessenek. A beszámítás fogalmából azonban az következik, 's az itt roppant erkölcsi 's politikai hatásu fogna lenni, hogy valamint a vádolt tény vétkesnek találtatván, megbüntettetnék; ugy viszont az törvényszerűnek 's a törvényhozó akaratával megegyezőnek íteltetvén, megjutalmaztatnék. A büntetés pénzbírságból, a jutalom pedig a nemzeti elismerés bizonyos diszjeleiből állhatna. Hanem a kényszerítésnek több eszközét is

birhatja a' törvényhozás; például katonaságot szállásoltathat be a' makacs megye tagjainak házáinál, felfüggesztetheti a' tiszti kart, 's azon időre míg a' törvény végre nem hajtatik, vagy a' megye nem engedelmeskedik, más tisztviseleket neveztetethet ki stb. Nem kell feledni, hogy illyesmi fölötte ritkán fordulhatna csak elő, mert maga a' felelősség érzete előzőleg akadályozná, az országgyűlési elmarasztalás pedig legott megdöntené az ellenszegülést. Eddig is csak nemesi kiváltságokat sértő vagy törvénytelen rendeletek irányában tapasztaltatott az engedetlenség. A' megyék felelősek illetőségükben a' községekért is.

A' törvényhozásnak tartozó ezen felelősségen kívül még egy hatalmas módja van a' társaságnak a' végre, hogy hierarchia nem léteben törvény iránti engedelmességre szorítsa a' végrehajtó hatalom részeseit; tudniillik az ítélszékekre bízhatja, hogy a' kötelességekben el nem járókat törvényes büntetésekkel fenyítsék. Az olly népeknél, mellyek a' választást közigazgatásuk alárendelt ágaiba bevítették, a' rendnek egyik főtenyezője a' bírói büntetéseknek igazgatási eszközökül használtatása. Egyrészt a' törvényhozás és kormány, másrészt az igazgatói testületek 's választott tisztviselek közt az ítélszékek mindig elég hatalmas közbenjáróul szolgálhatnak, 's kényszeríthetik a' tisztviselet engedelmességre, a' nélkül hogy a' választói jogot megsértenék. Hogy tehát a' közigazgatás népi rendszere anarchiára vagy szolgaságra ne vezessen, szükség, hogy a' bírói hatalom kiterjedése megfelelőjen a' választó hatalom kiterjedésének.

Ezen mód szerint a' törvényhozónak megyei közönségeket sem leendő nehéz engedelmességre köteleznie. Példaul valamelly adónak pontos behajtását a' törvénynek olly sanctiója által eszközölheti, miszerint a' kötelességét elmulasztott megye telemes pénzbírságban, melly egyszersmind a' megyére kivetett adómennyiséget is magában foglalná, marasztalnék el a' kijelelt ítélszék által, 's a' bírság fejenként vételnék meg a' közönség minden tagján az ítélet végrehajtója által. Így a' megyei sőt-községi utak jó karban tartása

olly intézkedés által biztosíthatatik, miszerint, ha a' megye az erre kívántató költségeket megrendelni elmulasztá, az uti biztosnak joga legyen, önállólag kivetni 's beszedni a' szükséges pénzt vagy rendelkezni a' közmunkákkal. Ezen jogával az uti biztos élni fog, mihelyt az utak rossz állapotáért felelős leend, 's e' miatt őt bármelly egyes polgár az ítélőszéknél bevádolhatandja.

Egyes tisztviselőt még könnyebb a' törvények súlya alá hajtani. Ő mindenek előtt választóinak felelős, 's ezek folytonos ellenőrzése mellett tartozik munkálni. Továbbá reá a' törvények egyes kötelelességeinek elmulasztásaért büntetéseket szabhatnak, például miként a' váltótörvény tevő. Efféle, törvény által kiszabott kötelelességek körüli vétkeket 's hibákat egyes tisztviselők is, de leginkább a' magános érdekek juttathatják az ítélőszékek tudomására. Ha valamely igazgatásbeli véték csak egy ember érdekét sérti is, ez nem fogja elmulasztani a' panasztételt. Ha például az utas kárt vall szekérében, vagy lova kidől a' rossz uton, élni fog azon jogával, miszerint a' megyén vagy a' községen, mellyre az út bízva van, kárpótlást követelhet. Olly tárgyakra nézve pedig, mellyek egyes ember érdekét közvetlenül 's nyomban nem érintik, a' feladáshoz érdekelt kell kötni a' bírság egy részének a' feladó részére engedése által. Végre az olly tisztviselő, ki engedelmeskedik ugyan a' törvénynek, hanem ész vagy buzgalom nélkül, minden választás alkalmával olly ítélőszék előtt jelenik meg, melly őt mint alkalmatlan eszközt a' hatalom gépezetéből végkép elmozdíthatja. —

Mind ez hatalmasan 's minden tekintetben kielégítőleg biztosíthatja az országnak egy terv szerinti jó kormányzását. Látni való, miként itt minden arra van számítva, hogy minden a' népért, 's mennyire lehet, minden a' nép által történjék. És mégsem mondhatni, hogy itt az embernek joga van mindent tehetni; sőtinkább reá tömémentelen társadalmi kötelelességek ruháztatva; nincs itt megtámadva sem elgyengítve az állodalmi hatalom, hanem csak gyakorlata van megosztva: következésképp a' hatalom nagy, a' tisztviselő-

kicsiny, 's e' mellett az ország folyvást jó rendnek 's szabadságnak örvendhet.

Igaz, hogy ezen rendszer a' polgárokat szüntelen fáradalmakra kárhoztatja, hanem ez azért van, mert a' szabadság, miként a' földművelés, az orczák veritékében él. A' szabadság alkotmánya nem valami sátor, mellynek rendeltetése volna, nyugalommal kínálkozni a' polgároknak; hanem inkább afféle kivilágított terem, mellyben mindennek mozogni kell, ki a' táncz örömeit élvezni akarja. Illy alakban lebegett az Rousseau előtt is, midőn írta: „A' szabadság igen jó ízű, hanem nehéz emésztésű táp; jó egészséges gyomor kell hozzá. Én nevetem azon alacsony eszméleltre sülyedt népeket, mellyek magokat kolomposok által összehajtatni engedik, 's szabadságról mernek beszélni, a' nélkül, hogy a' szabadságnak csak gondolatát is fel bírják fogni; mellyek, rabszolga-bűnökkel teli szívvvel, azt hiszik, miszerint, hogy az emberek szabadokká legyenek, elég vakmerő lázadókká lenniök. Büszke, szent szabadság! ha ezen szegények reád ismerhetnének; ha tudnák, mi áron szerezhetni 's tarthatni meg téged, ha belátnák, mikép a' te törvényeid sokkal szigorúbbak 's komolyabbak, mint nehéz a' zsarnokok járma: az ő gyenge lelkeik, ezen rabszolgái a' szenvedelmeknek, mellyeket el kellene fojtani, szászorta jobban rettegnének téged, mint a' rabszolgaságot, elszőrnyedve futni fognának tőled, mint egy tehertől, melly őket összezúzással fenyegeti.“

Hosszu századok tesznek tanubizonyságot, hogy a' magyar nem ijed meg azon gondolattól, miszerint a' szüntelen fáradalom anyja a' szabadságnak; sőt ugyszólván, vele születik annak érzete, hogy nemcsak alkotmányának műhelyeiben örökös munkára van hivatva, hanem ezen alkotmányát kívülről is, ha kell, még feszültebb munkával sőt önvérével kell ápolnia. És mivel a' szabadságot szereti, az érette való munkához 's önfeláldozáshoz mindig magasztos lelkesedéssel szokott látni.

De a' jól organisált fáradalomnak, azon kívül, hogy az anyja a' szabadságnak, még azon roppant politikai hasz-

na is van, miszerint a' nép politizálási ösztöne rendszeresen foglaltatván el, clubok demogogiájának eleje vétetik. Hanem a' jelen átalakító korban némelyek majd minden népszerű gondolatra azt kiáltják, hogy az a' kormányzást lehetetlen-né teszi; mások ismét így írnak: „Kétségtelen, hogy olly ország, melyben minden törvénynek mikénti végrehajtása 52 szabadon tanácskozó testülettől függ, rendre nem számolhat.“ Ezek is azok is a' népet mennél kevesebb munkával obajtják terheltetni.

Szabadjon itt csak röviden először azokat, kik mindig a' kormányzás kedvök szerinti lehetőségét hordák ajkaikon, figyelmeztetni Cermenin ezen szavainak igazságára: „Miért nincs többé szabadság? Mert a' státushatalom Francziaországban soha sem volt szeszélyeinek kicsapongó hevésségében kellőleg fékezve. Mindenkor örvényekbe tévedt, nem mintha oda szorították volna, hanem mivel dörén önként feljők rohant. A' régi monarchia, a' császárság, directorium, restauratio egymásután hatalmuk visszaélése által vesztek el. Ezen országban mindig sokat akarnak kormányozni, sokat igazgatni, sok törvényt hozni, sokat cselekedni, A' szabadság mindenek előtt megkísérti gátjai közt vezetni át az áradatot, hanem ez áttör rajtok, eltűnik 's olly hirtelen 's olly sok nyiláson elfoly, hogy csakhamar sem zuhogásának sem habjainak nyoma sincs.“ Az angol királynak is, mint bármelyiknek, hivatása az országot kormányozni; hanem magas állása 's kormányának jósága épen ez által van biztosítva, hogy ő saját tehetségeivel hatalmánál fogva minden tekintetben előmozdíthatja, de személyes hibáival soha sem veszélyeztetheti az ország ügyeit, és kormánya alatt, a' nemzet szelleméhez képest, lehetőségig minden a' nép által történik. A' kormány célja nem az, hogy kormányozzon, hanem hogy czélszerű kormányzat által segítse a' polgárokat azon czélok elérésére, melyek végett társadalomba egyesültek.

Azokat illetőleg pedig, kik a' rendet megtagadák azon országtól, melyben a' törvények mikénti végrehajtása 52 szabadon tanácskozó testülettől függ, feltűnő, hogy épen

ők azok, kik minduntalan Anglia, Éjszakamerika 's Franciaország, mint a' szabadság classicus földeire, szeretnek hivatkozni. Immár ha a' francia bukott alkotmány azon ideál, melly után epednek, vagy helyesebben szólva, azon bálvány, melly szemeiket kápráztatja: ugy hozzájok semmi mondani valónk nincs. Mert így kétségtelen, hogy ők csak ott láthatnak rendet, hol a' törvények mikénti végrehajtása nem szabadon tanácskozó testületektől, hanem vakon engedelmeskedő tisztseregtől, 's a' közigazgatásnak a' törvény betűjén kívüli része a' minister önkényétől függ; hogy ők a' rend fogalmát nem annyira a' szabadsághoz, mint inkább a' közigazgatás katonai típusához kötik.

Nekünk a' jó rend is csak akkor jó, ha mellette a' szabadság is egészen megvan, 's megvan ez, ha az ezt nemcsak nem sérti, sőt épen védelmezi. Illy szempontból igen ajánlják magokat figyelmezőkbe ugyancsak egy francziának ímez szavai: „Könnyen megengedem, hogy a' közbéke nagy jótétemény; de azonban el nem akarom felejtetni, hogy a' zsarnokságra minden népek a' jó rend ösvényén jutottak. Ebből semmi esetre sem következik, hogy hát a' népeknek meg kell vetniök a' közbékét, hanem nem kell azzal beérniök. Az olly nemzet, melly kormányától a' rend fentartásánál egyebet nem kíván, már szívében kész rabszolga; rabszolgája saját jólétének; 's jöhet ember, a' ki lánczokra fogja lütni.“

Ha ellenben Angliát kívánják utánozni, akkor fölötte csudálatra méltó, hogy felejtik, mikép itt, a' parlamenti kormány teljes virágzása mellett, az egyes ministeri departement-ök ritkán 's keveset foglalkodnak a' törvények végrehajtásának részleteivel; ők ezeket többnyire olly organumokra 's hatalmakra bizzák, mellyek tőlök egészen függetlenek, minthogy egyáltalában elve az angol közigazgatásnak: mindent, mire a' nép alkalmas, ezzel vitetni véghez. Innen az angol kormányt a' nép által, érte 's vele való kormánynak (government by, for and in concurrence with the people) nevezik. „A' brit szigetországban látni — szól

Vincke *) — hogy semmi a' népért, minden az által történik, 's az által több történik, mint mennyit a' kormányzó hatalom színlag és tetteleg valaha valahol eszközölni bírt. Míg más országokban mindent a' kormányok belátása 's tekintélyétől várnak, mindent ezeknek engednek át, az alattvalók minden szabad közrehatása a' kormányzó hatalom körébe vágás gyanánt vétetik: Angliában az összes közreműködést, csekély kormányi ráhatással, a' nép által látjuk véghez vitetni.“ „És úgy lesz 's maradand az, a' kormányzás 's igazgatás azon módja bizonyuland be mindig legjobbnak, melly az emberekkel legkevesebb érezteti a' polgári egyesülés nyomását, melly a' státusczél végett nem követel több megszorítást, mint épen szükséges, és a' polgárban mindig az embert tiszteli.“

Végre Éjszakamerikában még kevesebbé fognak afféle inyók szerinti rendet kimutathatni, melly a' közigazgatás minden szálait újakon forgató ministeriumoktól vártnék. Mert itt a' közigazgatás legfeltűnőbb pontja a' központosítás fölötté nagy hiánya. Különösen Újangliában még csak olly középpont sem létezik, hol az igazgató hatóság sugárai egyesülnének, a' státus kormányoz, de nem igazgat; a' kormányzó nem avatkozik a' megyék és községek igazgatásába, vagy abban csak közvetve, a' békebirák kinevezése által részésül, kiket aztán hét évig tartó hivatalukból ki nem tehet; a' megyei igazgatóknak sincs joguk a' községi igazgatók dolgait intézgetni, 's ezeknek csak a' megyét illető tárgyakban parancsolnak; és az igazgatásbeli hierarchia nem léte, a' tisztviselők választása, hivataluk el nem vehetése, a' bírói eszközök bevitele a' társaság kormányzásába azon fő bélyegek, mellyek az amerikai igazgatást Maine-től fogva a' Floridáig jellemzik. Csak Újyorkban 's még néhány státusban kezd nyoma látszani némi igazgatásbeli központosításnak. És mégis itt a' törvények mindig parancsoló hangon szólnak, pontosan végrehajthatnak 's az egész ország szerintök kormányoztatik. Mert itt a' tör-

*) Darstellung der inneren Verwaltung Grossbritanniens. Berlin. 1815.

vénysértőt minden ember a' társaság ellenségének nézi, mert az igazgató hatalom sok kezek közt van elszórva, 's az igazgató parancs majd mindig bírói parancs leplébe burkozik; mi által csak hatalmasbba válik, azon ellenállhatlan erőt öltvén magára, mellyet az emberek a' törvényes formának adni szoktak. A' megyei politikai ítélőszékeket pedig a' békebírák képzik, kik középett állnak a' világi ember és tisztviselő, az igazgató és bíró közt, 's felvigyáznak a' társasági rendőrségre.

Nem fogja azon meggyőződésünket senki tőlünk eltulajdoníthatni, miszerint a' valódi társadalmi rendért igazán csak az emberi akarat egy célra munkálása kezeskedhetik; ezt pedig nem azon gépszerű függetenség mellett nyerhetni meg, melly szüntelen őrt állani látszatik mindenkünk fölött; annak szabadság kell ösvényein 's felelősség tetteiben.

III.

A' bírói hatóság elrendezéséről.

Azön viszonynál fogva, mellyet a' bírói hatóság az állodalmi hatalom ágazatában elfoglal, az igazságszolgáltatás általában semmi összeköttetésben nincs sem a' községi sem a' megyei szerkezettel, sőt mind a' törvényhozás mind a' közigazgatás intézeteitől egészen elkülönítendő. Mindazáltal igen hasznos azt nagy politikai tekinteteknél fogva úgy rendezni, miszerint a' bírói hatóság egyszerű polgároktól kezdve a' községen, megyén 's országos kormány körén vonuljon át.

A' bíróság háromféle: politikai, polgári és büntető.

1) A' politikai bíraskodást illetőleg a' képviselői rendszerben a' második kamarára van ruházva a' vádlás, az elsőre az elítélés joga. Ehhez képest intézkedett nálunk is a' ministerek vád alá helyezéséről az 1848: 3. tcz. 33 és 34 §. Ha a' népi rendszer fogadtatnék el egy táblával: ez lenne a' vádló, 's a' főtörvényszék az ítélő bíró a' végre-

hajtó hatalomnak mind azon részeseit illetőleg, kik a' törvényhozásnak közvetlenül felelősek, tehát mind a' miniszterek mind a' megyék vétségeire nézve. Sőt lehetne ezek ítélését az ország törvényszékeinek rendes birái közül alkotandó eskütszékekre bízni.

Az alsóbb körü politikai biráskodást, mely tulajdonkép nem egyéb, mint igazgatásbeli munkálkodás birói eljárás ünnepélyességében, miután eléggé tapasztaltatott, hogy a' rendes bíróságoknak engedett befolyás az igazgató hatalom gyakorlására, sem erre sem az igazságszolgáltatásra jótékony hatással nem szokott lenni, legcélszerűbb lenne békebirákra vagy egyszerű esküttekre bízni.

2) A' polgári jogkérdések intézését eskütszékekre bízni nálunk még célszerűtlen 's tán kivihetetlen is volna. Vannak olly apró 's igen számos ügyek, melyeknek rendes ítélőszékek előtti vitele aránylag tulságos fáradságba 's költségekbe kerülne. Az apróbb adósságok, rendőri kihágások, egyszerű határkérdések a' község határában legcélszerűbben a' községi tisztviselőkre bíztnának. A' rendes polgári perek ellátására, ha a' megyék fenn előadott elveinkhez képest az országnak új felosztása által szaporíttatnának, minden megyében egy állandó törvényszék állíttassék. Minthogy pedig az első folyamodási székek veszik fel a' tényeket 's egyedül állítják kellő világba; és épen a' rendes peruton kívül elmozdíthatlan bíráknak kell a' közbizodalom kifolyásainak lenni: nagyon kívánatos, hogy a' megyei törvényszékek birái a' megyei közönség által választassanak, még pedig a' szükséges függetlenség végett halálíg, előléptetésig, lemondásig vagy rendes perutoni elmozdításig tartó időre, úgy hogy a' közönség minden tisztújításkor csak a' megürült birói helyeket töltené be. Felebbviteli törvényszék kell: az ország négy kerületében négy, a' kapcsolt részekben ötödik, Erdélyben hatodik; végre mind ezek fölött egy főtörvényszék, a' hétszemélyes tábla.

3) A' büntető biráskodás ma már minden szabad országban az eskütszékeket illeti; miről már nálunk is sokkal több iratott, semhogy itt róla valamit szólunk kellene. —

A' törvényhozó kibocsátja a' törvényt; az ítélőszékek fel vannak állítva, hogy azt az előfordulandó esetekre alkalmazzák. De ha a' bírák a' törvényeket megvetik vagy hanyagul hajtják végre: a' törvényhozás ki van játszva, 's a' státus anarchia veszélyeinek kitéve. Hogy ez ne történjék, 's a' státusegység a' bírói hatóság irányában is fentartassék: a' törvényhozásnak kötelessége 's joga van az igazságszolgáltatás igazgatása fölött öröködni 's a' bírákat a' törvények megtartására kötelezni.

A' bíró természetesen feleletmentes az ítélet lényegét illetőleg, minthogy ez csupán értelem 's meggyőződés dolga; hanem a' mi akaratától függ, hogy a' törvénynek a' kiszabott időben 's formák szerint tegyen eleget, arra ő is igazgatásbeli tisztviselőkként, büntető sanctiók által szoríthatatik, miként őt már nálunk is a' váltótörvény némelly esetekben kötelezé. Hanem ezen törvényes szentítvények magok az igazságszolgáltatás egységét 's egy terv szerinti működését nem eszközölhetik; arra tetteles kormányzás is kíváncsalik. Ennél fogva csak úgy fog a' törvényhozás kielégítőleg öröködni az igazságszolgáltatás igazgatása fölött, ha mind azon ítéleteket, melyekben a' bírák a' törvényes szabályoktól eltértek, megsemmisíteti, 's ezen szabályok szerint megújíttatja. Immár ezen semmisítésre 's újításra fölötté czélszerűnek bizonyult be a' francziáknál az igazítós szék (cour de cassation), mely eredetét forradalmuk kezdetén vette, 's annyira hasznosnak 's jónak mutatta magát, hogy a' dynastiák és alkotmányok egymást érő bukásai közepett is lényegére nézve változatlanul megmaradt 's mind maig fenáll. Ezen szék soha sem ítél a' perek tárgyáról, hanem csak olyan ítéleteket semmisít meg, melyekre nézve a' törvényes szabályok megsértettek, 's aztán a' per tárgyát más ítélőszékre bizza; továbbá a' bírói illetőség kérdéseit eldönti, a' pereket bejelentett törvényes okoknál fogva egy bíróságtól másikhoz teszi át, egy egész törvényszék ellen támasztott panaszokat elítéli, 's ha cassatio után a' második törvényszék is, mellyhez a' per utasított, szintén azon elvekből indul ki, mellyek szerint az első ítél-

let hozatott, az igazítószerk, melly 48 biróból áll 's 3 szakaszban ítél, vegyes ülésbe ül össze, 's most hozott ítélete az egész országra nézve hiteles magyarázata a' törvénynek.

Nálunk efféle cassatioszerk hasznai kétségkívül nagyobbak leendnének, mint a' tulságosan öszpontosított Franciaországban. Az igazságszolgáltatás önállólág igazgattatnék, a' törvény magyarázata mindig egyes esetekre való alkalmazásokon kezdetnék, 's magán érdek által viletnék egy törvényszéktől másikhöz, 's végre az összes cassatioszerk által az egész országot mindaddig kötelezőleg döntetnék el, míg a' legfőbb törvénymagyarázó, a' törvényhozás, róla máskép nem intézkednék.

Azt érinteni is fölösleges, hogy az eljárás mindenütt lehetőségig szóbeli 's nyilvános legyen, 's a' megyei törvénykezés az igazgatástól semmi részben ne függjön, ugy hogy az ítélőszékek közvetlenül levelezzenek egymással, a' törvényszék maga rendelje ki a' hatalomkart, sőt a' birói vizsgálatok megtételével 's ítéletek végrehajtásával is az igazgatásbeli tisztviselők szolgálhatnának a' törvényszéknek. Illy szerkezet mellett zárkövül könnyen rendeztethetnék el az ügyvédi kar is, mindenik ítélőszék mellett egy ügyvédi testület önként létesülhetendvén.

IV.

Végelgazodás a' megye iránt.

Álljunk meg kissé, 's tekintsünk vissza megfutott pályánkra. Foglaljuk együvé az előttünk álló alkotmányt bélyegző fővonásokat, 's nézzük: ha vajjon ráismerünk e benne azon rendszerre, mellynek összeállítását czélunkul kitűztük, melly tudniillik országhatalmi egység uralkodása alatt természetes népiesen egyesítné a' nemzeti terjedelmesség 's kicsinység jótéteményeit ártaimaik nélkül? — Azt tartjuk, mennyire a' dolgok hatalma embereknek engedi, igen.

Ezen alkotmányban minden érdek a' maga természetes bírása által igazgattatik. A' személy, család, község, megye és ország a' maga természetes körében bírja szabadságát. Az állodalomnak az egyesek csak annyi jogot 's hatalmat engednek át, mennyi az egésznek kormányzására szükséges. És mégis a' kormány elég hatalommal ruháztatik fel, miszerint a' néptöbbség akaratát az igaz közakaratnak megfelelő irányban megtarthassa; 's viszont a' nép is elég erős, miszerint a' kormánynak a' társadalmi szerződés köréből kicsapó akaratát meggátolhassa. Itt hát a' szabadság és rend egymás által természetesen biztosíttatik.

A' sok kis megyére felosztott ország a' legigazabb, mert legtermészetesb önkormányt malasztait 's a' kis és nagy országokkal járó jók főbb részét élvezzi a' nélkül, hogy a' nemzeti kicsinyiség 's terjedelmesség fogyatkozásai 's veszélyeiben érezhetőleg részesülne; 's mind e' mellett mégsem szövetséges alkotmány ez, úgy hogy a' foederalismussal együttjáró bajok is távol vannak tőle. Egyszerű státus ez, 's kormánya nemzeti; mert benne a' felség, az állodalmi hatalom nincs megosztva, az két egymásba dugott alkotmányt nem visel homlokán, 's az egész egyenlő terv szerint kormányoztatik. A' törvényhozás belátása 's tetszésétől függ mindig, hogy általánosságokban maradjon e, vagy a' legapróbb részletekig terjeszkedjék e ki; és nincs semmi az országban, mi akaratának ellenállhatna. Hollandia 's Hannovera szinte egyszerű státusok, habár tartományi rendek is vannak bennök; mivel egy tartomány sem külön souverain.

Vége alkotmányunkban a' községi 's megyei hatóságok megannyi szirtek, mellyek a' nemzeti többség zsarnokságra fajulásának utjában állanak. A' törvényhozó hatalomnak valódi részese levén a' nép, a' közakarat soha arra nem vitethetik, hogy az állodalmi hatalom minden személyt maga mintájába gyúrjon, és az egész társaságot sok apró 's egyforma szabályok hálójával terítse be, 's lassanként szabályos, szelíd és békés szolgálásra juttassa.

Az állodalmi hatalmat két ágazatra osztottuk, és e' két

ágazatot mind a' kormány, mind a' nép organumain átszö-
tük, úgy hogy mindkettőnek a' koronáról lenyuló végszála
a' megyében mintegy csomóra kötvék, 's csak a' végrehaj-
tó hatalomból nyulnak le némely szála még a' községbe is.

„Eddig a' helybeli hatóság a' végrehajtó hatalom füg-
gő ágának tartatott; ellenkezőleg áll; nem kell ugyan soha
ezt akadályoznia, de tőle függenie sem kell.“ Így tanít
Constant Benjamin, a' municipalis hatalom felállítója. De
nálunk nincs külön municipalis hatalom; nálunk a' megye
arra van hivatva, hogy a' népet mind a' törvényhozó mind
a' végrehajtó hatalomban közvetlenül részesítse, 's ezen fe-
lül a' megyei érdekeket önállólag intézze. Megengedjük,
hogy ilyen helyhatóságot az alkotmányos külföld nem igen
mutat fel; mindazáltal elmélete nagyon természetes, és nem-
zetünk százados szokásai, erkölcei 's szabadságróli fogal-
mai annak valósítását nemcsak lehetségessé, sőt inkább szük-
ségessé, elkerülhetlenné teszik, követelik. Átalakulásunk
már is számos és nagy érdekeket sértett meg: az istenért!
ne üzenjünk hadat könnyelmű majmolási ösztönből a' minden
oldalról szorongatott nemzet alkotmányra vonatkozó szá-
zados jó szokásainak, erkölceinek, fogalmainak is! Ne tá-
madjuk meg a' nemzeti szabadság ezen legéleltrevalóbb té-
nyezőit meggondolatlanul; hanem lehetőségig jól 's korsze-
rűn hasznosítsuk azokat!

Fájdalom! csudálkozva 's elszomorodott szívvel kelle
tapasztalnunk, miként legközelebb ugyszólván általánossá
kezd válni a' hiedelem, hogy a' megyét áldozatul kell hozni
a' felelős kormánynak. Holott a' felelős ministerium a' mu-
nicipalis rendszernek nem felforgatása, hanem következetes
kiegészítése. A' természetes népi rendszerben a' megye a'
községgel alapja az alkotmány épületének, a' felelős kor-
mány pedig nélkülözhetlen ékköve boltozatának.

Épen akkor szükséges egy központi intéző hatalom,
mikor sok a' szertehuzó elem. És hogy ezen központi ha-
talom felelőssé tétetett, abból nem az következik, hogy a'
szertehuzó elemeket el kell törölni, hanem hogy ezeket is
felelet terhe alá kell venni. Feltűnő, hogy sem azoknak,

kik a' király tanácsosait felelőssékké tevő Ulászló törvényeit megalkották, sem azoknak, kik ezen törvényekre a' legújabb időkig hivatkozni szoktak, soha eszökbe sem jutott, ezen kormányi felelősség miatt a' megyék megsemmisítését kívánni. És ha a' megyék akkor sem ölték meg az országot, sőt annak szabadságát a' legmostohább körülmények közt is példásan fentartották, midőn a' törvényhozásnak még senki sem volt felelős: vajjon miért kellene azokat kivált most elveszteni, midőn már mindenki felelet terhe alatt álland? Ám lássuk.

Egy elvet állítanak fel, 's belőle vonják a' következőzéseket, a' nélkül hogy látnák, miszerint a' felállított elv nem áll. Azt állítják, hogy a' minister csak úgy lehet felelős, ha rendelete minden esetben végrehajthatik. Ez nem áll. Ez csak akkor állna, ha az egész végrehajtó hatalom összes működéseért vettetnék felelet terhe alá a' minister. Ámde mi valamint a' törvényhozást nem akarjuk egy embertől függővé tenni, úgy a' végrehajtást sem kívánjuk egészen egy miniszterre, bár tízszeresen felelősre is, bízni; következőképpen nem is akarunk mindent csak tőle számon kérni. A' mi rendszerünk népi rendszer, mert benne a' nép nemcsak törvényhozásra, hanem végrehajtásra is közvetlenül hivatva van; és a' minister megbízatása értelmében felelős a' törvényhozásnak, valamint a' megyei és községi tisztviselő is megbízatása értelmében felelős a' közgyűlésnek, és a' megyei közgyűlés szinte a' törvényhozásnak.

Ha a' megye felírhat a' ministeri rendelet ellen, 's tőle az engedelmisséget megtagadhatja, hogy egy nagy és független testület ellenében a' középponti hatalom nehezebben boldogul, mint egy saját kész köteles szolgálja ellenében: ez mind arra van számítva, miszerint csak törvényes rendeletek mindig a' lehető legalkalmasban hajtassanak végre. Ha pedig törvényes rendeletek irányában is megtagadatik, vagy nem kellő pontossággal adatik meg az engedelmisség: a' minister feleletre vonhatja a' megyét az országgyűlés előtt, sőt a' tárgy sürgetőssége úgy kívánván, saját felelőssége alatt legott maga is engedelmisségre kényszer-

rítheti azt a' törvényes eszközökkel. Hogy ez így legyen, az az alkotmányos életben szükséges ható 's ellenható erőkből szükségkép következik.

Ellenvetésül eddig csak azt hallók, hogy „ezután a' kormánynak lesznek ellenünk gravamenjei.“ Igenis, a' kormánynak, valamint magunknak is a' kormány ellen. Ez a' természetes viszonyosság. Hanem ezen gravamenek koránsem olyanok lesznek, millyenek az eddigiek valának, melyek azon kormányhoz terjesztettek fel orvoslás végett, melly szerzőjük volt, épen miként a' képviseleti rendszerben a' nép arra van utasítva, hogy azon kormányhoz folyamodjék a' kamara feloszlataért, melly ezt magának megszerezte. A' mi rendszerünkben a' végrehajtó hatalom bármelly része elleni panaszok az egész országgyűlés, mint legfelső bíró, elébe vitetnek, mellynek többsége, mint törvényhozói többség, határoz mind a' ministerek mind a' néhány megye panaszlott tettei fölött. Azt feltenni sem lehet, hogy a' megyék többsége, melly a' törvényt hozta, 's a' ministeriumot hivatalába emelte, ne engedelmeskedjék a' törvényes rendelkezéseknek. Lehetnek ugyan, kik borzadnak a' gondolatól, hogy az országgyűlés illy panaszos ügyek elintézésével fárasztassék, 's jobb szeretnék, ha a' végrehajtó hatalom elleni vádak olly ritkák 's olly haszontalanok lennének, mint Guizot ministeriuma alatt valának; hanem mi azt tartjuk, hogy ki a' feleletre vonás természetes fáradalmaitól borzad, a' felelősség eszméjének valóításától borzad.

Mások így gondolkodnak: az országgyűlés nem viselhet hadat egyes megyék ellen, miként a' Tagsatzung a' külön szövetség ellen viselt. Mi erre ezt mondjuk: a' megye nem canton, a' megyének nincs külön hadserege (ámbar hajdan volt, 's mégis megmaradhatott); a' megyei közgyűlés arról sem lehet biztosítva, hogy a' kebelbeli községek erejével támogattatnék; egy megye olly csekélység az ország ellenében, hogy szinte képtelenség azt csak gondolni is, miszerint az országgyűlési többség kimondása után makacsságával azonnal fel nem hagyna. Képviselő kamara is szokott verificatiókor biráskodni egyes választókerületek fő-

lött, ⁵és nincs rá példa, hogy illy kerület ellenszegült volna. Ha pedig több megye szövetkeznék az ellenszegülésre, akkor az anarchiának azon jelenetei mutatkoznának, melyek a' centralisatio alatt is be szoktak állni, valahányszor egész vidék népe a' minister szeszélyeitől függő burocratia nyomásai ellen támad fel. Egy kormányrendszer sem rendezheti olly gépiesen el az emberi társaságot, hogy benne a' hadi erő csak a' külmeztámadások elleni védelemre 's nem egyszersmind a' belbéke fentartására is volna hívatva. De a' népi rendszernek épen az egyik főelőnye, hogy ebben az ország, a' nemzet egyes részei eleve egyezkedhetnek, az országos határozatok hozatalakor tárhatják fel kívánataikat, szándokaikat; míg a' centralisatio alatt az organisálatlan tömegek clubjai nem vélt vulkánokként törnek ki, miként Párisban a' februári napokban 's május 15-én törtek ki. Ime nálunk most a' nemesség kiváltságai 's a' megyék érdekei a' legérzékenyebben sértettek meg, és még sincs példa, hogy csak egy megye is ellenszegült volna, 's maga Horvátország egész következetességében átvitt centralisatio ellen még jobban lázongana, ha a' camarilla eddigi eselszövényeivel felhagyna is, miként Irland a' Pitt által eszközölt képviselői többség súlya alatt folyvást háborog. Ellenben Spanyolhon és Portugallia évtizedek óta forradalmakban él, míg Helvetia két hónap alatt végére járt bajának.

Azonban ha, meg nem engedve, felteszszük is, miszerint a' czélszerű közigazgatás lehetetlen a' nélkül, hogy az egész ország a' burocratia végetlen hierarchiájával terítették be; miszerint a' minister felelős nem lehet a' nélkül, hogy rendelete mindig feltétlenül végrehajtassék: ebből még nem következik, hogy a' megyét el kell törölni. A' megye még követet küldhet 's utasíthat; és ez neki elég, hogy megélhessen. „Vegyetek el mindent, töröljétek el minden kiváltságokat, terjeszszétek ki az emberiség és állodalom jogait, csak hagyjátok meg az utasítást, és én még mindig azon álomban tudom ringatni magamat, hogy a' vármegye integritása fenáll. Ez a' kö, mellyen a' vármegyei élet alapul.“ Tökéletesen egyetértünk e' részben Lósy Imrével,

's azt hiszszük, eléggé bebizonyítottuk, hogy az utasítás lehetséges, szükséges, nélkülözhetlen. Azt pedig nem hiszszük, hogy a' ministerium az utasítások által az egész nemzetnek tartozó felelősségtől félne; mert hiszen mindnyájunk jogai a' nemzeti közakarat ótalma alatt állanak; egy kamara szenvedélyektől könnyebben ragadtathatik el 's igazságtalanságokra könnyebben vetemülhet, mint az egész nemzet; a' nemzet mindig ugyanaz, de képviselőket a' választások mindig újakat hozhatnak.

Tudja isten, mi lelte polgártársainkat: még az elhanyagolt 's csak a' megyében ápoltt nemzetiség ügyét is a' megye ellen akarják felhasználni. Vannak, kik így okoskodnak: „Mikor Napoleon Moskau felé közelgett, az orosz a' várost előtte fölégeté: e' hadi fortélyt kell alkalmaznunk nekünk is, meg kell semmisítnünk magát a' czélt, melyre az idegen nyelvmozgalmak irányozvák, el kell törölni a' megyei institutiót, mint a' nyelvviszályok gyujtonyát.“ Már ezen okoskodás is elárulja, hogy a' megye a' népszabadság intézete, 's a' centralisatio elnyomás eszköze. De nagyon szánandó politikus az, ki azt hiszi, hogy a' nemzetiség dolgában orosz fortélylyal boldogul, ki senkít sem akar nem anyai nyelven tanácskozássra kényszeríteni, de a' leggonoszabb orosz politikát az egész nemzetre kívánja alkalmaztatni. Mi e' tárgyban így értünk. Vagy képesek leszünk magyar nyelvünket diplomatikai polczán megtartani, vagy nem. Ha igen, úgy megyei közgyűlésen, Horvátországon kívül, az egész országban csak annak felszólalása lehet érvényes, ki magyarul szólal fel, és így a' megyék megannyi tűzhelyei nemzetiségünknek, 's e' mellett a' többi nyelveknek is elég tér nyílhatik a' községi gyűlésekben; míg a' centralisatio azon terjesztő tűzhelyeitől egészen megfosztaná nyelvünket, 's bárhol arra mehetnének az organisálatlan tömegek, hogy a' burocracia rendeleteinek épen azon nyelv miatt, mellyen írva, ellenszegülnének. Ha pedig nyelvünk leszoríttatik diplomatikai polczáról, akkor, nem levén az országban más nyelv, melly általánossá tétethetnék, nyelvünk legalább azon megyékben virágozhatnék, hol a' magyarság tulnyomó; míg

a' centralisatio mellett mindenütt elnyomatnék, mert a' centralisált kormány rendeleteiben sem élhetne.

Elmondtuk eszméinket, leábrázoltuk ideálunkat. Ehhez ragaszkodunk egész határozottsággal, ennek valósulását ohajtjuk buzgó kebelünk teljes hevével. És csak vérző szívvel tágíthatunk tőle. 'S ha csakugyan tágítnunk kellene: természetesen azon véleményhez csatlakoznánk, mely hozzá legközelebb áll. Áll pedig hozzá legközelebb az, mely szerint a' megye népképviselési alapra úgy fektettetnék, hogy a' nép censushoz nem kötött szavazataiból koronként kikerülő megyei képviselők választanák 's utasítsák a' követet és tisztviseleket, azaz végeznék mind azt, mi a' megyei közönség köréhez tartozik.

Ámde azon véleményhez semmi szín alatt nem járulhatunk, mely a' megyét csak a' végrehajtó hatalom függelékévé, csak administraló testületté akarja törpíteni. Az olly megye, melynek élete mindig csak a' tőle független képviselői törvényhozás kegyelmétől függene, legott meg fogna szüntettetni, mihelyt védelmére nem állna fel egy Kossuth. Sőt különben is utasításjog nélkül nem birandván a' közjogi kérdések azon csábító erejével, mely a' száraz munkának is embert, a' tövisnek is kertészt ad, csakhamar lejárná magát. Utasításjog a' megye lelke; ki ezt nem akarja, tulajdonképen a' megyét sem akarja.

Hogy pedig az igazgatásra szorított megye népképviselési alapra fektetessék, miszerint a' ministeriumnak joga legyen a' megyei képviselők házát elosztatni, 's ügyét új választások által a' néphez appellálni: ez akármi lenne inkább, mint megye. A' gondolat elvileg nem csekély tévedés, 's gyakorlatilag kivihetetlen. A' ministerium elosztatási 's népre hivatkozási jogáról szoltunk már; és most csak azt kérjük: hol az expediens, ha a' nép ugyanazon vagy még konokabb képviselőket küld vissza? És a' megyének miért ne kellene felelősnek lenni? Ha a' megye nem felelős, megszűnik megye lenni, valamint a' kormány sem igaz kormány, ha nem felelős. Azonban ennyit is inkább akarunk, mint francziás centralisatiót.

A' centralisatio felülmulhatlan hazája gyanánt eddig China tiszteltetett; és még a' chinai ellenzék organisatiójáról is következőt írnak *) : „Chinában minden városban és sok faluban olly gyűléstermek vannak, melyeket a' közönségek vagy különös társulatok építettek, 's melyekben népszerű gyülekezetek tartatnak, a' közügyek fölött vitatkoznak, határozatok hozatnak 's nyilván felragasztatnak. Rendszerint a' státusszolgálatban nem levő írók állnak a' társulat élén, 's ők a' főszónokok, miként Európában az ügyvédek. Ezen gyülekezetekben minden kigondolható dolgok tárgyalatnak, a' közönség azon tagjai, kik valami közártalmu tényt követtek el, megidéztetnek 's vád alá vétetnek, a' háboru vagy rablás idején a' közös felkelés elrendeltetik, a' mandarinok igazságszolgáltatása ellenőriztetik 's gyakran közös beleavatkozás határoztatik; a' tisztviselők proclamatiók által felelnek ezen határozatokra, és a' gyűléstermek Chinában általában a' hirlapokat, a' törvényhozó testületeket 's mind azon formákat pótolják, melyeket Európában arra kigondoltak, hogy a' kormányban a' népeket részesítsék.“ Valóban csak illyesmi magyarázza meg azt, hogy China belforradalmak nélkül olly sokáig fenállhat.

A' ható 's ellenható erők egyensúlya szükséges az állodalomban, különben összedől, miként maga földgömbünk is elveszne, mihelyt akár a' vis centripeta akár a' vis centrifuga elhagyná.

NEGYEDIK FEJEZET.

Záradék.

I.

Az alkotmány biztosítékairól.

A' társaságba szövetkezett emberek szabadságát 's jogait közvetlenül az alkotmány biztosítja. Ámde az alkotmánynak magának nincs e véderőre szüksége mind a' bel-

*) Augs. Allg. Zeitung 1847 évi 126 sz. melléklapjában.

sejében támadható mételyek mind a' kívülről fenyegető viharok ellen? Az egyiptomi pyramisok magokban hordják a' győzhetetlen erőt, mely őket évezredek át rendületlenül fentartja. És bizony az alkotmányok közt is mindig legszilárdabb az, mely örökön pezsgő életerőt rejt magában 's önnön karjaival bírja mindig feltartani a' kidöntő vihart. De ámbár az alkotmány maga legjobb biztosítéka önmagának, részeinek öszhangzó szerkezete 's a' nép szívében élő szeretete segélyével; mégis egy alkotmány sem nélkülözhet némelly mesterséges és külső védeszközoeket; mert a' leg-erősb ember is megtámadtatásoknak 's betegségeknek van kitéve. A' különbség csak az, hogy némelly alkotmánynak több, másnak kevesb gyámolításra van szüksége.

Meggátolni a' külső megtámadtatásokat, a' külpolitika 's haderő dolga, és az idegen alkotmányba avatkozástól mindig elszörnyedő népek jogának tárgya. Bennünket itt csak a' belső veszélyek érdekelnek, melyek vagy felülről a' kormánytól, vagy alulról a' kormányzottaktól jöhetnek.

Miután az alkotmány a' nép és kormány jogait egyensúlyba állítá: az a' dolog bökkenője, hogy az írott jog határvonala mindkét részről szentül megtartassék, 's egyiknek se lehessen se akarata se ereje azon határvonal átlépésére. Átlépni ezt azonban természetesen inkább a' kormány mint a' nép akarhatja és bírhatja, mivel amannál magán érdekei 's a' közérdek közt roppant a' távolság, a' nép-nél pedig a' közérdek a' magán érdekekkel ugyszólván öszszesik, az öszszeségnek csak egy nyilvános érdeke lehet, 's az egyes személyességek az öszszeségben elenyésznek: aztán hatalmát a' kormány mindig kezében öszpontosítva tartja, a' nép-erő pedig el van szórva. Ehhez képest az alkotmányos státuszjog garantíái legközelebb arra számítvák, hogy a' népjogokat biztosítsák. Mindazáltal egyszersmind a' kormány jogait is védeni hivatvák, mert a' kormány hatalma is a' népjogok egyike, 's mindig a' népnek is ellensége, ki az alkotmányos kormányt megtámadja; 's viszont a' kormány is hatalmának 's jólétének biztosítékát leginkább a' nép jogainak 's jólétének épségében találja.

...ed Illy szempontból Rotteck (az Aretin kezdte „Alkotmányos monarchia státuszjogában“, melynek 3-ik kötete kizárólag az alkotmányos garantiák tárgyalásának van szánva) a' képviseleti rendszer biztosítékaiul a' következőket fejtegeti: 1) A' testületek jogai. 2) Községalkotmány. 3) Megyealkotmány, különösen a' tartományi tanács. 4) A' hongyülés organisatiója, különösen a' választási szabadság. 5) Ministeri felelősség. 6) Az alkotmánynak fejedelmi eskü általi megerősítése, 's a' korona-örökös neveltetése. 7) Sajtószabadság. 8) Nyilvánosság a' kormány tetteiben 's a' közügyek intézésében. 9) Népinevelés. 10) Nemzetőrség ellentétül az álló haderő irányában. 11) Alaptörvényileg megszabott módja az alkotmány változtatásának 's tökélyesbitésének. 12) Kivülről egy szövetséges vagy egészen idegen hatalmasság általi biztosítás.

Ezen elszámolt garantiák 5 elsejét magában foglalja a' fenleábrázolt alkotmány, még pedig úgy, hogy azok inkább kiegészítő részei 's nélkülözhetlen rugói, mint biztosítékai gyanánt tűnnek fel; a' többi hét garantiára pedig, ha nem is oly nagy mértékben mint a' képviseletinek, de mégis annak is mindegyikre szüksége van. Ezzel nem akarjuk állítani, hogy ezen garantiáknak alkotmányunkban nem kell egész teljességben 's valósággal meglenniök, hanem hogy azoknak hiányát inkább elbirná, mint a' centralisált képviselőség. Mert ezen utóbbi mindig afféle magas oszlophoz hasonlít, melynek fennen csillogó csúcsában ropant és minden súly összpontosítva van, melyet tehát legkisebb szélvihar is feldönthetne, ha nem volna minden oldalról gyámolítva, ellenben a' természetes rendszer oly gúlát ábrázol, melynek talapjában fekszik minden súly, úgy hogy azt semmi vész fel nem boríthatja, 's ha felborítaná is, az a' letartó erő eltüntével önként visszapattanna rendes állásába. Annyi bizonyos, természetes alkotmányunkkal soha a' hatalom és erőszak oly könnyedén nem bánhatnék, mint a' képviseletivel szokott bánni. Rotteck maga írja: „A' franczia forradalom kezdetétől fogva épült képviseleti alkotmányok mind anya országokban mind a' kül-

földön többnyire meg nem tarthatóknak bizonyultak be. Majd mind ismét feldöntetett honi vagy külföldi megtámadások által, egyik sem azonban olly gyalázatosan, mint a' directoriumi alkotmány Bonaparte katonái által. Szűronyokkal szétkergették ezek az ifjak tanácsát, és a' népképviselőt egy pillanatnyi dobszó alatt meg vala szüntetve. Mit itt hadi szolgák tőnek, azt másutt a' hatalmasok erőszakos parancsai vagy összeesküvések 's pártdüh eszközlék. Az alkotmányok szinte megvetés tárgyaivá lőnek. Gúnyosan, de fájdalom igazán szintugy összetéphetőknek 's minden szélről elhordhatóknak neveztettek, mint azon papiros, melyre írvák." És mégis vannak köztünk nem kevesen, kik a' képviselői rendszerbeli minisiteri felelősséget egymagát elegendő garantiának tartják.

Sokkal többre szaporodtak soraink, semhogya' még nem tárgyalt garantiákról itt tüzetesen értekezhetnénk. És ez már nem is igen szükséges, például, minek a' sajtósabadság jótéteményeiről szólni, midőn már élvezzük?

II.

A' nőnem társadalmi állása.

„Értelmesek és kedvesek közt fontosról 's szeretetre méltóról tudva igazat mondani, nem veszélyes 's nem aggasztó, hanem kétkedve 's még csak tapogatózva szólni, miként épen én cselekszem, veszélyes és aggasztó; nem épen tán kinevettetés miatt, mert ez gyermekes; hanem hogy én az igazat elhibázva nemcsak magam esem tévedésbe, hanem barátaimat is magammal ragadom, hol tévedésnek legkevesbbé sem kellene lenni. Mindazáltal az osztó igazság azt hozza magával, hogy miután a' férfi színjáték végét érte, immár a' női is adassék elő." Ezen szavakkal kezdeti Sokratessal asszonyokról előadását Platon, érezvén a' tárgy fontosságát 's roppant nehézségét.

A' magyar nemzet, mind a' mellett, hogy magát keleti fajnak tartja, kétségkívül egyike azoknak, melyeknek tör-

vényei ugyszólván pazarkezűek valának a' női, főleg az özvegyi jogok osztogatásában. Már csak ezért is munkánk kiegészítéseül ki kell azon főbb elveket emelnünk, melyek azon állást meghatározzák, mely a' polgári társaságban a' némbereket természetes rendeltetésök 's jellemöknél fogva ésszerűleg illeti.

Természetes, hogy a' kor és nemzet felvilágosultságához képest nagyon különbözök a' nők ezen állása iránt a' vélemények. Platon miután sarkeszméit a' férfiak közt elosztá, kényszerült állítani, hogy a' politikai rendeltetésre nézve nő és férfi közt semmi különbség nincs, 's tehát közös köztök minden jog és minden kötelesség. Innen még hadi szolgálatra is alkalmaztatni kívánta a' hölgyeket; hanem ugy látszik, nem nagy bizodalma volt hozzájuk, mert csak tartalékseregbe szánta őket. E' nagy bölcsnek még nem volt fogalma a' leányiség 's háziasságról, sőt a' munkafelosztás iránt sem vala tisztlában, mire társadalmi eszményét építé. Nyilván való az, miként a' szinte erőkimélésen alapuló háziasság is nevezetes osztálya a' társas munkának. És mégis az újabb korban is némelly álbölcsék annak örve alatt akarnák a' házi életet szétdúlni, hogy az a' munkafelosztás törvényének ellenére van, hogy gazdaságtalan 's erőpazarló. Egyébiránt a' társaságban nem is kell mindent csak munkafelosztás elve szerint szabályozni; mert ha ez, kivált amugy communistai módon, tulcsigáztatik, felbomlik minden társadalmi kötelék. Nemcsak anyag az, mi az embereket összetartja. Kár erről okoskodni is, jobban találák azt el mindjárt az első emberek, kik nem sokat bölcselkedtek, hanem követték keblök természetes vonzalmát.

Nyilván való, hogy a' természet önczélja végett lényeges különbséget tön a' két nem közt. A' hölgyet szenvedőlegességgel, a' férfit cselekvősséggel jellemzé. És a' tapasztalás bizonyítja, miszerint a' némberek férfiaként minden munkára alkalmasok, kivevén, hogy mindenben jóval gyengébbek. De az erkölcsi világban a' jogok és rendeltetésre nézve köztök teljes egyenlőség van.

Ha a' nemzetek alkotmányait tekintjük, mindegyiknél

azon tanulságot lehetetlen észre nem vennünk, hogy minél szabadabb 's míveltebb valamelly nép, annál nagyobb becsben tartja az asszonyokat. Hajdanában a' miveletlen 's szolga népeknél a' nők, tulajdon birtokai vagy rabszolgái valának ha nem férjeiknek, tehát atyáiknak vagy a' státusnak. Illyen állapotban tartják őket a' keleti népek még jelenleg is. A' keresztény vallás azonban a' nemi jogviszonyok közé is behozá az egyenlőség isteni eszméjét. És mivel az egyenlőség a' szabadsággal együttjár: természetes, hogy a' női szabadság teljes virágzásu állapotát csak az egyenlőség eszméjének uralkodása alatt kereshetjük.

Könnyű általlátni, miként a' némbereket, gyengédségük, szenvedőlegességek 's erkölcsi rendeltetésöknél fogva, a' tétlen (negatív) szabadság vagyis a' polgári jogok, melyek élvezésére nem kell egyéb, mint élni, minden tekintetben épen úgy illetik, miként a' férfiakat. De az állapotok egyformátlanságán épült aristokratiai intézetek e' tekintetben sem tűrik az egyenlőséget. Ezek az örökülési, végrendekezési 's nemesítési jogot jobbadán vagy kizárólag a' férfiak részére hárítják. És csudálatos, hogy mégis leginkább a' hölgyek szeretnek aristokratiai *szellemet affectálni!* Nevezetes gerjedelme az emberi szívnek. A' szerencse, nevelés, vélemények és jogokra nézve alig lehet már nagyobb különbség, mint van aristokráciában az urak és inasok közt: itt örökös homály, szegénység, engedelmesség; ott örökös fény, gazdagság, parancsolás: és mégis úr és szolga a' szükség által összehozatván, emez lassanként ugyszólván elpártol önmagától, 's magát gazdájába ülteti át; ékeskedik annak gazdagságával, a' ki neki parancsol, kérkedik dicsőségével, büszkélkedik nemességével, 's az előjogokat gyakran nagyobbra tartja, mint az maga, ki azoknak valódi birtokában van. A' gyermek pedig szüleinek felsőbbségében helyzi büszkeségét, kevélykedik gazdagságukkal, kérkedik hatalmukkal. Vajjon nem hasonlót cselekszenek-e az asszonyok, midőn nemesség vagy főrendiséggel büszkélkednek? Kétségkívül olly nagysággal táplálják magokat, melyet atyáiktól vagy férjeiktől kölcsönöztek, de a'

mellyet valaminthogy anyáiktól nem nyerhettek, úgy férjeikre 's magzatjaikra sem ruházhatnak át. Tehát inkább tehetetlenség és függés, mint szabadság vagy előjog az, mivel ragyogni kívánnak.

Semmi kétség, efféle nemesi állapot fölötte szűk korlátok közé szorítja a' nőnem szabadságát, 's gyakran rendetlenségben tartja a' közerkölcöket. Mig a' férfi szabadon választhat magának bármely osztályból feleséget, őt rangjának minden címével 's jogaival felékesítvén; a' hölgy csak saját osztályának férfiai közül kínálkozókból választhat férjet, hahogy a' szokás hatalmával 's közvélemény zsarnokságával dacolni, természetes barátai 's rokonaitól elidegenedni, 's olly férjhez és utódokhoz csatlakozni nem akar, kiknél sem címét 's jogait fel nem találja, sem azokat velők meg nem oszthatja. Szokták emlegetni, mikép a' nőt nem lehet törvény által arra kötelezni, hogy gyermekeit más vallásban neveltesse; kétségkívül jogosabban állítható, miszerint nem igazság a' hölgyet arra kényszeríteni, hogy vagy szíve vonzalmát fojtsa el, vagy pedig gyermekeit, nemcsak hite szerint, hanem polgárilag valóban, alábbvaló osztály tagjaivá szülje. Ez utóbbi áldozatra rendesen is annál kevesebbé kész a' hölgy, minél nagyobbnak hitették el azt vele a' szokások és nevelés. A' szokások 's az általok szült eszmék többnyire nemcsak a' leányt, sőt a' férfit is elriasztani képesek az alsóbb osztálybeli személylyel való állandó szövetségtől. Innét aztán, az indulatok vonzalma mindennél erősebb levén, a' természet rendszerint alattomban kármentesíti magát azon kényszerítésekért, mellyeket rajta a' törvények elkövetnek. Magának a' házasságnak célja itt nem annyira személyeket, mint inkább vagyonokat és rangokat egyesíteni; és a' hajadon gyakran kényszerül nem annyira férjhez, mint inkább vagyon, rang, sőt hivatalhoz menni nőül. Csudálni hát nem lehet, hogy az efféle házassági kötelék, míg a' hitvestársak külsőségeit egyesítve tartja, szíveiket ide 's tova kalandozni hagyja. Hogy ezen állapot nem természetes, kiki állítja. És az elég, miszerint mindenki meggyőződjék, hogy azt javítani kell.

Angliában a lord elsőszülött fia örökli az apai előjogokat, a többi gyermeke pedig az egyszerű polgárokkal vegyül össze. Ezen intézkedés az arisztokrácia fényét fenntartja 's ártalmait enyhíti. Nálunk azonban efféle törvényt nem hoztak létre a magyarok fogalmai a személyes jogokról 's nemi egyenlőségről. És most már egész általánosságban levén elfogadva az egyenlőség eszméje, azon kell lennünk, hogy az törvényeinkben 's erkölceinkben tetteleg valósuljon.

Immár ki összeveszi a mondottakat, miszerint a nőt mindazon jogok, mellyek élvezésére nem kell egyéb mint élni, kivétel nélkül természetesen illetik, 's hogy ezek közt, az anyának szintolly sőt nagyobb része levén a magzatok létre hozásában 's ápolásában mint az atyának, első helyen állnak az örökös jogok; továbbá hogy nem czélszerű, női jogok korlátozásával kényszerítés alá vetni a természetet; végre hogy a nemesi czímek osztogatása még most is királyi előjogul van feltartva; ki ezeket összevéve elgondolja, 's ohajtja, hogy az egyenlőség eszméje nemcsak törvényeinkbe, hanem erkölceinkbe is menjen át: az kétségtől kivül czélszerűnek 's kívánatosnak tekintend olyan törvényes intézkedést, miszerint a nemesítési előjog ugyanazon erővel, miként azt jelenleg a férjek 's atyák gyakorolják, terjesztetnék ki a nőkre 's anyákra is. Némi részben tény ezen eszme polgári életünkben már századok óta. Ugyanis az 1618 évi 24. t. cikk nyomán a szentgáliaknak adomány adatván, mind a két ágon levő örökösöknek mindnyájoknak összesen és egyenként: ezen kitételnél 's szokásnál fogva nálok a jószággal az anya is nemesít.

Annyi bizonyos, miszerint törvényeink változtával is a rögzött fogalmak és szokások nálunk még sokáig fen fognak maradni. Ámbár az egyenlőség előmozdítja a jó erkölcsöket, az állapotoknak hirtelen egyenlővé tétele azokra nézve mégis gyászos szokott lenni. Francziaországban a hirtelen 's mégis folyvást tartó átalakulás alatt, az eszmék közönséges zavarának közepette, a magános erkölcsiség ingadozóvá 's a közerény bizonytalanná lön, és még hosz-

szabb időre van szükség, hogy a' meghonosított egyenlőség a' megtárgalt erkölcsi kötelekeket szorosabbra húzza. Következésképp az érintett törvényhozási intézkedésnek még most is roppant politikai 's erkölcsi hasznai lennének, midőn a' kiváltságok helyébe egyszerre jog lépetik. Általa nemzetiségünk hatalmasan terjeszkednék, a' nemesi kiváltságok halkkal 's észrevehetetlenül enyésznének el az azokat környező szokásokkal 's előítéletekkel együtt és az egyenlőség behozatalát kísérő eszmezavarok nélkül.

Midőn e' szerint a' polgári jogokat egészen megadjuk a' nőnek: kénytelenek vagyunk viszont a' folytonos fáradtsággal 's küzdéssel járó politikai jogokat, millyen a' választási 's tanácskozási jog, tőle egészen megtagadni.

Érintők, hogy voltak és vannak álbölcsek, kik a' nemek különböző sajátságait összezavarván, a' nőben és férfiban egyenlőnek akarják csinálni azt, mit a' természet különbözőnek teremtett. A' nőnek is ugyanazon jogokat, köteleességeket és foglalatosságokat adják, miket a' férfinak. Ámde nem nehéz állítani, mikép a' szerepek illy szerencsétlen összevegyítésének mindenek előtt a' nőiség 's ezzel a' hölgyek hatalma, nyugalma és boldogsága esik áldozatul. A' politikai küzdelmek zajától tehát magok a' nők is, kik a' nőiség bájait el nem hullaták, visszariadnak. Egy hölgy, Thurnberg Mária, írja: „Él bár bennünk is azon szellemi iblet, melly a' férfi munkásságát lelkesíti; mégis az nekünk egészen más célokra adatott.“ „A' nő hajlamai, nevelése, helyzete, köteleességei egészen más hatáskört szabnak elébe. Neki is vannak szellemi hajlamai, azonban egészen másfélék mint a' férfinak. Ő nem mélyelmű, mert nem fürkészni, fontolgatni 's vizsgálni van hivatva; hanem neki tudnia kell, mit kíván minden pillanat, azért adá neki a' természet a' hirtelen áttekintés, a' gyors felfogás tehetségét, mellyet lehetőségig ki kell mivelnie, mert ettől függ azon biztosság, mellyel élete pályáját futnia kell, miszerint lényét azon női méltósággal ékesítse, melly nemcsak őt magát nemesíti, hanem számára a' világ nagyrabecsülését is megnyeri. Ha ő keble sugalmát csak hallani akarja is, soha szenvedélytől

el nem csábítva, jónak 's erényesnek kell lennie, 's ez az ő igazi rendeltetése. Jó angyala legyen ő férjének, ki egy nemes nőhöz való szende vonzódása által önként a' jó ösvényen tartatik meg."

Kétséget nem szenved, hogy azon szokás, miszerint nálunk a' mágnások özvegyei követeket küldtek az alsó táblához, 's némelly megyékben a' nemesek özvegyei választási jogokat gyakoroltak, semmi észjogi alappal nem bír. A' politikai jogok a' személyeket, nem a' családokat illetik.

E' szerint a' nő arra van utasítva, miszerint egész munkássága körét hajléka belsejében találja fel, 's reá nézve a' politikának egyetlen feladata: akként rendezni a' politikai intézeteket, szabályozni a' szokásokat és erkölcsöket 's felosztani a' társasági foglalatosságokat, miszerint a' nők a' házi foglalatosságok csendes köréből kilépni se ne kívánjanak se ne kényszerüljenek. A' két nem számára tehát pontosan elkülönözt cselekvési körök jeleltessenek ki. A' foglalatosságok efféle természetes felosztása nem teendő az asszony hatáskörét a' férfinénál csekélyebb érdekűvé, még politikai tekintetben sem. Mert valami csak a' nők állapotára, szokásaikra 's erkölcsöikre befolyással van, mind az roppant politikai fontossággal bír. És igaz azon állítás, hogy szabad országok erkölcsök nélkül soha sem voltak, az erkölcsöket pedig az asszony teremti. Azlán a' nő dúsan fel van ékesítve eszközökkel, mikkel férje akaratát észrevétlenül magáéhoz hajlíthatja, 's okozhatja, hogy mindig egy akarat egy lélek legyen kettejökben, és ne kényszerítve, hanem körülről üdvöt árasztva hasson, miként Pestalozzi, Gertrudjában írja le: „Úgy megy az isten napja reggeltől estig pályáján, szemed semmi lépésit nem látja, füled semmi suhogását nem hallja. Ámde leszálltával érzed, hogy ő ismét fel fog kelni, 's a' földet tovább melegíteni, míg gyümölcssei megérendenek.“ A' nő már csak azért sem részesülhetne politikai jogok gyakorlásában, nehogy szavazatával a' férjeét vagy kettőztesse vagy megsemmisítse.

A' nőnem tehát csakugyan arra van hivatva, miszerint minden hatáskörét 's jogainak élvezetét a' házasság kötele-

kei közt keresse fel. Ámde a' mai világban nem minden leány mehet férjhez. Páris egy milliónyi lakosságának fele sem él házasságban. Ez igaz, ez tény, és ez tanúsítja leginkább, miszerint a' mai civilisatio sok tekintetben természetellenes, és több oldala van, mi az emberiség boldogságát nemcsak hogy elő nem mozdítja, sőt épen ellenére van. Tapasztaljuk, miként főleg a' népek miveltebb osztályai közt, kiváltképen a' nagy városokban, hol a' civilisatio sugárai összegyűjtve tündöklenek, ritkulnak mindinkább a' házasságok. Kútforrásai e' ténynek a' társadalmi viszonyokon kívül főleg a' növevelés ferdeségében, a' divat fényűzésében 's a' férfiak kényelemkeresésében rejlenek. A' mai nevendék-leány többnyire csak arra készül, hogy édes de nagy terhére leendjen férjének; a' mai nő nem annyira férjének, mint a' közönségnek kíván tetszeni; és vajmi sok férfi a' házasságnak csak örömeit szeretné leszedni, sőt ha ki nem bujhatik terhei alól, inkább lemond örömeiről is. Ámde azért, hogy a' divat haladása bennünket illy eredmények felé visz, mégsem homályosulhat el szemeink előtt fényre azon igazságnak, miszerint a' hölgynek fő rendeltetése az, hogy nő és anya legyen, következésképp ha ezen rendeltetését el nem éri, eltévedt, céltalan lényunyé lesz.

Miután tehát a' természet olly nagy különbséget állított fel a' két nem physikai, szellemi 's erkölcsi alkotása közt, hogy csak az ellentétek állandó egyesülése által látszanék a' teljes személyiség kiegészítve lenni; miután a' politikai küzdelmek mezején a' férj természetesen képviseli a' nő és család érdekeit is; miután a' család maga elég kezességet nyújt a' rend szeretete iránt, és olly férfi, ki egy hölgyet rendeltetése fokára emel, nagy szolgálatot tesz az állodalomnak, a' közerkölcsöknek, a' nemzetiség ügyének: ennél fogva igen természetes, hogy a' nők politikai tekintetben mindig többre becsültessenek, mint a' nőtlenek. Illy szempontból már a' hajdankorban a' görögöknél több státusz szigorú rendeleteket alkotott a' nőtlenek ellen, 's különösen Spartában ők nem lehettek részesei a' teljes státuszpolgári jognak. Hasonlóan a' régi római törvények is pártfogalták

a' házasságot, 's a' nőtlenekre bizonyos adót (aes uxorem) vetettek. Augustus a' nőtlen sőt a' gyermektelen nős iránt is, különösen az örökségeket illetőleg, szigorúbb törvényt bocsátott ki. Igy Tessin canton 1803 évi alkotmánya a' politikai jogok gyakorlatára nézve a' nős és özvegytől a' 20-dik, a' nőtlentől pedig a' 30-dik éves kor meghaladtát kívánta. A' zsidóknak pedig törvény és szokás szigorú kötelességökké tették a' házasságot. Ha tehát törvényhozóink udvariasak vágnak szépeink iránt lenni: ne azt tegyék, hogy őket a' politikai surlódásokba húzzák, hanem minden előforduló alkalommal a' polgári qualificatiók meghatározásakor kellő tekintettel legyenek a' nősök 's nőtlenek iránt. —

Ha a' mondottakhoz képest a' férfi előtt minden politikai pálya 's az egész társadalom nyitva áll, a' nő ellenben hajléka belsejébe szorítkozásra van utasítva: vajjon az osztó igazság nem azt hozza e magával, miszerint a' családi körben hát az asszony bírjon felsőbbiséggel? A' házasság olly társaság, melyet az állodalmi viszonyoktól elszigetelten lehet csak jól vizsgálni 's jellemezni.

Első, mi itt figyelmünket magára vonja, az, hogy a' házasság csak két személy egyesülete. Ki határoz hát benne, ha az akaratok meghasonlanak? Semmi kétség, az egyik szavazatnak tulnyomónak kell lenni; a' társadalom lényege különben is abban áll, hogy az szabad legyen, nem pedig abban, hogy tagjai feltétlenül egyenlők legyenek. A' természet azonban rendszerint a' férjet alkotó erősebbnek, tapasztaltabb, értelmesb és azon társnak, kinek gondjától 's szerzeményeitől kell hogy függjön a' család fenállása. Ennél fogva, miként az állodalomban is annak szava tulnyomó, ki több erővel 's értelemmel járul a' közös cél előmozdításához, természetesen a' férj akaratát illeti a' felsőbbiség, mellynek való hódolást értelmes és erényes nő soha önmegalacsonyításnak sem jogai bitorlásának tekinteni nem fog; kivévén tán ha a' sors gyenge 's kormányzásra alkalmatlan vagy ollyan férjjel hozta össze, ki az ő élelmezésére szorúl. E' szerint a' családi körben is arra van a' nő utasítva, hogy főleg nőisége erényével 's kellemeivel hasson.

Alig van az emberi szabadságnak 's boldogságnak hathatós emeltyűje, mint a' nőnem czélszerű helyzetének kijelélése 's erre való neveltetése. Szépen írja az amerikai nőkről Tocqueville, hogy bár ők a' házi körből ki nem igen lépnek is, 's bár bizonyos tekintetekben nagy függésben vannak is, előtte helyzetök sehol fenségesbnek nem tetszett; és ha azt kérdi tőle valaki, minek kell tulajdonítani az egyesült-státusok különös virágzását 's nőttön növvő erejét, azt feleli: az asszonyok felsőbbbségének.

Fölötte érdekes és fontos lesz hát tudnunk: miben áll az amerikai nők e' felsőbbbsége? Azt adja értésünkre a' nevezett státusférfiu, hogy olly országokban, mellyek önkormányzás jogával bírnak, a' szabadság a' politikai szokások által átmegy a' családba: innen az amerikaiak a' nevéndék-leányt jókorán lassanként felszabadítják az anyai gyámság alól, a' nagy világ képét előtte kitarva tartják, 's megtanítják, mint tekintse azt bátor és nyugott szemekkel, 's mint gyakorolja magát azon vétkek és veszélyek elkerülésében, mellyeket az mutat. Így a' leány korán megtanulja önállólag védelmezni erényét, 's legyőzni szíve legzsarnokibb szenvedélyeit; 's meggyőződik róla, hogy a' könnyelmű 's független lélek a' házassági szövetségben örökös háboruságnak 's nem gyönyörűségnek szerző oka, hogy a' leánykori örömek egy nő mulatságai már nem lehetnek, 's hogy reá nézve a' boldogság forrásai a' házassági hajlékban vannak. Rendesen az eszmék és izlések hasonlatossága hozza őt össze férjével 's melléje lekötözi. Előre tisztán állván előtte azon egy ösvény, melly őt házi jólétre vezetheti, egyszerre ez ösvényre lép, 's követi azt végig, a' nélkül hogy megfordulni igyekeznék. Schol sem olly változandó a' magánosok szerencséje, mint az egyesült-státusokban; de az ide való nők ezen változásokat, mellyek gyakran az emberi állapotokat fel 's alá végigjárják, csendes és hajthatatlan lelkülettel viselik. Gyakran találkozik itt az utas olly fiatal nőekkel, kik Újanglia nagy városainak kényelmei közt nevekedvén, atyjok gazdag hajlékából egyszerre egy hitvány kerítésű kunyhóba költöztek az erdő közepébe.

Szerepök megváltozott, szokásaik is, de szellemök a' régi. És így a' növendék-leányt a' feleség vonásai alatt is feltaláljuk. — Mi természetesebb, mint hogy a' férfi rendíthetelen vonzalommal viseltessék 's leghőbb tisztelettel teljék el azon nő iránt, ki vele jó és bal szerencséiben illy hiven osztozik?

„Ugy tetszik, Európában, hol az ember magát olly könnyen aláveti az asszonyok zsarnoki uralkodásának, tölök mégis az emberi nem több fő sajátságai megtagadtatnak; és hogy ők némi csábító 's tökéletlen lényeknek tekintetnek, 's ebből az következik, hogy végre a' nők magok is e' szempontból nézik magokat, 's szinte hajlandók mintegy kiváltság gyanánt tekinteni azon tehetséget, minél fogva semmire kellőknek, gyarlóknak és gyáváknak mutatkozniok megengedtetik.“ Ellenben az *amerikai férfiak* ritkán mutatják a' nőknél azon sürgölődő kedvkereséseket, mellyekkel őket Európában elhalmozni szeretik; de kitüntetik magok viselete által mindig, hogy őket erényesek 's gyengéd érzetűeknek tartják. Ők azt hiszik, hogy a' nő esze szintolly képes, mint a' férfié, felfedezni a' meztelen igazságot, szíve pedig elég erős azt követni is. De nem hiszik, hogy a' férfinak 's nőnek kötelessége vagy joga volna ugyanazon dolgokat tenni; hanem ugyanazon becsületben tartják mindegyiknek szerepét, 's őket olly lényeknek tekintik, kiknek értékök egyenlő, ámbár rendeltetésök különbözik is.

Az amerikaiak tehát, kik a' társaságban a' nő alárendeltségét fenmaradni hagyták, őt a' szellemi 's erkölcsi világban, mennyire csak hatalmukban állt, a' férfival egy arányba emelték. Ez azon felsőbbség, melly a' nőket a' józan ész parancsai szerint illeti, 's mellynek édesanyjai emlőin az egyesek boldogsága, szabadsága, a' közérkölcsök, a' hon-szeretet, az alkotmány izmossága, a' nemzetiség táplálkoznak.

III.

Végszó.

Olly időt élünk, melly mindenikünkre kötelességül mérte ki, azon roppant és fölséges tárggyal, mellyet jelen munkánk érint, erejéhez képest foglalkodni. Részünkről igyekeztünk kötelességünknek megfelelni.

Nem eldönteni az itt szóba vett nagy kérdéseket, hanem irántok a' gondolatnak csak egyegy szikráját támasztani, volt igénytelen szándékunk. És munkánk célját nem téveszté, ha kimulattuk: miérthogy „nem népképviseleti, hanem népi kormány kell.“ Némelly eszméink a' szokotiaktól eltérnek s bár, abban kétségkívül megegyezünk mindnyájan, hogy a' szabadságot szeretjük, 's lelkeink tisztaságában imádjuk ismét. Tehát honfiak! ne legyen vendég ajkainkon költőnek fohásza:

Isten segits! szabadság istene!
Add, hogy megértsük e' nagy szózatot,
Adj csüggedetlen szívet is vele,
Hogy túrni tudjuk, mint szent közjogot:
Tiszteljük azt a' törvény ércz szavában,
'S ha vinni kell, a' vérnek bíborában.

7201 0552

Tetemesb sajtóhibák.

Lap.		Sor.	Hiba.	Igazítás.
67.	Alulról	2.	kötelelességeken	költségeken
70.	„	9.	terve	elve
80.	Felülről	1.	részesültnék	részesülnek
108.	„	10.	és nagyok is	is nagyok és
138.	„	22.	concessiókat.	confessiókat
139.	„	22.	didalmanan	diadalmanan
153.	„	18.	a'	ki
199.	„	13.	nézeteiket	nézeteitek
204.	„	1.	elfogulni	elfajulni
205.	„	12.	elmonta	elmondta

